

ОРАСІО КІРОГА

АНАКОНДА

HORACIO QUIROGA

ANAKONDA

ОРАСІО
КІРОГА
АНАҚОНДА

ВИБРАНІ ТВОРИ

Переклад з іспанської

Київ
Видавництво
художньої літератури
«Дніпро»
1989

ББК 84.7У
К43

Твори одного з найвідоміших уругвайських письменників (1878—1937) різноманітні за своєю тематикою. Це і казки про дружбу між людьми та звірами, і оповідання про поселенців у селві, які ведуть драматичну боротьбу з могутніми силами природи, і розповіді про тасмниці кохання. Творам письменника, справжнім перлинам латиноамериканської прози, притаманні також елементи фантастики і психологізму. Окремі оповідання забарвлені містичними мотивами.

Произведения одного из самых известных уругвайских писателей (1878—1937) разнообразны по своей тематике. Это и сказки о дружбе между людьми и зверями, и повествования о поселенцах в сельве, которые ведут драматическую борьбу с могущественными силами природы, и рассказы о тайнах любви. Произведениям писателя, настоящим жемчужинам латиноамериканской прозы, присущи также элементы фантастики и психологизма. Отдельные рассказы окрашены мистическими мотивами.

Перекладено за виданнями: Horacio Quiroga. Cuentos de la selva. Editorial Gente Nueva. La Habana, 1974; Horacio Quiroga. Anaconda y otras narraciones. Editorial Arte y Literatura. La Habana, 1981; Horacio Quiroga. Cuentos de amor, de locura y de muerte. Editorial Lex. La Habana, 1961; Horacio Quiroga. El más allá. Editorial Lautaro. Buenos Aires, 1952.

Упорядкування та передмова
Маргарити Жердинівської

Художник *І. Гаврилюк*

Редактори *А. М. Чердаклі, С. А. Коваль*

К 4703040100—197
М 205(04)—89 197.89

ISBN 5-308-00471-4

© Упорядкування, передмова,
український переклад,
художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1989 р.

ОРАСІО КІРОГА

Уругвайська література виникла порівняно недавно, на рубежі XVIII—XIX століть, коли в іспанських колоніях у Новому Світі почалась боротьба за незалежність від метрополії. Те саме стосується й аргентинської літератури, яку ріднить з уругвайською спільність історичного минулого. Колись обидві країни становили єдину територію іспанського віце-королівства Ла-Плата; ще й до цього часу Аргентина та Уругвай мають багато спільного у побуті, звичаях, музичній культурі.

Розвиток літератури в Уругваї та Аргентині почався значно пізніше, ніж в інших латиноамериканських країнах. Це пояснювалося більш пізньою колонізацією території Ла-Плати, де іспанські завойовники не знайшли ні золота, ні срібла. Суспільне життя у віце-королівстві ледь жевріло, а література була бідною та нецікавою. Досить сказати, що перші газети стали виходити у Буенос-Айресі тільки з 1801 р., а в Монтевідео — на шість років пізніше.

Розквіт уругвайської літератури збігається з розгортанням національно-визвольної боротьби, яка почалась у 1810 р. й закінчилась у 1825 р. проголошенням незалежної республіки. Протягом одного тільки XIX ст. в Уругваї змінилося багато літературних напрямів і течій. У 10-х та 20-х роках це був класицизм, з 30-х до 80-х домінував романтизм, потім виникли модерністські й натуралістичні напрями: перший — під впливом творчості великого нікарагуанського поета Рубена Даріо, другий — під впливом творчості Еміля Золя; нарешті, позиції завойовує реалізм, а поряд з ним розвивається література гаучо, притаманна тільки Уругваю та Аргентині.

За порівняно недовгий час уругвайська література «пробігла» шлях від перших невдалих спроб до віку зрілості; вона дала латиноамериканській літературі багатьох визначних письменників. Серед них — Хосе Енріке Родо (1871—1917), що в своєму відомому романі «Аріель» захищав духовні цінності латиноамериканців, протиставляючи їх матеріальним цінностям жителів Північної Америки; засновник уругвайської історичної прози Едуардо Асеведо Діас (1851—1924), перу якого належать романи «Ісмаель», «Клич слави», «Індіанка»; Карлос Рейлес (1868—1938), засновник уругвайського реалістичного роману, автор таких творів, як «Беба», «Рід Каїна», «Земля», «Гаучо Флорідо»; Хав'єр де Віана (1868—1926), новеліст, співець життя гаучо.

У 1910 р. народи Латинської Америки святкували сторіччя з початку національно-визвольної боротьби за незалежність. Ця подія ще дужче посилила інтерес широкої громадськості до своєї історії та культури. Європейські літературні зразки все менше стають прикладами для наслідування. Такі видатні майстри слова, як аргентінець Рікардо Рохас (1882—1957) і домініканець Педро Енрікес Уренья (1884—1946) закликають письменників шукати власні теми та художні засоби, якнайяскравіше змальовувати життя в своїх країнах, стверджувати ідею духовної незалежності Латинської Америки.

Якщо найбільш характерним для європейської літератури був конфлікт між особою й суспільством, то для літератури країн Латинської Америки типовим став конфлікт між людиною та ворожою їй природою.

Саме ця особливість лежить в основі творчості Орасіо Кіроги, блискучого новеліста, який займає провідне місце в історії латиноамериканського письменства; його влучно назвали співцем сельви, оскільки життя незайманого споконвічного лісу, боротьба людини з могутніми силами природи — основні теми творчості Орасіо Кіроги.

Особисте життя письменника склалося нещасливо, було воно і скорботним, і навіть фатальним, але в той же час доля, закинувши Кірогу на багато років у нетрі сельви, надала йому багатющій матеріал для спостережень, який потім відбився на сторінках його творів.

Орасіо Кірога народився 31 грудня 1878 р. в уругвайському місті Сальто. Його батько був аргентінським консулом, мати — простою уругвайкою. З раннього дитинства над Орасіо немовби тяжіло якесь прокляття: коли він був ще немовлям, на очах у матері та старших братів загинув батько — сплигнувши з човна на берег, він випадково натиснув на гачок рушниці, і куля пробила йому серце. Через кілька років мати взяла другий шлюб. Кірога дуже любив вітчима, який, тяжко захворівши, невдовзі покінчив життя самогубством. Багато років потому, не витримавши важкого життя у сельві, наклала на себе руки дружина Кіроги, залишивши його з двома малими дітьми. Всі ці події безсумнівно вплинули на творчість письменника, забарвили частину його оповідань сумом та песимізмом, надали їм трагічного, фатального, а іноді й містичного відтінку. Багато творів Кіроги мають автобіографічний характер.

Перші свої поезії та оповідання письменник-початківець публікує в рідному місті Сальто — на шпальтах журналів «Ревіста» та «Хіль Блас» у 1897 р. Наступного року він засновує власний журнал «Ревіста де Сальто», який проіснував лише п'ять місяців.

У березні 1900 р. Кірога, як і багато інших молодих людей, їде в Париж, щоб познайомитися з тамтешнім літературним світом. Та через кілька місяців він повертається назад, бо життя в Парижі виявилось дуже важким, грошей було обмаль,

не вистачало навіть для того, щоб піти у перукарню Цікаво, що з того часу й до кінця своїх днів Кірога вирішив не голити бороди. Та все ж таки одна подія справила на молодого письменника велике враження — це зустріч у Парижі з великим нікарагуанським поетом Рубеном Даріо, під впливом творчості якого Кірога написав чимало своїх поезій та оповідань. Латиноамериканські модерністи, послідовники Рубена Даріо, прагнули оновити красне письменство свого континенту, вивести його на передові рубежі світової літератури. І прикладом цьому стала подальша творчість Орасіо Кіроги.

У 1901 р. він видає свою першу книжечку поезій та оповідань «Коралові рифи», присвятивши її відомому аргентинському письменнику Леопольдо Лугонесу, з яким познайомився в Монтевідео, столиці Уругваю, куди переїжджає жити. Там Кірога і ще п'ятеро його друзів, молодих поетів, засновують поетичне товариство «Консісторіо де Гай Сабер»; вони часто зустрічаються з Лугонесом і обговорюють з ним свої твори. Товариство зазнає критики, навіть наклепів з боку деяких письменників Монтевідео. Приятель Кіроги Франсіско Феррандо вирішує викликати якогось письменника на дуель; купивши пістолет, він просить Кірогу навчити його стріляти. Кірога, не підозрюючи, що пістолет заряджений, натискає на гачок і вбиває Феррандо. Після цього нещасного випадку він назавжди покидає Уругвай і переїжджає до Буенос-Айреса, де й починається аргентинський період його життя.

В Буенос-Айресі міцнішає дружба з Лугонесом, який в 1903 р. запрошує Кірогу взяти участь в експедиції по дослідженню одного з міст, заснованого місіонерами у XVII столітті в лісах провінції Місьйонес. Ця подорож виявилася вирішальною в житті Кіроги. Тропічна природа Південної Америки вразила його до глибини душі, і відтоді життя сельви стало основною темою творчості письменника.

Подорож зміцнила Кірогу і фізично, і морально. Досі це був юнак, який страждав на астму та інші недуги. Вирушаючи в дорогу, він узяв із собою купу ліків та модні костюми, що викликало сміх його товаришів по експедиції. Хай там як, але подорож вплинула на Кірогу цілюще; зникли болячки, він повикидав ліки і вже не міг уявити себе поза сельвою, назавжди закохавшись у неї.

Коли Кірога приїхав після експедиції у Буенос-Айрес, то продав усе своє майно і вирішив узяти в сельві землю під оренду, щоб вирощувати бавовну. Письменник оселився у селищі Ресістенсія на березі річки Парана. Та орендар з нього вийшов поганий, до того ж настала посуха, і він розорився. Цей період його життя відбився потім у таких оповіданнях, як «Непотрібний мармур», «Виготовлювачі вугілля», «Монте Негро».

Незважаючи на першу невдачу, письменник неодноразово повертається в ті місця. Сельва й далі притягує його до себе, стає ніби другою домівкою, наснажуючи до подальших літера-

турних пошуків. У 1904 р. виходить його друга книжка «Злочин іншого», що складається з двадцяти оповідань, у 1905 р. — третя під загальною назвою «Переслідувані». Новела стає основною формою творчості Кіроги. Єдиний роман, який він написав, «Історія непевного кохання» виходить 1908 р., а єдина п'еса «Принесені у жертву» — в 1920 р.

У вересні 1906 р. Кірозі пропонують викладати іспанську мову та літературу в одній з жіночих шкіл Буенос-Айреса; він погоджується працювати там, бо іншого засобу до існування в нього немає, на літературний заробіток прожити неможливо.

Невдовзі Кірога купує сто вісімдесят п'ять гектарів землі у сільві біля містечка Сан-Ігнасіо й починає вирощувати помаранчі та місцевий чай — ерба мате. Відпустки він проводить у Сан-Ігнасіо, де з допомогою двох пеонів зводить собі бунгало.

У 1909 р. Кірога одружується зі своєю ученицею Аною Марією, а в 1911 р. звільняється з роботи і переїжджає на постійне життя в Сан-Ігнасіо — там він і далі вирощує помаранчі та ерба мате, але знову зазнає збитків. Губернатор провінції Місьйонес призначає Кірогу, на той час уже відомого письменника, суддею Сан-Ігнасіо, що дає йому змогу якимось забезпечити сім'ю — жінку та двох малолітніх дітей. Однак доля знову посиляє Кірозі випробування — його молода дружина не витримує важких умов життя й отруюється. В 1916 р. Кірога переїжджає з дітьми в Буенос-Айрес. Він багато працює на літературній ниві, видає збірку оповідань «Пустеля», а в 1918 р. виходить його найпопулярніша книжка «Казки сільви».

Живучи у місті, Кірога не пориває зв'язків із сільвою. Разом з друзями він будує човен і подорожує з ними по Парані, допливаючи до найвіддаленіших місць. Матеріальне становище Кіроги дуже скрутне, хоч на цей час він стає одним з найпопулярніших письменників Уругваю та Аргентини. На допомогу йому приходять давній друг юності, міністр зовнішніх справ Уругваю, а невдовзі й президент республіки Балтазар Брум. Він призначає Кірогу генеральним консулом Уругваю в Аргентині, що робить письменника матеріально незалежним. Консул з Кіроги, за його власними словами, був ніякий, але він багато пише і це, знову ж таки за його словами, було на користь уругвайській літературі. Одна за одною виходять такі книжки, як «Оповідання про кохання, безумство та смерть» (1917), «Дикун» (1920), «Анаконда» (1921), «Вислані» (1926).

У 1927 р. письменник вдруге одружується з приятелькою своєї вже дорослої дочки Егле. Йому сорок дев'ять років, дружині двадцять. Кірогу знову тягне у Місьйонес, і його, на власне прохання, переводять консулом у Сан-Ігнасіо, куди він разом з дружиною переїжджає в 1932 р.

Мати Кіроги, пам'ятаючи про сумну долю першої дружини, яка жила з дітьми у примітивній халупі, дає синові кошти на будівництво сучасного житла з усіма зручностями: гарячою

водою, вбиральнею, дорогими меблями. Але молода дружина не довго витримує життя в селві. У листі до свого друга Кірога пише, що розлучення неминуче, бо дружина нудьгує, їй потрібні розваги, кіно, а всього цього у селві немає. Так і сталося: невдовзі дружина з малою донькою їдуть у Буенос-Айрес, покинувши Кірогу самого. До того ж його звільняють з роботи, тому що в Уругваї змінюється уряд, і він залишається без засобів до існування. Уругвайські письменники, зокрема Енріке Аморім¹, клопочуться перед Міністерством іноземних справ Уругваю про надання Кірозі якоїсь посади або призначення йому пенсії. Вони пишуть, що він неодноразово відмовлявся від літературних премій Аргентини, щоб не втратити свого уругвайського громадянства. Нарешті в 1935 р. Міністерство іноземних справ знову призначає Кірогу консулом у Сан-Ігнасіо, а в 1936 р. йому дають пенсію. Цього ж року виходить його остання збірка оповідань «По той бік», найпесимістичніша книжка письменника, пронизана містичними мотивами.

Кірога хворіс, його оперують у Буенос-Айресі. Він почуває себе дуже самотнім та пригніченим і 18 лютого 1937 р. отруюється. Отже, фатум, що висів над його родиною, не обминув і самого Кірогу. Тіло перевезли до Уругваю, де й поховали. Тільки після смерті письменника батьківщина віддала йому належні почесні та шану.

Численні й різноманітні оповідання Орасіо Кіроги важко піддаються періодизації, але все ж умовно можна розділити його творчість на декілька періодів. Перший, ранній період, характеризується модерністськими, багато в чому декадентськими мотивами; щодо цього типовою є збірка поезій та оповідань «Коралові рифи». Другий період найбільш плідний, саме тоді з'являються такі чудові книги, як «Казки селви», «Оповідання про кохання, безумство і смерть», «Анаконда», де Кірога постає майстром психологічного портрету, прагне якнайглибше проникнути у таємниці природи. І, нарешті, третій, останній період, відзначається потягом письменника до містичних, тасмничих мотивів, пов'язаних із темою смерті, інтересом до всього непізнаного та ірраціонального, що є в людському житті.

Найоптимістичніші твори Кіроги — «Казки селви», в них відбилися особисті багаторічні спостереження письменника над рідною природою. Вони світлі й добрі, справедливість торжествує над злом, праця перемагає лінощі. Так, наприклад, дуже повчальна філософська казка про ліниву бджолу, яка не любила працювати і збирала нектар тільки для себе, а не для свого вулика, та одного разу, опинившись у скрутному становищі, зрозуміла, що піклування лише про власний доб-

¹ Енріке Аморім /1900—1960/ — відомий уругвайський письменник; українською мовою видано його романи «Корраль Аб'єрто» та «Лісоруби».

робут може призвести до загибелі. І вона каже маленьким бджілкам: «Працюйте, друзі, думаючи про те, що кінцевою метою наших зусиль є щастя для всіх, яке головніше від втоми кожної з нас. Люди мають слухність, називаючи це ідеалом. Немає іншої філософії в житті і людини, і бджоли».

У цих казках звучить любов до «братів наших менших», які загалом дружньо ставляться до людей, а ті, в свою чергу, теж їм допомагають.

Аж триста миль проповзла із сельви до Буенос-Айреса черепаха, щоб врятувати свого друга, хворого чоловіка. Справжніми приятелями стають герої інших казок — мисливець і сарночка, мисливець і скати, діти і звірята. Письменник володіє даром перевтілення в звірів, у птахів, у риб, сприймаючи світ їхніми очима, і тоді все довкола набуває нового, неповторного змісту. Він мріє про загальний мир та благоденство на землі, проте його мрії лишаються чудовою ілюзією.

Між мешканцями сельви й людьми точиться війна, зумовлена боротьбою за існування. В оповіданні «Анаконда» могутня водоплавна змія разом з іншими своїми родичами змушена (бо це справа честі) брати участь у священній війні проти людей, хоча й симпатизує їм. Головні дійові особи — змії — наділені здатністю думати й говорити; «жриці смерті» сваряться між собою, заздять одна одній, і кожна має свою, властиву тільки їй вдачу. Фантазія цієї своєрідної казки міцно переплетена з реальним життям: роз'єднане зміїне військо, введене в оману Королівською коброю, зазнає нищівної поразки від добре організованих людей.

Цього разу перемога за ними, але таке буває дуже рідко. Світ сельви жорстокий та безжальний. З численних оповідань Кіроги добре видно, що сельва постає головним фактором буття, вона немилосердна до людей, і тому вони часто безпорадні на її лоні.

Таке ставлення до дикої природи ми знаходимо в творах інших латиноамериканських письменників, сучасників Кіроги. Думки про сельву, як про могутню варварську стихію, поділяв і відомий колумбійський письменник Хосе Еустасіо Рівера; так, наприклад, у його романі «Вир» (1924) природа повністю визначає долі людей.

Філософсько-художня концепція і Кіроги, і Рівери базується на відомій антиномії «варварство — цивілізація», що символізує постійну боротьбу цих двох сил. Фундатором теорії був відомий аргентинський письменник, філософ та політичний діяч Домінго Фаустино Сармьєнто (1811—1888), який видав у 1845 р. книгу «Факундо», де розглядав життя народів Латинської Америки, як боротьбу варварства й цивілізації. Варварство, на його думку, це насамперед дика природа континенту, а цивілізація — сукупність матеріального, політичного та культурного прогресу країн. Але цивілізація виявляється слабкішою за варварство, і тому дика природа майже завжди перемагає

людину, підкоряс її своїй злій силі. Цим, мабуть, і пояснюється певна відстороненість Кіроги в зображенні жорстокої сельви, деяка, на перший погляд, байдужість автора до долі персонажів.

Людина в Кіроги вступає з сельвою у двобій — такий підхід до зображення подій іде від практичного досвіду автора, а також від стихійного освоєння південноамериканського континенту окремими сміливцями, які проникли у найвіддаленіші куточки. Багато хто з них гинув у нерівному посдинку з невмодною сельвою, і для письменника це був факт так само природний, як загибель рослин чи тварин у їхній нескінченній боротьбі за існування.

В оповіданні «Емігранти» чоловік протягом чотирьох днів тягне за собою крізь хащі тіло коханої дружини, що не витримала суворих випробувань похідного життя; він хоче вивезти її на далеку батьківщину й поховати там, але, зрештою, сам гине серед отруйних заливних лугів... Фінансовий інспектор Габріель Бенінкаса заглиблюється в сельву й стає жертвою чорних мурах («Дикий мед»). Несподівано підкрадається смерть до Суберкасо, який помирає від зараження крові, а двоє його маленьких дітей залишаються сиротами («Пустеля»).

Правда, як виняток, людина іноді перемагає жорстоку стихію, борючись за своє життя. Це видно з оповідання «Вночі», де йдеться про те, як маленька тендітна жінка цілих вісімнадцять годин веслувала проти стрімкої течії, рятуючи свого присмертного чоловіка. При цьому автора дивує і могутність природи, і велич душі людини, яка вступила у двобій зі стихією.

Кірога правдиво описує життя поденників, завербованих на лісорозробки в район Верхньої Парани. Тяжка їхня доля в нетрях незайманого лісу: тропічне сонце, лихоманка, хмари москітів виснажують людей вкрай, та ще й наглядач не дає відпочити ані хвилини. Герой оповідання «Ляпас» вирішує помститися хазяїнові за колишню образу, але робить це вкрай жорстоко, в дусі законів сельви.

В оповіданні «Менсу» картина життя поденників ширша. Від зорі до зорі працюють люди, маючи надію заробити гроші й вирватись із «зеленого пекла», як називав сельву Хосе Еустасіо Рівера. Однак, прийшовши до міста, герой розтринькує свою невелику платню, знову укладає контракт і вдруге потрапляє у сельву, звідки йому вже немає вороття.

В останньому періоді творчості Кірогу вабить до себе все непізнане й патологічне, він звертається до містичних, надприродних мотивів, наслідуючи Едгара По. Те, що ми тепер називаємо екстрасенсорними явищами, дуже цікавило письменника, який намагався дослідити їх та зрозуміти їхнє місце у житті людини.

Візьмімо хоча б оповідання «Відсутність», головний герой якого, Берхер, впадає в сомнамбулічний стан, що триває аж шість років. Протягом цього часу хворий веде звичний спосіб

життя, закохується, збирається одружитися, пише геніальну книгу. Та коли дивне запаморочення минає, то Берхер із жахом довідується від лікаря про цей відтинок свого життя, але сам нічого не може пригадати; він не впізнає навіть своєї нареченої й не розуміє того, що написав.

Деякі оповідання Кіроги справляють гнітюче враження своєю невідворотністю й загадковістю. Нещасний батько з оповідання «Син» страждає нав'язливими галюцинаціями: йому постійно ввижається, ніби його дитина загинула. Побачивши, що хлопець живий-здоровий вертається з полювання, батько полегшено зітхає, і вони разом ідуть додому. Але виявляється, що це знову ж таки галюцинація, бо насправді син загинув ще вранці, потрапивши в пастку для звірів.. У іншому оповіданні прикута до ліжка жінка помирає загадковою смертю, а потім у її подушці знаходять вампіра, який висмоктає з бідолашної всю кров («Подушка з пір'ям»). Ще в іншому зловісний таємничий птах доводить до божевілля своїм співом хворого хлопчика («Ясіятере»).

Хоч автор і вдається до народних повір'їв чи й навіть забобонів, але в його фаталістичних та містичних оповіданнях є водночас наукові спостереження й деталі, що ґрунтуються на конкретних фактах психології, на схильності людини жити уявним життям тощо.

Цікаво, що різні за тематикою твори, написані Кірогою в певні періоди життя, пов'язані між собою внутрішньою логікою сприйняття дійсності. І справді, окрема людина безсила перед «зеленим пеклом», але вона безпорадна й перед явищами, на які наука повної відповіді ще не може дати.

Порушуючи будь-яку тему, письменник уникає зайвих метафор, він небагатослівний, але дуже спостережливий і точний у своїх оцінках, стиль його розповіді простий, дохідливий. Однак у цій правдивій простоті прихована велика художня сила, яка полонить уяву самобутніми образами, змушує замислитись над тим, що людина, з одного боку, й далі лишається залежною від явищ природи, а з другого — становить з нею єдине ціле; пізнаючи таємниці природи, випробовуючи свої сили в повсякденній боротьбі за існування, людина пізнає й себе саму.

Ця збірка складається з оповідань, вибраних з чотирьох книг Орасіо Кіроги «Казки сельви», «Анаконда», «Оповідання про кохання, безумство та смерть», «По той бік», і дає досить повне уявлення про творчість цього латиноамериканського письменника, яка чекає ще на своїх дослідників.

Маргарита Жердинівська

АНАҚОНДА

ВЕЛИЧЕЗНА ЧЕРЕПАХА

У Буенос-Айресі жив собі здоровий, працьовитий чоловік, який був усім задоволений. Та сталося так, що він захворів, і лікарі порадили йому виїхати за місто, на природу, бо лише там він зможе видужати. Проте чоловік не погодився, тому що мав молодших братів, яких треба було годувати. А хвороба дедалі загострювалася. Нарешті одного чудового дня його товариш, директор звіринця, сказав йому:

— Ви — мій друг, людина добра й працьовита. Тому я хотів би, щоб ви якийсь час пожили в лісі, де завдяки фізичним вправам та свіжому повітрю обов'язково видужаєте. Адже ви влучно стріляєте з рушниці й зможете в лісі полювати на диких звірів, а їхні шкури принесете мені, коли повернетесь назад. Гроші за них я дам вам зараз, щоб ваші менші брати мали за що прогодуватись.

Хворий чоловік послухався поради й поїхав жити до лісу, далеко поїхав, навіть не в Місьйонес¹, а ще далі. Там було дуже тепло, і йому поволі ставало краще.

¹ Місьйонес — провінція на півночі Аргентини.

Жив він у лісі самотньо, власноруч готуючи собі їжу. Харчувався різними плодами, а також м'ясом птахів та диких звірів, яких убивав з рушниці. Спав просто під деревом; коли ж насувалася негода, за п'ять хвилин робив собі навіс із пальмового листа, ховався під ним і закурював сигару. А як йому було затишно посеред лісу, де вив вітер і хльоскотів дощ!

Шкури вбитих звірів чоловік позгортав до купи й носив на плечі. Він наловив також багато отруйних змій і посадив їх у великий гарбуз, середину якого видовбав; гарбузи в тих місцях були завбільшки з гасову бочку.

І знову на обличчі в чоловіка заграв рум'янець, тіло в нього налилося силою і апетит став добрий. Та одного дня, коли йому дошкуляв голод, бо протягом останніх двох діб нічого не вдалося вполювати, чоловік побачив на березі озера лютого ягуара, який надумав пообідати черепахою,— перевернувши її на бік, він намагався просунути кігті під панцир і дістатися до тіла. Коли ягуар побачив чоловіка, то погрозово заревів і стрибнув на нього. Але мисливець, добре прицілившись, пальнув йому мєжи очі й розтрощив звірюці голову. Потім він здер з хижака шкуру — вона виявилася такою великою, що могла правити за килим для цілої кімнати.

— А тепер,— сказав чоловік,— я поласую черепахою, бо м'ясо в неї смачніше.

Та коли він підступив до черепахи, то побачив, що її поранено. Голова її теліпалася на подертих м'язах.

Чоловік, хоч і був голодний, але пожалів бідолашну черепаху. Він обв'язав її мотузкою й притяг до навісу. Оскільки ганчірок у нього не було, чоловік подер свою єдину сорочку й забинтував черепасі голову. А на мотузці він притяг черепаху тому, що вона була величезною, заввишки із стілець, та й важила не менше, ніж доросла людина.

Протягом довгого часу черепаха непорушно лежала в своєму кутку під навісом.

Чоловік щодня лікував її, перев'язував, а потім легенько постукував рукою по панциру.

Нарешті черепаха видужала. Але натомість захворів чоловік. Його біла гарячка, все тіло нило від болю. Невдовзі він не мав сили навіть зіп'ятися на ноги. Гарячка дужчала, горло пошерхло від спраги. Чоловік відчув, що смертельно захворів, і тоді він, хоча й був сам-один, заговорив уголос, бо голова аж палала вогнем.

— Я помру,— казав чоловік,— я самотній, я не можу підвестися, і немає кому принести мені води. Я помру тут від голоду та від спраги.

Через якийсь час жар настільки посилювався, що хворий знепритомнів.

Але черепаха почула слова мисливця й зрозуміла їх. Отож вона подумала: «Цей чоловік, хоч і був дуже голодний, не з'їв мене, а навпаки — вилікував. Тепер я лікуватиму його».

Вона подалася до озера, знайшла там панцир маленької черепахи, добре почистила, набрала в нього води й напоїла чоловіка, який лежав на ковдрі, помираючи від спраги. Потім вона пішла шукати смачні корінці та ніжну травицю й принесла їх чоловікові, щоб той підкріпився. Хворий їв, не здогадуючись, хто його годує, бо марив у гарячці й нічого довкола себе не помічав.

Щоранку черепаха шукала в лісі їстівні корінці й приносила їх чоловікові; їй було гірко, що вона не може вилізти на дерево, аби нарвати хворому ще й диких плодів.

Отак багато днів підживлявся мисливець, але не знав, хто дає йому їсти. Якось свідомість повернулася до нього, і, глянувши на всі боки, він побачив, що лежить під навісом сам, довкола — жодної душі, крім черепахи, яка була всього-на-всього твариною. І знову він голосно промовив:

— Я самотній у цьому лісі, гарячка не дасть мені спокою, і я помру, бо лише в Буенос-Айресі є цілющі ліки. Але туди я ніколи не дістануся, помру на цьому місці.

Сталося так, як він казав,— під вечір гарячка почала палити його з новою силою, і чоловік знепритомнів.

Проте й цього разу, почувши слова хворого, черепаха подумала: «Якщо він залишиться в лісі, то помре, бо ліків тут немає; я повинна віднести його в Буенос-Айрес».

Дійшовши такого рішення, вона нарвала міцних, тонких, схожих на мотузки, ліан, обережно поклала чоловіка собі на спину й добре прив'язала його тими ліанами, щоб не впав. Потім, боячись потурбувати хворого, черепаха довго прилаштовувала в себе на спині рушницю, шкури та гарбуз із зміями, і коли нарешті їй вдалося це зробити, вона вирушила в дорогу.

З вантажем на спині черепаха йшла без спочинку вдень і вночі. Вона йшла через ліси й поля, перепликала широ-

ченні річки, долала болота, де кілька разів мало не зав'язла в драговині, а на спині в неї лежав присмертний чоловік. Після кожних восьми-десяти годин шляху черепаха зупинялася, розв'язувала ліани й обережно клала чоловіка на суху травицю. А сама вирушала по воду та солодкі корінці, щоб нагодувати хворого. Потім вона також їла, хоча була дуже змученою й воліла б трохи поспати.

Коли їй доводилося йти під палючим літнім сонцем, гарячка особливо діймала мисливця, і він марив, помираючи від спраги. «Води! Води!» — вигукував раз за разом. Отож черепаха мусила повсякчас його поїти.

Так просувалася вона день за днем, тиждень за тижнем, поволі наближаючись до Буенос-Айреса, але з кожною годиною усе слабшала, однак ні на що не жалілась. Часом вона падала на землю й не могла поворухнутися від втоми, а чоловік у хвилини просвітління голосно казав:

— Я помру, мені щораз гіршає, і лише в Буенос-Айресі змогли б мене вилікувати. Але я помру тут, на самоті, в цьому лісі.

Він думав, що й досі лежить під навісом, і нічого довкола себе не бачив. Тоді черепаха підводилась і знову вирушала в дорогу.

Якось під вечір бідолашній черепасі зовсім забракло сили йти далі. Адже вона не їла цілий тиждень, бо хотіла якнайшвидше дістатися до міста. Була вона немічна й безпорадна.

Коли споночіло, черепаха побачила, що небо на видноколі освітлене, але не могла збагнути, що це таке. Вона відчувала — життя покидає її, й заплющила очі, збираючись померти поряд з мисливцем. Черепаха сумно подумала, що їй не вдалося врятувати чоловіка, який добре повівся з нею.

Однак вона була вже біля Буенос-Айреса, хоч і не знала про це. Небо освітлювали відблиски вогнів міста, а черепаха помирала, так і не закінчивши своєї героїчної подорожі.

Та раптом якесь міське мишеня — можливо, мишеня Перес¹ — нашттовхнулося на вмираючих мандрівників.

— Оце так черепаха! — вигукнуло мишеня. — Я ніколи не бачило отакої величезної черепахи. А що це в тебе на спині? Дрова?

¹ М и ш е н я П е р е с — герой аргентинських казок.

— Ні,— з гiркотою в голосi вiдказала черепаха.— Це людина.

— А куди ж ти йдеш з цiєю людиною? — зацiкавилося мишеня.

— Іду... Іду... Я хотiла потрапити до Буенос-Айреса,— вiдповiла бiдолашна черепаха так тихо, що ледь було чути.— Але доведеться померти тут, бо я нiколи не дiйду.

— Ну й дурна ж ти, дурна! — сказало мишеня, смiючись.— Нiколи я не зустрiчало такої дурної черепахи! Таж ти вже у Буенос-Айресi! Свiтло, яке ти бачиш удалині, i є Буенос-Айрес.

Почувши це, черепаха вiдчула приплив сили, в її серцi зринула надiя врятувати чоловiка, i вона знову вирушила в дорогу.

Наступного дня рано-вранцi директор звiринця побачив змучену до краю брудну черепаху, а на її спинi — прив'язаного лiанами напiвживого чоловiка. Директор упiзнав свого друга, миттю роздобув потрiбнi лiки, i невдовзi той видужав.

Довiдавшись про те, як його врятувала черепаха i яку подорож вона здiйснила, подолавши триста миль шляху, щоб урятувати йому життя, мисливець не захотiв розлучатись iз своєю рятiвницею. Але тому, що вiн не мiг тримати черепаху в своїй тiснiй оселi, директор погодився взяти її до себе в звiринець i пообiцяв пiклуватися про неї, як про рiдну доньку.

Так i сталося. Оточена увагою вiдвiдувачiв, щаслива черепаха гуляє тепер по алеях звiринця,— це i є та сама величезна черепаха, яка щодня хрумає смачну травицю довкола клiток з мавпами.

Щовечора мисливець приходить провiдати її, а вона здалеку впiзнає його по кроках. Друзi проводять разом кiлька годин, i черепаха не вiдпускає мисливця доти, доки вiн нiжно не постукає її по панциру.

Одного разу змії давали великий бал і запросили на нього ропух, жабок, фламінго, крокодилів та риб. Ніг риби не мали, отож танцювати не могли. Вони підпливали до берега, який слугував майданчиком для танців, вистромлювалися з води й весело плескали хвостами. Крокодили прикрасили собі шиї в'язками бананів і курили парагвайські сигари. Ропухи, вбравшись з голови до п'ят у риб'ячу луску, робили різні вихиляси. Щораз, коли вони з поважним виглядом підступали до берега річки, риби здійсмали гармидер і кепкували з них.

Жабки, напарфумивши собі все тіло, стрибали на двох лапках. У кожної на шиї, мов ліхтарик, висів світлячок, який розгойдувався з боку в бік.

Але найгарнішими були змії. Вони всі без винятку вбралися, як балерини, кожна — під колір своєї шкіри. Яскраво-червоні змії одягли спіднички з яскраво-червоного тюля, зелені — з зеленого, жовті — з жовтого, а змії ярара — із сірого тюля в чорну й буру смужку, тому що шкіра в них саме так забарвлена.

Особливо були неперевершеними коралові змії — в довгих газових накидках червоно-біло-чорного кольору; вони танцювали, звиваючись, як серпантин. Коли ці змії танцювали й вертілися на кінчиках хвостів, усі гості аплодували їм, немов навіжені.

І лише фламінго, які за тих часів мали білі ноги й такі самі, як тепер, криві й товсті дзьоби, стояли осторонь засмучені, бо через брак гарного смаку не змогли підібрати собі красивого вбрання. Отож вони заздрили іншим, а особливо — кораловим зміям. Щоразу, коли коралова змія, кокетуючи й звиваючись, пролітала повз них у своїй легкій газовій накидці, вони аж неприємно ніли від заздрощів.

І тоді один фламінго сказав:

— Я знаю, що нам треба робити. Давайте вдягнемо червоно-біло-чорні панчохи, і коралові змії закохаються в нас.

Піднявшись усі разом у повітря, фламінго перелетіли річку й приземлилися біля сільської крамниці.

«Стук-стук!» — постукали вони в двері дзьобами.

— Хто там? — спитав крамар.

— Це фламінго. Чи є у вас червоно-біло-чорні панчохи?

— Немає, — відповів крамар. — Ви що, дурні? Таких панчіх ви ніде не знайдете.

Фламінго полетіли геть і постукали в двері до іншого крамаря.

— «Стук-стук!» Чи є у вас червоно-біло-чорні панчохи?

Крамар перепитав:

— Як ви сказали? Червоно-біло-чорні? Таких панчіх немає не лише у мене, а й у будь-якому іншому місці. Ви просто божевільні. Хто ви такі?

— Ми — фламінго, — відповіли вони.

Тоді крамар сказав:

— Отже, річ ясна, ви — божевільні фламінго.

Птахи знову полетіли й постукали до ще іншого крамаря.

— «Стук-стук». Чи є у вас червоно-біло-чорні панчохи?

Крамар загорлав:

— Якого кольору? Червоно-біло-чорного? Лише таким дурним носатим птахам, як ви, може спасти на думку таке питання! Геть звідси!

І крамар прогнав їх мітлою.

Фламінго побували у всіх крамницях, і звідусіль їх також проганяли, неначе якихось несповна розуму.

Аж раптом один броненосець, що прийшов до річки на-

питися води, захотів пожартувати з фламінго й досить шанобливо звернувся до них:

— Добрий вечір, сеньйори фламінго! Я знаю, що ви шукаєте. Таких панчіх ви не знайдете в жодній крамниці. Можливо, вони є в Буенос-Айресі, але отримати їх ви зможете лише поштою. І тільки моя невістка, сова, має червоно-біло-чорні панчохи. Попросіть її, і вона їх вам дасть.

Фламінго подякували йому й полетіли до печери, де мешкала сова. Вони сказали їй:

— Добрий вечір, сеньйоро сова. Ми прийшли попросити в тебе червоно-біло-чорні панчохи. Сьогодні змії дають бал, і якщо ми надягнемо такі панчохи, то коралові змії закохаються в нас.

— З великою приємністю. Зачекайте лишень хвилинку, я зараз,— відповіла сова.

І полетіла, покинувши фламінго самих. Невдовзі вона повернулася з панчохами. Але це були зовсім не панчохи, а чудова барвиста шкіра, зідрана з коралових змій, яких сова вполювала.

— Ось вам панчохи,— сказала сова,— тепер можете не хвилюватись, однак не забувайте про таке: танцюйте цілу ніч, танцюйте, не зупиняючись ні на мить, танцюйте, як вам заманеться, хоч би колело в боку чи боліли дзьоб або голова, але тільки не зупиняйтеся, бо тоді дістанете прочуханку.

Проте пришелепуваті фламінго не зрозуміли, яка небезпека чигає на них. Втративши від радості розум, вони взялися натягувати панчохи із шкіри коралових змій на свої довжелезні, як жердини, ноги. А потім, дуже задоволені, полетіли на бал.

Побачивши фламінго в таких гарних панчохах, усі почали їм заздрити. Змії бажали танцювати лише з ними, а оскільки фламінго дуже швидко перебирали ногами, то змії не могли добре розгледіти, з чого зроблені чудові панчохи.

Та невдовзі у змій виникла якась непевна підозра. Коли фламінго, танцюючи, пробігали повз них, змії схилялися до землі, щоб краще розгледіти оті дивні панчохи.

Коралові змії особливо хвилювались. Їхня цікавість до панчох дедалі зростала, вони все частіше нахилили голови, намагаючись доторкнутися язиком до ніг фламінго,— адже язик служить зміям так само, як людині рука. Але фламінго невпинно танцювали, хоча вже були до краю змучені й ледь трималися на ногах.

Помітивши це, коралові змії попросили в жабок їхні

ліхтарики-світлячки і, збившись в купу, почали чекати, коли фламінго попадають від втоми.

І справді, через хвилину один фламінго не мав уже сили танцювати; наступивши на сигару, яку впустив крокодил, він послизнувся і впав на бік. Коралові змії кинулися до нього зі своїми ліхтариками, освітили йому ноги і, побачивши, з чого зроблено панчохи, так зашипіли, що було чути на другому березі річки Парани.

— Це не панчохи! — шипіли змії. — Ми знаємо, що це! Нас обдурили! Фламінго вбили наших сестер і наробили з їхньої шкіри собі панчіх! Вони мають панчохи із шкіри коралових змій!

Фламінго, тремтячи від жаху, що їх викрито, хотіли втекти, але так стомилися, що не могли змахнути крилом. Коралові змії накинулися на них і, обкрутившись навколо їхніх ніг, з шаленою люттю пороздирали панчохи на клапті, а тоді почали жалити фламінго в голі ноги, бажаючи птахам смерті.

Фламінго, не тямлячись від болю, стрибали з боку в бік, щоб скинути коралових змій на землю. Нарешті, побачивши, що від панчіх не лишилося й клаптика, змії дали фламінго спокій і втомлено поповзли геть, розправляючи на ходу своє бальне вбрання.

Коралові змії думали, що фламінго скоро помруть, адже ті, які жалили птахів, були отруйні, принаймні більшість із них.

Проте фламінго не вмерли. Розпачливо кричачи й страждаючи від нестерпного болю, вони щодуху помчали до води. Їхні ноги, раніше білі, тепер почервоніли від зміїної отрути. Минали дні за днями, але ноги палали вогнем, і птахи бачили, як вони набувають кольору крові,— так згубно подіяла на них зміїна отрута.

Багато часу сплило відтоді. Але й тепер фламінго цілими днями простоюють у воді, прагнучи остудити жар у червоних ногах.

Іноді фламінго виходять на берег і ступають кілька кроків по землі, щоб перевірити свій стан. Але біль від отруйних укусів повертається, і птахи знову біжать до води. Буває, в ногах їм так пече, що вони підгинають одну ногу і стоять годинами, не здатні її розпрямити.

Ось така оповідка про фламінго, які раніше мали білі ноги, а тепер мають червоні. Всі риби її знають і насміхаються з цих птахів. А фламінго, лікуючи у воді хворі ноги, не втрачають нагоди помститися й ковтають кожну глузливу рибку, що підпливе до них надто близько.

ЛИСИЙ ПАПУГА

Жила в лісі зграя папуг. Щодня вранці вони летіли на поле дзьобати маїс, а ввечері підкріплялися помаранчами. При цьому папуги навперебій галасували. Один з них був завжди на варті — він злітав на найвище дерево й пильно роздивлявся, чи не йдуть хазяї.

Папуги завдають збитків більше, ніж сарана, бо, видзьобуючи зерна, гублять качани, що потім гниють під дощами. До речі, підсмажені папуги дуже смачні, і тому селяни полюють на них.

Якось один чоловік підстрелив папугу-вартового; той упав на землю й довго не давався до рук, хоча й був поранений. Селянин відніс його додому і віддав дітям свого хазяїна. Діти вилікували птаха, в якого було поранене крило. Видужавши, папуга став зовсім ручний. Його назвали Педріто. Він навчився подавати лапку, любив сідати людям на плече й дзьобом лоскотати їм за вухом.

Жив він на волі, в саду, проводячи цілий день серед помаранчевих дерев та евкаліптів і дражнячи курей. Під

вечір, о п'ятій годині, коли в будинку сідали пити чай, папуга також поспішав до їдальні і, з допомогою дзьоба та лапок видершись по скатертині на стіл, підживлявся хлібом, розмоченим у молоці. А п'ючи чай з молоком, аж тремтів від задоволення.

Заприятелювавши з дітьми, які базікали з ним про всяляку всячину, Педріто навчився говорити. Він казав: «Добр-рий день, дур-рнику! Гар-рна каша! Каша для Педр-ріто...»

Вимовляв він і таке, що не можна повторювати, бо папуги, як і діти, легко запам'ятовують погані слова.

Коли йшов дощ, настобурчений Педріто сидів на гілці й стиха щось бурмотів сам до себе, а коли погода крашчала, він верещав од захвату й літав, мов скажений.

Отже, як бачите, був він дуже щасливим папугою, котрий, крім волі, що так потрібна всім птахам, мав також, як і заможні люди, свій five o'clock tea¹.

Отож, купаючись у щасті, й жив собі Педріто. Та якось після п'яти днів негоди увечері дощ ущух і визирнуло сонце. Пурхнувши в повітря, Педріто загорлав:

— Який гар-рний, вечір-р, дур-рнику! Гар-рна каша! Молодець, Педр-ріто! — І полетів, куди очі світять, аж поки не побачив далеко внизу річку Парану, яка зверху здавалася широкою білою стрічкою. Папуга летів далі й нарешті сів на дерево перепочити.

Раптом крізь гілляччя він побачив на землі два зелені вогники, що нагадували великих блискучих звіряток.

— Що це? — здивувався папуга.— Гар-рна каша! Що це таке? Добр-рий день, Педр-ріто!

Він, як і всі папуги, базікав безладно, тому часом зрозуміти його було важко. А оскільки він був дуже цікавий до всього, то почав стрибати з гілки на гілку, поки не спустився досить низько. І тоді він побачив, що ті два зелені вогники були очима ягуара, який, зачаївшись, уважно дивився на нього.

Але Педріто був такий задоволений чудовою погодою, що анітрохи не злякався.

— Добр-рий вечір, ягуар-ре! — сказав він.— Молодець, Педр-ріто!

І ягуар відповів йому страшним хрипким голосом:

— Добр-рий вечір!

— Добр-рий вечір, ягуар-ре,— повторив папуга.— Гар-рна каша!.. Гар-рна каша!.. Гар-рна каша!..

¹ Вечірній чай (англ.).

Він без угаву торочив «гар-рна каша», бо настала пізня година і йому закортіло випити чаю з молоком. Папуга забув, що диким звірам такий напій не до вподоби, і запросив ягуара в гості.

— Гар-рний чай з молоком! — сказав папуга. — Добрий вечір-р, Педр-ріто! Др-руже ягуар-р, ходімо пити чай з молоком!

Але ягуар розлютився, бо подумав, що папуга насміхається з нього; до того ж він був голодний і вирішив з'їсти балакучого птаха.

— Га-разд! — відповів ягуар. — Але під-ле-ти-но ближ-че, я по-га-но чую!

Однак ягуар чув добре, просто він хотів учепитися в Педріто пазурами, коли той опиниться біля нього на відстані стрибка. А папуга думав лише про те, як зрадіють усі в домі, коли він прийде пити чай з молоком у товаристві такого симпатичного, великого друга. І Педріто перелетів на другу гілку, ще нижче.

— Гар-рна каша в нас! — крикнув він щосили.

— Під-ле-ти-но ближ-че! Я не чую! — відповів ягуар хрипким голосом.

Папуга підлетів і заверещав:

— Гар-рний чай з молоком!

— Під-ле-ти-но ще ближче! — ревнув ягуар.

Щиросердий папуга послухався його, але цієї ж миті ягуар стрибнув так високо, що цілий будинок міг би перестрибнути, та лише зачепив Педріто своїми гострими пазурами. Йому не вдалося вбити бідолаху, однак він видрав у нього все пір'я на спині й так смикнув за хвіст, що жодної пір'їнки не лишилося.

— Ось то-бі! — заревів ягуар. — Ось то-бі чай з молоком!..

Лементуючи від болю й страху, папуга стрімголов полетів геть. Але він не міг летіти рівно, бо позбувся хвоста, який для птахів те саме, що кермо для автомобіля. Його заносило в повітрі то в один бік, то в другий, і всі зустрічні птахи перелякано сахалися, вздрівши таке опудало.

Нарешті папуга прилетів у будинок і відразу ж подався на кухню, щоб подивитись на себе в дзеркало. Бідолашний Педріто! Він став найнедоладнішим і найпотворнішим птахом на світі — лисим, куцим, задубілим від холоду. Як з'явиться він у їдальні в такому вигляді? Пед-

ріто вилетів надвір, знайшов у евкаліпті глибочезне, мов печера, дупло й сховався в ньому на самісіньке дно, тремтячи від холоду та сорому.

А тим часом у їдальні всі дивувалися його раптовому зникненню.

— Де це Педріто? — запитували домашні. І кликали: — Педріто! Гарна каша, Педріто! Чай з молоком, Педріто!

Однак папуга принишк у своєму дуплі; він мовчав, як риба, й боявся поворухнутись. Його шукали по всіх усюдах, але марно, — Педріто безслідно зник. Тоді всі вирішили, що він помер, і діти гірко ридали.

Щовечора, п'ючи чай, усі згадували папугу, говорили про те, як йому подобався чай з молоком та хліб, розмочений у молоці. Бідолашний Педріто! Ніколи вони його більше не побачать, мабуть, він помер.

Та Педріто не помер, а й далі сидів у своєму дуплі, нікому не трапляючи на очі, тому що потерпав від сорому, — адже він був схожий на облізлого пацюка. Вночі Педріто вилазив з дупла, аби чимось підкріпитись, і повертався назад. А вранці знову тихцем спускався з дерева й прослизав на кухню, щоб подивитися на себе в дзеркало, і був дуже засмучений, що пір'я росте надто повільно.

Але якось увечері, коли родина сиділа за столом і пила чай, в кімнату поважно, перевальцем зайшов Педріто, зайшов так, ніби нічого не сталося. Побачивши його живого, та ще й з таким розкішним пір'ям, усі аж очманіли від радості.

— Педріто, дурнику! — казали вони йому. — Куди ти завіявся, Педріто? О, яке блискуче пір'я в цього дурника!

Ніхто не знав, що це було нове пір'я, а поважний Педріто не прохопився жодним словом. Він ласував хлібом, розмоченим у молоці, й мовчав.

Господар дому дуже здивувався, коли наступного ранку папуга прилетів, уместився йому на плечі й несамовито заторохкотів, немов божевільний. За дві хвилини Педріто розповів про свої пригоди: про подорож у парагвайський¹ ліс, про зустріч з ягуаром і про все інше. Після кожної фрази він верещав:

— У Педр-ріто немає хвоста! Немає жодної пір-р'їнки! Жодної пір-р'їнки!

¹ Дія відбувається на кордоні Аргентини та Парагваю.

А потім запропонував господареві піти удвох полювати на ягуара.

Господар дому, який саме збирався купити ягуарячу шкуру, щоб розстелити біля каміна, дуже зрадів такій можливості дістати її задарма. Він повернувся до будинку, взяв рушницю й подався разом з Педріто до парагвайського лісу. Прийшовши туди, вони домовилися, що як тільки Педріто побачить ягуара, то приспить його пильністю розмовами, а мисливець тим часом нечутно підійде й вистрілить.

Так і сталося. Папуга, сидячи на дереві, розпатякував різні дурниці, час від часу зиркаючи на всі боки, чи не підкрадається ягуар. Нарешті він почув тріск гілляччя і зненацька побачив у затінку, під деревом, два непорушні, спрямовані на нього зелені вогники. Це були очі ягуара.

І тієї ж миті папуга загорлав:

— Чудовий день!.. Гар-рна каша! Гар-рний чай з молоком!.. Хочеш чаю з молоком?..

Коли ягуар упізнав лисого папугу, якого він вважав мертвим і який мав тепер нове пишне пір'я, йому від люті в голові замакітрилося, і він поклявся, що цього разу не випустить базікала живим. А тоді погрозливо блиснув очима й хрипко відповів:

— Під-ле-ти-но ближче! Я не чую!

Папуга перебрався на іншу гілку, без угаву теревенячи:

— Гар-рний хліб з молоком!.. Він під оцим деревом!..

Почувши останні слова, ягуар підвівся й страшно заревів:

— З ким це ти розмовляєш? Кому ти сказав, що я під оцим деревом?

— Нікому, нікому,— крикнув папуга.— Добр-рий день, Педр-ріто!.. Молодець, дур-рнику!

Отак базікаючи й плигаючи з гілки на гілку, він наближався до ягуара. А слова «він під оцим деревом» папуга вимовив, щоб попередити мисливця, який підкрадався до звіра, тримаючи рушницю напоготові.

І ось настала хвилина, коли папуга вже не міг спустатися далі, бо інакше потрапив би ягуарові просто в пащу. Тоді він закричав:

— Гар-рна каша!.. Увага!

— Ану ж бо, ще ближче! — ревно ягуар, припавши до землі, щоб стрибнути.

— Гар-рний чай з молоком!.. Обер-режно, він зараз стр-рибне!..

І справді, ягуар стрибнув. Це був такий високий стрибок, що папуга вислизнув із кігтів лише завдяки своїй прудкості: він злетів у повітря, наче стріла. Цієї миті мисливець, притулившись до стовбура, щоб зручніше було цілитися, натис на спусковий гачок, і дев'ять шротин, кожна завбільшки з горошину, мов блискавки, пробили звірюці серце. Ягуар заревів з такою силою — аж ліс затремтів довкола, й упав мертвий.

А папуга так заверещав на radoщах, що мало не схибнувся. Ще б пак, адже йому вдалося помститися — і добре помститися! — підступному звіру, який повидирав з нього все пір'я.

Мисливець теж був дуже задоволений, тому що вбити ягуара — річ важка, а тепер він мав чудову шкуру, яку можна розстелити на підлозі в їдальні.

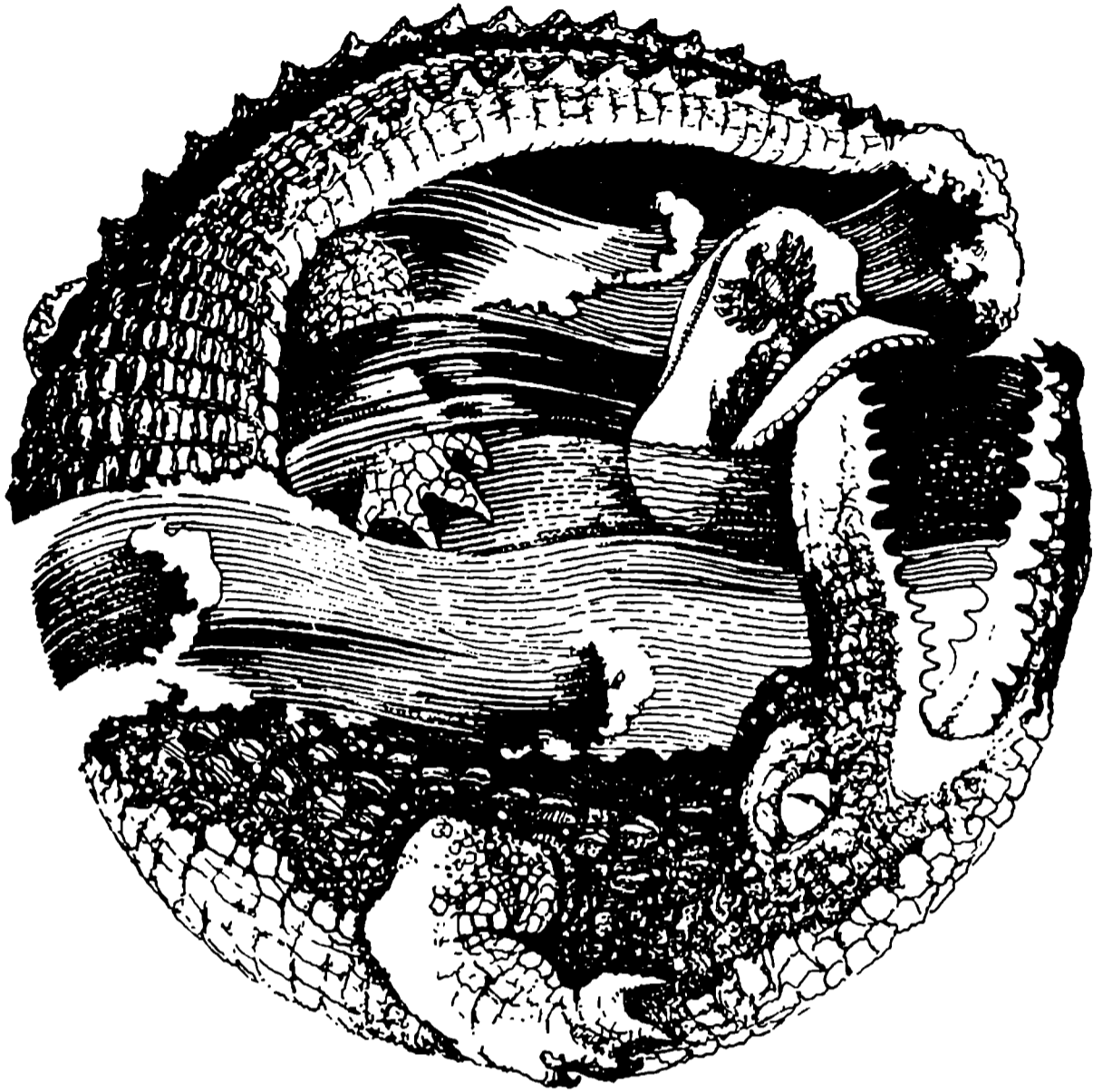
Коли вони повернулись додому, діти дізналися, чому Педріто так довго ховався в дуплі, й навіперебій почали його хвалити за цей героїчний крок.

Відтоді всі зажили щасливо. Але папуга не забув, яку наругу вчинив над ним ягуар, і щовечора, коли з'являвся в їдальні, то підходив до шкури ягуара, розісланій біля каміна, і запрошував її теж попити чаю з молоком.

— Гар-рна каша!..— промовляв він.— Хочеш чаю з молоком?.. Дайте ягуарові каші!..

Всі аж качалися від сміху. І Педріто — також.

ВІЙНА КРОКОДИЛІВ

В одній великій річці, яка протікала в глушині, водилося багато крокодилів. Їх було більше сотні, а може, й більше тисячі. Вони живилися рибою та звіриною, що приходила до річки попити води, але рибу крокодили любляли найдужче. Після обіду вони спали, лежачи на березі, а іноді, місячними ночами, бавилися у воді.

Крокодили жили спокійно й були щасливі. Та якось увечері, коли всі поринули в сон, один крокодил раптом прокинувся й підвів голову, бо йому причувся дивний шум. Він почав дослухатися, й справді — здалеку долинав шум, глухий і зловісний. Крокодил розбуркав свого сусіду, що спав поряд.

— Прокинься,— сказав він йому.— Нам загрожує небезпека.

— Що сталося? — спитав той схвильовано.

— Не знаю,— відповів крокодил, який прокинувся перший.— Я чую незвичний шум.

Другий крокодил теж почув шум, і вони миттю розбудили своїх товаришів. Усі, не на жарт перелякавшись, забігали туди-сюди з піднятими хвостами.

Тривога їхня не була марною — шум поволі зростав. Невдовзі вони побачили вдалині хмаринку, схожу на пасмо диму, і почули звук: хлюп-хлюп, немовби хтось далеко-далеко бовтався у воді.

Крокодили перезирнулися між собою. Що це могло бути?

Але один старий, мудрий крокодил, старічий і мудріший від інших, у якого в роті лишилося тільки два зуби і який колись подорожував до моря, раптом сказав: — Я знаю, що це пливе. Це кит! Кити дуже великі й випускають через ніс білі струмені води.

Почувши таке, маленькі крокодильчики здійняли несамовитий галас.

— Це кит! Онде пливе кит! — репетували вони і від страху занурювали голови у воду.

Однак старий крокодил смикнув за хвіст малюка, що вертівся біля нього.

— Не бійтеся! — гарикнув він. — Я знаю, що таке кит! Він сам нас боїться! Він дуже лякливий!

Після цих слів маленькі крокодильчики заспокоїлись. Але їх знову пройняв страх, бо сірий дим раптом перетворився на чорний, і всі почули, як гучно хлюпоче вода, — хлюп-хлюп-хлюп. Нажахані крокодили сховались у воду, вистромивши на поверхню лише очі й кінчики носів. І тут вони побачили, як повз них пропливло якесь громаддя, — воно збовтувало воду, і з нього пахав дим. Громаддя було лопатевим пароплавом, що вперше пропливав цією річкою.

Пароплав, поволі віддаляючись, зник з очей. Тоді усі вилізли з води, дуже ображені на старого крокодила за те, що він їх обдурив, назвавши страховисько китом.

— Це не кит, — горлали вони йому на самісіньке вухо, бо дід недочував. — Що пропливло повз нас?

Старий крокодил пояснив їм: це пароплав, наповнений вогнем, і всі крокодили помруть, коли він далі тут плаватиме.

Однак крокодили почали з нього кепкувати, — вони думали, що дід зсунувся з глузду. Чому вони помруть, коли пароплав і далі тут плаватиме? Ясна річ, бідолашний старий збожеволів.

Потім, щоб утамувати голод, крокодили почали шукати рибу. Але жодної так і не зловили. Навіть одної-однісінької! Вся риба повтікала, налякана шумом пароплава. Риби більше не було.

— Що я казав? — мовив старий крокодил. — Нам тепер нічого їсти. Риби немає. Зачекаймо до завтра. Може, пароплав сюди не повернеться, а риба повернеться, якщо посмілівішає?

Проте наступного дня вони знову почули хлюпотіння води і побачили, як повз них прогуркотів пароплав, випускаючи клуби диму, що затягував усе небо.

— Зрозуміло, — сказали тоді крокодили, — пароплав проплив учора, проплив сьогодні, пропливе завтра. Вже не ласувати нам рибою, та й звірі не прийдуть на водопій, і ми помremo з голоду. Давайте зведемо греблю.

— Так, греблю, греблю! — закричали всі, заквапившись з води на берег.

Чимшвидше вони почали зводити греблю. Спершу пішли до лісу й повалили понад десять тисяч дерев, переважно лопачо та кебрачо, тому що їхня деревина дуже тверда. Потім розпиляли стовбури своїми хвостами, які мали зверху загострені зубці, мов у пилки, поскидали у воду і вбили сторчма в дно, перегородивши всю річку на відстані метра один від одного. Жодне судно не пройшло б крізь греблю — ні велике, ні маленьке. Тепер крокодили були впевнені, що ніхто не зможе налякати рибу. Вони дуже втомилися й полягали спати на березі річки.

Наступного дня, коли крокодили ще спали, десь іздалеку долинуло: хлюп-хлюп, — то знову плыв пароплав. Усі почули шум, але ніхто не поворухнув головою, навіть не розплющив очей. Що тепер значив для крокодилів пароплав? Нехай собі хлюпоче, тут йому однаково не пройти.

І справді, пароплав зупинився далеко від греблі. Люди на палубі довго вивчали крізь біноклі дивну споруду, яка перегородила річку, і нарешті спустили шлюпку, щоб подивитися, що це заважає їм просуватись уперед. Тоді крокодили підвелися, дістались до греблі й, прилаштувавшись між стовбурами, почали спостерігати за пароплавом; вони раділи, що їм вдалося обдурити страховисько.

Тим часом шлюпка підпливла, люди добре роздивилися величезну греблю, споруджену крокодилами, й поверну-

Другий крокодил теж почув шум, і вони миттю розбудили своїх товаришів. Усі, не на жарт перелякавшись, забігали туди-сюди з піднятими хвостами.

Тривога їхня не була марною — шум поволі зростав. Невдовзі вони побачили вдалині хмаринку, схожу на пасмо диму, і почули звук: хлюп-хлюп, немовби хтось далеко-далеко бовтався у воді.

Крокодили перезирнулися між собою. Що це могло бути?

Але один старий, мудрий крокодил, старіший і мудріший від інших, у якого в роті лишилося тільки два зуби і який колись подорожував до моря, раптом сказав: — Я знаю, що це пливе. Це кит! Кити дуже великі й випускають через ніс білі струмені води.

Почувши таке, маленькі крокодильчики здійняли несамовитий галас.

— Це кит! Онде пливе кит! — репетували вони і від страху занурювали голови у воду.

Однак старий крокодил смикнув за хвіст малюка, що вертівся біля нього.

— Не бійтеся! — гарикнув він. — Я знаю, що таке кит! Він сам нас боїться! Він дуже лякливий!

Після цих слів маленькі крокодильчики заспокоїлись. Але їх знову пройняв страх, бо сірий дим раптом перетворився на чорний, і всі почули, як гучно хлюпоче вода, — хлюп-хлюп-хлюп. Нажахані крокодили сховались у воду, вистромивши на поверхню лише очі й кінчики носів. І тут вони побачили, як повз них пропливло якесь громаддя, — воно збовтувало воду, і з нього пахав дим. Громаддя було лопатевим пароплавом, що вперше пропливав цією річкою.

Пароплав, поволі віддаляючись, зник з очей. Тоді усі вилізли з води, дуже ображені на старого крокодила за те, що він їх обдурив, назвавши страховисько китом.

— Це не кит, — горлали вони йому на самісіньке вухо, бо дід недочував. — Що пропливло повз нас?

Старий крокодил пояснив їм: це пароплав, наповнений вогнем, і всі крокодили помруть, коли він далі тут плаватиме.

Однак крокодили почали з нього кепкувати, — вони думали, що дід зсунувся з глузду. Чому вони помруть, коли пароплав і далі тут плаватиме? Ясна річ, бідолашний старий збожеволів.

Потім, щоб утамувати голод, крокодили почали шукати рибу. Але жодної так і не зловили. Навіть одної-однісінької! Вся риба повтікала, налякана шумом пароплава. Риби більше не було.

— Що я казав? — мовив старий крокодил. — Нам тепер нічого їсти. Риби немає. Зачекаймо до завтра. Може, пароплав сюди не повернеться, а риба повернеться, якщо посмілівішає?

Проте наступного дня вони знову почули хлюпотіння води і побачили, як повз них прогуркотів пароплав, випускаючи клуби диму, що затягував усе небо.

— Зрозуміло, — сказали тоді крокодили, — пароплав проплив учора, проплив сьогодні, пропливе завтра. Вже не ласувати нам рибою, та й звірі не прийдуть на водопій, і ми помремо з голоду. Давайте зведемо греблю.

— Так, греблю, греблю! — закричали всі, заквапившись з води на берег.

Чимшвидше вони почали зводити греблю. Спершу пішли до лісу й повалили понад десять тисяч дерев, переважно лопачо та кебрачо, тому що їхня деревина дуже тверда. Потім розпиляли стовбури своїми хвостами, які мали зверху загострені зубці, мов у пилки, поскидали у воду і вбили сторчма в дно, перегородивши всю річку на відстані метра один від одного. Жодне судно не пройшло б крізь греблю — ні велике, ні маленьке. Тепер крокодили були впевнені, що ніхто не зможе налякати рибу. Вони дуже втомилися й полягали спати на березі річки.

Наступного дня, коли крокодили ще спали, десь іздалеку долинуло: хлюп-хлюп, — то знову плив пароплав. Усі почули шум, але ніхто не поворухнув головою, навіть не розплющив очей. Що тепер значив для крокодилів пароплав? Нехай собі хлюпоче, тут йому однаково не пройти.

І справді, пароплав зупинився далеко від греблі. Люди на палубі довго вивчали крізь біноклі дивну споруду, яка перегородила річку, і нарешті спустили шлюпку, щоб подивитися, що це заважає їм просуватись уперед. Тоді крокодили підвелися, дістались до греблі й, прилаштувавшись між стовбурами, почали спостерігати за пароплавом; вони раділи, що їм вдалося обдурити страховисько.

Тим часом шлюпка підпливла, люди добре роздивилися величезну греблю, споруджену крокодилами, й поверну-

Так було розбито всю греблю. Нічогісінько не лишилося. Військовий корабель проплив неподалік від крокодилів, а матроси реготали, глузливо затуляючи собі роти долонями.

— Оце так,— сказали крокодили, повилазивши з води.— Тепер ми помремо, бо корабель почне тут плавати й порозганяє усю рибу.

Вони дуже засмутилися, а маленькі крокодильчики заголосили, просячи їсти.

Тоді старий крокодил мовив:

— У нас є надія на порятунок. Ходімо на уклін до Сурубі¹. Колись ми плавали з ним до моря й були свідками бою між двома військовими кораблями. Саме тоді він зловив торпеду, яка чомусь не вибухнула, й переправив її сюди. Треба попросити в Сурубі торпеду; хоча він дуже лютий на нас, крокодилів, але має добре серце й не побажає нашої смерті.

Річ у тім, що давно, багато років тому, крокодили з'їли його небожа, і відтоді Сурубі порвав з ними усілякі стосунки. Але, попри все, крокодили мерщій подалися до Сурубі, який жив у великому підводному гроті біля берега річки. Він саме спав, підмостивши торпеду собі під бік. Сурубі іноді сягають завдовжки двох метрів; власник торпеди був саме такий.

— Агов, Сурубі,— погукали його крокодили, з'юрмившись біля гроту й не зважаючи на зайти досередини через оту пригоду з небожем.

— Хто мене кличе? — спитав Сурубі.

— Це ми, крокодили!

— Я не хочу мати з вами ніяких справ,— сердито відповів Сурубі.

Старий крокодил трохи протиснувся в грот і сказав:

— Сурубі, це я, твій друг крокодил, разом з яким ти подорожував до моря.

Почувши знайомий голос, Сурубі видобувся з грота.

— О, я тебе не впізнав! — ніжно мовив він до свого друга.— Чого ти хочеш?

— Ми прийшли попросити в тебе торпеду. Нашою річкою плаває військовий корабель і розганяє всю рибу. Цей корабель — панцирник. Ми звели греблю, але він зруйнував її. Ми зробили другу, і він знову її зруйнував.

¹ Сурубі — велика прісноводна риба, що водиться в річці Парані; подібна до нашого сома.

Риба повтікала, стож ми помремо з голоду. Дай нам торпеду, тоді ми пустимо цей корабель на дно.

Сурубі хвилинку подумав, а потім сказав:

— Гаразд, я віддам вам торпеду, хоча й не забув, що ви зробили з сином мого брата. Хто вміє запускати торпеду?

Ніхто не вмів, тому всі мовчали.

— Добре,— гордовито мовив Сурубі,— я запусчу, бо знаю, як це робиться.

І вони почали готуватися. Крокодили поприв'язували себе ліанами один до одного: хвіст першого до шиї другого, хвіст другого до шиї третього, і так далі, утворивши таким чином довжелезний ланцюг. Могутній Сурубі штовхнув торпеду вперед, а сам улаштувався під нею, підтримуючи її спиною, щоб краще рухалася. Оскільки ліан, якими крокодили прив'язалися один до одного, трохи не вистачило, то Сурубі вчепився зубами у хвіст останнього крокодила, і вони вирушили в дорогу. Сурубі підтримував торпеду, а крокодили мчали берегом. Вони долали підйоми, спускалися, перестрибували через каміняччя, бігли щодуху, тягнучи Сурубі разом із торпедою за собою,— вона рухалася так швидко й здіймала такі хвилі, немов то був корабель.

Рано-вранці наступного дня крокодили дісталися до місця, де звели свою останню греблю, і почали будувати іншу, набагато міцнішу; за порадою Сурубі вони розмістили стовбури дуже щільними рядами. Це була справді монументальна гребля.

Не минуло й години відтоді, як крокодили припасували останній стовбур, а військовий корабель уже з'явився, і шлюпка з офіцером та вісьмома матросами підпливла до них. Крокодили видерлися на стовбури й вистромили голови по той бік нової греблі.

— Гей, крокодили! — загорлав офіцер.

— Що? — озвалися вони.

— Ще одна гребля?

— Так, іще одна!

— Розберіть її!

— Ні за що в світі!

— Не розберете?

— Ні!

— Чудово, тоді слухайте,— крикнув офіцер.— Зараз ми розтрощимо цю греблю, а щоб надалі вам не закортіло зробити іншої, то знищимо й вас самих. Ніхто не вціліє,

ні великі, ні малі, ні товсті, ні худі, ні молоді, ні старі, як он той старезний дід, що має в роті два зуби.

Старий мудрий крокодил, почувши, що офіцер насміхається з нього, відповів отак:

— Авжеж, зубів у мене лишилося мало, та й ті щербаті. Але знаєте, кого я з'їм цими зубами? — спитав він, роззявивши страшну пащу.

— Кого ж ти з'їси? — поцікавилися матроси.

— Цього офіцера, — відказав крокодил і прудко сплигнув зі свого стовбура у воду.

Тим часом Сурубі надійно прилаштував торпеду посередині греблі, на самому дні, звелівши чотирьом крокодилам обережно її підтримувати, поки він подасть знак. Так і зробили. Інші крокодили сховалися під водою неподалік від берега — на поверхні виднілися лише кінчики їхніх носів та очі. А Сурубі підплив якнайближче до своєї торпеди.

Цієї хвилини військовий корабель затягло димом, і пролунав перший постріл. Граната, втрапивши в самісіньку середину греблі, рознесла з десятків стовбурів на тисячу шматочків.

Однак Сурубі був наготові і, щойно в греблі утворився пролом, крикнув крокодилам, які тримали торпеду глибоко під водою.

— Відпускайте її, мерщій відпускайте!

Крокодили виконали наказ, і торпеда спливла на поверхню.

Швидше, ніж треба часу, щоб повідати про це, Сурубі вправно помістив торпеду в центрі пролому, прицілився одним оком, а тоді, запустивши механізм, спрямував її на корабель.

І саме вчасно! Бо цієї миті панцирник стрельнув удруге, і між стовбурами розірвалася граната, розбивши на тріски ще частину греблі.

Але торпеда вже мчала до корабля. Люди на палубі побачили її, точніше, побачили доріжку, яку вона залишала позад себе на воді. З переляку вони здійняли галас і спробували розвернути панцирник так, щоб торпеда не влучила в нього. Одначе було вже пізно; торпеда підпливла, вдарилася в борт величезного корабля, в самісіньку середину, і вибухнула.

Неможливо описати той жахливий гуркіт, який розітнув повітря. Корабель розпався на п'ятнадцять тисяч частин: високо в повітря й далеко навсербіч полетіли труби,

механізми, гармати, гранатомети, шлюпки й багато чого іншого.

Крокодили переможно закричали і мов скажені кинулися до греблі. Звідти вони побачили, як через отвір, пробитий вибухом гранати, течія несе людей — вбитих, поранених і тих небагатьох, що лишилися цілими.

Крокодили збилися в купу на неушкоджених стовбурах по обидва боки греблі; коли вцілілі матроси пропливали мимо, вони сміялися з них, глузливо затуляючи собі пащі лапами.

Крокодили не хотіли їсти людей, хоча вважали, що люди цього заслуговують. Але коли повз них пропливав чоловік із позолоченими аксельбантами на мундирі, — якимсь дивом він теж лишився живий, — то старий крокодил зістрибнув у воду і — трак! — двічі клацнувши щелепами, проковтнув його.

— Хто це такий? — запитав один дурненький крокодильчик.

— Офіцер, — відповів Сурубі. — Мій старий друг обіцяв з'їсти його, і таки з'їв.

Крокодили розібрали рештки греблі, яка вже своє відслугувала, тому що жодна людина не зважилася б сюди вернутися. Сурубі, якому припали до душі пояс та аксельбанти офіцера, попросив свого друга подарувати їх йому; довелося витягувати їх з пащі старого крокодила, бо вони застрягли там межі зубів. Сурубі підперезався поясом, продівши його під плавцями, а до кінчиків своїх великих вусів причепив позолочені шнурки аксельбантів. Шкіру Сурубі мав красиву, поцятковану темними плямами, як у змії; вифрантившись, він почав плавати туди-сюди перед крокодилами, які повітріщувалися на нього, роззявивши від захвату пащі.

Потім крокодили провели Сурубі до грота, весь час дякуючи йому за допомогу. А тоді подались у свої володіння. Риба також повернулася в ті місця, і крокодили зажили дуже щасливо, та й тепер їм ведеться чудово, бо, зрештою, вони звикли до пароплавів та мирних кораблів, які возять річкою апельсини.

Але крокодили й знати нічого не хочуть про військові кораблі.

СЛІПЕНЬКА САРНОЧКА

Жила собі одна олениха, вірніше, сарна, яка мала двох близнюків, а таке в сарн трапляється нечасто. Одного з них з'їв дикий кіт, і лишилася тільки донька — маленька сарночка. Родичі дуже її полюбили й з великою втіхою лоскотали їй боки. Щоранку, коли сходило сонце, мати змушувала доньку повторювати заповіді, якими керуються всі сарни та олені. Ось вони:

I

Спершу добре обнюхай листя перед тим, як збираєшся його з'їсти, бо деякі листочки можуть бути отруйними.

II

Перш ніж спуститися на водопій, добре обстеж річку й трохи постій нерухомо, аби впевнитися, що поблизу немає крокодилів.

III

Через півгодини піднімай високо голову й принюхайся до повітря, чи не пахне ягуаром.

IV

Коли пасешся на лузі, то уважно придивляйся, чи немає в траві змій.

Ці заповіді — закон божий для всіх сарн та оленів. І коли сарночка вивчила їх, мати почала відпускати доньку до лісу саму.

Одного вечора сарночка ходила по лісу, ласуючи ніжними листочками, аж раптом побачила в дуплі гнилого дерева багато кульок, які звисали гронами й були чорнуватого кольору, як грифель.

Що це таке? Сарночка трохи злякалася, та оскільки любила попустувати, буцнула головою дивні кульки, а тоді вистрибом помчала геть.

Озирнувшись, вона побачила, що кульки луснули, з них щось закапотіло й по стовбуру забігали золотаві комашки.

Потім сарночка підійшла ближче — комашки не вкусили її. Потихеньку, ледь-ледь вона доторкнулася до однієї з крапельок кінчиком язика й задоволено облизнулася: крапельки виявилися медом, і дуже смачним, тому що кульки кольору грифеля були стільниками маленьких бджілок, які не кусалися, бо не мали жала. Є такі бджілки.

За дві хвилини сарночка з'їла мед і, не тямлячись від захвату, побігла до своєї мами, щоб все їй розповісти. Але та суворо попередила її:

— Будь якнайобережнішою з бджолиними гніздами, моя маленька. Мед — річ смачнюща, але вибирати його зі стільників — небезпечно. Якщо побачиш бджолині гнізда, ніколи туди не лізь.

Проте сарночка радісно вигукнула:

— Таж вони не кусаються, матусю! Це оси й гедзі кусаються, а бджоли — ні!

— Ти помиляєшся, моя маленька, — вела далі мати. — Сьогодні тобі просто пощастило. Бджоли й джмелі бувають дуже погані. Будь обережнішою, моя маленька, не завдай мені великого горя.

— Авжеж, мамо! Авжеж, матусю! — вигукнула сарночка.

Однак уранці наступного дня перше, що вона зробила, це подалася на просіку, яку в лісі вирубали люди; сарночка думала, що там легше знайти бджолині гнізда.

Нарешті вона знайшла одне. Цього разу в гнізді метушилися бджоли темного кольору, оперезані жовтою смужкою; та й саме гніздо було інакшим. Проте сарночка подумала: якщо ці бджоли більші, то, мабуть, і мед смачніший.

Згадала вона також і про мамині настанови, але вирішила, що старенька перебільшує, — адже всі мами люблять перебільшувати. І сарночка щосили буцнула головою гніздо.

Ой, краще б вона цього не робила! Звідти вилетіли сотні ос, тисячі ос, які всю її обліпили і взялися жалити в голову, в живіт, у хвіст... І що найгірше — в очі, понад десять разів ужалили.

Знетямлена від болю сарночка, розпачливо кричачи, кинулася бігти й бігла доти, доки раптово не зупинилася, бо вже нічого довкола себе не помічала: вона осліпла, геть осліпла.

Очі в неї страшенно запухли, вона втратила зір. Стоячи на одному місці, сарночка тремтіла від болю та страху й лише скиглила, у відчай примовляючи:

— Матусю!.. Матусенько!..

Оскільки донька забарилася, мати пішла її шукати й нарешті знайшла; коли ж побачила, що дитина осліпла, її охопив розпач. Вона обережно повела сарночку додому, тримаючи голову хворої на своїх плечах, а лісові звірі, які траплялися їм дорогою, підступали ближче, щоб подивитися на очі нещасної.

Мати не знала, в кого просити допомоги. Яквилікувати доньку? Вона чула, що в селі за лісом живе чоловік, в якого є потрібні ліки. Цей чоловік був мисливцем й іноді полював на оленів та сарн, — але казали, що взагалі-то він добрий.

Мати боялася вести доньку до людини, яка вбиває тварин. Однак відчай змусив її зважитися на такий крок. Проте спершу вона вирішила піти до мурахоїда — великого друга цього чоловіка, й попросити в нього рекомендаційного листа.

Залишивши сарночку в надійному сховку, вона побігла лісом, мало не ставши по дорозі здобиччю ягуара. Добувшись до лігва свого приятеля, вона так стомилася, що не могла вже ступити й кроку.

Її приятелем, як уже згадувалося, був мурахоїд, але не звичайний, а особливої породи — маленький! Такі мурахоїди вдягнуті в жовту шубку й поверх неї мають щось на зразок чорної камізельки, яка закінчується на плечах двома смужками; живуть вони на деревах і, завдяки міцному хвосту, можуть звисати з гілок.

Як зав'язалася тісна дружба між мурахоїдом і мисливцем? Про це ніхто в лісі не знав, але коли-небудь ми довідаємось...

Отже, бідолашна мати дісталася до лігва мурахоїда.

«Стук! Стук! Стук!» — постукала вона, важко відсапуючись.

— Хто там? — спитав мурахоїд.

— Це я, сарна!

— О, дуже приємно! Що ви хочете, шановна?

— Я прийшла просити у вас рекомендаційного листа до мисливця. Сарночка, моя донька, осліпла.

— Сарночка? — озвався мурахоїд. — То ж чудове створіннячко. Для неї я дам вам те, що ви просите. Тільки писати нічого не треба. Покажіть йому оце, і він вам не відмовить.

Відтак кінчиком хвоста мурахоїд простяг сарні висушену зміїну голову, добре висушену, але з отруйними зубами, які збереглися.

— Покажіть йому оце, — повторив мисливець за мурахами. — Більше нічого не треба.

— Дякую, мурахоїде! — мовила задоволена сарна. — Ви також чудове створіннячко.

І чимскоріше побігла назад, тому що була вже пізня ніч, наближався ранок.

Повернувшись додому, сарна взяла з собою доньку, яка плакала й стогнала, і вони разом добулись до села; там їм довелося йти з великою обережністю, притискаючись до стін, щоб не почули собацюри.

Нарешті мати й донька зупинилися біля дверей хатини, де жив мисливець.

«Стук! Стук! Стук!» — постукали вони.

— Хто там? — долинув ізсередини чоловічий голос.

— Це ми, сарни!.. У нас є зміїна голова!

Мати поквапилася це сказати, щоб чоловік знав, що вони — приятельки мурахоїда.

— О, чудово! — сказав чоловік, відчиняючи двері. — Що сталося?

— Прошу, вилікуйте мою доньку, сарночку, яка осліпла.

І мати розповіла мисливцеві про випадок із осами.

— Гм!.. Давайте подивимося, що в цієї сеньйорити,— мовив мисливець.

Він зайшов до хатини, виніс звідти високий стільчик і посадив на нього сарночку, щоб можна було добре розгледіти її очі й при цьому не дуже низько нахилитися. Мисливець довго розглядав їх крізь велике кругле скло, а мати тим часом підсвічувала йому ліхтарем, який повісила собі на шию.

— Великого лиха немає,— сказав нарешті мисливець, допомагаючи сарночці злізти зі стільчика.— Але треба набратися терпіння. Щовечора прикладайте їй до очей оцю масть і двадцять днів тримайте доньку в темряві. Потім надягніть їй оці жовті окуляри, і вона видужає.

— Дуже дякую, мисливцю! — мовила мати, задоволена й радісна.— Скільки я вам винна?

— Аніскілочка,— відповів мисливець, посміхаючись.— Раджу тільки стерегтися собак, бо на сусідній вулиці живе чоловік, у якого собаки навчені вистежувати оленів.

Сарни не на жарт злякалися; йдучи назад, вони нечутно ступали по землі й щохвилини здригались. Однак, незважаючи на це, собаки почули їх і майже цілу версту гнали лісом. Мати з донькою бігли по широкій просіці, й сарночка весь час жалібно мекала.

Лікування проходило так, як приписав мисливець. Але тільки одна сарна знала, скільки треба було докласти зусиль, щоб протримати доньку в темному-темнющому дуплі великого дерева протягом двадцяти нескінченних днів. Нарешті одного ранку мати розкидала головою велику купу гілляччя, яким вона затулила вхід у дупло, щоб туди не просочувалося світло, і сарночка в жовтих окулярах вистрибнула зі свого сховку, голосно кричачи:

— Мамо, я бачу! Я все бачу!

А сарна, притулившись головою до гілки, плакала від радості, що її донька видужала.

Сарночка була вже зовсім здоровою. Та хоча вона й вилікувалась і мала із цього радіти, проте її непокоїла одна думка: вона хотіла будь-якою ціною віддячити чоловікові, що так добре поставився до неї, але не знала, як це зробити.

Одного дня їй здалося, що вона знайшла рішення. І сарночка почала нишпорити по берегах лагун та заток, шукаючи пір'я сірої чаплі, щоб віднести мисливцю. А той час від часу згадував про сліпу сарночку,— адже він її вилікував.

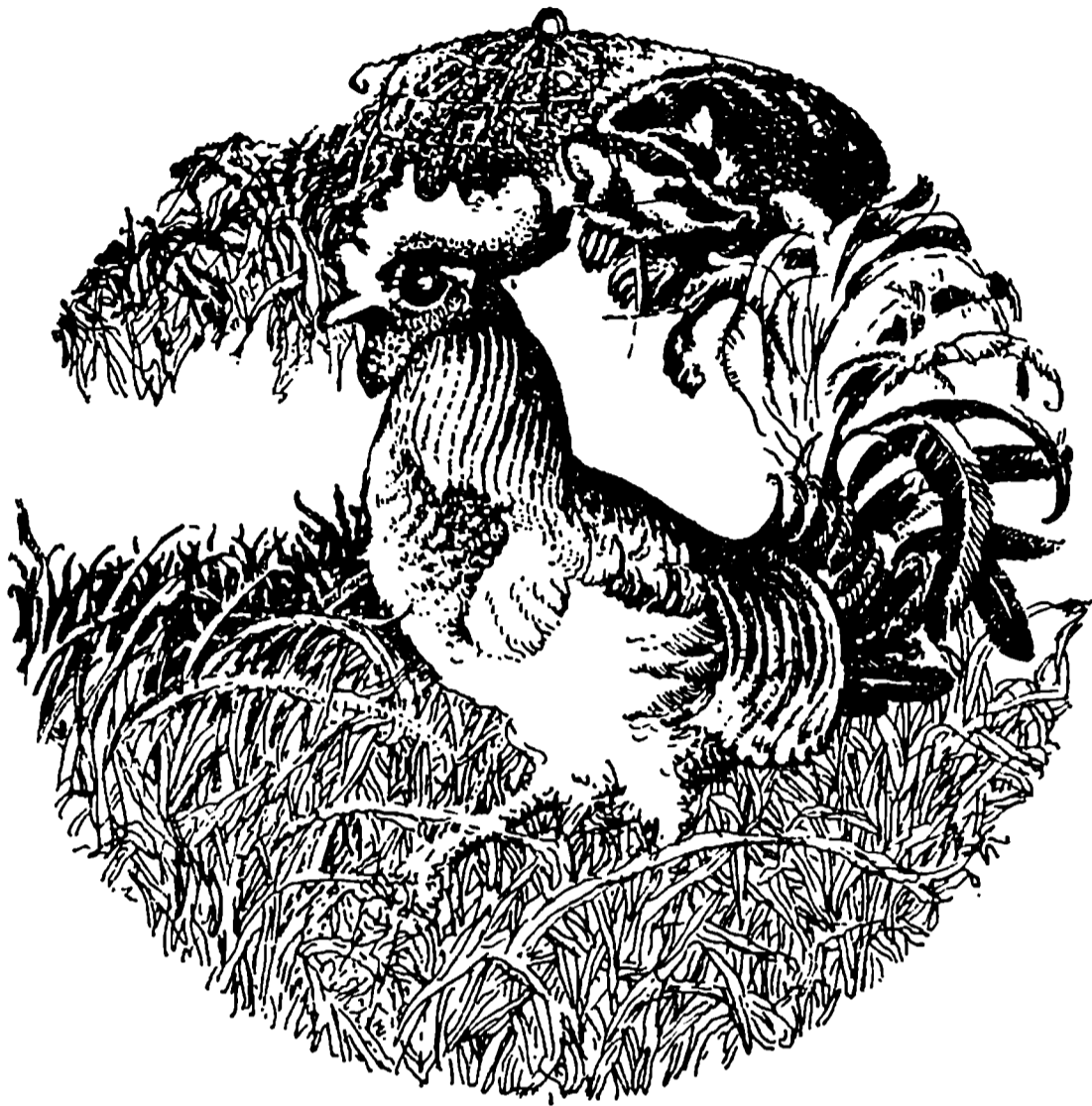
Якось дощового вечора чоловік сидів у хатині й читав книжку. Він мав чудовий настрій, бо закінчив ремонтувати солом'яну покрівлю, і тепер вона вже не протікала; отож він саме читав, коли почув стукіт. Відчинивши двері, чоловік побачив сарночку, що тримала в зубах пучок пір'я чаплі, мокрий від дощу.

Мисливець розсміявся, а сарночка, засоромившись, втекла, бо подумала, що він сміється з її жалюгідного подарунка; їй було дуже прикро. Невдовзі вона знайшла великі пір'їни, сухі та чистенькі, і через тиждень завітала до мисливця. Цього разу господар, який тоді сміявся від розчулення, тепер уже був обачніший, тому що сарночка могла знову неправильно зрозуміти його сміх. Натомість він подарував їй бамбукову трубочку, наповнену медом, яким гостя задоволено поласувала.

Відтоді сарночка й мисливець стали великими друзями. Вона носила йому пір'я сірої чаплі, яке коштувало великих грошей, і просиджувала довгі години в хатині, базікаючи з господарем. А він завжди ставив на стіл глиняний глечик з медом і підсовував для своєї приятельки високий стільчик. Іноді він давав їй сигари, які сарни охоче їдять, і це їм анітрохи не шкодить. Так вони гаяли вечірні години, дивлячись, як палахкотять дрова в пічці, а тим часом надворі вітер і дощ шелестіли в солом'яній покрівлі.

Боячись собак, сарночка приходила погостювати лише в негоду, темними вечорами. Коли насувалася ніч і накрапав дощ, мисливець ставив на стіл глиняний глечик з медом, клав поряд серветку, а сам посьорбував каву й читав книжку, очікуючи, коли пролунає оте добре знайоме «стук-стук» і до хатини завітає його приятелька сарночка.

ОПОВІДКА ПРО ДВОХ КОАТІ¹ ТА ПРО ДВОХ МАЛЯТОК

Була собі одна розумна коаті, яка мала трьох діточок. Усі четверо жили в лісі й харчувалися дикими плодами, корінцями та пташиними яйцями. А коли, сидючи на дереві, чули якийсь шум, то сторчма зістрибували на землю й мерщій тікали, задерши догори хвости.

Минав час, і маленькі коаті трохи підросли. Якось мати, зібравши їх довкола себе на апельсиновому дереві, сказала таке:

— Діти мої, ви вже досить великі, щоб прогодувати себе самі. Але ви повинні цьому навчитися, бо коли станете дорослими, то ніхто про вас не піклуватиметься. Найстарший братик, охочий до каскарудів², зможе знайти їх між зогнилого гілляччя, — там завжди повно різних жуків та комашок. Середульший, який полюбляє апельсини, відшукає їх в отому апельсиновому гайку, — до

¹ Коаті — звіря з родини енотових, що має довгастиий ніс та довгий хвіст; живе в Аргентині, Бразилії, Уругваї.

² Каскаруд — комаха, вкрита міцним панциром.

грудня там їх буде вдосталь. Найменший, котрому нічого, крім пташиних яєць, не смакує, може йти куди йому заманеться, бо всюди є пташині гнізда. Але хай ніколи не шукає їх у полі, тому що там небезпечно. Одного ви всі повинні боятися. Це — собаки. Замолоду я билася з ними і знаю, що вам кажу; ось у мене й зуб зламано. А після собак приходять люди, озброєні жахливим шумом, який вбиває. Щойно почуєте неподалік отой шум, стрибайте сторчма з дерева на землю, хоч би й було воно високе. Коли ж ви цього не зробите, то вас уб'ють шумом, — казала мати своїм дітям.

Потім вони спустилися вниз і розійшлися навсебіч, рухаючись то в один бік, то в другий, ніби збившись зі шляху, — так пересуваються всі коаті.

Найстарший, який був охочий до каскарудів, пошукав їх між зогнилим гілляччям та сухими стеблинами бур'яну і знайшов стільки, що їв, аж поки заснув. Середульший, віддаючи перевагу апельсинам, досхочу ними поласував — вони ростуть глибоко в лісі, що розкинувся в Парагваї та в провінції Місьйонес. (Чудово, що люди не бувають у тих місцях). Найменший, який до нестями любив пташині яйця, шукав їх цілісінький день, але знайшов лише два гнізда: одне пташки тукан, де було три яйця, і друге — горлиці, де лежало всього два. Загалом п'ять невеликих яєць, що ними наїстися просто неможливо. Тому під вечір маленький коаті відчув такий самий голод, як і вранці; зупинившись на узліссі, він дуже засумував. Звідти добре було видно поле, й коаті пригадав материні перестороги.

«Чому ж мама не хотіла, щоб я пішов на поле пошукати гнізда?» — подумав він.

Так коаті розмірковував, аж поки десь здалеку почувся спів якогось птаха.

— Ну й голосно ж співає! — сказав малюк радісно. — А які, мабуть, великі яйця в гнізді цього птаха!

Птах заспівав удруге. І тоді коаті кинувся бігти лісом, скорочуючи собі шлях, тому що спів долинав звідкілясь праворуч. Сонце вже сідало, але він летів, мов на крилах, піднявши догори хвіст. Добувшись, куди треба, коаті глянув на поле й вдалині побачив людське житло та чоловіка в чоботях, який вів за повід коня. Побачив він також і великого птаха, що голосно співав. Стукнувши собі лапкою по лобі, коаті захоплено вигукнув:

— Та й дурний же я! Тепер знаю, що це за птах. Це півень; якось мама показувала його мені, коли ми сиділи на верхівці дерева. Півні мають чудовий голос, і в них є багато курей, які несуть яйця. От якби поласувати курячими яйцями!..

Відомо, що лісовим звірятам понад усе на світі подобаються курячі яйця. Тієї ж хвилини коаті згадав про материні перестороги. Але бажання покуштувати яйця взяло гору, і, сидячи на узліссі, він почав чекати ночі, щоб вирушити до курника.

Нарешті, коли споночіло, він навшпиньках, крок за кроком, підкрався до людського житла. А підкравшись, уважно прислухався, однак не почув ніякого шуму. Тоді коаті, на радощах геть утративши розум,— адже він ладен був з'їсти сто, тисячу, дві тисячі курячих яєць,— прослизнув до курника й відразу ж біля входу запримітив чудове яйце, що самотньо лежало на землі. Попервах він подумав, що варто залишити його на десерт, бо воно було на диво велике; але тут з рота в нього потекла слина, і він устромився зубами в свою здобич. Та щойно коаті її розгриз, як — трак! — дістав жахливий удар по голові й відчув пронизливий біль.

— Мамо, мамо! — закричав бідолаха, не тямлячись від болю й стрибаючи на двох лапках.

Однак хтось міцно його тримав, і цієї миті він почув хрипкий гавкіт собаки.

А річ ось у чім: поки коаті чекав на узліссі настання ночі, щоб залізти в курник, господар дому грався на подвір'ї зі своїми дітьми, двома білявими створіннями п'яти й шести років. Заливаючись сміхом, малята бігали, падали, підводилися й знову падали. Батько, на превелику втіху дітлахів, падав разом з ними. Нарешті всі покинули гратися, тому що насувалася ніч, і тоді батько сказав:

— Піду поставлю капкан на ласку, яка давить курчат і краде курячі яйця.

Отсж він пішов і поставив капкан. Потім усі повечеряли й вклялися спати. Але малята не могли заснути; вони перестрибували з одного ліжка на інше, плутаючись у своїх довгих нічних сорочках. Батько, який читав у ідальні книжку, не звертав на це уваги. Але раптом малята вгомонилися й закричали:

— Тату! Ласка втрапила в капкан! Он як Туке розгавкався! Татку, ми теж хочемо піти поглянути на неї.

Батько погодився, але попередив, що вони мають вдягти сандалі,— зі страху перед зміями він ніколи не дозволяв дітям ходити вночі босоніж.

Усі вирушили до курника. І що ж діти побачили? А побачили те, як батько, нахилившись і притримуючи однією рукою собаку, другою підіймає за хвіст коаті, малесенького коаті, який пронизливо вищить, точніше, стрекоче, як цикада.

— Тато, не ббивай його! — закричали малята.— Адже він ще маленький. Віддай його нам!

— Гаразд, я віддам його вам,— погодився батько.— Але добре дивіться за ним, і завжди пам'ятайте, що коаті п'ють воду так само, як і ви.

Він сказав це тому, що діти мали колись дике лісове кошеня й повсякчас приносили йому м'ясо, яке крали на кухні з ящика для продуктів; однак вони забували давати кошеняті воду, і воно померло.

Отже, діти посадили коаті в клітку лісового кошеняти, неподалік від курника, й пішли спати.

Коли землю оповила ніч і запанувала цілковита тиша, коаті, страждаючи від удару зубців капкана, побачив у місячному світлі три тіні, що нечутно підкрадалися до клітки. В бідолашного коаті тьохнуло серце, коли він упізнав свою матір та двох братиків, які шукали його.

— Мамо, мамо! — тихенько прошепотів в'язень, щоб ніхто не почув.— Я тут! Витягніть мене звідси. Я не хочу тут бути, ма...мо! — І гірко заплакав.

Хай там що, але всі раділи, бо нарешті зустрілися й могли досхочу тертися одне з одним мордочками.

Не довго думаючи, коаті вирішили визволити свого родича. Спершу вони спробували роздерти металеву сітку і почали гризти її зубами, але нічого з цього не вийшло. Тоді матері в голові сяйнула несподівана думка:

— Ходімо шукати інструменти, якими користуються люди! Вони розпилюють ними залізо й називають їх напилками,— у тих інструментів три боки, мов у гримучої змії. Напилком треба водити по залізу то вперед, то назад. Ходімо пошукаємо!

Коаті побігли в майстерню людини і повернулися назад з напилком. Зміркувавши, що одному забракне сили впоратися з ним, вони вхопилися за напилки усі втрьох і взялися до роботи. Коаті працювали так завзято, що клітка тряслася й хилиталася з жахливим скреготом. Прокинувшись від цього скреготу, собака

почав хрипко гавкати. Тоді коаті кинули напиллок і втекли до лісу, боячись дістати прочуханку за вчинений гармидер.

Наступного дня малята раненько встали, щоб поглянути на свого нового пожильця, й побачили, що той сидить у клітці дуже сумний.

— Яке ж ми дамо йому ім'я? — спитала сестричка в братика.

— Вже придумав, — відповів хлопчик. — Назвемо його Сімнадцять!

Чому Сімнадцять? Ще жодного лісового звіряти не називали таким дивним ім'ям. Але хлопчик саме вчився рахувати і, мабуть, увага його була прикута до цього числа.

Отже, завдяки такій випадковості, коаті дістав ім'я Сімнадцять. Його годували хлібом, виноградом, шоколадом, м'ясом, сараною і яйцями, смачнючими курячими яйцями. Діти так йому догоджали, що під кінець дня він дозволив чухати собі голову. Вони полюбили його настільки, що під вечір коаті майже змирився зі своєю долею і думав лише про поживну їжу та про білявих людських дитинчат, таких веселих і добрих.

Протягом двох ночей собака спав поряд з кліткою; родичі в'язня не зважувалися близько підходити, це дуже їх засмучувало. Одначе, коли третьої ночі вони прийшли знову й почали шукати рятівний напиллок, маленький коаті мовив до них:

— Мамо, я не хочу йти звідси. Мене тут годують яйцями й догоджають, як можуть. А сьогодні сказали, що коли я добре поводитиму себе, то скоро вийду на волю. Ці людські дитинчата схожі на нас. Вони також маленькі, й ми граємося разом.

Дикі коаті спершу дуже засумували, але потім заспокоїлися, пообіцявши своєму малому родичу, що кожної ночі проведуватимуть його.

І справді, щоночі, — байдуже, йшов дощ чи ні, — мати й брати знаходили час побачитися з в'язнем. А він просовував крізь металеву сітку шматочки хліба, і дикі коаті сідали поряд, щоб попоїсти.

Через п'ятнадцять днів маленького коаті випустили на волю, але спати він повертався до клітки. Якщо не зважати на те, що кілька разів його посмикали за вуха, аби не тинявся під курником, то все йшло чудово. Він та діти дуже полюбили одне одного, і навіть дикі коаті,

побачивши доброту людських дитинчат, також проїнялися до них ніжністю.

Та якось однієї темної ночі, коли стояла задуха й гримотів грім, дикі коаті покликали свого найменшого родича, але ніхто їм не відповів. Вони підкралися до клітки, щоб поглянути, в чім там річ, і мало не наштовхнулися на велику змію, яка, згорнувшись у клубок, лежала при вході. Коаті вмить зрозуміли: змія вжала малюка, коли той повертався до клітки; мабуть, він помер і тому не озивається до них. Але помста їхня буде жорстокою! Тієї ж секунди усі троє забили памороки гримучій змії, стрибаючи навколо неї, а наступної секунди напали на розбійницю і вбили, відкусивши їй голову.

Потім вони залізли в клітку й побачили там маленького коаті, який, випроставшись, лежав на землі, лапки в нього тремтіли, він увесь розпух і помирав. Марно вони штовхали його, марно облизували з голови до п'ят аж чверть години... Бідолаха наостанок розтулив рот, глибоко зітхнув і сконав.

Кажуть, що зміїна отрута для коаті не завжди смертельна. Так само, як і для інших звірят, приміром, для мангустів, бо їхній організм може чинити їй опір. Та його захисної дії не досить, коли змія вжалить у життєдайну артерію, бо тоді отрута потрапляє просто в кров. Це саме сталося і з нашим коаті.

Побачивши його мертвим, мати й два братики гірко заплакали. Потім вилізли з клітки, — адже робити там було вже нічого, — ще раз обійшли довкола хатини, де так щасливо жив їхній малий родич, і подалися до лісу.

Але дорогою трьох коаті непокоїла одна думка: що скажуть діти, коли наступного дня побачать свого улюбленця мертвим? Вони ж бо любили його до нестями, та й самі дикі коаті мали до білявих малюків ніжні почуття. Розмірковуючи отак, вони вирішили, що дітлахи не повинні сумувати.

Коаті довго радилися між собою і нарешті домовилися про таке: середульший братик, який був схожий на небіжчика і зовні, і вдачею, мав залишитися в клітці замість нього. З розповідей загиблого малюка коаті знали про секрети спілкування з людьми, і тому були впевнені: діти нічого не запідозрять у попервах дещо незвичній поведінці свого улюбленця; трошки здивуються, от і усе.

Так і сталося. Середульший коаті сів у клітку замість меншого, а мати і старший братик неквапом пішли до лісу, несучи в зубах тіло небіжчика, — голова його звисала та хилиталася, хвіст тягнувся по землі.

Наступного дня дітлахи й справді були трохи здивовані поведінкою маленького коаті. Та оскільки він був добрий і ніжний, як завжди, то в них не виникло ніякої підозри. Отож малюк став дітям немовби братиком. Дикі коаті щоночі провідували свого прирученого родича, і він годував їх крутими вареними яйцями, які приберігав для цієї нагоди, а мати й старший братик розповідали йому про життя в лісі.

В річці Ябєбірі, що тече в провінції Місьйонес, живе багато скатів, тому Ябєбірі називають ще Річкою Скатів. Їх там розвелось стільки, що іноді небезпечно й кроку ступити у воду. Я знав одного чоловіка, якого скат уколів у п'яту, і йому довелося шкутильгати півліги, щоб дістатись до свого дому; дорогою він дуже плакав, лаявся й падав від болю. З-поміж усіх болів саме цей най-нестерпніший.

В Ябєбірі водиться багато інших риб, і тому люди приходять сюди глушити їх динамітом. Вони кидають його в річку, знищуючи вибухом усе живе. І всілякі риби вмирають, хоч би й були завбільшки з дім. Маленькі рибки, які нікому не потрібні, також умирають.

Якось туди приїхав жити один чоловік; дізнавшись, що в річку кидають динаміт, він обурився, бо йому стало шкода маленьких рибок. Чоловік не заперечував, коли рибу ловили для їжі, однак не хотів, щоб марно гинули мільйони рибок. Люди, які кидали динаміт, спершу гні-

валися на чоловіка, та оскільки він мав тверду вдачу, то вони подалися глушити рибу в інше місце, і всі річкові жителі невимовно цьому зраділи. Вони були такі задоволені й такі вдячні своєму другові за порятунок, що впізнавали його, як тільки він наближався до річки. А коли чоловік ішов берегом, курячи сигару, скати посувалися за ним слідом, збиваючи річковий мул, і дуже тішились, що супроводжують свого друга. Але він ні про що не здогадувався, щасливо живучи собі неподалік від тих місць.

Та якось одного вечора на Ябебірі прибіг лис, забрів у воду й закричав:

— Гей, скати! Швидше! Сюди йде ваш друг, його поранено!

Почувши це, стривожені скати метнулися до берега й запитали в лиса:

— Що сталося? Де чоловік?

— Он він іде! — закричав лис знову. — Він бився з ягуаром! І ягуар женеться за ним! Мисливець, певно, хоче дістатися до острова! Пропустіть його, бо це добрий чолов'яга!

— Ясна річ! Ясна річ, ми його пропустимо! — відповіли скати. — Але ягуарові пройти не вдасться!

— Будьте обережні! — крикнув наостанок лис. — Пам'ятайте, що це ягуар! — І, підстрибнувши, подався до лісу.

Через якусь хвилину, розсунувши кущі, на березі з'явився чоловік у подертій сорочці, геть заюшений кров'ю, яка текла в нього по обличчю, шиї, штанах і капотіла на пісок. Увесь зранений, похитуючись, він попрямував берегом і ввійшов у річку. Тільки-но чоловік ступив крок, як скати, що з'юрмилися під берегом, розступились, і, поки він, занурившись по груди у воду, добирався до острова, жоден з них його не вколов.

Діставшись до острова, поранений впав на пісок і знепритомнів, бо втратив багато крові.

Не встигли скати посумувати над своїм вмираючим другом, як почулося таке жахливе ревіння, що вони аж підстрибнули під водою.

— Ягуар! Ягуар! — закричали скати, зі швидкістю стріли пливучи до берега.

І справді, ягуар, що бився з чоловіком і тепер переслідував його, вийшов на берег Ябебірі. Звір також був увесь поранений, кров струменіла по його тілу. Поба-

чивши на острові напівмертвого чоловіка, ягуар люто заревів і стрибнув у річку, щоб добити його.

Та не встиг він занурити у воду лапу, як відчув, що в неї ніби устромили з десятків гострих гвіздків, і відстрибнув назад: це скати, захищаючи переправу, щосили увігнали йому в лапу голки, які мали на своїх хвостах.

Ягуар захрипів від болю й здійняв лапу в повітря, а коли побачив, що вода біля берега скаламучена, немовби хтось розворушив на дні мул, то зрозумів, що це були скати, які заступили йому дорогу. І тоді він злісно захрипів:

— О, я знаю, в чім річ! Це ви, чортові скати! Зійдіть з дороги!

— Не зійдемо! — відповіли скати.

— Зійдіть!

— Не зійдемо! Він добрий чоловік! Несправедливо його вбивати!

— Він поранив мене!

— І ти його — теж! Ви обидва поранені! Розбирайтеся між собою в лісі! А тут він під нашим захистом!.. Не пустимо!

— Пропустіть! — востаннє проревів ягуар.

— Ні, ніколи! — відповіли скати. (Вони сказали «ні, ніколи», тому що так говорять індіанці-гуарані, які живуть у провінції Місьйонес).

— Ну, це ми ще подивимося! — ревноу ягуар і відступив назад, напружуючись для довжелезного стрибка.

Ягуар знав, що скати майже завжди тримаються біля берега, і подумав: коли йому вдасться стрибнути якнайдалі, то посередині річки скати його не наздоженуть, і він тоді вільно зможе добити вмираючого чоловіка.

Але скати здогадалися про це і чимскоріше попливли на середину річки.

— Далі від берега! — перегукувалися вони під водою.— На середину річки! На середину!

За якусь мить ціле військо скатів мчало на середину річки, щоб перекрити переправу, та ось ягуар важко підстрибнув й шубовснув у воду в. наміченому місці.

Від радості йому аж світ перевернувся, бо попервах він не відчув ніяких уколів і подумав, що таки обдурив скатів і вони лишилися біля берега...

Та не встиг він торкнутися лапами дна, як його зупинила ціла злива голок, і тіло пронизав біль, пекучий,

немовби від кинджальних ударів: це скати нещадно покололи йому всі кінцівки.

Ягуар хотів рушити далі, але біль був такий пронизливий, що він жалібно заревів і очманіло кинувся до берега. Там він упав боком на пісок, тому що мука стала нестерпною; ягуар аж задихався від болю, здавалося, він знесилів від втоми.

А річ у тім, що він був отруєний укусами скатів.

Однак, перемігши ягуара, скати не заспокоїлися: вони потерпали, що прийде його самиця й приведе з собою багато інших ягуарів, дуже багато... І тоді скати не зможуть захистити переправу.

Справді, через якийсь час із лісу долинуло ревіння, і з'явилася ягуариця, яка оскаженіла від люті, коли побачила, що її самець немічно лежить на піску. Побачила вона також воду, скаламучену скатами, й підійшла до річки ближче. А тоді, торкнувшись пащею води, закричала:

— Агов! Скати! Я хочу пройти!

— Це заборонено! — відповіли ті.

— Якщо не дасте мені пройти, то жодного ската з хвостом тут не залишиться! — проревіла ягуариця.

— Нехай ми залишимося без хвостів, але ти не пройдеш!

— Востаннє наказую, дайте пройти!

— Ні, ніколи! — загаласували скати.

Розлючена ягуариця випадково занурила у воду лапу, і тоді якийсь скат, обережно підкравшись, щосили увіткнув їй між пальців свою голку. Звір заревів від болю, а скати, посміхаючись, мовили:

— Здається, ми ще маємо хвости!..

Але в ягуариці сяйнула в голові щаслива думка, і з тією думкою вона мовчки пішла берегом угору проти течії.

Цього разу більшість скатів також зрозуміла задум свого ворога. А задум той полягав ось у чому: перейти річку в іншому місці, де тамтешні скати не знають про те, що треба обороняти переправу. І скатів охопила велика тривога.

— Вона перейде річку трохи вище! — лементували вони.— Ми не хочемо, щоб вона вбила чоловіка! Ми повинні захистити нашого друга!

Охоплені розпачем скати так заборсалися в мулі, що скаламутили всю воду.

— Що ж нам робити? — промовляли вони.— Адже ми не вміємо швидко плавати... Ягуариця дістанеться туди

швидше, ніж тамтешнім скатам стане відомо, що переправу слід обороняти будь-якою ціною!

Ніхто не знав, що робити. І тут один маленький розумний скатик швидко сказав:

— Я знаю! Давайте пошлемо туди дорадо! ¹ Дорадо — наші друзі. Вони плавають швидше, ніж будь-хто!

— Авжеж! — закричали всі. — Давайте пошлемо дорадо!

За мить було віддано наказ, і наступної миті вісім чи десять зграйок дорадо, справжнє військо, з шаленою швидкістю, немов торпеди, попливли угору проти течії, залишаючи на воді борозни.

Та навіть вони ледь устигли передати наказ про захист переправи від кровожерних звірів; ягуариця вже була на середині річки й наближалася до острова. Але скати саме досягли протилежного берега і, коли ягуариця почала вилазити з води, кинулися в атаку, щосили встромляючи їй у лапи свої голки. Розлючена, знавісніла від болю ягуариця ревла й стрибала у воді, здіймаючи навкруг себе хмари бризок. Але скати й далі кололи їй лапи, заступаючи дорогу до пораненого, поки зрештою вона повернула назад і впала на пісок, задерши догори всі чотири розпухлі лапи. Отже, ягуариця також не змогла дістатися до чоловіка і вбити його.

Скати дуже втомилися. Однак найгірше було те, що ягуар і ягуариця невдовзі підвелися й побігли до лісу.

Що ж тепер від них чекати? Це питання дуже турбувало скатів. Вони довго радилися між собою і нарешті сказали:

— Ми знаємо, чого від них чекати. Вони знайдуть інших ягуарів і з'являться тут разом з ними. А тоді всі разом перейдуть річку.

— Ні, ніколи! — закричали молоді недосвідчені скати.

— Таки перейдуть! — сумно відповіли старі. — Якщо їх буде багато, обов'язково перейдуть... Давайте порадимося з нашим другом.

І всі вирушили до чоловіка (раніше вони не мали часу провідати його, бо захищали переправу).

Чоловік усе ще лежав горілиць на піску; він утратив багато крові, але міг говорити й ворушитися. За якусь хвилину скати розповіли йому про те, як вони захищали переправу і як ягуари хотіли його з'їсти. Поранений був

¹ Д о р а д о, або золота макрель — хижа риба, схожа на нашого окуня.

дуже схвильований прихильністю скатів, що врятували йому життя, й ніжно-ніжно погладив тих, котрі були найближче.

А тоді сказав:

— Нічого не вдієш! Якщо ягуарів буде багато й вони захочуть перейти річку, то перейдуть...

— Не перейдуть! — вигукнули маленькі скати. — Ви наш друг, і вони не перейдуть!

— Ні, перейдуть, любі мої! — мовив чоловік і стиха додав: — Єдиний вихід — це послати кого-небудь до мене додому за вінчестером та патронами... але в річці я не маю жодного приятеля, крім риб, а по землі ніхто з вас пересуватися не вміє...

— Що ж нам тоді робити? — перелякано спитали скати.

— Подумаємо, подумаємо... — сказав чоловік, провівши рукою собі по лобі, ніби щось пригадуючи. — У мене є один приятель... тапір, який виріс у моєму домі й грався з моїми дітьми... а потім повернувся до лісу і, здається, живе десь тут, на Ябебірі... але я не знаю, де саме...

Почувши це, скати радісно закричали:

— Ми знаємо! Ми з ним знайомі! Його лігво на іншому кінці острова! Якось він розповідав нам про вас! Зараз ми попросимо його знайти!

За словами — діло: одна найбільша дорадо попливла вниз по річці шукати тапіра, а чоловік тим часом розчинив водою на долоні краплину згуслої крові, що мала замінити чорнило, потім, замість ручки, взяв риб'ячу кісточку, замість паперу — всохлий листочок і написав таке послання: «Дайте тапірові вінчестер та коробку з двадцятьма п'ятьма патронами й надішліть їх мені».

Не встиг чоловік дописати, як ліс над річкою затремтів від глухого ревіння: це військо ягуарів, яке підходило все ближче й ближче, готувалося до бою. А скати, вистромившись з води й несучи на головах лист, щоб не замочити, щодуху помчали до тапіра; схопивши послання, тапір переплив річку, чимдуж побіг через поле й приніс його до хатини, де жив чоловік.

І саме вчасно, бо ревіння ягуарів, що долинало здалеку, ставало виразнішим і лютішим. Тоді скати, покликавши дорадо, які тільки й чекали наказу, закричали:

— Швидше, друзі! Пливіть річкою й бийте тривогу! Щоб усі до одного скати були наготові! Нехай зберуться навколо острова! Побачимо, чи перейдуть ягуари річку!

Ціла армія дорадо миттю кинулася вниз і вгору по річці, покресливши воду борознами,— з такою швидкістю вони мчали.

У річці не лишилося жодного ската, який не отримав би наказу перекрити підступи до острова. З усіх боків: з-під каміняччя, з мулу, з приток — з усієї широкої Ябебірі квапилися скати, щоб захистити переправу від ягуарів. А біля острова стрілами миготіли дорадо.

Знову настав час діяти; від жахливого ревища навіть вода в річці затремтіла, і тієї ж миті на берег вискочили ягуари.

Їх було багато: здавалося, що всі ягуари Місьйонеса зібралися тут. Але Ябебірі вже аж пінилася від скатів, які кинулися до берега, ладні ціною життя захистити переправу.

— Пропустіть нас!

— Не пропустимо! — відповіли скати.

— Пропустіть, кому сказано!

— Ні за що в світі!

— Ну, тоді, скати, буде вам смерть, і дітям вашим, і онукам, якщо не пропустите!

— Можливо! — відповіли скати.— Але ні діти ваші, ні онуки, ні всі ягуари на світі тут не пройдуть!

Так відповіли скати. Тоді ягуари проревіли востаннє.

— Ану, пропустіть!

— Ні, ніколи!

І битва почалася. Високо підстрибуючи, ягуари кидалися у воду, падали на справжній настил із скатів, а ті кололи їх у лапи своїми голками, і поранені ягуари ревіли від болю. Вони відбивалися лапами, борсаючись у воді, немов божевільні. А скати злітали в повітря — животи їхні були розпанахані гострими пазурами.

Здавалося, Ябебірі стала річкою, в якій тече сама кров. Скати гинули сотнями... але й ягуари діставали страшні рани; вилазячи один за одним з води, вони, геть розпухлі, падали на пісок і вили. Скати, покалічені ударами ягуарячих лап, не відступали; їм невпинно спішили на допомогу нові захисники переправи. Деякі з них, злетівши від ударів у повітря, падали в річку, але знову кидалися на ягуарів.

Півгодини тяглася ця страшна битва. І нарешті всі ягуари повилазили на берег; висолопивши язики, вони ревіли від болю. Жоден звір не дістався до острова.

Але й скати також були ледь живі. Багато, дуже багато з них загинуло. А ті, що вціліли, казали таке:

— Другої атаки ми вже відбити не зможемо. Треба, щоб дорадо попливли за підмогою! Нехай зберуться всі скати, яких іще можна знайти в Ябебірі!

Отож дорадо знову помчали вгору по річці і вниз по річці, немов торпеди, залишаючи на воді борозни.

А скати вирішили навідатись до чоловіка.

— Нам несила більше чинити опору, — сумно сказали вони. І деякі з них навіть пустили сльозу, розуміючи, що їм не вдасться врятувати свого друга.

— Пливіть звідси, скати, — мовив поранений чоловік. — Залиште мене самого. Ви й так надто багато зробили для мене. Дайте ягуарам пройти!

— Ні, ніколи, — вигукнули скати в один голос. — Поки в Ябебірі, нашій рідній річці, залишатиметься хоч один скат, ми будемо захищати доброго чоловіка, який став колись нам у пригоді.

Тоді поранений розчулено вигукнув:

— Скати! Я зараз майже при смерті, і мені важко говорити; але запевняю вас, що коли в мене буде вінчестер, то ми влаштуємо чудовий шарварок, який надовго запам'ятається. Це я вам обіцяю!

— Авжеж, ми знаємо! — закричали підбадьорені скати.

Та не встигли вони закінчити розмову, як над ними знову нависла небезпека. Ягуари, які вже трохи оклигали, скочили на ноги, припали до землі і, готуючись до стрибка, заревіли:

— Терпець нам урвався, востаннє наказуємо: дайте пройти!

— Ні, ніколи! — відповіли скати, пливучи до берега. Але ягуари вже стрибнули у воду, і жахлива битва розгорілася з новою силою. Річка Ябебірі, від одного берега до другого, почервоніла від крові, і все узбережжя вкрилося кривавою піною. Розтерзані скати підлітали в повітря, ягуари хрипіли від болю. Проте ніхто з суперників не відступав ані на крок.

А ягуари навіть просувалися вперед. Даремно армія дорадо літала вниз і ввверх по річці, скликаючи скатів, — їх більше не було: всі вони воювали біля острова, і майже половина з них загинула. А ті, що лишилися живими, були зранені та знесилені.

Скати зрозуміли, що не зможуть більше витримати й хвилини і ягуари таки добудуться до острова. Отож бідолахи, вирішивши краще померти, аніж зрадити свого друга, в останній раз кинулися в атаку на ягуарів. Але

це була марна річ. П'ять ягуарів уже пливло до острова. Скати в розпачі закричали:

— До острова! Всі — на той берег!

Однак знову було пізно: ще два ягуари пробили оборону, а потім, через якусь мить, усі ягуари опинилися на середині річки, і над водою виднілися тільки їхні голови.

Та саме в цей час невеликий звір, вкритий густою червонуватою шерстю, щосили плив через Ябебірі: це був тапір, який повертався на острів, несучи на голові вінчестер та патрони, щоб не намокли.

На radoщах чоловік голосно скрикнув, адже тепер він встигне допомогти скатам. Він попросив тапіра, щоб той підштовхнув його головою й перевернув на бік, бо сам він цього зробити не міг, а тоді, лежачи в такій позі, блискавично зарядив вінчестер.

І тієї миті, коли покалічені, роздавлені, закривавлені скати у розпачі зрозуміли, що битву програно й ягуари ось-ось зжеруть їхнього бідного пораненого друга, — тієї миті вони почули постріл і побачили, як один ягуар, що був попереду всіх і вже ступив на пісок, високо підскочивши, впав мертвий — куля розтрощила йому голову.

— Браво, браво! — закричали скати, не тямлячись від захвату. — Чоловік має вінчестер! Ми врятовані!

Шаленіючи від радості, вони замулили довкола себе всю воду. А чоловік спокійно собі стріляв далі: після кожного пострілу на березі залишався вбитий ягуар. І смерть кожного нового ягуара, який, хрипко ревучи, падав на пісок, скати радісно вітали, скажено б'ючи хвостами по воді.

Усе тривало не більше двох хвилин. Один за одним, ніби це блискавка вдаряла їм у голови, ягуари гинули від пострілів; один за одним вони тонули, стаючи на дні річки здобиччю хижих риб паломет. Тіла деяких ягуарів спливали на поверхню, і тоді дорадо супроводжували їх до самої Парани, підкріпляючись їхнім м'ясом і від задоволення вистрибуючи з води.

Минув якийсь час, і кількість скатів (вони ж бо народжують багато дітей) стала такою, як і раніше. Коли чоловік видужав, то був настільки вдячний своїм рятівникам, що перебрався жити на острів. І там, літніми ночами, він любив відпочивати на березі, покурюючи при світлі місяця сигару, а скати, тихенько перемовляючись, показували свого друга тим риbam, що не знали його, й розповідали їм про велику битву, в якій вони разом з чоловіком здобули перемогу над ягуарами.

Жила собі в одному вулику бджола, яка не хотіла працювати, — тобто вона хоч і перелітала з дерева на дерево, збираючи з квіток нектар, але замість того, щоб робити з нього мед, ласувала ним сама.

Розумієте, це була ледача бджола. Щоранку, тільки-но сонце нагріє повітря, вона вистромлювалася з льотка і, переконавшись, що погода гарна, чепурилась лапками, як це роблять мухи, а тоді вилітала на свіже повітря, радіючи чудовому дню. Перелітаючи з квітки на квітку, вона дзижчала, завмираючи від захвату, потім поверталася до вулика, знову вилітала з нього і так марнувала цілий день, в той час як інші бджоли працювали до знемоги, поповнюючи вулик медом, бо саме медом годуються маленькі бджілки, які щойно з'явилися на світ.

Та оскільки бджоли відзначаються серйозністю, то вони почали сердитися на свою ледачу сестрицю за її поведінку.

У вулику, біля льотка, завжди чатує кілька вартових бджіл, які стежать, щоб туди не пробралися інші комахи. То, як правило, старі бджоли з великим життєвим досвідом; вони мають лисі спинки, тому що постійно тнуться об льоток, і волоски через це випадають.

Одного дня вартові затримали ледачу бджолу, коли та хотіла залізи у вулик, і сказали їй:

— Сестрице, ти повинна працювати, бо всі бджоли зобов'язані працювати.

Бджола відповіла:

— Я цілий день літаю й страшенно втомлююсь.

— Лихо не в тім, що ти страшенно втомлюєшся,— мовили вони,— а в тім, що мало працюєш. Робимо тобі перше попередження.

Мовивши це, вартові дозволили їй пройти.

Однак ледача бджола не змінила своєї поведінки. Отож увечері наступного дня вартові знову сказали їй:

— Треба працювати, сестрице.

І вона швидко пообіцяла:

— Цими днями я візьмуся до роботи!

— Не цими днями,— заперечили вартові,— а завтра зранку. Пам'ятай про це.

І вони дозволили їй пройти.

Але під вечір наступного дня повторилася та сама історія. Не встигли вартові й слова мовити, як бджола вигукнула:

— Так, так, сестриці! Я пам'ятаю свою обіцянку!

— Річ не в тім,— відповіли вони,— що ти пам'ятаєш свою обіцянку, а в тім, щоб нарешті взятися до роботи. Сьогодні дев'ятнадцяте квітня. Так ось, завтра, двадцятого, постарайся принести хоч краплину меду. А зараз прохось.

І, сказавши це, вартові відступили вбік.

Проте наступний день, двадцяте квітня, минув так само, як і попередні, з тією лише різницею, що після заходу сонця погода зіпсувалася й подув холодний вітер.

Ледача бджола швиденько полетіла до свого вулика, думаючи дорогою про те, як їй буде там тепло. Але коли вона спробувала залізи до середини, вартові не пустили її.

— Не можна,— сказали вартові крижаними голосами.

— Я хочу увійти! — вигукнула бджола.— Це мій вулик!

— Цей вулик належить бджолам-трудівницям,— пояснили вони.— Ледацюгам вхід сюди заборонений.

— Завтра я обов'язково почну працювати! — запевняла бджола.

— Немає завтра для тих, хто не працює,— відповіли вартові, які були дуже мудрим.

І, сказавши це, прогнали її штурханам.

Отож бджола, не знаючи, що їй робити далі, ще трохи політала, але невдовзі споночіло, і вона тепер майже нічого не бачила довкола себе. А коли вирішила сісти на листочок, то скотилася на землю. Тіло її залякло від холоду, і вона не могла більше злетіти в повітря.

Повзучи по землі, видряпуючись на камінці та палички, які здавалися їй горами, спускаючись додола, рухаючись уперед, бджола нарешті дісталася до вулика, і саме в цей час упали перші холодні краплини дощу.

— О мій боже! — вигукнула бідолашна.— Починається дощ, я помру від холоду.

І вона навпомацки спробувала пролізти у вулик.

Але їй знову заступили дорогу.

— Вибачте,— заскиглила бджола.— Дайте мені пройти!

— Уже пізно,— відповіли їй.

— Будь ласка, сестриці, я спати хочу.

— Надто пізно.

— Подружки, зжальтеся! Мені холодно!

— Це неможливо.

— На колінах прошу! Я зараз помру.

Тоді їй сказали:

— Ні, ти не помреш. Протягом цієї ночі ти зрозумієш, що значить для бджолиного рою відпочинок після роботи. Іди звідси.

І її прогнали.

Тремтячи від холоду, спотикаючись, тягнучи намоклі крильця, бджола повзла й повзла, куди очі світять, аж поки раптом не полетіла сторчма на дно якоїсь печери.

Їй здавалося, що падінню цьому кінця не буде. Нарешті бідолашна впала на дно і раптом побачила перед собою змію, зелену змію з рудуватою спиною; згорнувшись у клубок, змія дивилася на бджолу, готова кинутись на неї.

Насправді то була яма, а не печера,— вона лишилася після дерева, яке давно пересадили в інше місце; в цій ямі змія й влаштувала собі кубло.

Змії полюють на бджіл, які їм дуже смакують. Ось чому наша полонянка, зустрівши свого ворога, заплющила очі й прошепотіла:

— Прощавай, моє життя! В останній раз я бачу світло.

Та, на превеликий подив бджоли, змія не тільки не проковтнула її, а ще й завела розмову:

— Як справи, бджілко? Мабуть, робітниця з тебе нікудишня, якщо в таку годину ти опинилася тут.

— Ваша правдонька,— заскиглила бджола.— Я не хотіла працювати, і в цьому моя помилка.

— Ну, в такому разі,— глузливо вела далі змія,— я звільню світ від ще однієї гидкої комахи, такої як ти. Я з'їм тебе, нікчемо!

І тоді бджола, тремтячи, закричала:

— Це буде несправедливо, несправедливо! Адже ви набагато сильніші, ніж я, тому несправедливо мене їсти. А ось люди знають, що таке справедливість.

— Ох, ох! — вигукнула змія, ліниво ворущачись.— Ти добре знаєш людей? Ти, дурепо, либонь, гадаєш, що люди, які відбирають у тебе мед, справедливіші, ніж я?

— Ні, річ не в тому, що вони відбирають у нас мед,— заперечила бджола.

— А в чому ж тоді?

— А в тому, що вони розумніші від нас.

Так відповіла бджола. Проте змія зареготала й мовила:

— Чудово! Справедливо це чи ні, але я тебе з'їм. Готуйся!

І вона відхилилася назад, збираючись стрибнути на бджолу. Однак та заверещала:

— Ви робите це тому, що я розумніша від вас.

— Ти розумніша від мене, шмаркачко? — презирливо скривилася змія.

— Авжеж,— не відступала полонянка.

— Гаразд,— сказала змія,— ми ще подивимося, хто розумніший. З мого й твого боку потрібні докази. І чий доказ буде вагоміший, той виграє. Якщо я виграю, то з'їм тебе.

— А якщо я? — спитала бджола.

— Якщо виграєш ти,— відповіла супротивниця,— я дозволю тобі переночувати тут, аж поки розвидниться. Ну що, згодна?

— Хай так і буде,— погодилася бджола.

Змія голосно зареготала, бо надумала зробити таке, чого бджолі ніколи не вдалося б зробити.

Ось що вона надумала. Стрімголов вискочила назовні, і, перш ніж бджола встигла оговтатись, повернулася назад, несучи в пащі евкаліптову шишку, з того самого евкаліпта, в затінку якого стояв вулик.

Діти вміють розкручувати ці шишки так, немовби то дзиги, тому їх називають «евкаліптовими дзигами».

— Ось що я зроблю,— оголосила змія.— Увага! Добре дивися!

І, хутко обкрутивши шишку своїм хвостом, неначе тоненьким міцним мотузком, вона розкрутила її з такою силою, що шишка завертілася й задзижчала, мов якась очманіла істота.

Змія пирснула від сміху, пишаючись своїм розумом та хистом,— ще б пак, жодна бджола не змогла б розкрутити евкаліптової дзиги.

Та коли дзижчання поволі стихло і дзига, як це буває з кожною дзигною, нарешті впала на землю, бджола сказала:

— Ви навели чудовий доказ. Що ж до мене, то я ніколи на таке не спроможуся.

— Тоді я з'їм тебе! — радісно сказала змія.

— Хвилиночку! Я ніколи не зроблю того, що ви оце продемонстрували, але зроблю таке, чого ще нікому не вдавалося зробити.

— Що ж це?

— Візьму та й зникну.

— Як? — вигукнула змія й аж підстрибнула від здивування.— Зникнеш, не виходячи звідси?

— Так, не виходячи.

— І не сховавшись у землі?

— І не сховавшись.

— Гаразд, спробуй! Та якщо не зникнеш, я миттю тебе проковтну,— мовила змія.

Річ у тім, що поки дзига вертілася, бджола встигла обстежити яму. Посередині вона помітила кущик, навіть не кущик, а травицю, яка мала великі округлі листочки, завбільшки в два сентаво.

Бджола підповзла до цієї травиці, намагаючись не торкнутися до неї, й сказала:

— Тепер моя черга, сеньйоро Змія. Прошу вас, відверніться й порухайте до трьох. На слові «три» шукайте мене де завгодно. Я зникну!

Так і сталося. Змія швидко порухувала: «Один, два, три...», обернулася й широко роззявила від подиву пащу: поряд нікого не було. Вона подивилася вгору, потім —

униз, роззирнулася на всі боки, перевірила закутки, обстежила травицю, помацала язиком все довкола. Але марна річ: бджола безслідно зникла.

Тоді змія зрозуміла, що хоча її фокус із дзигною й був дуже вдалий, однак бджолина витівка — набагато майстерніша. Як це вона примудрилася зробити? Куди поділась? Диво, та й годі!

— Гаразд! — крикнула нарешті змія. — Я програла! Де ти є?

І раптом тоненький бджолиний голосок долинув десь із глибини ями.

— А ви не з'їсте мене? — запитував голосок. — Можу я вірити вашій клятві?

— Так, — відповіла змія. — Клянуся тобі, не з'їм. Де ти?

— Тут, — озвалася бджола, несподівано вилазячи зі скрученого листочка.

Що ж трапилось? А річ тут дуже проста: рослинка, в якій сховалася бджола, була розрив-травною — в Буенос-Айресі її також можна знайти. Вона має ту особливість, що скручує свої листочки від найменшого до них доторку. Пригода, про яку йде мова, відбувалася в Місьйонесі, де рослинність дуже буйна і в розрив-трави там листочки більші, ніж деінде. Варто було бджолі доторкнутися до листочка, як він скрутився, сховавши в собі комашку.

Змія не відзначалася спостережливістю, і тому ця особливість травиці була їй невідома. А кмітлива бджола давно знала про неї, чим і врятувала собі життя.

Зазнавши поразки, змія нетямилася від люті, і бджола протягом ночі тільки те й робила, що нагадувала своїй мучительці про клятву, яку та їй дала.

Ніч тяглася нескінченно; змія й бджола провели її, притулившись до стінки у найглибшому закутку ями, бо знялася буря, і їхній сховок заливав дощ.

Було дуже холодно й мокро. Час від часу змію проймало бажання кинутися на бджолу, і та думала, що ось-ось настане кінець мукам. Ніколи бджола не припускала, що ніч може бути такою холодною, довгою, жахливою. Вона згадувала про своє життя на волі, про те, як ночувала в теплому вулику, і тихенько плакала.

Коли настав день і зійшло сонце, бджола втекла з ями й знову тихцем заплакала, підлетівши до вулика, який гуртом збудувала вся бджолина родина.

Вартові мовчки пропустили вигнаницю, бо розуміли: якщо вона повернулася, то вже ніколи не буде ледацюгою,— адже ніч, проведена на самоті, провчила її на все життя.

І це була правда. Відтоді жодна з бджіл не збирала стільки нектару з квітів і не виробляла стільки меду, як вона. Коли ж настала осінь, а з нею — останній день життя нашої бджоли, вона викроїла вільну хвилину й зібрала довкола себе молодих бджілок, щоб перед смертю дати їм останні настанови.

— Не так кмітливість, як праця робить нас сильними. Я лише раз скористалася своєю кмітливістю, щоб урятувати собі життя. Але мені не треба було б вдаватися до неї, коли б я працювала, як інші бджоли. Я більше втомлювалася, марнуючи час, аніж якби присвятила себе роботі. Раніше мені бракувало усвідомлення обов'язку, але я набула його тієї ночі.

Працуйте, друзі, думаючи про те, що кінцевою метою наших зусиль є щастя для всіх, яке головніше від утоми кожної з нас. Люди мають слухність, називаючи це ідеалом. Нема іншої філософії в житті і людини, і бджоли.

I

Була десята година вечора. Стояла нестерпна задуха, в яку поринула сельва, вітер ущух. Чорне, як вугілля, небо по всьому видноколі розтинали мовчазні, зловісні блискавки; але гомінка злива, що насувалася з півдня, була ще далеко.

По стежині, протоптаній тапірами в заростях білого дроку, обережно повзла Списоподібна; вона рухалася неквапно, як це роблять отруйні змії. Це була красива ярара у півтора метра завдовжки, по її тілу з обох боків рівномірно тяглися гострі, як пилка, чорні зубці. Вона просувалася вперед, намацуючи собі дорогу кінчиком язика, — з його допомогою змії орієнтуються на місцевості.

Списоподібна вийшла на полювання. Діставшись до перехрестя двох стежин, вона зупинилася, поважно, поволі згорнулася у клубок, трохи пововтузилася, зручні-

ше вмощуючись, потім поклала голову на кільця свого тіла так, щоб щелепи були ледь опущені, і завмерла, очікуючи на здобич.

Хвилина за хвилиною минуло п'ять годин. Протягом цього часу Списоподібна лежала непорушно. Нещаслива видалася ніч! Почало розвиднюватись, і змія вже зібралася було повзти геть, як раптом передумала. Попереду неї, на тлі мертвотно-блідого неба, вимальовувалася величезна тінь.

«А прокрадусь-но я біля будинку,— вирішила ярара.— Кілька днів звідти долинає якийсь шум, треба бути насторожі...»

І вона обережно прослизнула в тінь.

Будинок, який зацікавив Списоподібну, був старою дощаною спорудою, оточеною з усіх боків навісами; на її стінах ще лишилися шматки тиньку. Там давно вже ніхто не жив, а тепер звідти чулися незвичні звуки: гримотіння заліза, іржання коней,— все свідчило про присутність людини. Кепські справи...

Але Списоподібна вирішила впевнитись остаточно, і їй пощастило зробити це раніше, ніж вона сподівалася.

Вловивши раптом протяжний скрегіт дверей, змія підвела голову і невдовзі в холодному світлі ранкової зорі, що займалася на обрії, побачила високу міцну постать, яка рухалася в її бік. А ще почула вона шум твердих, упевнених кроків і зрозуміла: наближається ворог.

— Людина! — прошепотіла Списоподібна, блисквично зосередивши увагу й приготувавшись до поєдинку.

Ось тінь уже над нею. Майже поряд опустилася величезна нога, і ярара, ризикуючи життям, кинулася в атаку: завдавши удару, вона миттю відсмикнула голову назад.

Чоловік зупинився: йому здалося, ніби його чимось ударили по чоботях. Він заляк на місці, оглянув зарості бур'янів довкола себе, а тоді, нічого не помітивши у примарному ранковому світлі, попрямував далі.

І Списоподібна збагнула, що цього разу в будинку запанувало справжнє людське життя. Вона поповзла назад до свого кубла з думкою про те, що її нічна пригода була лише вступом до великої драми, яка мала невдовзі розпочатися.

Увесь день Списоподібна не могла знайти собі місця: її турбувала небезпека, яка разом з появою людини нависла над зміїним родом. Людина і спустошення — ці, здавалося б, різні поняття означали для тваринного світу одне й те саме — велике лихо. Зокрема, зміям таке лихо уявлялося в двох жахливих речах: в мачете, що розпанахує живу утробу сельви, та у вогні, який знищує вікові зарості й заховані там зміїні кубла.

До цього слід було терміново готуватися. Списоподібна дочекалася ночі й без особливих труднощів знайшла собі двох помічниць, які допомогли їй рознести по сельві тривожну звістку. Вона особисто побувала в десятих місцях, де мала розмову зі своїми родичками. Отже, завдяки всім цим зусиллям, о другій годині ночі зібрався Конгрес, хоч і в неповному складі, але в достатній кількості, щоб вирішити, як діяти далі.

Під п'ятиметровою скелею, в глибині дрімучої сельви, сховалася печера, вхід до якої заріс папороттю. З давніх-давен мешкала там Смертоносна, старезна гримуча змія, що мала хвіст з тридцятьма двома погримцями. Довгою вона не була, десь півтора метра, але товщиною нагадувала сулю. Чудова представниця зміїного роду, з жовтими ромбами уздовж тіла; міцна, завзята, здатна сім годин поспіль вистежувати здобич, щоб потім несподівано вчепитися в неї гострими з'убами, які хоч і менші від зубів інших отруйних змій, але найдовершеніші щодо внутрішньої будови.

Отже, в цій печері, під знаком неминучої небезпеки, і розпочав свою роботу зміїний Конгрес під головуванням Смертоносної. Крім неї та Списоподібної, там були присутні ярара з усієї округи: улюблениця зміїного роду маленька Носуха з чіткими червоними смугами на боках та загостреною головою; біля неї — пружна самовпевнена красуня з чорнувато-білим візерунком на спині, який чимось нагадував забарвлення лосося, незрівнянна Нойвид, пойменована так на честь натураліста, що описав її; потім — Хрестоносиця, яку на півдні називають хрестоносною змією; далі — Кровожерна, саме ім'я якої віщує небезпеку; і, нарешті, — Золота Уруту, що завбачливо причаїлася в глибині печери, — вона мала чорне оксамитове тіло завдовжки сто сімдесят сантиметрів, оперезане золотавими смугами.

Слід відмітити, що представниці страшного роду Лахесис, тобто Ярара, до якого належали, за винятком Смертоносної, всі учасниці Конгресу, здавна сперечаються, чиє забарвлення та візерунок на шкірі гарніші. І справді, важко знайти істот, яких природа наділила б красою більше, ніж їх.

За зміїними законами, жоден представник нечисленних і малорозповсюджених видів не має права головувати на засіданнях Конгресу Зміїної імперії. Саме тому Золота Уруту, розумна гадюка, справжнє знаряддя смерті, досить рідкісний екземпляр, не претендувала на це почесне місце, поступившись ним гримучій змії, слабшій, ніж вона, але представниці численнішого виду.

Отже, більшість делегаток прибула на Конгрес, і Смертоносна відкрила засідання.

— Подруги! — сказала вона. — Списоподібна повідомила нам про появу людини — це фатальна звістка. Я думаю, що висловлю бажання всіх присутніх, закликаючи стати на захист нашої імперії від навали ворогів. У нас є лише один засіб, — адже досвід показав нам, що, покинувши рідні місця, ми нічого не виграємо. Цим засобом, як ви добре розумієте, є війна проти людини, війна непримиренна й нещадна, яка має розпочатися сьогодні вночі й дасть змогу кожній із нас виявити свою силу та вправність. За даних обставин мені дуже приємно повідомити вам, що я не визнаю тієї назви, яку придумала мені людина: відтепер я не гримуча змія, а така сама ярара, як і ви всі. Подруги мої, здіймемо чорне знамено смерті! Поляжемо всі до одної за святе діло! А тепер нехай хто-небудь із присутніх запропонує план бойових дій.

Усім відомо, принаймні в Зміїній імперії, що довжина зубів Смертоносної обернено пропорційна її інтелекту. Вона знає про це сама, але, мов стара королева, має досить глузду, щоб не лізти з пропозиціями, бо розробка будь-якого плану дій їй просто не під силу.

Тоді Хрестоносиця, потягуючись, сказала:

— Я такої ж думки, як і Смертоносна, тому вважаю, що без певного плану нічого робити не слід. Крім того, мені шкода, що на засіданні Конгресу немає наших неотруйних родичів.

Запала довга мовчанка. Було видно, що останні слова не сподобалися зміям. Хрестоносиця в'яло посміхнулася й провадила далі:

— Мені прикро, що ви так настроєні. Але хочу нагадати про таке: усім нам укупі не перемогти й одного удава! Оце все, що я хотіла вам сказати.

— Коли йдеться про їхню нечутливість до отрути, — сонно прошипіла з глибини печери Золота Уруту, — то я згодна розвіяти ваші сумніви...

— Річ не в отруті, — презирливо заперечила Хрестоносиця. — В мене її теж вистачає, — додала вона, скося зиркнувши на гадюку. — А в силі, майстерності, швидкості реакції, ось що я маю на увазі. Ніхто не зможе заперечити, що саме ці бойові якості притаманні нашим родичам, передусім удавам. Ще раз підкреслюю: у війні, яку ми хочемо розпочати, удави та вужі стануть нам у пригоді; навіть більше, вони нам просто необхідні.

— Навіщо нам вужі? — вигукнула Кровожерна. — Вони ж бридкі.

— У них риб'ячі очі, — зневажливо докинула Носуха.

— А мене від них просто нудить, — гидливо скривилася Списоподібна.

— Мабуть, тебе нудить від чогось іншого, — пробурмотіла Хрестоносиця, блиснувши на неї очима.

— Мене? — люто зашипіла Списоподібна. — Попереджаю, ти не таке вже велике цабе, щоб захищати тут якихось черв'яків.

— Хотіла б я, щоб тебе почули самі вужі-мисливці, — насмішкувато зауважила Хрестоносиця.

При слові «мисливці» члени Конгресу захвилювалися.

— Не треба так казати! — кричали змії. — Це просто вужі, і нічого більше!

— Вони самі називають себе мисливцями, — сухо відповіла Хрестоносиця. — І не забувайте, що ви на Конгресі.

Ще з сивої давнини за зміями усталилася слава непримирених суперниць; особливо це стосується двох ярара: Списоподібної, дочки крайньої півночі, і Хрестоносиці, яка походить з півдня. На думку вужів, кожна вважає себе красивішою від іншої.

— Годі, . годі! — втрутилася Кровожерна. — Нехай Хрестоносиця пояснить, чому вона хоче просити допомоги у вужів, які з нами, жрицями смерті, не мають нічого спільного?

— А ось чому! — вже спокійно відповіла Хрестоносиця. — Нам необхідно знати, що роблять люди в будинку. Для цього слід непомітно проникнути туди.

Як бачите, завдання не з легких, бо якщо наше гасло — смерть, то гасло людей — також смерть, і в них воно набагато дієвіше, ніж у нас. Певна річ, вужі проворніші, ніж ми. Будь-яка з нас може спробувати пробратись у будинок. Та чи повернеться вона назад? Ніхто з цим не впорається краще, ніж Ньяканіна¹. Такі подорожі для неї — звичайнісінька справа: вона зможе, вилізши на дах, побачити й почути багато цікавого, а тоді, ще до настання світанку, розповісти нам про все.

Пропозиція виявилася такою доцільною, що цього разу члени Конгресу, хоч і без особливого ентузіазму, але підтримали її.

— Хто піде шукати Ньяканіну? — залунали голоси.

Хрестоносиця сповзла з колоди й заквапилася до виходу.

— Я піду, — сказала вона. — Стрілою злітаю.

— Ще б пак! — кинула навздогін Списоподібна. — Адже ви подруги, чому б не злітати!

У відповідь Хрестоносиця лише повернула голову й презирливо показала язик.

III

Хрестоносиця знайшла Ньяканіну, коли та саме вилазила на дерево.

— Агов, Ньяканіно! — неголосно прошипіла вона.

Ньяканіна почула своє ім'я, але з обережності вирішила трохи зачекати, поки її знову покличуть.

— Ньяканіно! — голосніше прошипіла Хрестоносиця.

— Хто мене там кличе?

— Це я, Хрестоносиця!..

— А, сестричко!.. Що ти хочеш, любя сестричко?

— Годі жартувати, Ньяканіно... Тобі відомо про події в будинку?

— Авжеж, там з'явилися люди... Що ж тут такого?

— А ти знаєш, що ми скликали Конгрес?

— Ой ні, про це не знаю! — відповіла Ньяканіна й так упевнено зісковзнула з дерева, ніби проповзла по рівному майданчику. — Сталося щось серйозне?

— Поки що все гаразд. Та про всяк випадок ми скликали Конгрес, аби убезпечити себе від різних несподіванок. Розкажу тобі в кількох словах: нам теж стало

¹Ньяканіна — великий вуж, що водиться в Аргентині, Болівії, Парагваї.

відомо, що в будинок прийшли люди й збираються лишитись там назавжди. А це означає для нас смерть.

— Я думала, що ви самі — жриці смерті! Бо тільки про це й торочите на кожному кроці! — глузливо пробурмотіла Ньяканіна.

— Облишмо це! Ми просимо твоєї допомоги, сестро.

— Навіщо? Не бачу в цьому потреби.

— Хто знає? На твоє нещастя, ти дуже схожа на нас, отруйних змій. Захищаючи наші інтереси, ти одночасно подбаєш і про себе.

— Зрозуміло, — протягла Ньяканіна, миттю збагнувши, що наслідки цієї схожості можуть бути для неї згубними.

— Добре, чи згодна ти прислужитися нам?

— Що я повинна робити?

— Дуже мало. Пробратися в будинок і побачити та почути, що там діється.

— Це й справді дрібниця, — недбало відповіла Ньяканіна, чухаючись головою об стовбур дерева. — Та річ у тім, — додала вона, — що там, угорі, на мене чекає вечерея... Одна лісова індичка додумалася вчора звити на верхівці гніздо...

— Не сумуй, тобі вдасться повечеряти дорогою, — лагідно запевнила її Хрестоносиця, але двоюрідна сестра недовірливо зиркнула на неї. — Гаразд, рушаймо мерщій, — заквапила її ярара. — Але спершу заскочимо на Конгрес.

— О ні, — заперечила Ньяканіна. — Це вже ні! Я роблю вам послугу, та й по всьому! А на Конгрес заскочу, коли повертатимуся назад... якщо взагалі мені вдасться повернутись! Але передчасно бачити шерехуватий череп Кровожерної, підступні очиці Списоподібної й дурнувату пику Коралової — це вже занадто!

— Коралової змії там немає.

— То й байдуже. Інші також не кращі.

— Ну годі, годі! — заспокійливо мовила Хрестоносиця, вирішивши не псувати стосунків. — Але сповільни трохи хід, бо я за тобою не вженуся.

І справді, ярара ледь встигала за Ньяканіною, яка легко мчала вперед.

— Залишайся краще тут, неподалік від своїх, — відказала на це Ньяканіна і, зробивши ривок, поповзла з такою швидкістю, що за якусь мить залишила далеко позад себе свою отруйну сестрицю.

Десь через чверть години Ньяканіна дісталася, куди було треба. В будинку ще не спали. Крізь широко розчехнуті двері лилися потоки світла, і Ньяканіна здалеку побачила чотирьох чоловіків, які сиділи навколо стола.

Але, щоб пробратися непоміченою, слід було остерігатись зустрічі з собаками. Чи є вони тут? Ньяканіна дуже їх боялася. Повзучи з надзвичайною обережністю, вона добулася до тераси і, зупинившись, уважно роздивилася на всі боки. Ні попереду, ні ліворуч, ні праворуч собак не було. І лише на протилежній терасі, що прозира-ла між ногами людей, можна було розгледіти чорного собаку, який спав на боку.

Настав час діяти! Зі свого місця Ньяканіна добре могла чути людей, але простір навколо них було видно погано. Отож вона, звівши очі на стелю, миттю знайшла те, що шукала. По драбині, приставленій до стіни тераси, Ньяканіна швидко вилізла нагору й вмостилася на балці, у заглибині між стіною та дахом. Але хоч вона й дуже обережно просувалася, однак усе-таки зачепила старий цвях, який упав на підлогу; і тоді один з чоловіків підвів голову.

«Це кінець!», — подумала Ньяканіна, затамувавши дихання.

Ще один чоловік теж глянув угору.

— Що там? — запитав він.

— Нічого, — відповів перший. — Просто мені здалося, що там промайнула чорна тінь.

— Мабуть, пацюк...

— Чоловік помилився, — прошепотіла розвідниця.

— Або ньяканіна...

— А цей чоловік угадав, — знову прошепотіла вона, готуючись до бою.

Проте люди знову схилилися над столом, і Ньяканіна мала змогу спостерігати за ними й підслуховувати їх протягом півгодини.

В будинку, який викликав у сельві такий переполох, розмістився солідний науковий заклад. Давно знаючи, що в цій глушині водиться багато змій, уряд країни вирішив заснувати Інститут серотерапії, де розроблялися б сироватки проти зміїної отрути. І це зрозуміло. Адже саме

недостатня кількість цих отруйних істот є основною перешкодою для виробництва сироваток.

Новий науковий заклад ось-ось мав розпочати свою роботу. В його розпорядженні були двоє майже імунізованих коней, а також велика лабораторія й серпентарій — запорука майбутнього розквіту інституту. Хоча в серпентарії вже сиділо кільканадцять отруйних змій, призначених для подальшої обробки тварин, але їх явно не вистачало. Адже на останній стадії імунізації тільки для одного коня потрібно шість грамів отрути на кожну ін'єкцію (зауважимо принагідно, що така доза смертельна для двохсот п'ятдесяти неімунізованих коней), — отже, щоб добути стільки отрути, співробітники інституту повинні були відловити змій набагато більше.

Поглинуті роботою по обладнанню інституту в селіві, співробітники засиджувалися мало не до ранку, обговорюючи лабораторні плани та інші питання.

— Як там сьогодні коні? — запитав чоловік у темних окулярах, певно, директор інституту.

— Погано, — відповів другий. — Якщо цими днями полювання буде невдале...

Ньяканіна, залякнувши на балці й уважно слухаючи та спостерігаючи за людьми, почала заспокоюватися.

«Здається мені, — сказала вона подумки, — що мої отруйні сестриці добряче перепудилися. — Ці люди не такі вже й небезпечні...»

Витягнувши шию й вистромивши ніс із-за краєчка балки, вона уважно роздивлялася співробітників інституту.

Але їх тривожило дещо інше.

— У нас сьогодні нещасливий день, — вів далі один із них. — Розбито п'ять пробних ампул...

Ньяканіна усе більше співчувала цьому товариству.

— Бідолашні люди, — пробурмотіла вона. — Розбили п'ять ампул...

І вже зібралася покинути свій сховок, щоб обстежити мирний дім, як раптом почула:

— Зате зміям тут пречудово. Здається, тутешні умови йдуть їм на користь.

— Що таке? — стрепенулася Ньяканіна, швидко рухаючи язиком. — Що там базикає ота лисина в білому халаті?

А чоловік провадив далі:

— Ясна річ, це для них ідеальне місце. А нам і нашим коням вони зараз украй необхідні.

— На щастя, за всіма ознаками полювання на змії має бути тут чудовим. Авжеж, це справжнє зміїне царство.

— Гм... гм... гм...— пробурмотіла Ньяканіна, згорнувшись на балці.— Тепер справа прояснюється... Треба ще трохи побути серед цих чудових людей... Можна дізнатися багато цікавого.

І вона справді почула стільки цікавого, що, коли через півгодини покидала свій сховок, то якось необережно повернулася і, впавши додолу, вдарилася об дощану стіну. Але тієї ж миті погрозово витягла голову в бік столу й засичала.

Ньяканіна сягає завдовжки іноді трьох метрів і дуже смілива, найсміливіша серед усіх своїх неотруйних родичок. Вона не боїться атакувати людину, яка набагато сильніша від неї. Упевнена в своїй силі, вона думає, що вселяє в інших страх; ось чому нашу розвідницю зачепило за живе, коли люди спокійно розсміялися, побачивши, що мають діло із звичайнісінькою ньяканіною.

— Та це ж ньяканіна. Чудово, вона передусить в нашій оселі пацюків.

— Пацюків? — прошипіла змія.

Оскільки вона й далі перебувала в загрозовій позі, то один чоловік роздратовано підвівся з місця.

— Хоч це й корисна істота, але все-таки змія... Ловлячи вночі пацюків, ще опиниться в моєму ліжку...

І, схопивши поліно, щосили пожбурих його в Ньяканіну. Зі свистом пролетівши над головою непроханої гості, воно гучно вдарилося об стіну.

Ньяканіна зрозуміла, що сили нерівні. Вдалині від сельви, серед чотирьох чоловіків, її пройняв страх, і вона кинулася навтьоки з тією швидкістю, яка так само, як і сміливість, характерна для представниць її виду.

Рятуючись від собаки, що з голосним гавкотом переслідував її (наміри людей поставали тепер у новому світлі), Ньяканіна дісталася до печери. Потім переповзла через Списоподібну та Кровожерну і, до смерті змучена, згорнулася в клубок, щоб трохи перепочити.

VI

— Нарешті! — вигукнули всі, оточуючи розвідницю.— А ми вже думали, що ти залишишся серед своїх друзів — людей...

— Гм!..— пробурмотіла Ньяканіна.

— Які новини ти нам принесла? — запитала Смертоносна.— Чекаєш від людей нападу чи уникаєш зустрічі з ними?

— Цього разу буде найкраще... Слід переправитись на той берег річки,— відповіла Ньяканіна.

— Що? Як? — аж стрепенулися всі.— Ти схибнула?

— Спершу вислухайте мене, сестри.

— Ну, розповідай.

І вона розповіла про те, що бачила й чула: про створення Інституту серотерапії, про його плани та цілі, про наміри людей виловити усіх отруйних змій, які водяться в цій місцевості.

— Виловити нас? — обурилися Золота Уриту, Хрестоносиця й Списоподібна, вражені в самісіньке серце.— Мабуть, ти маєш на увазі — вбити?

— Ні! Виловити, та й годі! Посадити в клітку, добре годувати й через кожні двадцять днів витискати із вас отруту. Ну де ви знайдете солодке життя?

Увесь зміїний Конгрес заціпенів від подиву. Тоді Ньяканіна пояснила, що отрута потрібна для виробництва сироватки, але не встигла розказати про ті способи, якими ловитимуть змій.

Сироватка проти зміїної отрути! Іншими словами, гарантоване видужання, повна імунізація людей і тварин, що робить їх нечутливими до укусів! А зміїний рід буде приречений на голодну смерть серед рідної сельви!

— Авжеж,— підтвердила Ньяканіна.— Саме про це і йдеться.

Ньяканіну майбутнє не дуже лякало. Чи їй та її родичам — вужам, які, полюючи, покладаються лише на свої неотруйні зуби та міцні м'язи, не байдуже до того, що хтось там у сельві буде імунізований? Їхньому племені загрожує одна небезпека — надто велика схожість з отруйними зміями, яка може виявитися для нього смертельною. Ось чому наша розвідниця також була зацікавлена в знищенні інституту.

— Я беруся покласти початок війні,— сказала Хрестоносиця.

— А в тебе є план? — швидко спитала Смертоносна, якій завжди бракувало власних думок.

— Ніякого нема. Завтра під вечір спробую вкусити котрогось із них.

— Бережися! — переконливо сказала Ньяканіна.— У людей вистачить для нас порожніх кліток... О, мало не

забула,— вигукнула вона, звертаючись до Хрестоносиці.— Є одна несподіванка, яка там чигала на мене... Це чорний волохатий пес... Здається, він навчений вистежувати змії... Бережися!

— Гаразд, побачимо! Але я прошу завтра ввечері скликати Конгрес у повному складі. Якщо мені не вдасться бути на ньому, тим гірше...

Всі присутні не могли отямитися від подиву.

— Пес, що навчений вистежувати нас? Ти впевнена?..

— Майже. З нього не можна спускати ока, бо він здатен нашкодити більше, ніж усі люди вкупі!

— Пса я беру на себе,— вигукнула Смертоносна: вона зраділа несподіваній перспективі — без особливих розумових перевантажень пустити в діло свої залози, отрута з яких при найменшому подразненні випорскує в зуби.

Кожній делегатці вже кортіло рознести новини по своїх володіннях. А Ньяканіна дістала особливе завдання: облазити дерева й підняти по тривозі змії, які царювали там.

О третій годині ночі Конгрес закінчив свою роботу. Повертаючись до звичного життя, змії розповзлися в різні боки,— вони похмуро мовчали й не бажали впізнавати одна одну. А в цей час у глибині печери, згорнувшись у клубок, куняла гримуча змія; їй ввижались тисячі чорних собак, які ціпеніли під її безжальним скляним поглядом.

VII

Було по полудні. Розпеченою сонцем землею, ховаючись у заростях білого дроку, Хрестоносиця підкрадалася до будинку. Лише єдине бажання гнало її вперед, лише одна думка — чимскоріше вбити чоловіка, який перший трапиться їй дорогою. Діставшись до тераси, вона зачаїлася, очікуючи на свою жертву. Так минуло півгодини. Від задушливої спеки, яка стояла ось уже третій день, очі ярара несамохіть заплющувалися, аж раптом з боку кімнати почулася чиясь приглушена хода. За якусь секунду у відчинених дверях, усього в тридцяти сантиметрах від голови Хрестоносиці, з'явився собака, волохатий чорний собака з прищуреними після спання очима.

— Кляте створіння,— промимрила Хрестоносиця.— Було б краще мати справу з людиною.

Цієї миті собака принюхався й повернув голову... Надто пізно! Заскавулівши від болю та здивування, він розпачливо закрутив прокушеним писком.

— Цьому вже каюк,— прошипіла Хрестоносиця, згортаючись у клубок.

Та коли собака, оговтавшись, зібрався було кинутись на змію, почулися кроки, і він, припавши до землі, загавкав на ярара. Поряд з Хрестоносицею з'явився чоловік у темних окулярах — це був хазяїн собаки.

— Що там таке? — запитав хтось із іншої тераси.

— Це — хрестоносна змія. Чудовий екземпляр,— відповів чоловік.

І не встигла бідолашна приготуватися до захисту, як відчула, що її горло зашморгнула петля, прилаштована на кінці довгої палиці.

Ярара аж захлинулась від болю, її гідність було принижено; вона зашарпалася на всі боки, марно намагаючись підібгати тіло й обкритися навколо палиці. Її хвіст не міг намацати точки опору, тієї самої необхідної точки, без якої навіть могутній удав приречений на ганебне безсилля. Отож вона звивалася на кінці палиці доти, доки чоловік не вкинув її у серпентарій.

На маленькій ділянці, огороженій цинковими листами, стояло кілька кліток, де сиділи в'язні — тридцять чи сорок змій. Хрестоносиця впала на землю, швидко згорнулася й завмерла під палючим промінням сонця.

Все причандалля в серпентарії було зроблене на швидкуруч; для купання зміям слугували великі плескаті ящики, а ночували мешканці цього імпровізованого раю в халабудках або серед каміняччя, накиданого купами.

Невдовзі п'ять чи шість полонянок оточили ярара і, переповзаючи через неї, намагалися визначити, звідки вона родом.

Хрестоносиця впізнала усіх, крім великої змії, яка купалася в ящику за дротяною сіткою. Що ж то за одна? Ярара ніколи такої змії не зустрічала. Охоплена цікавістю, вона неквапом рушила в її бік.

І підповзла так близько, що незнайомка, люто сіпнувшись, підвела голову. Хрестоносиця здивовано зашипіла й приготувалася до захисту. Шия великої змії почала роздуватися, утворюючи якийсь жахливий капюшон — такого ярара ще ніколи не бачила.

— Хто ти? — пробурмотіла Хрестоносиця.— Нашої породи?

Тобто вона хотіла спитати: така ж отруйна, як і ми? Переконавшись, що ярара не збирається на неї нападати, незнайомка заспокоїлась, і її лапатий капюшон опустився.

— Так,— відповіла вона.— Але я не звідси... а з далеких країв... з Індії.

— Як тебе звати?

— Королівська кобра.

— А мене — Хрестоносиця.

— Знаю, можеш і не казати. Тут уже чимало нидіє твоїх сестер... Коли тебе впіймали?

— Та оце недавно. Але людину мені вбити не вдалося.

— Для тебе було б краще померти...

— Але я вбила пса.

— Якого? Цього, що тут?

— Так.

Королівська кобра зареготала, а Хрестоносиця була приголомшена знову, бо саме цієї миті загавкав волохатий собака, якого вона вважала мертвим.

— Ти здивована? — вела далі Королівська кобра.— Багато хто здивований.

— Та я ж укусила його просто в писок...— вражено відповіла Хрестоносиця.— У мене не лишилося й краплини отрути! Адже ярара, коли кусають, то випорскують її всю із своїх залоз.

— А псу байдуже, випорскуєте ви її чи ні.

— Хіба він не може померти?

— Може, та не з нашим щастям. Він має імунітет. Але ти, мабуть, не знаєш, що це таке.

— Знаю,— жваво заперечила Хрестоносиця.— Ньяканіна нам розповіла...

Королівська кобра глянула на неї з деякою повагою.

— Мені здається, ти розумна.

— Не менше, ніж ти! — шпигнула її Хрестоносиця.

Шия азіатки раптом знову роздулася, і знову ярара приготувалася до захисту.

Змії довго дивилися одна на одну, аж поки капюшон Королівської кобри повільно опустився.

— Розумна й смілива,— прошепотіла азіатка.— З тобою можна поговорити... Знаєш, як зветься наш рід?

— Думаю, Очковими зміями.

— Або Гігантськими наями... або Королівськими кобрами. Якщо порівняти нас із звичайною індійською коброю, то це однаково, що поставити тебе в один ряд

з якоюсь Носухою. А знаєш, ким ми любляємо ласувати?

— Ні.

— Американськими зміями, між іншим,— закінчила азіатка, похитуючи головою й вихиляючись перед Хрестоносицею.

Ярара швидко оцінила поглядом розміри небезпечної іноземки.

— Два метри п'ятдесят? — спитала вона.

— Шістдесят... Два шістдесят, крихітко Хрестоносице,— уточнила Королівська кобра, не зводячи очей із співрозмовниці.

— Чудова довжина. Десь така сама, як і в Анаконди, моєї далекої родички. Знаєш, ким вона любляє ласувати?

— Здогадуюсь...

— Авжеж, азіатськими зміями.— І Хрестоносиця зверхньо поглянула на Королівську кобру.

— Гарна відповідь,— мовила азіатка, й далі похитуючись та вихиляючись перед Хрестоносицею. А тоді, побовтавшись головою у воді, ліниво спитала:— Ти кажеш, твоя далека родичка?

— Так.

— Значить, без отрути?

— Саме так. І через це не байдужа до отруйних чужоземок.

Але азіатка, поринувши у роздуми, пустила її слова повз вуха.

— Слухай,— сказала вона раптом.— Мені настобісіли люди, собаки, коні й усі пекельні муки! Ти мене можеш зрозуміти, не те що ті недотепи, родичі твої... Я ось уже півтора року нидію в клітці, немов пацюк, і не маю більше сили зносити щоденні знущання й торттури. Яка ганьба, ниці людці поводяться зі мною, наче з ганчіркою!.. Подумати тільки, що я, смілива, сильна й отруйна, здатна повбивати їх усіх до одного, змушена віддавати свою отруту для виготовлення тих ненависних сироваток! Ти навіть уявити собі не можеш, як це принижує мою гідність! Розумієш мене? — закінчила Королівська кобра, дивлячись ярара просто в вічі.

— Так,— відповіла Хрестоносиця.— Що я повинна зробити?

— Справжнісіньку дрібницю; ми можемо помститися своїм кривдникам лише таким чином... Підповзи ближче, щоб нас ніхто не почув... Ти ж бо знаєш, що без точки

опору ми безсилі й немічні. Саме від цієї точки залежить наш порятунок. Але...

— Що, кажи...

Королівська кобра знову уважно поглянула на Хрестоносицю.

— Але ти можеш померти...

— Лише я одна?

— О, ні! Дехто з людців також помре...

— Це єдине моє бажання! Кажи далі!

— Підповзи ближче... Ще ближче!

Щоб порозумітися, слід було розмовляти дуже тихо, і ярара врешті притиснулася всім тілом до дротяної сітки. Та раптом Королівська кобра кинулася на Хрестоносицю й тричі її вкусила. Змії, які здалеку спостерігали за цією подією, загомоніли:

— Ну й ну! Ота клята запроданка її вбила?

Хрестоносиця, з трьома ранами на шиї, важко повзла геть і невдовзі залякла на землі. Через три години її помітив співробітник інституту, який увійшов до серпентарію. Копнувши ярара носом черевика, аж вона злетіла в повітря і впала, немовби якась мотузка, він подивився на її біле черево.

— Зміюка мертва, справді мертва,— промимрив співробітник.— Але чому? — І нахилився, щоб обстежити Хрестоносицю. Роздивлявся він її недовго: на шиї ярара чітко зяяли рани від отруйних зубів.

— Гм,— сказав співробітник.— Ясна річ, ніхто, крім кобри, зробити такого не міг... Двадцять разів казав директору, що дротяну сітку треба зробити щільнішою. Хіба я не був правий?.. Зрештою, однією тварюкою, за якою треба наглядати, стало менше,— закінчив він і, схопивши Хрестоносицю за хвіст, пожбурих через цинкову огорожу.

А тоді пішов до директора й повідомив:

— Кобра вкусила ярара, яку ми днями зловили. Тепер з отієї азіатської бестії викачаємо мало отрути.

— Дуже прикро,— зітхнув директор.— Але сьогодні нам отрута конче необхідна. Лишилася одна ампула сироватки... Хрестоносна змія сконала?

— Так, і я викинув її... Принести кобру?

— Що вдієш, неси... Але з наступною партією, через дві або три години.

Хрестоносиця лежала геть розбита й знесилена, відчуваючи на язиці присмак землі та крові. Де вона?

Туман перед очима поволі спадав, і Хрестоносиця могла вже розрізнити обриси довколишніх предметів. Побачивши цинкову огорожу, вона раптом усе пригадала: і чорного собаку, і петлю, і велику азіатську змію, і її хитромудрий план втечі, участь у якому загрожувала Хрестоносиці загибеллю. Усе це зринало в пам'яті у міру того, як параліч від отрути поволі минав. Тепер вона добре знала, що слід робити. Та чи вистачить у неї часу?

Хрестоносиця спробувала поповзти, але це було марною справою: її тіло звивалося, однак рушити з місця вона не могла. Минуло ще трохи часу; тривога Хрестоносиці зростала.

— Усього тридцять метрів! — шепотіла вона. — Дві, ні, одна хвилина життя, і я обов'язково встигну туди.

Ще раз зібравшись на силі, Хрестоносиця зрештою пододала кволість і поповзла до лабораторії.

Вона перетнула подвір'я й опинилася біля дверей саме тієї миті, коли співробітник, тримаючи обіруч Королівську кобру, яка безживно гоїдалася в повітрі, увійшов до лабораторії, а чоловік у темних окулярах приготувався вставити їй у рот округле скельце, схоже на те, що затуляє стрілки годинника. Рука чоловіка наготувалася стиснути залози азіатки, а Хрестоносиця ще тільки переповзала через поріг.

— Не встигну, — розпачливо сказала вона і, вищиривши білосніжні зуби, вклала в стрибок усі рештки своєї сили.

Співробітник відчув на босій нозі гострий біль від укусу, зойкнув і різко стрепенувся. Але цього було досить, щоб тіло Королівської кобри, яке звисало до підлоги, гоїднулося й обвилось навколо ніжки стола. Діставши точку опору, змія різко вивільнила голову з рук співробітника й по самісінькі ясна увігнала зуби в лівий зап'ясток чоловіка в темних окулярах, прокусивши йому вену.

Нарешті! Залунав болісний крик, і азіатська кобра та ярара кинулися навтьоки — їх ніхто не переслідував.

— Точка опору, — бурмотіла Королівська кобра, щодуху повзучи через поле — це єдине, чого я потребувала! І таки домоглася!

— Так,— погоджувалась ярара, ледве встигаючи за нею й страждаючи від болю.— Але вдруге на такі ігри я б не зважилася...

А тим часом у директора із зап'ястка тяглися по руці дві цівки липкої крові. Якщо кобра вкусить у вену, то цього досить, щоб померти... Очі бідолахи заплющилися через кілька хвилин, і він віддав богові душу.

ІХ

Конгрес зібрався у повному складі. Крім Смертоносної, Ньяканіни, а також змій із роду Ярара — Золотої Уруту, Носухи, Нойвид, Кровожерної і Списоподібної, там була ще й Коралова змія, яку Ньяканіна назвала тупоголовою, але укуси якої були дуже болючими, а тіло напрочуд красивим — його охоплювали червоні й чорні кільця.

Відомо, що змії страшенно честолюбні, коли йдеться про красу; через це Коралова змія зраділа відсутності своєї сестриці Оздобинки, котра, завдяки потрійним чорно-білим кільцям та оксамитовій шкірі, вважалася найгарнішою серед коралових змій.

Цього разу плем'я вужів-мисливців було представлено Дрібнозубсю, яку ще називають лісовою ярара, хоча вигляд у неї трохи інший. Були там також: Гробовець, великий мисливець на птахів, забарвлений в ніжно-зелений колір; Вертихвістка, темна неотруйна змійка, що жила серед боліт; Облудниця, яка мала здатність зливатися з землею, коли загрозувала небезпека; Дратівливий, кораловий вуж з тонким тілом, як у всіх його родичів, що живуть на деревах; і, нарешті, Ескулапів вуж, також кораловий, до якого ставилися з підозрою, бо він був надто поміркований.

Однак не всі види отруйних та неотруйних змій були представлені на Конгресі, отож їхню відсутність слід пояснити.

Ведучи мову про повний склад Конгресу, ми мали на увазі ті види, які мали серед зміїного царства певну вагу. Ще на першому Конгресі було вирішено, що рішення представників найчисленніших видів можуть набувати силу закону. Тільки в цьому розумінні йдеться про повний склад Конгресу, хоча на його засіданні, на жаль, була відсутня ярара Сурукусу, яку ніде не вдалося знайти. Це було дуже прикро, бо вона завдовжки сягає трьох

метрів, вважається королевою Америки й віце-імператрицею Всесвітньої Зміїної імперії; адже лише азіатська кобра переважає її розмірами та силою отрути.

Крім того, не було Хрестоносиці, але всі вдавали, що не помічають цього.

Однак змії все-таки озирнулися, коли із заростей папороті вистромила голова з великими жвавими очима.

— Можна вповзти? — привітно спитала гостя.

Немовби електричний струм пробіг по тілах отруйних змій, які попідводили голови, почувши цей голос.

— Що тобі тут треба? — роздратовано крикнула Списоподібна.

— Хіба тут твоє місце? — вигукнула Золота Уругу, вперше виявляючи ознаки збудження.

— Геть! Геть! — стривожено залунали голоси.

Але Смертоносній гучним уривчастим шипінням вдалося всіх угамувати.

— Приятельки! — мовила вона. — Не забувайте, що ми зараз на засіданні Конгресу, а закони наші ви знаєте: ніхто під час його роботи не має права чинити тут насилля. Залазь, Анакондо!

— Чудово сказано! — насмішкувато вигукнула Ньяканіна. — Благородна заява нашої королеви убезпечить тебе від неприємностей. Залазь, Анакондо!

І в печері з'явилася симпатична голова Анаконди, а слідом за нею, звиваючись, потяглося два з половиною метри темнуватого гнучкого тіла. Змія проповзла повз присутніх, кинувши на Ньяканіну багатозначний погляд, і з задоволенням шипінням умостилася біля Смертоносної, яка аж сіпнулася, побачивши її поряд із собою.

— Я тобі не заважаю? — люб'язно спитала Анаконда.

— Що ти, аніскілечки! — відповіла Смертоносна. — Мені заважають мої залози, які розбухли від отрути.

Анаконда та Ньяканіна знову обмінялися багатозначними поглядами й почали уважно слухати.

Ворожість, яку члени Конгресу виявили до гості, не була безпідставною, і про це слід сказати окремо. Анаконди завжди вважалися царицями всіх змій, беручи до уваги й малайського пітона! Сила в них величезна, у селві немає істоти з м'яса та кісток, здатної витримати їхні смертельні обійми. Коли зеленаве десятиметрове тіло, прикрашене великими чорними плямами, сповзає

з дерева, маскуючись серед листя, то вся сельва перелякано завмирає. Анаконда добре усвідомлює свою силу, отож ні до кого не відчуває ненависті,— а втім, є один виняток,— і свято зберігає свою давню дружбу з людиною. Виняток полягає в тому, що вона з відразою ставиться до отруйних змій — саме цим і пояснюється шарварок, який вони здійняли при появі добре вихованої Анаконди.

Слід, однак, сказати, що Анаконда народилася не в цьому царстві. Вона припливла сюди пінявими водами Парани, коли почалася повінь, і облюбувала це місце, зав'язавши з усіма добрі стосунки й заприятелювавши з Ньяканіною. Наша Анаконда була ще молодою і тому не могла зрівнятися могуттю зі своїми щасливими десятиметровими предками. Та хоч вона сягала завдовжки два з половиною метри, але тіло мала дуже сильне, отож звірі та птахи поважали цю чудову змію, яка в сутінках, бавлячись, перепливала Амазонку, вистромлюючи з води свою чудову гнучку шию.

Увага Конгресу була прикута до Анаконди, коли узяла слово Кровожерна:

— Я думаю, можна починати. Однак спершу треба дізнатися, що сталося із Хрестоносицею. Вона обіцяла ось-ось бути.

— Не ось-ось, а коли випаде нагода,— втрутилася Ньяканіна.— Нам слід її дочекатись.

— А навіщо? — заперечила Списоподібна, навіть не повернувши до Ньяканіни голови.

— Як це навіщо? — вигукнула та, ставши в загрозову позу.— Треба мати стільки глузду, як у Списоподібної, щоб говорити таке... Мені набридло вислуховувати на Конгресі різні дурниці! Можна подумати, що серед представниць нашого роду лише отруйні мають право голосу! Ніхто, крім неї,— і Ньяканіна вказала на Списоподібну кінчиком хвоста,— не сумнівається, що від новин, які принесе Хрестоносиця, залежить успіх нашого плану. А вона ще питає, навіщо чекати? Хто ми після цього будемо, якщо на Конгресі заправлятимуть такі мудригалі!

— Не груби! — докірливо сказала Носуха.

Ньяканіна повернулася до неї:

— А ти чого пхаєш свого носа?

— Не груби! — з гідністю повторила маленька змія.

Ньяканіна поглянула на загальну улюбленицю і стишила голос.

— Моя маленька сестричка має рацію,— мовила вона спокійно.— Вибач мені, Списоподібна.

— Нема за що! — люто пробурмотіла ярара.

— Та не бери в голову; ну, вибач мені...

На щастя, Коралова змія, яка вартувала біля входу до печери, голосно прошипіла:

— Онде повзе Хрестоносиця!

— Нарешті! — радісно закричали делегатки. Але їхня радість швидко змінилася здивуванням, коли вони побачили величезну незнайому змію, що вповзла слідом за ярара.

Поки Хрестоносиця вмощувалася біля Кровожерної, незнайомка поволі згорнулася посеред печери й залякла, очікуючи, що ж буде далі.

— Смертоносна,— сказала Хрестоносиця.— Зустрічай дорогу гостю. Вона з нашого роду-племені!

— Авжеж, ми сестри,— швидко погодилася гримуча змія, стежачи за незнайомкою.

Тим часом інші змії, помираючи від цікавості, оточили свою новоспечену родичку.

— Мені здається, ця наша сестриця неотруйна,— сказала одна зміючка з легкою зневагою.

— Так, так,— підхопила інша.— Вона має круглі очиці, як у вужів.

— І довгий хвіст.

— А крім того...

Та раптом шия незнайомки почала погрозово роздиматись, і всі дуже злякалися. Це тривало не більше кількох секунд; опустивши свій капюшон, гостя роздратовано звернулася до своєї подруги:

— Хрестоносице, скажи їм, щоб не товклися надто близько... Бо терпець мені урветься.

— Гей, ви, дайте їй спокій! — вигукнула Хрестоносиця.— Тим паче, що вона врятувала мені життя, та й, мабуть, не тільки мені, а й вам усім.

Балаканина стихла. Зачаївши дихання, делегатки слухали Хрестоносицю, яка розповіла їм про все: про зустріч із собакою, про петлю, що нею скористався чоловік у темних окулярах, про хитромудрий план Королівської кобри та її страшний укукус, який миттю вкинув ярара в глибокий сон, і, нарешті, про те, як вона оговталася й почала діяти.

— І ось наслідок,— підсумувала Хрестоносиця.— Двох найнебезпечніших чоловіків убито. Тепер завдання полягає в тому, щоб позбутися інших.

— Або коней! — сказала Королівська кобра.

— Або собаки! — додала Ньяканіна.

— Я думаю, що коней,— далі наполягала Королівська кобра.— І ось чому: поки коні живі, лише один чоловік може приготувати тисячі ампул з сироваткою, які знешкоднують дію нашої отрути. Ви добре знаєте, що нагода вкусити у вену буває не часто. Я ще раз кажу: передусім треба вбити коней. А тоді побачимо! Що ж стосується собаки,— додала вона, зиркаючи на Ньяканіну,— то його, мені здається, боятись просто смішно.

Було цілком зрозуміло: азіатська змія та Ньяканіна відразу не сподобалися одна одній. Королівська кобра, яку Ньяканіна зневажала за підлу вдачу, притаманну отруйним зміям, у свою чергу відчувала злість та заздрість до сильної та вправної суперниці. Давня неприязнь між отруйними та неотруйними зміями могла ще більше загостритися на Конгресі.

— А мені здається,— відповіла Ньяканіна, що коні та люди в цій війні — діло другорядне. Ми легко можемо знищити і тих, і тих, але з таким самим успіхом собака першого ж дня візьметься нищити нас, тільки-но люди влаштують на нас облаву, а це, певно, невдовзі станеться, десь протягом доби. Імунізований собака, якому байдуже до укусів і навіть до зубів цієї сеньйори з сомбреро на шиї,— додала вона, вказуючи на Королівську кобру,— ворог небезпечніший, ніж здається попервах; адже він навчений вистежувати нас, ідучи по нашому сліду. А яка твоя думка, Хрестоносице?

Делегатки добре знали про те, що ярара та Ньяканіну пов'язує дружба, забезпечена спорідненістю інтелектів.

— Я згодна з Ньяканіною,— відповідала Хрестоносиця.— Якщо люди нацькують на нас собаку — ми загинули.

— Треба випередити їх,— правила своє Королівська кобра.

— Не встигнемо!.. Я підтримую пропозицію двоюрідної сестри.

— Я була певна цього,— спокійно сказала Ньяканіна.

Далі Королівська кобра слухати вже не могла, і її отруйні зуби аж засвербіли від люті.

— Не знаю, наскільки можна вірити цій балакливій сеньйориті,— сказала вона, скося зиркнувши на Ньяка-

ніну, — але справжня загроза є поки що для нас, отруйних змій, які несуть чорне знамено смерті. Усіляким там вужам та удавам добре відомо, що людина їх не боїться, адже вони нездатні когось налякати!

— Чудові слова! — пролунав голос, якого досі не було чути.

В його спокійному звучанні Королівська кобра вловила тонку іронію і, різко повернувши голову, побачила два блискучі ока, що лагідно дивилися на неї.

— Це ти мені кажеш? — зневажливо спитала азіатка.

— Авжеж, тобі, — почувалася уривчаста відповідь. — Всі твої промови — чистісінька правда.

Королівська кобра знову вловила ту саму іронію і, силкуючись щось пригадати, швидко поглянула на співбесідницю, яка вместилася в темному закутку.

— Ти Анаконда?

— Власною персоною, — підтвердила та, злегка вклоняючись.

Але Ньяканіні кортіло з'ясувати справу до кінця.

— Хвилиночку! — вигукнула вона.

— Ні, — зупинила її Анаконда. — Дозволь мені, Ньяканіно. Від народження ти маєш дуже гнучке тіло, отож, як і всі справжні мисливці, перемагаєш жертву в чесному бою, покладаючись лише на міць своїх нервів та м'язів. Так полюють яструби, рисі, ягуари — тобто всі, хто має благородне походження, в тому числі й ми. Але брутальні, ліниві, дурні істоти, нездатні на відкритий бій, послуговуються отруйними зубами, нападаючи із засідки, як оця імпортна дамочка, яка хоче здивувати нас своїм чудернацьким сомбреро.

І справді, Королівська кобра жахливо роздула шию, готуючись кинутися на зухвалицю. Але тут увесь Конгрес загрозливо стрепенувся.

— Обережніше! — залунало водночас кілька голосів. — Делегатки недоторканні!

— Прибери капюшон! — вигукнула Кровожерна, розпростуючись, і очі її запалали, мов дві розжарені вуглини.

Королівська кобра люто зашипіла й озирнулася.

— Прибери капюшон! — вторували їй Золота Уриту та Списоподібна.

Цієї миті в Королівській кобри майнула божевільна думка стрибнути на своїх суперниць і роздерти кожну на шматки. Але, збагнувши, що доведеться битись із цілим Конгресом, вона опустила капюшон.

— Гарзд! — прошипіла азіатка.— Конгрес я поважаю. Але коли він закінчиться... Краще не провокуйте мене!

— Ніхто тебе не провокує,— сказала Анаконда.

Королівська кобра різко повернулася до неї:

— А це стосується тебе найменше, бо ти мене боїшся.

— Я?.. Тебе? — обурилася Анаконда, сунучи на неї.

— Мир! Мир! — знову загукали всі.— Не треба заходити надто далеко! Даваймо, зрештою, вирішимо, що нам робити далі!

— Авжеж, більше зволікати не можна,— озвалася Смертоносна.— Маємо два плани: перший, запропонований Ньяканіною, і другий — нашою новою спільницею. Вб'ємо спершу собаку, а потім — коней?

Треба сказати, що більшість делегаток схвалювала план Ньяканіни, проте розміри та кмітливість азіатської змії справили на Конгрес приємне враження. Всі були в захваті від того, як Королівській кобрі при допомозі ярара вдалося організувати та здійснити напад на співробітників інституту; вдалий чи невдалий був новий план азіатки, але саме завдяки їй двох чоловіків знешкоджено. Слід додати ще й таке: крім Ньяканіни та Хрестоносиці, що вже мали сутичку із супротивником, ніхто з делегаток навіть не уявляв собі, яким страшним ворогом був імунізований собака, навчений полювати на них. Отож зрозуміло, чому вони проголосували за план Королівської кобри. Хоча й була пізня година, змії вирішили негайно розпочати війну, бо саме від раптовості дій залежало їхнє життя чи смерть.

— Отже, вперед! — крикнула гримуча змія.— Хто ще хоче взяти слово?

— Ніхто! — з притиском мовила Ньяканіна.— Та щоб не довелось нам розкаюватися!

Покинувши печеру, зміїне військо, яке щохвилини поповнювалося дорогою новими силами, чимдуж поповзло до інституту.

— Затямте собі,— встигла попередити Смертоносна.— Поки йде війна, вважатимемо, що ми на засіданні Конгресу, і жодна з нас не має права нападати на іншу! Зрозуміло?

— Так, так, досить балачок! — зашипіли всі.

Коли Анаконда обігнала Королівську кобру, та сказала, похмуро глянувши їй у вічі:

— Зате потім...

— Вірю тобі, вірю! — весело урвала її Анаконда, стрілою кидаючись уперед.

Х

Персонал інституту цілу ніч не відходив від постелі співробітника, якого вкусила ярара. Ось-ось мало розвиднітися. Новий директор вистромив голову з вікна, насолоджуючись теплим нічним повітрям, і зненацька йому причувся якийсь шум, що долинав з боку навісів.

— Здається, зі стайні. Ідїть-но, погляньте, Фрагосо.

Співробітник запалив ліхтар і вийшов, а всі інші почали сторожко дослухатися.

Не минуло й хвилини, як на подвір'ї загупотїли кроки і з'явився Фрагосо, блїдий від подиву та страху.

— У стайні повно змїй,— повідомив він.

— Повно? — перепитав новий директор.— Що ж воно таке? Що сталося?

— Не знаю...

— Ходїмо.

І всі вискочили надвір.

— Дабой! Дабой! — покликав новий директор собаку, який лежав під ліжком хворого й тихенько скавулів уві сні.

Невдовзі люди увірвалися до стайні. Освітївши її ліхтарем, вони побачили, що коні відбиваються копитами від доброї сотні змїй, які юрмилися довкола. Тварини іржали й брикалися, перевертаючи жолоби, а змїї, мовби керовані якоюсь вищою силою, ухилялися від ударів і люто кусали своїх ворогів.

Люди зопалу кинулися в самісіньку гущу. Засліплені раптовим світлом, змїї на мить розгубилися, але потім з шипінням розпочали нову атаку, не знаючи до пуття, кого кусати, бо люди й коні збилися в купу.

Співробітники інституту були з усіх боків оточені зміями. Фрагосо, відчувши удар струйних зубів об краєчок чобота, майже під самим колїном, вперїщив нападницю палицею — тією самою гнучкою, пружною палицею, яку завжди мають при собі жителі сельви. Другу змію розрубав навпїл мачете новий директор, а інший співробітник розтрощив голову великій зміюці, що блискавично обкрутилася навколо шиї собаки.

Все тривало не більше десяти секунд. Жахливі удари падали на змії, але ті невпинно атакували, марно кусаючи товсті чоботи й намагаючись видряпатися по ногах своїх супротивників.

Далеко навкруги чулося іржання коней, крики людей, гавкіт собаки й щипіння змії; натиск жриць смерті усе дужчав, аж раптом Фрагосо, переслідуючи одну змію, яка здалася йому знайомою, з розгону об щось перечепився й упав, розбивши ліхтар на тисячу скалок.

— Назад! — загорлав новий директор.— Дабой, до мене!

І люди побігли назад, на подвір'я, тягнучи за собою собаку, якому пощастило скинути з себе цілий клубок змії.

Бліді й засапані, люди нарешті озирнулися.

— Якась чортівня...— пробурмотів директор.— Ніколи такого не бачив. Що сталося з тутешніми зміями? Вчора — напад отих двох змії, розрахований з математичною точністю... А сьогодні... На щастя, вони не знають, що своєю отрутою врятували коней. Скоро світанок, і тоді змії дістануть добру прочуханку.

— Мені здалося, що серед них була кобра,— сказав Фрагосо, перев'язуючи зап'ясток, яким він, падаючи, боляче вдарився.

— Саме так,— підтвердив інший співробітник.— Я добре її бачив. А з Дабоем усе гаразд?

— Не зовсім, бо він геть покусаний. Та, на щастя, може витримати й більшу дозу отрути.

І люди знову пішли до ліжка хворого, який вже дихав спокійніше, й був липкий від густого поту.

— Розвиднюється,— сказав новий директор, визираючи у вікно.— Ви, Антонію, побудьте тут. А Фрагосо лиши-ться зі мною.

— Петлі брати? — спитав Фрагосо.

— О, ні! — відповів новий директор, заперечно похитавши головою.— Інших змії ми б швидко переловили. А в цих якась чудернацька поведінка... Візьмемо палиці і, про всяк випадок, озброїмося мачете.

XI

В поведінці змії не було нічого чудернацького. Атакуючи Інститут серотерапії, вони передусім керувалися споконвічною мудрістю, яку зміїний рід виявляє перед загрозою смертельної небезпеки.

Коли розбився ліхтар і запала темрява, вони зрозуміли, що при світлі протистояти людям — марна річ. Ось-ось мало розвиднітися, і вони відчували, як у вогкому повітрі зароджується новий день.

— Через якусь хвилину, — вигукнула Хрестоносиця, — нам відріжуть шлях до відступу. Назад!

— Назад! Назад! — загаласували всі.

Штовхаючись, налазячи одна на дну, змії стрімголов подалися до лісу. Вони повзли, збившись у купу, перелякані, розгромлені, пригнічено вдивляючись удалину, туди, де займалася ранкова зоря. В такому напруженому темпі втеча тривала недовго, бо невдовзі почувся дзвінкий собачий гавкіт, і задихані змії зупинилися.

— Стійте! — крикнула Золота Уриту. — Давайте подивимося, скільки нас є і що ми робитимемо далі.

У світанковій імлі вони підраховували втрати. Під кінськими копитами полягло вісімнадцять змій, серед них — дві коралові. Кровожерну вбив палицею Фрагосо, та й Дрібнозуба була мертва — коли вона кинулася на собаку, їй розтрошили голову. Крім того, не дорахувалися Носухи, Вертихвістки та Облудниці. Загалом загинуло двадцять три учасниці походу. Ті, яким вдалося врятуватися, були побиті, змучені, покалічені кінськими копитами. Луска на їхніх тілах була зламана, й під неї понабивалася пилюка, змішана з кров'ю.

— Ось і кінець війні, — з гіркотою сказала Ньяканіна, зупинившись на хвилину, щоб потертися головою об камінь. — Вітаю тебе, Кобро!

Однак наша розвідниця змовчала про те, що їй вдалося почути за дверима, коли вона остання тікала зі стайні. Замість убити коней, змії врятували їм життя: адже тваринам якраз і не вистачало зміїної отрути. Коли імунізацію коня не закінчено, отрута необхідна йому так само, як вода, бо, не отримавши її в достатній кількості, він невдовзі помре.

Цієї миті знову почулося гавкотіння собаки, який біг по зміїному сліду.

— Тепер нам каюк! — вигукнула Смертоносна. — Що робити?

— До печери, — перелякано заверещали змії й щодуху поповзли вперед.

— Та ви божевільні! — крикнула Ньяканіна, наздоганяючи їх. — Там вас усіх переб'ють! Ви ж ідете на вірну смерть! Послухайте мене: розповзайтесь в різні боки!

Завагавшись, утікачки зупинилися. Пройняті жахом, вони десь підсвідомо розуміли, що це єдиний шанс врятуватися, й знетямлено роззирались на всі боки. Ще б кілька переконливих слів — і всі змінили б своє нерозважливе рішення!

Але Королівська кобра, потерпаючи від сорому та приниження після нової невдалої спроби довести свою зверхність, сповнена ненависті до ворожої країни, вважала за краще піти на смерть, аби тільки занапастити якнайбільше тутешніх змій.

— Ньяканіна здуріла! — заверещала вона. — Якщо ми розповземся в різні боки, то не зможемо чинити опору, поодинці нас переб'ють усіх до одної. А там — інша річ! До печери!

— Так, до печери! — підхопило юрмисько змій, яких аж корчило від страху. — До печери!

Ньяканіна бачила й розуміла, що ці бідолахи самі підписали собі смертний вирок. Вигляд вони мали жалюгідний, були вкриті численними ранами й охоплені панікою, але готувалися принести себе в жертву. І Ньяканіна, з гідністю підвівши голову й завібрувавши язиком, попрямувала разом з іншими назустріч смерті, хоча при своїй швидкості та спритності могла легко врятуватися від погоні.

Раптом вона відчула, що хтось повзе поряд, і зраділа, вздрівши Анаконду.

— Бачиш, — сказала Ньяканіна, посміхаючись, — у що втягла нас азіатка!

— Клята тварюка... — пробурмотіла Анаконда, не відстаючи від подруги.

— І зараз веде отих недотеп на вірну смерть!..

— Задоволення від цього вона не дістане, це вже я обіцяю, — похмуро зауважила Анаконда.

І вони помчали вперед, наздоганяючи втікачок. Нарешті всі зібралися біля печери.

— Ось що, — мовила Анаконда, й очі її запалали. — Вам невтямки, а я знаю точно, що через десять хвилин однієї з нас не стане. Конгрес закінчився, отже, закони вже не діють? Чи не так, Смертоносна?

Запала довга мовчанка.

— Так, — ледь чутно промимрила Смертоносна, — не діють...

— В такому разі, — вела далі Анаконда, крутячи головою на всі боки, — перш ніж померти, я б хотіла, хоті-

ла б... О, так буде краще! — вдоволено мовила вона, побачивши Королівську кобру, яка поволі сунула на неї.

Нагода для поєдинку була не вельми слухна. Але відколи існує світ, ніщо, навіть поява людини, не може перешкодити отруйним та неотруйним зміям зводити між собою рахунки.

Королівська кобра вдарила першою, і досить влучно, по самісінькі ясна увігнавши свої зубиська в шию Анаконди. Але та з дивовижною вправністю, притаманною удавам, відбила цю раптову атаку, — махнувши хвостом, немов батогом, вона обкрутилася навколо Королівської кобри, якій враз забило дихання. Анаконда зосередила в цих обіймах усю свою міць і чимдужче стискала свої сталеві кільця, але Королівська кобра не здавалася. Раптом Анаконда відчула, як її шия захрускотіла під зубиськами ворога. Вона щосили напружилась, і цей останній спалах волі визначив битву на її користь. Напівзадушена Кобра розтулила заслинену пащу, і Анаконда, вивільнивши голову, вчепилася зубами в обм'якле тіло супротивниці.

Стиснувши її в своїх жахливих обіймах, не даючи їй поворухнутися й дихнути, Анаконда неквапом добиралася до ненависного капюшона, роздираючи на клапті довгу шию азіатки. Нарешті дев'яносто шість гострющих зубів досягли капюшона, пошматували його, підбралися до горлянки, поповзли далі й увігнались у череп — почувся хрускіт розтروщених костей.

Це був кінець. Анаконда розтисла кільця, і обважніле тіло Королівської кобри ковзнуло на землю; азіатка сконала.

— Тепер мені більше нічого не треба... — прошепотіла Анаконда й знепритомніла, розпростершись біля своєї жертви.

Цієї миті змії почули неподалік від себе дзвінкий гавкіт собаки.

І вони, які ще десять хвилин тому, налякані до нестями, бажали тільки одного — сховатися в печері, відчули раптом, як полум'я непоборної ненависті до людей засліпило їм очі. Проте хтось із них перелякано завищав:

— Мерщій у печеру!

— Ні, тут! Поляжемо тут! — зашипіли всі.

Збившись у купу під стіною, яка загороджувала ім шлях до відступу, змії завмерли в чеканні, витягнувши шиї й дивлячись перед себе розпеченими, як вуглини, очима.

Чекали вони недовго. В мертвотному ранковому світлі, на тлі темного лісу, вони побачили видовжені постаті нового директора й Фрагосо, який насилу втримував за повідок оскаженілого собаку.

— Все, кінець! Тепер уже напевне! — прошепотіла Ньяканіна, вкладаючи в ці слова всю любов до свого щасливого, безхмарного життя, яке вона віддавала в жертву. І кинулася на собаку, що з запіненим писком мчав зміям назустріч. Проте він ухилився від удару й розлючено налетів на Смертоносну, яка всадила йому зуби в самісінський писок. Собака шалено крутнув головою, намагаючись підкинути гримучу змію в повітря, але вона чимдуж його стискала.

Тим часом Нойвид, скориставшись нагодою, увіп'ялася Дабою в черево, але саме тут наспіли люди. І тоді Смертоносну та Нойвид було вбито — вони впали на землю з переламаними хребцями.

Золоту Уруту люди розітнули навпіл, так само як і Гробовця. Списоподібній, завдяки вдалому стрибку, вдалося вжалити собаку за язик, але тієї ж миті вона впала поряд з Ескулаповим вужем, тричі перебита влучними ударами палиці.

Битва, ні, справжнісіньке винищення, й далі тривало в такому ж дусі — під шипіння змій та хрипкий гавкіт Дабоя, який шалено плигав на всі боки. Нападники не знали жалю, й змії вмирили одна за одною. З розтрощеними черепами, розтерзані собакою та людьми, вони, наче, шмаття, валялися біля входу до печери, де нещодавно засідав їхній Конгрес. Останніми впали на полі бою Хрестоносиця та Ньяканіна.

І жодної не лишилося живої. Люди сіли перепочити, дивлячись на купу мертвих пошматованих змій — а вони ж бо ще сьогодні царювали в селві. Дабой, важко дихаючи, розпластався поряд; хоч він і був імунізований, але отрута геть його знесилила. І не дивно, адже собака мав на своєму тілі сімдесят чотири укуси.

Коли люди підвелися, щоб іти в своїх справах, то помітили Анаконду, яка, на диво, виявляла ознаки життя.

— Звідкіля вона тут узялася? — спитав новий директор. — У цій місцевості удави не водяться... Судячи з усього, вона зчепилася з королівською коброю... і по своєму помстилася за нас. Врятувати її важко, бо, здається мені, вона смертельно отруєна. Заберімо зміюку з собою. Можливо, одного чудового дня вона врятує нас від отих отруйних бестій, своїх родичок.

І вони пішли, несучи на плечах палицю, до якої було прив'язано Анаконду; теліпаючись між двома чоловіками, зранена й знесилена, вона думала про Ньяканіну: якби її подруга була не такою гордовитою, то мала б щасливу долю.

Анаконда не вмерла. Цілий рік жила вона серед людей, цікавлячись усім та приглядаючись до всього, але якось уночі покинула своїх рятівників. Про її тривалу подорож Параною аж до водоспаду Гуайра, потім — до Озера смерті й далі, де Парану називають Мертвою річкою, а також про дивовижні пригоди Анаконди під час її другої подорожі, яку вона здійснила разом з іншими зміями по каламутних водах великої повені,— про все це та про бунт сельви й про участь у ньому камалоте¹ ви дізнаєтеся з наступного оповідання.

¹ К а м а л о т е — плавучі водорості, які утворюють на річках щільні острівці та масиви.

Уклавши спілку з усією живністю сельви та стихією тропіків, Анаконда надумала завоювати річку: на той час їй саме виповнилося тридцять років.

Тепер ця молода могутня змія сягала завдовжки десять метрів. Не було на всіх довколишніх просторах жодного убивці-ягуара, жодного прудкого оленя чи будь-кого, хто міг би вирватися з її страшючих обіймів. Коли м'язи Анаконди невблаганно стискалися, звір поволі конав, і життя в ньому згасало. І коли шелестіння сухої травиці виказувало, що повзе величезна голодна змія, то весь довколишній очерет немовби настовбурчував вуха. А коли Анаконда тішила у воді своє темно-оксамитове десятиметрове тіло, то навколо западала мертва тиша й, ніби ореолом, кружляла над нею.

Але не завжди поява Анаконди означала смерть, як її означає поява задушливого газу. Про своє прихильне ставлення та мирний настрій, непомітні для людини, вона здалеку сповіщала тварин ось у такий спосіб.

— Добрий день,— казала Анаконда кайманам, повзучи драговиною.

— Добрий день,— лагідно відказували їй чудовиська, вигріваючись на сонці й насилу продираючи свої кулясті очиці, заліплені грязюкою.

— Сьогодні буде спека! — гукали до змії вгодовані мавпи, забачивши з дерев, як вона продирається крізь кущі.

— Так, велика спека...— відповідала Анаконда мавпам, що запопадливо галасували, сполохано крутячись на гілках.

Адже мавпи та удави, птахи та змії, миші та вужі приречені ворогувати між собою, і на заваді цьому може стати лише страх перед бурею чи тривалою палючою посухою. Тільки завдяки тому, що з давніх-давен усі вони пристосувалися до навколишньої природи, їм вдається вижити серед стихійних лих. Ось чому посуха — це спільне горе і для фламінго, і для черепах, і для пацюків, і для удавів; усі вони бажають єдиного — хоч краплини дощу.

Коли ми зустрілися з нашою Анакондою, сельва була готова знищити це похмуре товариство.

Вже протягом двох місяців дощ не зволожував запилюженого листа. Навіть роса — життя і втіха пожовклих рослин, також зникла. Вечорами та ночами сельва й далі всихала, немовби на неї дихала вогнем розжарена ніч. У колись затінених руслах джерел лежало гладке розпечене сонцем каміняччя. Заливні луки, де на темній воді розкошували камалоте, перетворилися на глиняну пустелю, геть стужавілу, потріскану, поцятковану затвердими слідами тварин. І тільки подекуди стирчали кущики випаленої, розкуйовдженої, як пакля, трави та валялися купки зжухлих камалоте — це все, що лишилося від їхнього могутнього плавучого війська. На узліссі поникли кактуси, які колись гордо стриміли, немов канделябри, а тепер майже торкалися стеблами сухої, скам'янілої землі, що аж стугоніла від легенького удару.

Дні минали за днями серед усього цього пекельного марева, під вогнем побілілого неба, по якому ледь сунуло жовте сонце; з настанням сутінок воно неквапом хилилося на захід, огорнуте парою, й скидалося на величезну розжарену вуглину.

Анаконда звикла до бродячого життя, отож варто їй було лише захотіти, і вона б урятувалася від спеки. Там,

за озером, де народжувалося сонце, несла свої прохолодні води її рідна річка Паранаїба, куди вона могла дістатися, якби дуже захотіла.

Але річ у тім, що володарювати там Анаконда вже не мала змоги. Із сивої давнини, скільки пам'ятали себе її предки, річка належала їм. Вода, риба, звірі й тиша — все було їхнім.

А тепер — ні. Спершу одна людина, охоплена несамо-витим прагненням хапати й нищити, з'явилася на березі, зістрибнувши зі своєї довгастої піроги. Потім прийшли інші люди, а тоді щоразу їх ставало все більше й більше. І від усіх бридко смерділо потом, кіптявою та закривавленими мачете. Люди завжди підіймалися в ці місця річкою, з півдня...

Далеко, за багато денних переходів звідси, Паранаїба називалася інакше¹, і Анаконда знала про це. А ще далі зяяла таємнича прірва, куди нестримно мчала річка. Як було б добре, коли б існував якийсь кордон, якась величезна загата, що зупинила б цей стрімкий водяний потік!

Авжеж, саме звідти приходять люди зі своїми ломами та хвищливими мулами, несучи у сельву згубу.

От якби загатити Паранаїбу, повернути їй первісну тишу, знову віднайти забуту втіху, оті хвилини блаженства, яких зазнавала Анаконда, коли темними ночами з шипінням перепливала річку, на три метри піднявши голову над пінявою водою!..

Так, звести б греблю, яка загатила б річку...

І тієї ж хвилини Анаконда подумала про камалоте.

Хоч вона прожила на світі не так уже й довго, але пам'ятала дві чи три повені, які зносили в Парану безліч вирваних з корінням дерев, жмути водоростей і цілі гори мулу. Де розкинулося оте кладовище рослин, останній притулок камалоте, яких водяна круговерть затягує у таємничу прірву?

Анаконда добре пригадувала повінь 1883 року, водопілля 1894... Значить, через одинадцять наступних років, що минули без великих злив, тропіки повинні були мучитися такою ж спрагою, яку відчувала вона сама пошерхлою горлянкою. Своїм зміїним еством Анаконда вловлювала зміни в атмосфері, і від надії в неї аж ворушилися лущинки. Авжеж, скоро має вперіщити велика злива. І, подібно до Петра Самітника, вона кинулася по руслах

¹ Паранаїба, зливаючись з річкою Ріо-Гранде, утворює Парану.

ручаїв та малих річок, закликаючи усю живність до хрестового походу.

Зрозуміло, що посуха охопила не цілий річковий басейн. За багато переходів звідси Анаконда відчувала і приємну вологість боліт, зарослих вікторією-регією, і їдкий запах мурашок, які прокладали там свої підземні ходи.

Не довго довелося Анаконді переконувати звірів. Адже людина завжди була, є й буде найжорстокішим ворогом сельви.

Виклавши свій грандіозний задум, Анаконда на закінчення сказала:

— Якщо загатити річку, то люди більше не дістануться сюди.

— Але чи підуть рятівні зливи? — засумнівалися водяні щури, які не могли приховати свого занепокоєння. — Це нікому невідомо!

— Підуть! І раніше, ніж ви гадаєте. Про це відомо лише мені!

— Авжеж, їй відомо, — підтвердили змії. — Вона жила серед людей. Їй відомо.

— Ще б пак! І знаю також, що один кущик камалоте, один-єдиний, пливучи річкою під час повені, може тягти на собі труну людини.

— Та де там! — заподадливо посміхнулися змії. — Дві труни...

— Чи навіть п'ять, — глухо прохрипів старий ягуар. — Але скажи мені, — звернувся він до Анаконди, — ти впевнена, що камалоте зможуть загатити річку? Я запитую просто так, бо цікаво мені...

— Зрозуміло, що з цим не впораються ні тутешні камалоте, ні всі інші, що живуть довкола на відстані двохсот ліг... Мушу визнати, це питання теж мене турбує. Ні, друзі! Усім камалоте Паранаїби та Ріо-Гранде з притоками не вдасться утворити греблі, що довжиною сягала б десять ліг. І якби я покладалася лише на них, то давно б уже змирилася із першим-ліпшим двоногим, озброєним мачете. Але я маю надію, що вдарять великі зливи й затоплять долину річки Парагвай. Ви нічого не знаєте про цю річку... Вона величезна й могутня. Коли там уперіщать такі самі дощі, на які чекаємо ми, то перемога нам забезпечена. Сестри й брати! Там стільки камалоте, що життя нашого не вистачило б на те, щоб обійти їхнє царство з кінця в кінець!

— Дуже добре! — проказали каймани, насилу продираючи очі.— То чудова країна... Але як ми дізнаємося, чи йдуть там дощі? Адже в нас слабкі лапи...

— Про це, мої бідненькі, не турбуйтеся...— посміхнулась Анаконда, лукаво поглядаючи на тапірів, що з обачності трималися від неї на відстані десяти метрів.— Ми не пошлемо вас так далеко... Я думаю, що будь-який птах дістанеться туди за три перельоти й принесе нам радісну звістку...

— Ми не будь-які птахи,— сказали тукани,— і зможемо дістатися туди за сто перельотів, бо літаємо дуже погано. Але зате ми нічого не боїмося. І, хоч нас ніхто не силує, полетимо туди, бо маємо таке бажання. Ми нічого не боїмося.

Вимовивши це одним духом, тукани виклично подивилися на присутніх великими золотавими очима з синім обідком.

— Це ми всього боїмося... — проскрипіла сіра гарпія, пробуджуючись від сну.

— А ми — ні вас, ні взагалі нікого й нічого. У нас короткі крила, але страху в наших серцях немає,— не вгавали тукани, закликаючи всіх у свідки.

— Гаразд, гаразд...— урвала їх Анаконда, побачивши, що суперечка загострюється, як це буває, коли мешканці сельви починають вихвалитися.— Тут ніхто нікого не боїться, це ми добре знаємо... Вельмишановні тукани полетять і повернуться зі звісткою про погоду у володіннях наших союзників.

— Ми зробимо це, бо нам так хочеться і ніхто нас не силує,— торочили своє тукани.

Анаконда зрозуміла, що коли так триватиме й далі, то про її план боротьби за річку скоро всі забудуть.

— Сестри й брати! — стрепенулася вона з голосним шипінням.— Ми просто марнуємо час. Наша сила в єдності. Окремо кожному з нас — ціна невелика. Наш союз — це і є тропіки. Сестри й брати, нападємо на людину! Вона все нищить! Вирубуює ліс і забруднює його! Рушаймо в річку всі разом — і зливи, і звірі, і птахи, і лихоманки, і змії. Поскидаймо в річку весь ліс, поки не перекриємо її! Як на те пішло, повириваймо все з корінням, але пустимо тропіки вниз по річці?

Зміїна мова напрочуд знадлива. І збуджена сельва загукала в один голос:

— Правильно, Анакондо! Твоя правда! Скиньмо тропіки в річку. Вперед, униз за течією!

Анаконда нарешті полегшено зітхнула: першу битву було виграно. Душу навколишніх просторів з їх кліматом, з флорою й фауною дуже важко розворушити, та коли вбивча посуха до краю напне змучені нерви сельви, то життєдайна злива обов'язково зніме виснажливе напруження.

До сховку, куди поверталася могутня змія, майже впритул підступила посуха.

— Все гаразд? — запитували стривожені звірі.— Вони там нас підтримають? А дощі нас не оминуть? Ти впевнена, Анакондо?

— Так, упевнена. Під кінець місяця ми почуємо плюскіт води по всьому лісі. Води, сестри й брати мої, яка ще довго зрошуватиме землю!

Чарівне слово «вода» бриніло на вустах усієї сельви, немовби то відчай відлунював по всіх закутках:

— Вода! Вода!

— Авжеж, стрімкі потоки! Однак у наступ ми підемо не зразу. Ми покладаємося на відданих нам союзників, які надішлють сюди гінців із звісткою, коли слід виступати. Невтомно стежте за північно-західною частиною неба. Звідти мають прилетіти тукани. Коли вони прилетять, то, вважайте, перемога наша. А поки що — терпіння.

Та як закликати до терпіння нещасних, шкіра в яких потріскалася від спеки, очі почервоніли й загноїлися? Звірі геть охляли, знесилили й ледь переставляли лапи.

День за днем сонце піднімалося над глинястою рівниною, що своїм блиском аж засліплювала очі, і в якійсь безнадії, немов задихаючись, сідало за горизонт, оповите кривавою імлою. Коли насувалася ніч, Анаконда повзла до Паранаїби, намагаючись виявити в темноті найменші ознаки дощу, який мали принести хмари з жорстокої півночі. Туди, на берег, кожної ночі стягувалися вимучені звірі, всі ті, що не були виснажені до краю. Голодні, невиспані, збившись у купу, вони з насолодою всотували ніздрями життєдайний бриз, що доносив ледь відчутний запах сирої землі.

І ось нарешті однієї ночі чудо звершилося. Особливий, благодатний вітер приніс бідолашним звірам легкий подих просякнутих вологою листочків.

— Вода! Вода! — знову залунали голоси на спустошеній місцевості. Але порятунок надійшов лише через п'ять годин, на світанку, коли удалині серед тиші прокотився глухий гуркіт зливи, що впала на сельву нескінченими потоками.

Цього ранку сонце також виблискувало, але було вже не жовте, а кольору помаранчі; пополудні воно взагалі зникло з очей. Густий дощ, схожий на розплавлене срібло, лив мов із відра, напуваючи спраглу землю.

Десять днів і десять ночей потоки води падали на сельву, й вона купалася в хмарах пари; місцевість довкола, яку недавно осявало блискуче світло, тепер до самого виднокола затягував цілющий туман. Водяну поверхню заповнили водорості, утворюючи ніби зелені плоти, які було видно здалеку. Дні минали, але посланці з північного заходу не з'являлися, й тривога знову охопила майбутніх хрестоносців.

— Вони ніколи не повернуться, — кричали всі. — Рушаймо, Анакондо! Лишилося обмаль часу. Дощ уже стихає.

— Ні, він уперіщить з новою силою! Сестри й брати, спокійно! Там, певно, теж зарядили дощі! Тукани літають погано, вони самі про це казали. Певно, вони вже в дорозі. Нам лишилося чекати два дні, не більше!

Але спокій Анаконди був удаваний. А що, як тукани заблукали в тумані, який огорнув сельву? Чи, на превелике лихо, північний захід не відгукнувся на зливу з півночі? За півпереходу звідси наснажена притоками Паранаїба нуртувала й ревіла своїми водоспадами. Немовби сподіваючись побачити білу голубку — символ порятунку, звірі не зводили палаючих очей з північного заходу, і їм здавалося, що небосхил посилає радісну звістку. Та все намарно. І раптом серед бурі та зливи пролунав крик змокликх і наляканих туканів:

— Велика повінь! Страшна повінь по всій річковій долині! Все аж блищить від води!

І сельвою покотилося дике ревіння:

— Уперед! Перемога за нами! На приступ!

Так, довгождана година настала: Паранаїба вийшла з берегів і затопила все довкола. Річки й озера злилися між собою, утворивши безмежне море, а на його поверхні погойдувалися кущі гнучких камалоте. З півночі, під тиском розбурханої річки, це зелене море, що широким півколом охоплювало ліс, повільно котило свої

води на південь, і, здавалося, ніби щось його там засмоктує.

Так, година настала! Анаконда побачила, як сельва кинулася на приступ. Щойно вирослі вікторії-регії, старі бурі каймани, мурахи та ягуари, камалоте й змії, піна, черепахи й лихоманки, сама природа, що розродилася дощем,— усе, звеличуючи Анаконду, поринуло у вир великої повені.

І коли Анаконда побачила цей наступ, то поклалася на волю хвиль, які понесли її до Паранаїби, і там, згорнувшись у клубок на вирваному бурею ґедрі, що спускався річкою, кружляючи у водовертях, нарешті з посмішкою зітхнула, повільно заплющуючи свої скляні очі в бляклому надвечірньому світлі.

Вона була втішена й щаслива.

Відтак почалася її чудова подорож до незвіданого, бо Анаконда не знала, що опинилася за рожевими порогами, які далеко за водоспадом Гуайра перегороджують річку. Нам відомо, що одного дня, пливучи по Такуарі, вона дісталася до басейну річки Паранаїби. Ні про середню течію Парани, ні про нижню Анаконда нічого не знала. Однак тихо-мирно споглядаючи сельву, яка, збадьорена зливою й переможно витанцьовуючи, мчала на пінявих хвилях, могутня змія довірилася течії, дримаючи під шурхіт дощу.

Так спустилася вона по рідній Паранаїбі, мимохідь звернувши увагу на те, як водоверті Мертвої річки поволі вгамовувались, і мало не загинула, коли кедр, що на ньому вона влаштувалася серед плавучої сельви, полетів униз, на мить зависнувши над водоспадом Гуайра, який виступами вгороджувався в глибочезне провалля. І потім ще довго несла річка свої червонясті води, затиснуті між кам'яними берегами. Та ось через два дні скелі розступилися, і вона спокійно, без водовертей потекла, немовби олія, зі швидкістю дев'ять миль на годину.

Нова країна, новий клімат. Безхмарне небо й яскраве сонце, злегка оповите ранковою імлою. Анаконда, що була саме в розквіті молодості, здивовано розкривши очі, споглядала Місьйонес, милуючись зародженням нового дня, і, пускаючи сльозу, пригадувала дні свого дитинства.

Вона знову побачила берег, осяяний сонячним промінням; він поставав з молочно-білого туману, який поволі танув, осідаючи в невеликих бухточках та на довгих сітях, що звисали з мокрої корми пірог. І Анаконда відчувала

легке запаморочення, коли дивилася на широку мілку заплаву, на поверхні якої тихо розпливалися кола, поки течія не натрапляла на нову перепону, і тоді річка вирувала, забарвлена кров'ю риб паломет. Щовечора Анаконда бачила, як сонце бралось за свою важку роботу сталевара, розплавлюючи сутінки, які тремтіли біля виднокола, розжарюючись до білого кольору, а високо в небі повзли самотні снігові гори хмар, пронизані вогняними спалахами.

Усе це було знайомим, але якимсь примарним, немовби уві сні. Відчуваючи вночі гаряче пульсування повені, що сунула до гирла річки, Анаконда спокійно пливла на її хвилях, аж раптом насторожено згорнулася, бо тієї миті кедр зачепився за небезпечний досі предмет.

Яких тільки дивовиж не тягнуть за собою води великої повені! Вже багато разів перед очима Анаконди пропливали невідомі тварини, що загинули на далекій півночі,— їх неквапом, розмахуючи крилами, терзали ворони. Анаконда бачила, як на гілки, що стирчали з води, вилазило безліч равликів і як зграї птахів ласували ними. При світлі місяця вона була присутня на військовому параді риб карамбатос, що заповоняли всю річку. Вони рухалися проти течії, вистромивши з води спинні плавці, якими гучно ляскали, немовби стріляли, пірнаючи на глибину.

Таке буває під час великих повеней.

Предмет, що на нього Анаконда наштовхнулася, був двосхилим навісом, схожим на дах ранчо, який упав на землю. Течія тягла його за собою на плоту із камалоте.

Ранчо, збудоване серед боліт і змите повинню? Може, там сховалася людина, що рятується від повені?

Дуже обережно, п'ядь за п'яддю, Анаконда обстежила плавучий острів. Так і є — під солом'яним навісом лежала напівмертва людина. На шиї в неї зяяла велика рана.

Тривалий час, не ворухнувши навіть і кінчиком хвоста, дивилася Анаконда на свого ворога.

Біля цієї широкої річкової заплави, оточеної з усіх боків рожевуватими вапняковими скелями, змія вперше натрапила на людину. Усіх подробиць давньої зустрічі вона не пам'ятала, але відчуття ворожості, незрозуміла відраза до самої себе охоплювали її щоразу, коли в пам'яті неясно зринали спогади про колишні пригоди.

Знову стати друзями? Та ніколи в житті! Люди —

вороги, це зрозуміло, адже проти них ведеться священна війна.

Минав час, однак Анаконда, заглиблена в роздуми, була непорушною. Ще панувала темрява, коли величезна змія, раптово розправивши тіло, метнулася до краю плоту й занурила голову в темну воду.

Серед риб'ячих запахів вона вловила присутність змій. І справді, невдовзі вони аж закишіли довкола.

— Що сталося? — спитала Анаконда. — Чи ви забули, що вам заборонено покидати кущі камалоте під час повені?

— Ні, ми пам'ятаємо, — відповіли прибулиці. — Але тут ховається людина — ворог сельви. Відійди, Анакондо!

— Що таке? Не пущу! Цю людину поранено... Вона помирає.

— А тобі не однаково? Якщо вона ще дихає, то ми її швидко спровадимо на той світ... Дай нам пройти, Анакондо!

Величезна змія, вигнувши шию, високо підняла голову.

— Кажу вам, нікого не пущу! Геть звідси! Я беру цього пораненого під свій захист. І нехай стережеться той, хто підповзе надто близько!

— Стережися краще ти! — пронизливо зашипіли змії, вищирюючи смертоносні зуби.

— І чому ж це я маю стерегтися?

— А тому, що ти продалася людям! Ігуана ти довгохвоста!

Не встигла гримуча змія прошипіти останні слова, як Анаконда, вдаривши головою, наче могутнім тараном, розтрощила їй щелепи, і та попливла за течією, перевернувшись догори обм'яким черевом.

— Стережіться! — зловісно прозвучав голос Анаконди. — Жодної змії не лишиться в Місьйонесі, якщо хоч одна з вас підповзе! То це я продалася? Ну й мерзотниці! Геть у воду! І добре запам'ятайте: ні вдень, ні вночі, ні в будь-який час я не дозволяю вам наближатися до людини. Второпали?

— Второпали! — озвалася глухо довжелезна ярара з темряви. — Але колись ми з тобою поквитаємось, Анакондо.

— З однією з вас я вже поквиталась, — відповіла Анаконда. — Але це їй не дуже сподобалося. Стережись краще ти, красуне ярара! А тепер не ловіть гав... Щасливої подорожі!

Однак і цього разу Анаконда не відчувала глибокого задоволення собою. Чому вона так учинила? Що спільного в неї з цим чоловіком — нещасним менсу¹, який помирав від страшної рани?

Займалась ранкова зоря.

— Пхе! — пробурмотіла величезна змія, востаннє змірюючи пораненого поглядом. — Не варто турбуватися про цього небораку... Звичайнісінький собі бідняк, як і всі інші з його породи, котрому до смерті не лишилося й години... — І зневажливо вдаривши хвостом, вона згорнулася посеред плавучого острівця.

Та хоч би там що, але Анаконда протягом цілого дня ні на мить не спускала очей з камалоте.

Ледь тільки споночіло, як до плоту прибилися високі конусоподібні мурашники з мільйонами мешканців.

— Це ми, мурахи, — сказали гості, — ми хочемо тобі дорікнути. Чоловік під солом'яним навісом — наш ворог. Ми не бачили його, але зміям можна вірити. Вони сказали, що він там спить. Убий його, Анакондо!

— Ні, друзі мої! Бувайте здорові.

— Схаменись, Анакондо! Дозволь зміям його вбити.

— Не дозволю. Вам відомі закони, що діють під час повені? Цей пліт — мій, я перша його захопила. Мир, друзі, мир!

— Але ж змії вже патякають по всіх-усюдах... Мовляв, ти продалася людям... Не сердься, Анакондо.

— І хтось цьому вірить?

— Та ніхто, це точно... Тільки ягуари незадоволені.

— Ох, ох! А чому ж вони самі не прийшли сказати мені про це?

— Не знаємо, Анакондо.

— Зате я знаю! Гаразд, друзі, пливіть собі далі, тільки не втопіться, бо ваша допомога нам конче необхідна. І не хвилюйтеся за мене. Анаконда завжди була й буде вірною дочкою сельви. Повідомте про це по всіх закутках... Добраніч, друзі!

— Добраніч, Анакондо, — поквапилися відповісти мурахи.

І ніч проковтнула їх.

Анаконда завжди відзначалася розумом та м'якою вдачею й не раз заступалася за різних бідолах, отож зміїні наклепи не могли погіршити ставлення до неї —

¹ Менсу — робітник, який наймається працювати протягом місяця.

мешканці сельви, як і раніше, шанували її. Авжеж, вона зневажала гримучих змій та ярара, і це ні для кого не було секретом, та оскільки отруйна братія відіграла під час повені не останню роль, то Анаконда пірнула в річку, щоб заспокоїти її.

— Я не хочу сварки,— сказала вона своїм родичкам.— Поки йде наша війна, я тілом і душею належу повені. Але пліт — мій, і тут я господиня. Та й по всьому.

Отруйні змії не зронили й слова, вони навіть не підвели на Анаконду своїх холодних очей, ніби нічого й не чули.

— Поганий знак! — закричали фламінго в один голос, які здалеку за всім спостерігали.

— Та годі вже! — загукали, вилазячи на зламане дерево, каймани, з яких струменями стікала вода.— Дамо спокій Анаконді... Це її справа. Той чоловік, мабуть, мертвий.

Але чоловік ще дихав. На превеликий подив Анаконди, минуло три дні, однак він, агонізуючи, усе ще чіплявся за життя. Анаконда вперто вартувала біля нього, проте змії більше не з'являлись, отож її тепер непокоїли інші думки.

За розрахунками Анаконди,— а слід сказати, що будь-яка водяна змія знається на гідрографії краще, ніж людина,— вони вже мали підплисти до річки Парагвай. Без вирішальної підтримки камалоте, які підкорили собі цю річку, війна з людьми від самого початку мала закінчитися поразкою сельви. Що означали зелені острівці камалоте, які спускалися Паранаїбою, в порівнянні зі ста вісімдесятьма квадратними кілометрами заростей камалоте з широченних заплав Ксараєса? Хіба могли вони самі, без допомоги останніх, загатити бурхливі води Парани?

Сельва, що розпочала свій хрестовий похід, знала про все з розповідей Анаконди. Солом'яний навіс, поранена людина, ненависть — тепер це мало турбувало мандрівне військо, яке з надією й тривогою дослухалося до шуму повені, аби вловити наближення союзників.

«А що як тукани помилились,— розмірковувала Анаконда,— й поквапилися зі звісткою, бо на radoщах невеликий дощик міг здатися їм зливою?»

— Анакондо! — лунало в темряві з усіх боків.— Що там віщує вода? Нас могли ввести в оману, Анакондо!

— Не думаю,— похмуро відповідала змія.— Ще один день, і ми зустрінемося з союзниками.

— Ще один день! Ми губимо сили в цих безмежних водах. Чекає ще цілий день! Ти весь час повторюєш те саме, Анакондо!

— Сестри й брати, спокійно! Я потерпаю більше, ніж ви. Наступний день був дуже важкий: спека дошкуляла нестерпно, отож змія протягом усього часу непорушно пролежала на своєму плавучому ложі; під вечір проміння призахідного сонця, схоже на блискучі металеві смуги, перетнуло річку, яка заколисувала Анаконду.

В нічних сутінках, пливучи поряд з плотом і жадібно ковтаючи воду, змія раптом відчула на язиці солонуватий присмак камалоте з Олідена.

— Сестри й брати, ми врятовані! — радісно вигукнула вона.— Парагвай нас підтримав! Там теж ідуть великі зливи!

І сельва, немов за помахом чарівної палички, піднісшись духом, привітала повінь у володіннях своїх сусідів, чії камалоте, тверді й непохитні, як сама земля, досягли нарешті Парани.

Наступного дня сонце освітило цю епічну подію в історії двох сусідніх басейнів, що об'єднали свої води.

Буйна водяна рослинність, яка щільно збилася в острови, заповонила всю річку. Войовничий заклик щораз котився сельвою, коли підтягнуті водовертю до берега окремі камалоте нерішуче кружляли, не знаючи, куди їм плисти далі.

— Дорогу! Дорогу! — гримотіло довкола, якщо виникала така затримка.

І камалоте, а за ними й стовбури дерев, обліплені різною живністю, вислизнувши із водоверті, стрілами летіли вперед.

— На приступ! Дорогу! Дорогу! — лунало від одного берега до іншого.— Перемога за нами!

Анаконда також у це вірила. Її мрія незабаром мала справдитися. Гордовито вигинаючись, вона кинула в бік навісу переможний погляд.

Але чоловік був мертвий. Він навіть не змінив пози, не поворухнув пальцем, не розтулив рота. Він помер, і, мабуть, багато годин тому.

Перед такою вельми звичною обставиною Анаконда вражено заціпеніла, немовби бідолашний менсу повинен був наперекір природі та ранам зберегти для неї своє жалюгідне життя.

Що значив для Анаконди цей чоловік? Досі вона без вагань захищала пораненого від отруйних убивць, проводячи поряд з ним безсонні ночі та оберігаючи від натиску повені рештки ворожого життя, яке згасало.

А навіщо? Вона й сама до пуття не знала. Там, під навісом, лежав мрець, і невдовзі змія вже не згадувала про нього. Її обсіли інші турботи.

І справді, над долею повені зависла небезпека, яку Анаконда не могла передбачити. Плаваючи у теплій воді протягом довгих днів і розмокнувши, саргасо¹ почали розмножуватися. Пробиваючись між їхнім листям, на водяну поверхню підіймалися великі бульбашки газу, а самі саргасо були вщерть обліплені розм'яклим клейким насінням. На якийсь час високі береги затримали повінь, і невдовзі водорості захопили всю річку; не було видно жодного клаптика чистої води, усе довкола перетворилося на зелене море. А там, де починалися пологі береги, втомлена й утихомирена повінь байдуже відступала в низини, точніше, в пастки, які їй наготувала земля.

Ще нижче за течією величезні плоти з камалоте то в одному місці, то в іншому розпадалися на шматки, не маючи сили протистояти водовертям, і скупчувалися в заплавах, де здійснюється споконвічна мрія водоростей — продовження роду. Сп'янілі від солодкої нічної дрімоти, камалоте віддавалися на волю прибережних течій: вони розледачіло пливли Параною двома широкими півдугами і зупинялися біля берегів, щоб одразу ж розквітнути.

Анаконді також не вдалося перебороти оту солодку млість, яка охопила всю повінь. Вона металася по своєму плавучому острівцю, не знаходячи собі місця. Зовсім поряд, майже під боком, розкладався мрець. Змія підповзала до нього все ближче й ближче, вдихаючи, неначе десь у глибині сельви, смердюче повітря, й зісковзувала гарячим черевом на воду, як у дні своєї першої весни.

Але в прохолодній воді не було затишно. В затінку під навісом лежав мертвий менсу. Невже смерть стала кінцевим присудом для цього створіння, яке вона так уперто охороняла? І їй від нього не буде ніякої користі?

Повільно й урочисто, ніби перед святинею, Анаконда згорнулася кільцями. І поруч з людиною, яку вона за-

¹ С а р г а́ с о — різновид водоростей.

хищала, немовби власне життя, зігріта її останнім теплом — надто пізньою віддякою здалося б воно сельві,— Анаконда почала відкладати яйця.

Отже, повінь зазнала поразки. Хоч би які безкраї були сусідні заплави, хоч би які могутні йшли зливи, але прагнення рослин до розмноження знесило велику повінь. Щоправда, окремі камалоте й далі пливли річкою, проте войовничий клич: «Дорогу! Дорогу!» — змовк назавжди.

Анаконда більше не мріяла. Вона повірила в катастрофу. Зовсім поряд відчувала вона неозорі простори, які поглинуть повінь, і тоді, ясна річ, загатити річку не вдасться. Зігріта теплом людини, Анаконда відклала яйця — провісників свого зміїного роду.

В холодній воді острівці камалоте роз'єднувались, пливучи в різні боки по нескінченній гладіні. Довгі круті хвилі заколисували розтерзану сельву, а її мешканців, мовчазних і змучених, заляклих від холоду, все дужче засмоктували в своє нутро заливні луки.

Великі пароплави переможно пахкали вдалині димом, забруднюючи чисте небо. Маленьке суденце, прикрашене плюмажем з білого диму, вийшло на розвідку, пробираючись між розбитими острівцями камалоте. Далеко, біля самого виднокола, окреслювалися на плоту обриси Анаконди. Відстань скорочувалася, і могутнє десятиметрове тіло змії привернуло до себе увагу людей.

— Дивіться туди! — почувся здивований голос із суденця.— Онде, на плоту! Ну й зміюка!

— Оце так монстр! — крикнув хтось інший.— Погляньте лишень! Там зламане ранчо! Усе зрозуміло, вона вбила його господаря.

— Або ж проковтнула живцем! Цих монстрів ніщо не зупинить. Давайте помстимося їй за нещасного — всадимо гарну кулю.

— Заради бога, не підпливайте близько! — вигукнув той, хто перший завів мову.— Чудовисько, мабуть, розлючене. Воно кинеється на нас, як тільки помітить. Ви впевнені, що влучите звідси?

— Важко сказати... Але стрельнути можна...

Щойно зійшло сонце, і під його золотим промінням, яке вкрило зеленаву поверхню заливних лугів дивним мереживом, Анаконда побачила великий човен, увінчаний димом. Вона байдуже споглядала цю дивовиж і раптом

вздріла на її кормі маленьку білу хмаринку; тієї ж миті голова Анаконди стукнулася об пліт.

Змія вражено витяглася, відчувши різкий удар, але погано розібрала, куди саме, по тілу чи, може, по голові. Та однаково з нею сталося якесь лихо! Тіло спершу заніміло, а потім засмикалася шия, немовби на ній уже не було голови, і все перед очима застрибало, поринаючи в темряву.

Зненацька в уяві Анаконди чітко постали простори рідної сельви, але в перевернутому вигляді, а тоді розпливлися, і крізь них прозирнуло усміхнене обличчя менсу.

«Страшенно хочу спати»,— подумала Анаконда, насилу розплющуючи очі. Великі блакитні яйця викотилися з-під навісу й розсіялись по плоту.

— Мабуть, настав час спати...— пробурмотіла Анаконда. І, збираючись ніжно доторкнутися головою до своїх майбутніх дітей, розпласталася на плоту, впадаючи у вічний сон.

Якось узимку, спочиваючи на блакитній глині, гримучі змії раптом прокинулися від різкого незвичного шуму. Проте метушні не зняли і лише напружено дослухалися, бо зір мали не вельми гострий...

— Той шум іде від них,— пробурмотіла самка.

— Так, це людські голоси; там люди,— підтвердив самець.

Перелазячи одне через одного, вони відповзли убік на кільканадцять метрів і почали спостерігати. Невдовзі змії побачили високого рудого чоловіка й біляву огрядну жінку. Чужинці підходили все ближче й ближче, обстежуючи довколишню місцевість. Потім чоловік узявся міряти землю великими кроками, а жінка йшла слідом і вбивала палі по прямій лінії. Закінчивши роботу, вони трохи порозмовляли між собою, зробили на деревах якісь позначки й подалися геть.

— Мабуть, збираються тут жити,— сказали змії в один голос.— Треба тікати, поки не пізно!

І справді, наступного дня прибули люди: вони привезли з собою трирічного малюка й фургон з розкладачками, скринями, домашнім начинням та кліткою з курми. Поселенці напнули намет і протягом кількох тижнів напружено працювали. Інколи жінка відволікалася від роботи, а опецькуватий білявий малюк перевальцем, наче качка, плутався в неї під ногами.

Дякуючи зусиллям людей, під кінець місяця з'явилися колодязь, курник та ранчо, в якому, щоправда, бракувало дверей. Потім чоловік кудись пішов на цілий день, а увечері повернувся назад, ведучи за собою одного вола та сім корів. І на фермі закипіло життя.

Однак змії усе ще не могли домовитися: покидати їм рідні місця чи ні. Сховавшись на галявині біля самого подвір'я, вони стежили за тим, як подружжя пораяється по господарству. Одного разу, коли почало сутеніти й мешканці кудись пішли, змії наважилися перетнути небезпечне оголене подвір'я й заповзти в ранчо. З обережною цікавістю, тручись об стіни своїми шерехуватими боками, нишпорили вони по всіх закапелках... І раптом натрапили на пацюків, їхню улюблену їжу.

Відтоді ранчо, немов магнітом, почало притягувати до себе змій. Вечорами вони підповзали до подвір'я й довго чекали слушної нагоди, щоб непомітно прослизнути через нього. Але таке щастя випадало рідко. Особливо слід було остерігатися курей з курчатами, які, забачивши непроханих гостей, могли зчинити галас і в такий спосіб виказати їх людям.

Якось у сутінках, коли зміям набридло чекати й увага їхня ослабла, вони вирішили поповзти на розвідку, аж тут одна квочка сполохано забила крилами й закудкудакала. Зрозумівши, що небезпека десь поряд, інші дружно її підтримали.

Чоловік, який саме повертався від колодязя з відром води, почув той галас. Поставивши відро на землю, він підозріло почав обстежувати подвір'я. Відчувши наближення ворога, змії зачяїлись, але чоловік помітив одну з них. Він швидко озирнувся на всі боки, шукаючи якої-небудь зброї, і крикнув, прикипівши очима до великого чорного клубка:

— Хільдо! Ану ж бо, дай мені мотику! Там гримуча змія!

Схвильована жінка мерщій побігла й принесла чоловікові оте знаряддя.

А ще через мить вони пожбурили розрубане навпіл тіло далеко за курник; наступного дня самка випадково натрапила на нього. Вона багато разів переповзала через свого приятеля, штовхаючи головою бездиханне тіло, і зрештою подалася на подвір'я, де й сховалася, очікуючи слушної нагоди поласувати пацюками.

Полуденне сонце палило довколишню місцевість, що поринула в тишу. Змія задрімала, коли раптом згорнулася кільцями, бо квочки знову здійняли крик. Невже вони її помітили? Струснувши з себе дрімоту, змія уважно прислухалась. І чітко вловила чийсь кроки — небезпека близько! Вона подумала, що тікати вже пізно, отож зібралась на силі, щоб дати гідну відсіч...

А сталося ось що: у будинку всі спали, крім малюка. Почувши кудкудакання, він вийшов на поріг, і сонце засліпило йому очі. Через хвилину він перевальцем, наче качка, попрямував до своїх подружок-курей подивитися, що там у них таке. На півдорозі малюк нерішуче зупинився, затуляючись рукою від сонця...

Так, тікати вже пізно...

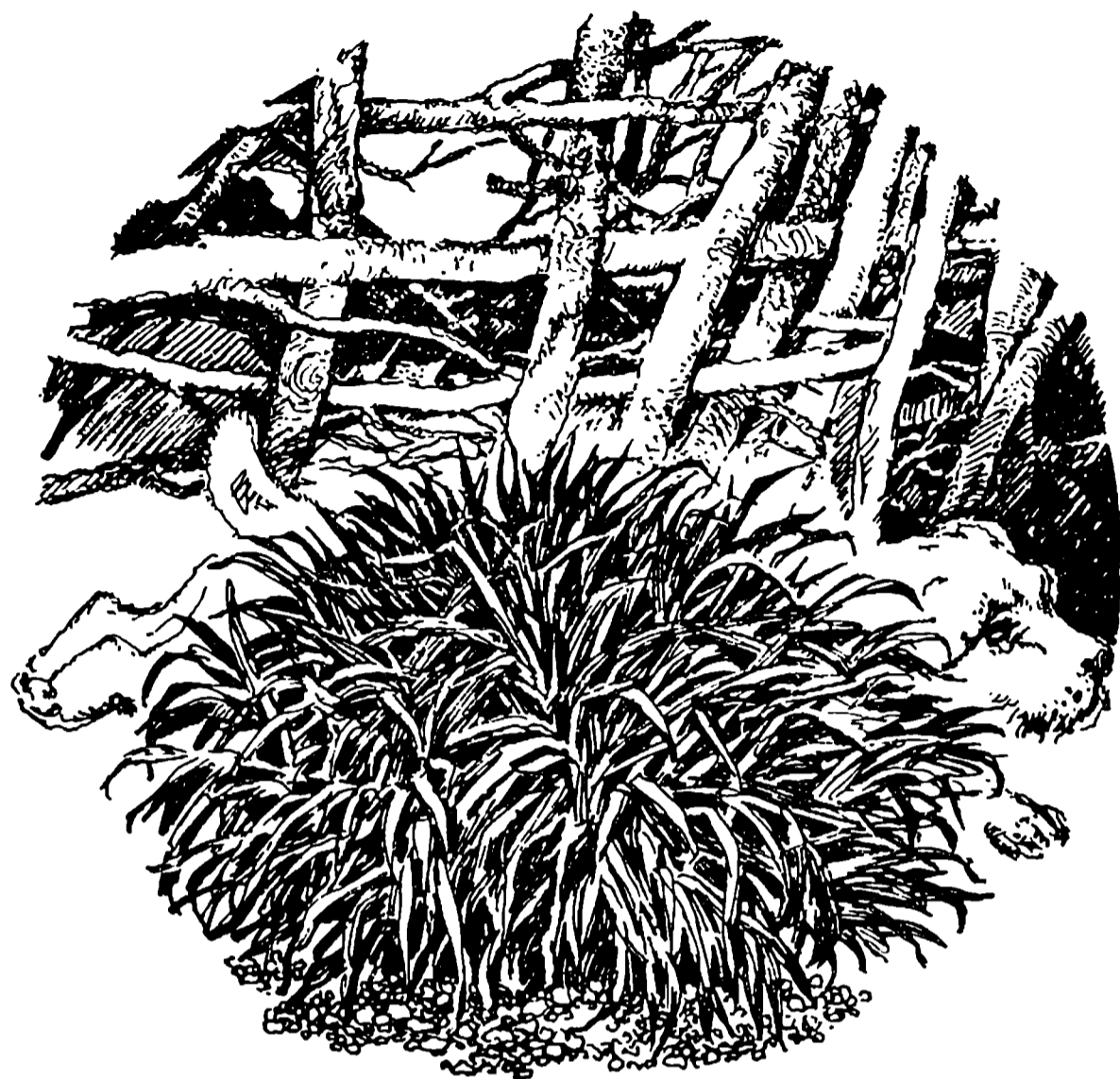
І змія, боронячи своє життя, зробила двометровий стрибок, нанесла удар, а тоді швидко відповзла назад. Болісно скрикнувши, малюк упав на землю.

Через кілька секунд змія побачила, як з будинку вискочила напівроздягнута жінка, схвильовано розмахуючи руками. Метнувшись до своєї дитини, нещасна мати притисла її до грудей і страшним голосом заводала:

— Отто! Отто! Нашого хлопчика вжалила змія!

За якусь мить з'явився геть блідий чоловік і вихопив у неї з рук отруєного малюка. Відтак змія почула швидке тупотіння ніг та голоси біля колодязя з холодною водою. І невдовзі по тому — жалібний розпачливий зойк:

— Дитинко моя ріднесенька!..

Так, вона мала бути тут. Ягуай обнюхав каменяку, точніше, велику брилу залізної руди, і тихенько обійшов її по колу. Під жарким полуденним сонцем Місьйонеса тремтіло повітря над чорною скелею, і це не сподобалося фокстер'єру. Але тут, під брилою, принишкла ящірка. Собака ще раз обійшов камінь, подлубався писком у якійсь щілині й невдоволено чмихнув, а потім, щоб підтримати честь свого собачого роду, багатозначно пошкріб лапою по розпеченій брилі й сумно подався додому, висолопивши язик і не забуваючи обнюхувати все, що траплялося на його шляху.

Увійшовши до їдальні, він уместився за буфетом, у темному прохолодному закутку, який вважав своїм, хоча інші мешканці ранчо мали щодо цього протилежну думку. Але прохолодний закуток, де можна було відпочити в тихі задушливі дні, перетворювався на справжнє пекло, коли здіймався палючий північний вітер. Для Ягуая звичайнішим був м'який клімат Буенос-Айреса,

де він народився від батьків, завезених з Англії, однак фокстер'єр пристосувався до тутешньої природи й пишався набутим досвідом. Отож Ягуай вибіг надвір, сховався в затінку апельсинового дерева і якийсь час просидів там з висолопленим тремтячим язиком, підставляючи його гарячому вітру. Хай там як, але дихалося легше.

Відомо, що чистокровні фокстер'єри досить непосидючі істоти, тому Ягуаєві скоро набридло відпочивати: адже під полуденним сонцем на вулканічному плато з розжареним піском можна вполювати ящірку.

Облизавшись, Ягуай протиснувся крізь дротяну загороджу й опинився в своїх мисливських угіддях. Починаючи з вересня, в години, коли сонце найдужче припікало, він не знав кращого заняття, ніж полювання. Цього разу Ягуай вистежив чотири ящірки з тих небагатьох, які ще вціліли, зловив три, а одна втекла. Підкріпившись, він пішов купатися.

За сто метрів від загороджі, на скелястому плато, біля бананової плантації, що майже підступала до його підніжжя, було вибито в кам'яній поверхні невеликий ставок незвичної форми. Роботу розпочав спеціаліст, застосувавши динаміт, а довів її до кінця якийсь любитель за допомогою кайла.

Щоправда, ставок був завглибшки усього два метри і скидався на канаву, одна із стін якої круто сягала вниз, немовби її відтяли мачете. Підземне джерело, що живило ставок, під час посухи кілька місяців не висихало, а в Місьйонесі таке буває нечасто.

У цьому ставку й купався фокстер'єр: спершу він освіжав язик, потім залазив у воду; з насолодою відчуваючи її животом, занурювався по самісіньку шию й починав плавати. Відтак біг додому, якщо дорогою не траплялося нічого, вартого уваги; під вечір, коли сідало сонце, Ягуай знову біг купатися. Ось чому блохи не дуже йому дошкуляли, та й від тропічної спеки він не потерпав надто сильно, хоча собаки його породи зовсім до неї не пристосовані.

Спершу фокстер'єр, спонукуваний мисливським інстинктом, ганявся за сухими листочками; потім його увагу привертали метелики та власна тінь, але невдовзі все своє завзяття він спрямовував на ящірок. Починаючи з листопада, коли Ягуай ще давив у будинку останніх пацюків, полювання на ящірок стало його пристрастю. Пеони, які посеред дня приходили на ферму, захоплено

милувалися гарним собакою, що наполегливо обнюхував кожну нірку в самий розпал спеки, однак вони ніколи не надавали ваги його мисливському хисту.

— Він здатний лише на те, щоб ганяти ящірок та пацюків,— мовив хтось із пеонів одного дня, злегка кивнувши головою в бік собаки.

Купер, хазяїн Ягуая, відповів:

— Можливо, але жоден з ваших чудових псів не перевершить його в цій справі.

Пеони мовчки посміхнулися.

Слід, проте, сказати, що Купер добре знав місцевих собак, які були досвідченими мисливцями, а фокстер'єр мав туманне уявлення про справжнє полювання. Треба його навчити! Але як?

Того ж вечора один пеон пожалівся Куперові, що на його ділянку внадилися олені й скоро понищать усю квасолю. Хоч пеон і мав чудового пса, але той самотужки не міг упоратися з непроханими гістьми, та й самому пеонові набридло жбурляти в оленів каменяками, отож він попросив позичити йому рушницю.

Купер дав йому вінчестер і запропонував піти разом уночі на полювання.

— Місяця не буде,— попередив пеон.

— Байдуже. Ти спустиш свого собаку, і ми побачимо, чи мій фокстер'єр побіжить за ним.

Вночі вони пішли на ділянку. Дорога пролягала через ліс. Пеон відпустив з повідка собаку, який тієї ж миті пірнув у хащі, вишукуючи слід.

Ягуай, не довго думаючи, кинувся за своїм новим приятелем, але застряв у кущах алое. Нарешті він продерся крізь них і побіг далі. Однак через дві хвилини повернувся назад, дуже задоволений нічною прогулянкою, бо обнюхав усі нори, які траплялися на його шляху. А щодуху бігти лісом кілька годин без відпочинку, вистежуючи здобич,— це заняття не для нього!

Тим часом собака пеона, забігши досить далеко, вийшов на свіжий слід, але відразу ж загубив його. Через годину він прибіг назад, і всі повернулися додому.

Цей перший невдалий вихід на полювання засмутив Купера. Потім він забув про нього, й фокстер'єр далі давив пацюків та ящірок, а іноді обстежував і лисячі нори.

Сонячні, задушливі дні минали один за одним; гарячий північний вітер пригинав до землі віти дерев, і їхнє роз-

куйовджене зів'яле листя ворушилося, немовби якесь дрантя, під розжареним до білого полуденним небом. Термометр показував тридцять п'ять — сорок градусів, а дощу все не було. Потім вітер ущух, і протягом чотирьох днів сельва тонула у важкій, гнітючій тиші. А коли зникла остання надія, що південь відгукнеться живлющими зливами на гаряче дихання півночі, яке протягом місяця спопеляло місцевість, люди змирилися з тим, що посуха — неминуча.

Фокстер'єр цілі дні проводив під апельсиновим деревом, бо в таку спеку собаки намагаються менше рухатись і регулюють дихання. Висолопивши язик і примруживши очі, Ягуай спостерігав, як поволі гине осіння рослинність. Овочі на городі всохли першими. Світло-зелене маїсове поле перетворилося на жовтобіле, а під кінець листопада з потрісканої землі стирчали тільки зжухлі, обламані стебла. І лише найневибагливіша маніока ще якимось протистояла посусі.

Зеленавої води в ставку, де освіжувався фокстер'єр, щодень ставало все менше й менше, і тепер вона була такою гарячою, що Ягуай ходив купатися лише зранку, не звертаючи уваги на агуті, тхорів та інших звірят, які, змучені посухою, вибігали з лісу напитися води.

Після купання він повертався додому й сідав під деревом, підставляючи усе своє тіло вітру, який знову набирав сили. Зранку було ще так-сяк — термометр показував п'ятнадцять градусів, — але о другій годині пополудні стовпчик підскакував аж до відмітки «41». Спека була такою нестерпною, що через кожні півгодини фокстер'єр пив воду, відвойовуючи це право в ос та бджіл, які, вмираючи від спраги, хмарами зліталися до відер. Кури розпластали на землі крила й задихалися, безсило лежачи в затінку бананових дерев за альтанкою, обвитою червоноуватим плющем; вони боялися й кроку ступити по розжареному піску, де під палючим сонячним промінням гинули руді мурахи.

Усе довкола, куди тільки сягав погляд фокстер'єра, — і брили залізної руди, і вулканічне плато, і сельва, — розпливалося в спекотному мареві. На заході, на дні глибокої лісистій ущелини, мертвотно виблискувала цинковою стрічкою Парана, оживаючи лише під вечір, коли жар спадав. Тоді горизонт, затягнутий легким серпанком, оповивала щільна біла пелена, і крізь неї в криваво-червоному ореолі прозирало сонце, що сідало за річку.

Вітер потихеньку вщухав, але повітря свіжішало не відразу, і тоді на плато з'являвся Ягуай — маленька біла цяточка.

Чорні нерухомі обриси пальм, що вимальовувалися на тлі залитої рубіновим світлом річки, надавали довколишній місцевості якогось похмурого фантастичного вигляду.

Дні минали одноманітно. Ставок зовсім висох, і для Ягуая, що досі потерпав від спеки менше, ніж інші собаки, настали важкі часи.

Уже давно Фрагосо, приятель Купера, завзятий мисливець, який вполював у сельві багато звірів, просив позичити йому білого песика. Щоправда, він уже мав трьох собак, гарних помічників, але ніяк не міг відучити їх від звички вистежувати коаті. Річ у тім, що таке заняття — не лише марна втрата часу, воно може призвести до лиха, бо розлючений коаті здатен добре покусати собаку, якщо той вчасно не схопить його.

Побачивши одного разу на власні очі, як фокстер'єр задавив ласку, а це було неповторне видовище, Фрагосо вирішив, що песик, який за мить перегризає шийні хребці, заслуговує на увагу, хоча й має куций хвіст. Саме тому він не раз уже просив Купера позичити йому Ягуая.

— Послухай, я зроблю з нього справжнього мисливського собаку,— запевняв Фрагосо.

— Ще встигнеш, не поспішай,— відповів йому Купер.

Та одного задушливого дня, зустрівши Фрагосо й згадавши про його прохання, він позичив йому Ягуая, але з однією умовою: щоб навчив собаку бігти по сліду.

І Ягуаєві справді довелося побігати, і набагато більше, ніж сподівався Купер.

Фрагосо жив на лівому березі Ябебірі. В жовтні він посадив маніоку, яка ще не встигла дозріти, і засіяв півгектара маїсом та квасолею, що загинули від посухи. Ця подія дуже засмутила мисливця, а фокстер'єрові було байдуже: його більше хвилював власний шлунок. І ось чому.

В домі Купера, щоб не впасти в хазяїнових очах, він поважно крутив хвостом, стоячи перед мискою з вареною маніокою, й ліниво обнюхував з усіх боків залишки смаженого м'яса, боячись втратити прихильність куховарки. Тепер Ягуай принижено сидів біля Фрагосо, коли той обідав, і незмигню дивився на нього блискучими

очима,— усе це закінчувалося тим, що фокстер'єрові замість їжі перепадали порожні миски, вже вилізани до блиску його приятелями. А ще раз на день собак підгодовували жменею напівсирого маїсу, і вони з сумним нетерпінням чекали цієї хвилини.

Уночі хазяйські собаки бігали в ліс, де полювали на свій розсуд,— це входило в систему навчання, яку придумав Фрагосо; гнані голодом, вони ловили різних звірят і цим годувались. Але Ягуая він не випускав, отож ранчо було єдиним місцем, де бідолаха міг чимось підживитися. Фрагосо впевнився, що на собак, які не їдять дичини, марно витратити час,— адже фокстер'єри споконвіку полюють зі спортивного інтересу і, так би мовити, матеріальна суть справи їх мало цікавить.

Одного разу Фрагосо таки спробував дечому навчити Ягуая, але той не тільки не допомагав, а ще й заважав трьом іншим собакам виконувати свої обов'язки. Відтоді мисливець залишав його в ранчо, чекаючи більш слушної нагоди, щоб нарешті домогтися якихось вагомих результатів.

Тим часом торішні запаси маніоки закінчувалися; на землі вже валялися останні качани маїсу, геть обгризені та білі, і голод, до якого хазяйські собаки звикли від самого народження, тепер нестерпно дошкуляв нашому Ягуасві. Нове життя швидко наклало на нього свій знак: він став таким само злодійкуватим, хитрим і лякливим, як усі собаки в окрузі. Почав красти їжу з сусідніх ранчо, навчившись обережно, повзком підкрадатися до огорожі й нечутно ховатися за кущами, здригаючись на кожний підозрілий звук. Навчився він також не гавкати навіть тоді, коли був розлючений або переляканий, і по-особливому глухо гарчати, коли який-небудь сірко намагався відігнати його від свого подвір'я. Навчився і залазити в курник, і зсовувати писком тарілки, якими накривали їжу, і виносити в зубах банки з олією, щоб потім спокійно вилізувати їх десь у полі. Він пізнав смак ременів та черевиків, змащених жиром; смак сажі, що товстим шаром вкривала казани та горщики; і навіть смак меду, який пеони зберігають в бамбукових трубочках. Забачивши незнайомих людей, він уважав за краще втекти з дороги, а тоді, зачаївшись у траві, стежив за ними насто-роженим поглядом. Під кінець січня веселий фокстер'єр, який колись жваво гасав з нашорошеними вухами та піднятим догори куцим хвостом, перетворився на малень-

кий, коростявий кістяк; тепер ця істота безпритульно тинялася дорогами в пошуках їжі.

Посуха тривала далі; ліс поволі порожнів: усі звірі збиралися на берегах великих річок, що стали схожими тепер на потічки. Три хазяйські собаки, які бігали до водопою за здобиччю, часто лишалися голодними, бо в тих місцях з'явилися ягуари, і дрібна дичина стала лякливою. Фрагосо, пригнічений загибеллю посівів та неприємною розмовою з власником землі, вже не мав настрою ходити на полювання, хоч живіт йому зводило від голоду. Склалася критична ситуація, аж раптом доля змилостивилася над собаками, які геть втратили інтерес до життя.

Якось Фрагосо подався до Сан-Ігнасіо, і його чотириногі друзі побігли за ним; через якийсь час їхні чутливі носи вловили ледь чутний запах свіжої зелені — отже, в цьому задушливому пеклі ще збереглися рештки життя. І справді, Сан-Ігнасіо найменше постраждав, отож на полях, що прилягали до міста, вряди-годи траплялися зелені стеблини маїсу.

Цього дня собаки теж нічого не їли; проте, коли поверталися додому, шкандибаючи слідом за конем і важко відсапуючись, то ні на мить не забували про той чудовий запах, а як споночіло, вони підтюпцем, без зайвого шуму, побігли назад, дорогою до Сан-Ігнасіо. На березі Ябебірі зупинились і, обнюхавши воду, витягли морди у бік протилежного берега — їхні носи жадібно тремтіли. Сходив місяць, освітлюючи все довкола блідим, жовтим світлом. Собаки обережно ступили в річку; їм доводилося то перестрибувати з каменя на камінь, то плисти, якщо було глибоко.

Вилізши на суше й навіть не обтрусившись від води, вони нечутно побігли в напрямку маїсових полів, що розкинулися неподалік. Там фокстер'єр побачив, як його приятелі почали перегризати сухі стебла й впиватися зубами в зелені качани, перекусуючи їх майже навпіл. І він теж узявся до діла; протягом години на чорному згарищі, де колись росли дерева та кущі, випалені людиною під маїсове поле, у мертвотному світлі місяця, яке поволі згасало, снували тіні собак і чулося жадібне гарчання.

Тричі прибігали вони сюди, але в останню ніч десь поряд гримнув рушничний постріл, і перелякані собаки кинулися навтьоки. На щастя, після цієї пригоди Фрагосо

перебрався жити ближче до Сан-Ігнасіо, і усвідомлення того, що хазяїн недалеко, додавало собакам духу в їхніх нічних походеньках.

Там, де поселився Фрагосо, були не такі дикі місця. Зарості бамбука свідчили про те, що земля тут родюча; вправно вирубуючи їх мачете, він почав готувати поле під майбутні посіви, і скоро позад нього вже височіли купи зрубаних стеблин.

На той час, коли Фрагосо обжився на новому місці, бамбук почав усихати. Мисливець швидко розчистив і випалив чверть гектара землі, а тоді влаштував собі відпочинок, чекаючи на рятівний дощ. І справді, незабаром погода зіпсувалася. Розжарене до білого небо посіріло, немовби налилося свинцем, і в години найбільшої задухи на горизонті прозирали бліді обриси хмарин. На зміну тридцятидев'ятиградусній спеці та гарячому північному вітру прийшла тропічна злива, і Фрагосо радів, споглядаючи своє маїсове поле. Він стежив за ніжними паростками й бачив, що вони вже піднялися над землею сантиметрів на п'ять. Але на цьому все й скінчилося.

Річ у тім, що в бамбукових заростях, біля самого коріння, живе дуже багато пацюків, які живляться молодим пагінням. Коли бамбук усихає, ця ненажерна орда покидає насиджені місця і в пошуках поживи, гна на голодом, атакує плантації. Ось чому три собаки Фрагосо, які бігали ввечері на поле, повернулися назад, тручи собі лапами покусані писки. Цього ж вечора Фрагосо вбив чотирьох пацюків, які підкрадалися до банки з олією.

Ягуай в цей час саме десь гуляв. Але наступного вечора, вирушивши зі своїми приятелями на полювання (фокстер'єр так і не навчився йти по сліду, але чудово вмів вистежувати броненосців і вишукувати пташині гнізда), він дуже здивувався, побачивши, що собаки, замість побігти через маїсове поле, тримаються від нього на безпечній відстані. Ягуай подався навпрямки; тієї ж миті він відчув укус у лапу і побачив, як у різні боки сипонули якісь тіні.

Ягуай вмить розгледів, що воно таке. Очі у фокстер'єра враз зблиснули вогнем, твердий оцупок хвоста здійнявся вгору — і ось уже у всій своїй красі, сповнений бойового духу, стоїть не змучена істота, а чистокровний англій-

ський пес, викликаючи на двобій похмуру сельву. Голод, приниження, погані звички — усе зникло за одну секунду, коли він побачив пацюків, які розбігалися хто куди. І коли закривавлений Ягуай, напівмертвий від втоми, повернувся нарешті додому, йому й там довелося ганятися за пацюками, які аж кишіли в ранчо.

Фрагосо ще ніколи не доводилося спостерігати в тварин такого раптового напруження нервової та фізичної сили, тому він був вражений до глибини душі; в пам'яті спливла згадка про давній поєдинок Ягуая з ласкою. Так само й зараз: різкий стрибок, укус у шию, сухе клацання зубів — і ще один пацюк мертвий!

Здогадавшись про причину нашестя пацюків, Фрагосо зрозумів, що паростки маїсу знищено на корню, й голосно вилаявся. Ясна річ, хіба Ягуай сам-один міг упоратися з тією нечистю? Він погладив фокстер'ера, свиснув інших собак, і разом всі вирушили в поле. Але варто було сміливим мисливцям на ягуарів відчутти доторк пацючих зубів, як вони починали скавуліти й облизувати покусані лапи. Фрагосо та Ягуаю довелося самим закінчувати важкий день, і якщо в хазяїна боліли тільки зап'ястя, то фокстер'ер ледь дихав, а з рота в нього тяглася кривава піна.

Через дванадцять днів увесь маїс було знищено, хоч Фрагосо разом з Ягуаєм не шкодували сили, щоб урятувати бодай частину майбутнього врожаю. Але зусилля їхні були марними, бо пацюки, так само як і сірі чаплі, чудово вміють вигрібати із землі зерна маїсу.

В небі тепер знову сяяло палюче сонце, й Фрагосо втратив надію ще раз засіяти своє поле. Щоб знайти хоч якусь роботу, він змушений був іти в Сан-Ігнасіо й вирішив узяти з собою Ягуая. Прогодувати його він не мав змоги, отож хотів повернути фокстер'ера хазяїнові. Розлука з Ягуаєм була для нього болісною, він усім серцем прикипів до цього білого песика, справжня природа якого виявилася у відчайдушній боротьбі з пацюками.

Дорогою фокстер'ер чув, як віддалік, на берегах Ябебірі, потріскують під палючим сонцем тростинові зарості. Він бачив на узліссі корів, яких обліплювали хмари гедзів, але тварини, здавалося, не звертали на них уваги; вони ставали на задні ноги і, спираючись грудьми на стовбури дерев, намагалися дотягтися до зморщених листочків. Ягуай бачив, як під вітром напиналися,

наче вітрила, крони смоков, а під вечір, коли температура сягала сорока градусів, спостерігав, як за горизонт, оповитий туманом, сідає сонце у червоно-матовому ореолі.

Нарешті вони прибули в Сан-Ігнасіо, а що до Купера йти було вже пізно, то Фрагосо вирішив перенести свій візит на завтрашній ранок. Хоч собаки ледь трималися на ногах від голоду, але жоден з них, за винятком Ягуая, не насмілювався що-небудь поцупити у незнайомих місцях; фокстер'єр згадав раптом, як він гуляв колись із Купером, весело біжучи попереду його коня, і навпрошки подався до ранчо свого колишнього хазяїна.

Протягом чотирьох місяців посухи, яка виснажувала всю країну,— а в Місьйонесі ця пора року була особливо нищівною,— голодні до нестями собаки стали для пеонів справжнісіньким лихом, бо крали в них будь-яку поживу, що траплялася на очі. Купер не дорахувався трьох курок — серед білого дня собаки затягли їх у ліс і зжерли. А коли до цього додати ще й те, що деякі місцеві ледарі привчали своїх щенят до цих грабіжницьких вилазок, щоб потім разом поласувати здобиччю, то стане зрозумілим, чому Купер, утративши терпець, інколи розряджав рушницю в нічних злодюжок. І хоча стріляв він дрібним шротом, але непрохані гості ще довго обходили його ранчо десятою дорогою.

Якось уночі, коли Купер хотів був укластися спати, його чутливе вухо вловило звичний шум: це голодні собацюри намагалися продертися крізь дротяну загорожу. Гидливо скривившись, він узяв рушницю, вийшов на поріг і побачив білий клубок, що рухався посеред двору. Гримнув постріл, і тієї ж миті почулося пронизливе вищання,— якась істота метнулася вбік, тягнучи по землі задні лапи. В душі Купера зажеврило неясне передчуття, яке одразу ж згасло. Він оглянув двір, але злодія не знайшов, і повернувся в ранчо.

— Хто це був, тату? — спитала з ліжка донька.— Собака?

— Так,— відповів Купер, чіпляючи рушницю на гвіздок.— Він був недалеко, і я вистрілив.

— А великий собака, тату?

— Ні, доню.

— Бідний Ягуай! — мовила раптом Хулія.— Де він тепер?!

І тоді Купер зрозумів, чому в нього защеміло серце від собачого вищання: перед його очима постав Ягуай. Та невдовзі видіння зникло, і Купер заснув...

Рано-вранці наступного дня Купер вийшов з ранчо; йдучи кривавими слідами, він знайшов біля ставка, поряд з банановою плантацією мертве тіло свого улюбленого фокстер'ера.

Засмучений Купер повернувся додому, і перше питання Хулії було таке:

— Де наш маленький Ягуай? Він помер, татусю?

— Так, помер. Лежить біля ставка.

Купер узяв лопату й подався туди; пришиклі дітлахи, хлопчик та дівчинка, плелися слідом за ним. Побачивши Ягуая, Хулія залякла, втупившись у мертве тіло очима, повними сліз, а потім притислася головою до батькових колін і гірко заплакала:

— Татусю, що ти наробив?

— Крихітко моя, я не знав, що так буде!.. Пустити мене, прошу!

Купер поховав свого собаку на банановій плантації, утрамбував землю і, глибоко пригнічений, пішов назад до ранчо, ведучи за руки двох своїх дітлахів, які потай від батька тихцем ковтали сльози.

СОНЯЧНИЙ УДАР

Цуцик по кличці Олд¹ прочинив писком двері й ліниво подріботів через двір. Діставшись до вигону, за яким ріс невеличкий гайок, він кліпнув очима, принюхався й відчув у всьому тілі бадьорість. А тоді поглянув на рівнину Чако, вкриту темно-зеленими клаптями полів та лісочків. Збоку, на відстані кількасот метрів, бовваніла маленька ферма його хазяїна. Далі рівнина видовжувалася й переходила в широку ущелину, яка смугою чорніла вдалині.

Цієї погожої години лінія горизонту, осяяна ранковим світлом, набувала якоїсь первісної чистоти. На небі — жодної хмаринки, вітерець — ані дмухне. Ясне сріблясте небо струменіло збадьорливою свіжістю, що навіювала мрійливість й відганяла думки про спеку.

Мілк², батько цуцика, теж вибіг надвір і невдовзі, принюхуючись та радісно повискуючи, знайшов свого си-

¹ Старий (англ.).

² Молоко (англ.).

ночка. Обидва були задоволені й спокійні, бо москити сьогодні не дошкуляли.

— Свіженький ранок, — озвався Олд, блукаючи поглядом по гайку.

Мілк витріщив очі й байдуже сказав:

— Онде на тому дереві сидить двійко соколів.

Потім обидва зневажливо зиркнули на вола, що проходив мимо, й почали далі, за своїм звичаєм, обстежувати місцевість.

Тим часом на сході віялом розливалася пурпурова барва, горизонт утрачав свою цнотливість. Мілк ступив кілька кроків уперед і відчув у лапі легкий біль. Обнюхавши її, він пригадав, як учора напорівся на колючку і як висмикував її зубами, а потім довго облизував уражене місце.

— Не можу йти, — вигукнув він. — Олд пустив його слова повз вуха. Тоді Мілк додав: — Там багато колючок.

— Авжеж, багато, — погодився Олд.

Сходило сонце; тішачись у його промінні, лісові індічки злітали в кришталево чисте повітря з дзенькотливим сюрчанням, що нагадувало спів ріжків. Собаки, золотаві у сонячному світлі, задоволено приплющили очі, відчуваючи млосне запаморочення. Згодом позбігалися їхні приятелі: Дік, мовчазний, похмурий собацюра; Принц, який вічно світив зубами, бо коаті відкусив йому верхню губу; та Ісондú — такою кличкою цей пес був зобов'язаний індіанцям. Уся братія — п'ять фокстер'єрів, — завмираючи від насолоди, ніжилася на сонці.

Через годину вони попідводили голови й нашорошили вуха; неподалік від них, з боку ранчо, що мало кілька терас, почулися кроки — це сходами спускався хазяїн з рушником через плече. Підійшовши до рогу ранчо, містер Джонс поглянув на небо, чи високо підбилося сонце. Очі в нього були каламутні, а кутики губів опущені — наслідок хмільної вечірки, яка надто довго тривала.

Обтрусившись від пилуги, собаки підбігли до хазяїна й обнюхали його черевики, ліниво вертячи хвостами. Своїм звірячим чуттям вони безпомилково визначили, що хазяїн якось дивно себе поводить, і побігли геть, а тоді знову вляглися на осонні. Проте спека дужчала, і вони перебралися в затінок під терасу.

День був такий, яким були і всі інші дні протягом останнього місяця: безхмарний та спекотний. Здавалося,

сонце аж плавилось у небі, посилаючи на землю палюче проміння, і вона тріскалася, вкривалася корою. Містер Джонс подався на ферму, щоб перевірити, як там учора попрацювали пеони, і повернувся назад у ранчо. Вирішивши надолужити згаяне, він поснідав і завалився спати.

О другій годині прийшли пеони, — на банановій плантації стояло справжнісіньке пекло, — тому було легше попрацювати на фермі. Їх там і зустріли вірні друзі — собаки, яких пеони навчили торік ганяти соколів та злизувати черв'яків, що наліплювалися на соху під час оранки. А коли пеони довбали тверду землю кайлом чи мотикою, собаки влягалися поряд і, висолопивши язики, гучно хекали в такт глухих ударів.

Тим часом спека дужчала. Нагріте сонцем повітря тремтіло, надаючи мовчазному краєвиду якихось примарних обрисів. Земля пашіла, немов розпечене горно, і, щоб якось захиститися від цього жару та від палючого проміння, пеони позамотували собі голови аж до самих вух білими хустками і взялися до роботи. Собаки щохвилини перебиралися від одного кущика до іншого, шукаючи кращого затінку. Вони витягувалися на землі, але невдовзі мусили сідати на задні лапи, щоб легше було дихати.

Вдалині виблискувала на сонці невеличка вапниста ділянка, яку ніхто з пеонів не мав бажання обробляти. І раптом Олд помітив на ній містера Джонса, що сидів на стовбурі поваленого дерева. Підібгавши хвіст, цуцик ступив крок уперед. Інші теж підвелися, але шерсть на їхніх спинах настобурчилась.

— Там наш хазяїн! — вигукнув цуцик, ошелешений виглядом своїх приятелів.

— Ні, це не він! — заперечив Дік.

Чотири собаки глухо загарчали, утупивши очі в привид містера Джонса, який теж не зводив з них погляду. Цуцик несміливо ступив ще кілька кроків, але Принц вищирив зуби:

— Ні, це не він, це — Смерть, його Смерть!

І наляканий Олд приєднався до гурту.

— А щоб, хіба наш хазяїн помер? — здивовано запитав він.

Замість відповіді приятелі почали розлючено гавкати, сполохано припавши до землі. Але містер Джонс уже розчинився в повітрі.

Почувши собачий гавкіт, пеони прийшли поглянути, що там сталося. Вони крутили головами, сподіваючись побачити хоч якусь вівцю, що випадково забрела на ферму, але нічого вартого уваги довкола не було.

Фокстер'єри неквапом побігли до ранчо. Настовбурчений цуцик дріботів попереду, хоча добре знав, що, коли з'явиться примара, його приятелі чкурнуть, аж вітер у вухах засвистить.

— А щоб, як то був наш хазяїн? Живий-живісінький! Звідкіля вам відомо, що це не так? — запитав Олд.

— Ні, це не він, це не міг бути він, — пролунала похмура відповідь. — То Смерть прибрала подобу нашого хазяїна, і її поява віщує нам голод та поневіряння. Проведімо залишок дня біля нашого годувальника. При найменшому шумі зачнемо гавкати й здіймемо тривогу. Містер Джонс має бути задоволений своїми відданими охоронцями.

Нарешті сонце сіло за потемнілою рівниною, і безвітряна ніч посріблила легким місячним серпанком тіла собак, які завмерли навколо ранчо, де на другому поверсі, оговтуючись від учорашньої пиятки, містер Джонс збадьорював себе пляшкою віскі. Посеред ночі вони почули, як важко загупали його кроки по дощаній підлозі, й побачили, що світло у вікні згасло. Тоді собаки, усе гостріше відчуваючи зміну в поведінці хазяїна, збилися в купу й заскавуліли. Вони скавуліли хором, тужливо та безнадійно, а коли всі разом розпачливо завили, то голос Принца був найвиразніший. Ніч наближалася до кінця, але фокстер'єри, стоячи при місячному світлі з набухлими від надривного виття мордами, ніяк не вмовкали, оплакуючи принагідно свої майбутні поневіряння, — та й не дивно, бо хазяїн, якого вони, певно, скоро втратять, часто пестив їх і добре годував.

Уранці містер Джонс упріг мулів у соху, щоб попрацювати в полі. Однак він був незадоволений: коли мули прискорювали ходу, сошники затуплювалися й соха раз по раз вискакувала з землі. Отож містер Джонс неохоче зупинявся й гострив леза. Та по якомусь часі він побачив, що соха, недавно куплена, ось-ось розпадеться, бо гвинти з неї повилітали. Махнувши спересердя рукою, містер Джонс звелів одному пеонові, що працював неподалік, знайти коня, який десь пасся серед такої спеки, й привести на ранчо, але ні в якому разі не гнати галопом. А потім, задерши голову, поглянув на небо: нерухоме, розжа-

рене до білого сонце ризонуло очі. Містер Джонс подався на ранчо, попоїв і піднявся до себе нагору. Собаки, які ані на секунду не покидали свого хазяїна, залишилися чатувати під терасою.

Полудень знемагав під вагою світла й тиші. Вся місцевість була випалена сонцем. Біляста земля на подвір'ї довкола ранчо виблискувала, як розплавлений свинець, і, здавалося, тремтіла перед очима фокстер'єрів, навіюючи їм сон.

— Смерть більше не з'явиться,— промовив Мілк.

Почувши оте «не з'явиться», Олд миттю нашорошив вуха, скочив на ноги й тривожно загавкав. Потім умовк, але його неспокій уже передався приятелям.

— Таки не з'явиться,— невпевнено сказав Ісонду.

— Мабуть, у хазяїна знову розболівся зуб, і він сидітиме дома,— висловив припущення Принц.

Стріпуючи крилами та розтуливши дзьоб, через розжарений сонцем двір перебігла у затінок тераси курка. Принц байдуже глянув на неї, підстрибнув і раптом вигукнув:

— З'явиться пізніше, ось побачите!

Невдовзі на подвір'я зайшов пеон, ведучи за вуздечку коня. Собаки підхопилися й здійняли лютий гавкіт, відчуваючи, що Смерть близько. Кінь ступав з похиленою головою, але скорявся своїй долі. Він проминув ранчо, попрямував до колодязя й зненацька, розм'який під сонцем, повалився на землю.

Містер Джонс спустився вниз, бо чомусь не спалося. Він саме збирався розпорядитись, щоб розмонтували соху, аж тут уздрів пеона, а біля нього — розпростертого коня. Голова змученої, бідолашної тварини затремтіла й похилилася набік. Кінь повільно сконав. Пеон марно хльоскав його нагайкою, в цьому не було вже потреби. Містер Джонс звелів йому йти на ферму, не бажаючи чути ніяких пояснень.

Собаки були задоволені. Смерть, яка шукала їхнього хазяїна, вподобала собі коня й проникла в його нутро. Може, цим вона і вдовольниться? Охоплені радістю, вільні від поганих передчуттів, вони побігли на ферму слідом за пеоном, аж раптом почули, як містер Джонс крикнув йому навздогін, щоб роздобув нові гвинти для сохи. Але пеон відповів, що крамницю в селищі зачинено і продавець, мабуть, спить. Тоді містер Джонс, проклинаючи все на світі, роздратовано зняв з гвіздка сомбреро й сам пішов по гвинти. Він вирішив розім'ятися,

адже прогулянка була добрими ліками від кепського настрою.

Собаки застрибали біля нього, проте невдовзі затрималися в затінку першого ж ріжкового дерева, бо нестерпно припікало сонце. Але злякавшись, що хазяїн відійде надто далеко й зникне з очей, вони через хвилину побігли за ним, бо страх утратити свого годувальника був дужчий, ніж загроза сонячного удару.

Розбудивши продавця, містер Джонс купив нові гвинти й подався назад. Щоб скоротити відстань, він зійшов з кривулястої, запилюженої дороги й навпрошки рушив до своєї ферми. Біля річки Салдіто він побрів через заливний луг, заплутуючись у брудних віхтях соломи та обминаючи покидьки, які понаносила нещодавня повінь. Містер Джонс хитався від втоми, в голові паморочилося від азотних випарів, а спека усе не спадала і навіть дужчала.

Нарешті він виліз з води й скоро опинився в своїх володіннях, геть виснажений і напівпритомний. До страшної спеки додавалися ще й задушливі випари повені, яка вгамувалася три дні тому. Угорі — біле-білісіньке небо, й знову — ані подуву вітерця.

Від нестачі свіжого повітря в містера Джонса заболіло серце, і він зрозумів, що не розрахував своєї сили. Несподівано в скронях гулко запульсувала кров, голову здавило ніби якимись велетенськими лещатами, і, здавалося, череп ось-ось трісне. Відчуваючи жахливе запаморочення, містер Джонс окинув вигін каламутним поглядом і, зціпивши зуби, вирішив негайно позбутися цієї слабості. Він ступив кілька кроків уперед, потім швидко повернув назад, зробив півколо й різко озирнувся на всі боки. Перед очима попливли рожеві плями...

Протягом усієї його подорожі собаки невідступно йшли за ним, висолопивши язики. Вряди-годи вони затримувалися в затінку кущів, щоб трохи віддихатися. Собаки теж відчували нестачу повітря, але, на щастя, ферма була вже близько. Зібравшись на силі, вони підтюпцем побігли туди, катовані немилосердним сонцем.

Та раптом Олд, який біг попереду, побачив містера Джонса, який чомусь уже стояв за дротяною огорожею ферми. Одягнутий у білу одіж, хазяїн повільно рухався назустріч собакам. І тут Олд згадав про привид, що недавно з'явився перед ними. Цуцик озирнувся на справжнього містера Джонса й порівняв його з постаттю в білому.

— Тепер і я бачу, що це Смерть,— жалібно заскавулів Олд.

Інші собаки теж помітили привид; настобурчившись, вони почали гавкати. Він переліз через загорожу, і собаки ще раз пересвідчилися — вилитий містер Джонс, тільки якийсь холодний і безживний. Пройшовши п'ять метрів, привид зупинився, поглянув на собак своїм блакитним мертвотним поглядом і пішов далі.

— Нелегка доля в нашого хазяїна,— зітхнув Принц.

— Треба примару зупинити,— завили всі, та з переляку ніби вклякли в землю.

Тим часом постать у білому посувалася вперед, але вже не туди, де стояли собаки, а навскоси, назустріч містеру Джонсу. Собаки зрозуміли: це таки кінець. Їхній хазяїн, мов сновида, теж зрушив з місця і пішов в обійми своєї Смерті. Відстань між ними дедалі скорочувалася. Підбгавши хвости, собаки розпачливо завили. Через кілька секунд зустріч відбулася. Містер Джонс завмер, потім крутнувся на підборах і впав на землю, а привид зник, немовби його й не було.

Пеони, які теж спостерігали цю сцену, кинулися до ранчо, щоб принести води, але вона вже була непотрібною; не приходячи до тями, містер Джонс віддав богові душу. Містер Мор, його рідний брат, був саме в Буенос-Айресі, однак, діставши сумну звістку, швидко приїхав на ферму; через чотири дні він розпродав усе майно й поїхав відпочивати на південь. Індіанці поділили собак між собою, і в тварин почалося нове життя. Вони охляли, вкрилися коростою, були вічно голодні, отож їм не лишалося нічого іншого, як підживлятися маїсовими качанами, роблячи набіги на довколишні ферми.

Одного дня замулені й піняві води Верхньої Парани несли мене від містечка Сан-Ігнасіо до цукрового заводу Сан-Хуан із швидкістю шість миль на годину, час від часу кидаючи на пороги.

Ще з квітня я чекав цієї повені. Мої мандрі на каное по виснаженій спекою Парані зрештою настобісіли греку. Це був колишній старий матрос британського військового флоту, замолоду, можливо, пірат на Егейському морі, у себе на батьківщині, а тепер — і це вже точно! — контрабандист, який возив канью¹ в Сан-Ігнасіо протягом останніх п'ятнадцяти років. Отакий у мене був інструктор та провідник.

— Чудово, — сказав грек, поглядаючи на збурену річку. — Дасть бог, і ви ще станете моряком. А для початку вам слід скуштувати, яка вона, Парана, під час повені. Бачите, — показав він рукою, — оту скелю з Грецького пасма?

¹ К а н ь я — тростинова горілка.

Так ось: коли вода її накриє й порогів не буде видно, роздивіться з усіх боків Тейукуаре, і якщо повернетесь назад цілий, то ваші м'язи дечого варті. Візьміть запасне весло, бо зламаєте одне, а то й два, — це вже напевне. Та не забудьте про бідон з-під гасу, дома їх у вас ціла купа, тільки добре залийте кришку воском. Коли перевернетесь, то чіпляйтесь за нього. Щоправда, з усім цим причандаллям теж можна втопитися.

Таким чином мені нічого не лишалось, як прихопити запасне весло й поплисти за течією до затоки Тейукуаре. Велика повінь несла колоди, гнилу солому, брудну піну й трупи тварин — у цій глибокій затоці вони й осідали. Заплутуючись у водоростях саргасо, яких тут ціле зелене море, покидьки збиваються у купи, утворюють оманливу подобу твердої землі; вони повільно насувають на берег, а потім, ніби відламуючись від нього, сунуть назад.

Стовбури дерев лежать на поверхні у формі кола, але поволі, під тиском води, яка прибуває, починають перемішуватися, нарешті течія захоплює їх, несе вниз, і вони, крутячись та підстрибуючи, мчать через останні пороги Тейукуаре, які тягнуться метрів вісімдесят.

Саме тут річку перетинає пасмо цих підводних скель, звужуючи її річище на дві третини. Усім своїм громадам Парана б'ється об пороги й шукає виходу, утворюючи бистрини, де навіть при низькій воді човняреві не можна ловити гав. І головне, що цих бистрин ніяк не оминати — у вузький рукав затує зі страшною силою. Крутячись у скаженій водоверті, річка падає вниз, де широка смуга піни відділяє стік від спокійної води нижнього плеса.

Я віддався течії, і вона понесла мене. Блискавкою промайнувши по бистрині, я закружляв у бурхливих водах потоку. Вся моя увага була прикута до весел, якими я по черзі пригальмовував, щоб зберегти рівновагу. Моє каное було завширшки усього шістдесят сантиметрів, важило тридцять кілограмів і мало кілька міліметрів товщини — здавалося, тицьнеш пальцем, і наскрізь проб'єш. Зате воно з фантастичною легкістю ковзало по хвилях. Авжеж, подорожувати річкою з півночі на південь і з заходу на схід — заняття привабливе, але ні на мить не можна забувати, який тендітний в тебе човник.

Отже, пливучи серед мішанини стовбурів та гілляччя, що здавалася так само нерухомою, як і моє каное, хоча мчали ми з шаленою швидкістю, я проминув острів Торо, проскочив повз гирло Ябебірі та пристань Санта-Ану

й дістався до цукрового заводу, але відразу повернув назад, бажаючи цього ж таки вечора прибути в Сан-Ігнасіо.

Однак у Санта-Ані мене взяли сумніви. Грек був правий: одна річ Парана при низькій чи середній воді, а інша — під час повені. Чи не перекинеться на бистрині моє каное, коли я попливу далі проти течії? Відомо, що, падаючи з порогів, річка завмирає внизу тихим плесом — ось у цьому й ховається небезпека. Рухаєшся по мертвотній гладіні, і раптом треба ковзнути потоком, що падає униз. На стійкому човні боятися нема чого, але на такому, як мій, шубовснути сторч головою дуже легко, особливо в темряві. Сутінки густішали, отож я витяг каное на берег і вирішив почекати наступного дня, аж раптом побачив чоловіка та жінку, які швидко спускалися до мене по схилу пагорба.

Вони скидались на подружжя і мали вигляд іноземців, хоча й були вдягнуті за місцевим звичаєм. У чоловіка рукави сорочки закасані до ліктів, але, очевидно, не для роботи, бо на заворотах не було видно жодної брудної плямки. На жінці — великий, до підборіддя, фартух, одягнений поверх плаття й підперезаний лакованим ременем, що гарно охоплює талію. Одне слово, чистенькі торговці, ситі й задоволені, які живуть за рахунок чужої праці.

Панібратськи привітавшись, вони почали з великою цікавістю роздивлятися моє іграшкове каное, а тоді промовисто поглянули на річку.

— Сеньйоре, це добре, що ви надумали лишитися, — сказав чоловік. — Вночі такою річкою не плавають.

Жінка поправила пояс.

— А дехто й плаває, — грайливо посміхнулася вона.

— Воно то так... Але нас із тобою брати до уваги не варто, — зауважив чоловік. — Я вас попередив, сеньйоре. — А тоді провадив далі: — Якщо ви, сеньйоре, надумали перечекати, ми створимо вам усі умови. Ось уже два роки, як ми торгуємо тут. Прибутків мало, але нам вистачає. Ну то що, сеньйоре?

Я радісно погодився й пішов разом з ними до крамнички, адже добрі стосунки не завадять. Вечеря, на диво, була кращою, ніж у мене вдома, а стіл так сервіровано, що в цих місцях могло здатися сном наяву. Крамарі, з якими я щойно заприятелював, виявились добрими людьми, веселими та чистенькими, — ще б пак, вони не знали важкої роботи.

Після чудової кави ми всі разом подалися до річки, і я ще далі витяг каное на берег, тому що руда спінена Парана прибувала протягом ночі на кілька метрів. Чоловік та жінка знову вступилися в темне громаддя річки.

— Ви правильно зробили, що залишилися тут, сеньйоре,— повторив чоловік.— О! Сьогодні вночі подолати Тейукуаре неможливо... Навряд чи хтось на це здатний... хіба що моя кохана...

Я здивовано поглянув на жінку, яка й далі грайливо посміхалася, смикаючи пальцями ремінь.

— Ви пропливли вночі через Тейукуаре? — запитав я.

— О, так, сеньйоре!.. Але тільки один раз, і без ніякого бажання. Ми обоє тоді геть збожеволіли.

— Ну, а річка? Якою вона була?

— Річка? — перепитав чоловік.— Вона збожеволіла дужче, ніж ми. Сеньйоре, ви знаєте пороги біля острова Торо? Тепер вони до половини у воді. А тоді їх не було видно... Бо зверху нуртувала й ревіла вода, аж тут було чути... То були інші часи, сеньйоре! Ось, дивіться, яку я маю про них згадку... Прошу, запаліть сірника.

Чоловік закасав холошу, і я побачив на щиколотці глибокий рубець, точніше, сітку з твердих сріблястих рубців.

— Бачите, сеньйоре? Це пам'ять про ту ніч. Усього лише невеличкий скат...

І тоді я смутно пригадав напівзабуту історію про те, як одна жінка цілий день і цілу ніч гнала річкою човен, щоб урятувати свого присмертного чоловіка. Невже та жінка і є оця щаслива чистенька крамарка, яка стоїть отут переді мною?

— Так, сеньйоре, це була я.— Вона засміялась, побачивши моє німе здивування.— Тепер би я сто разів подумала, перш ніж зважитися на такий вчинок. То були інші часи, і їх уже не повернути!

— Ніколи не повернути,— підтвердив чоловік.— Та як згадаєш... Ми геть тоді здуріли, сеньйоре! Але якби сиділи на місці, то подумайте, що чекало б на нас: розпач, бідність... Так, інші були часи!

Хотілося б вірити! Мабуть, у ту пору вони й справді були здатні на безумство. Сон мене не брав, бо дуже кортіло дізнатися про всі подробиці. І ось тут, на березі річки, яка все прибувала й прибувала, в полоні темряви, такої, що й ніг наших не було видно, я почув розповідь про сумну, трагічну ніч.

Приїхавши до чужої країни, де нажити грошей, попри всі сподівання, слушної нагоди не випадало, — а ця несподіванка чекає на всіх переселенців, — мої нові приятелі розтринькали свої заощадження й попервах не знали, що робити далі. Але вирішили боротися до кінця. На ті останні песо, що в них лишилися, вони купили старе каное, просмолили всі щілини та й взялися торгувати. В селищах, що траплялися на їхньому шляху, вони скуповували мед, помаранчі, цукрову тростину, різне побутове начиння й перепродували все це на базарі в Посадасі, але прибуток мали, як то кажуть, символічний. Не знаючи до пуття про попит на свої товари, вони везли, наприклад, бідони тростинового меду, якого було на березі вже по саму зав'язку, або ж помаранчі, що їх на побережжі пропонували майже за безцінь.

Щоденне важке життя, сповнене невдач, постійно породжувало ту саму проблему: на світанні дістатися в Посадас і повернутися назад, щосили веслюючи Параною проти течії. Жінка завжди була поряд з чоловіком і веслувала не гірше, ніж він.

В один з таких торгових днів, двадцять третього грудня, вона сказала:

— Мабуть, слід відвезти до Посадаса тютюн та банани, а, пливучи назад, захопити великодні коржики й кольорові свічки. Адже післязавтра великдень, і ми вигідно продамо їх власникам тутешніх крамничок.

Проте чоловік зауважив:

— У Санта-Ані багато не продаси. Але думаю, що в Сан-Ігнасіо ми збудемо залишки.

Як вирішили, так і зробили. Вранці того ж дня спустилися за течією до Посадаса, розраховуючи повернутись додому на світанку наступного дня.

Парана широко розлилася, її брудна вода щохвилини прибувала. У верхньому басейні вдарили тропічні зливи, отож не лишилося жодного тихого плеса, де б весляр міг перепочити. Куди не кинь оком, річка нестримно мчала вниз усією своєю величезною масою. Вдалині оманливо заворожувала блискуча гладінь, але варто було підплисти ближче, як під суцільним муаром поверхні вгадувалися підступні водоверті.

Однак чоловік та жінка, ні миті не вагаючись, вирішили подолати п'ятнадцять миль проти течії, приваблені можливістю розжитися кількома песо. Жадоба до грошей, яка переповнювала їхні душі, знову породила страх перед

примарою бідності, і хоча насправді до здійснення їхніх золотих снів лишалося не так уже й багато часу, але в ту хвилину вони ладні були проплисти всю Амазонку з кінця в кінець, аніж втратити п'ять-шість песо.

І подружжя помандрувало проти течії назад — жінка веслувала, а чоловік сидів на кормі, орудуючи багром. Вони вже добряче впріли, але каное ледь посувалось, і кожні двадцять хвилин, переходячи через пороги, доводилося знову й знову подвоювати сили — жінка з відчаєм біла веслами по воді, а чоловік, зігнувшись на кормі, підштовхував каное багром, який вимотував з нього всі жили.

Так без особливих пригод минуло десять, потім п'ятнадцять годин. Пропливаючи повз гайки та моріжки, тиснучись до берега, каное здавалося маленьким і жалюгідним на безмежній блискучій річці.

Чоловік та жінка були добре натреновані, тому протягом цього часу ще якимось трималися. Нарешті вони побачили вдалині Санта-Ану й вирішили переночувати на березі, та не встиг чоловік ступити в прибережний мул, як голосно вилаявся й стрибнув у каное; на щиколотці, трохи вище ахілесової п'яти, червоніла рана з ліловим припухлим обідком — саме в те місце увігнав скат свою отруйну голку.

Жінка здавлено вигукнула:

— Що таке?.. Скат?..

Звиваючись від болю, чоловік стискав руками вражене місце.

— Так...

— Дуже болить? — спитала жінка, побачивши його перекривлене обличчя. І він процідив крізь зціплені зуби:

— Страшенно...

Жорстока боротьба за існування, яка загартувала їх і навчила цінувати кожну хвилину, зробила непотрібними довгі розмови. Обоє марно намагалися пригадати хоч якийсь рятівний засіб. Але на думку нічого не спадало. Та раптом жінка згадала: припарки з індіанського перцю.

— Швидше, Андресе! — вигукнула вона, хапаючись за весла.— Лягай на корму, я повезу тебе в Санта-Ану.

Чоловік, затиснувши рукою рану, почав уможовитись на кормі, а жінка тим часом взялася до роботи.

Похмура й зосереджена, вона мовчки веслувала протягом трьох годин, відганяючи думки, які могли підточити силу її волі. На кормі звивався від болю чоловік, бо укол ската завдає пекельних мук,— навіть всихання ноги при

кістковому туберкульозі суща дрібниця в порівнянні з тими стражданнями. Час від часу у пораненого з грудей виривалося хрипке зітхання. Але жінка не чула, чи просто не хотіла цього чути, і тільки озиралася, щоб визначити, скільки ще лишилося плисти.

Нарешті вони дістались до Санта-Ани; однак у жителів побережжя не було індіанського перцю. Що робити? Проте, щоб іти в селище, не могло бути й мови. Охоплена тривогою жінка згадала: за порогами Тейукуаре, неподалік від бананової плантації Блоссе, біля самісінької річки оселився кілька місяців тому один натураліст, німець за походженням, якого Паризький музей відрядив для дослідження тутешньої природи. Жінка згадала також, що німець вилікував двох селян від укусів отруйних змій; цілком можливо, він зуміє врятувати її чоловіка.

Вона знову налягла на весла, і ось тоді розпочався смертельний поєдинок бідолашної жінки з розбурханою стихією.

Куди сягало око, нуртувала повінь, і в темряві ввижалося, ніби ліс перевертається догори корінням і падає на каное, однак насправді воно змагалося з течією посеред річки. Від тертя об держакі весел долоні змученої жінки вкрилися кривавими мозолями, але вона надсаджувалась і далі, хоча річка, ніч та втома немовби штовхали її назад.

До гирла Ябебірі жінці ще вдавалося ощадливо витратити сили, але в безкрайній заплаві, що тягнеться від Ябебірі до перших порогів Тейукуаре, вона ні на мить уже не могла перепочити, борючись зі стрімкою течією біля зарослих берегів. Після кожного занурення у воду весла витягували на поверхню жмути камалоте; ці рослини обплутували також своїми вузлуватими, чіпкими стеблами ніс каное, заважаючи йому рухатись, і тоді жінка, перекившись через борт, обривала їх просто під водою. А коли вона знову опускалася на сидіння, то її руки, ноги, увесь тулуб нили, мовби від побоїв.

Урешті-решт нічне небо на півночі заступили стрімчаки Тейукуаре, але тут чоловік, ухопившись обома руками за борт каное, пронизливо закричав.

Жінка озирнулася й спитала:

— Дуже болить?

— Так, — хрипко відказав він, задихаючись, і здивувався, що не зміг стримати крику. — Але я не хотів. — І тихо додав, наче боявся розплакатись: — Більше не буду!

Він добре розумів, що за таких обставин не можна розслаблятися перед нещасною жінкою, яка самовіддано рятувала його. Ясна річ, закричав він несамохіть, бо затуманював розум гострий біль, що пронизував ногу.

Але невдовзі на каное впала тінь першого стрімчака, і ліве весло вдарилося об величезну брилу. Від цього місця до південних порогів Тейукуаре течія втихомирювалася, вода була спокійною. Та не встигла жінка перепочити, як з корми пролунав крик. Вона не повернула голови, проте її чоловік, якого вкривав холодний липкий піт і біла лихоманка, скрикнув знову.

Попервах, жаліючи дружину, він терпів: кричав лише вряди-годи, а потім умовкав, зціплюючи зуби. Але скоро нерви його не витримали, свідомість затьмарилась, і, геть очманілий від болю, він уже не чув свого крику.

Боячись розбитись об стрімчаки, жінка не зводила очей з берега, дотримуючи безпечної відстані. Вона ні про що інше не думала, а тільки загрібала веслами. І лише коли ніч розтинав особливо гучний і болісний крик, жінка на якусь мить ціпеніла.

Зрештою вона кинула весла, опустила руки на коліна й прошепотіла:

— Не кричи...

— Не можу! — надривався чоловік.— Господи, які тортури!

Жінка крізь сльози сказала:

— Візьми себе в руки!.. Я все розумію!.. Прошу, не кричи! Ти заважаєш мені!

А він:

— Я теж усе розумію... Але не можу! Ой лишенько!

А тоді, майже збожеволівши, усе голосніше й голосніше:

— Не можу! Не можу! Не можу!..

Кілька хвилин вона просиділа непорушно, як мертва, поклавши голову на руки. Потім випросталась і мовчки взялася за весла.

Подвиг, що його звершила ця тендітна жінка, яка вісімнадцять годин поспіль не випускала з рук весел, аби рятувати свого присмертного чоловіка,—один з тих, яких двічі в житті не звершують. У суцільному мороці вона почала поєдинок з південною бистриною Тейукуаре, де течія разів з десять затувала її у водоверті. Стільки ж разів жінка марно пробувала вхопитися за скелю і в такий спосіб перетягти каное через пороги... Нарешті вона визначила, під яким кутом слід плисти, щоб течія не кинула її

на гострі пороги, і десь із півгодини на самісінькому гребені бистрини шалено загірбала веслами. Солоний піт затьмарював їй очі, але про перепочинок, навіть миттєвий, годі було й думати. Попереду, на відстані трьох метрів, стриміла скеля, яку їй не вдавалося обійти,— протягом кожних п'яти хвилин каное посувалося усього лише на кілька сантиметрів; нещасній ввижалося, що весла не торкаються води, такі скажені були зустрічні потоки.

Жінка сама не усвідомлювала, якими рештками сили, якою величезною нервовою напругою перемогла вона цей кошмарний сон. Єдине, що додавало їй духу, були жалібні крики чоловіка, що корчився від болю на кормі.

На щастя, кінець подорожі через дві бистрини в глибині затоки й через останню, повз крайні пороги, був уже не такий важкий. Та коли каное причалило біля Блоссе й вона хотіла припнути його до берега, то гора, здавалося, почала падати їй на голову, руки й ноги раптом заніміли, усі відчуття зникли, і бідолашна жінка знепритомніла.

— Ось так це було, сеньйоре! Два місяці я не вставав з ліжка, ви ж бачили мою ніву. Біль був просто нестерпний, сеньйоре. Якби не моя кохана, то ви, сеньйоре, не почули б від мене цієї історії,— закінчив чоловік, кладучи руку на плече своїй рятівниці.

Притиснувшись до нього, тендітна жіночка сміялася. Спокійні й чистенькі, вони аж сяяли від щастя — куди ж там, їхня мрія про прибуткову крамничку стала дійсністю!

Ми знову поглянули на темне громаддя річки, яка щохвилини прибувала, і я сказав собі: подумати тільки, адже заради такого жалюгідного ідеалу, що був рушійною силою їхніх повсякденних учинків, ці дрібні торговці, самі того не відаючи, піднялися до вершин справжнього героїзму.

О четвертій годині дня дорогою сунули чоловік та жінка. Дихати було важко, бо після урагану стояла задуха, до якої додавалися ще й важкі азотні випари заливних лугів. Дощ стих, і ось уже протягом години промоклі до кісток подорожні з сумною безнадією брели вперед.

— Витримаєш? — запитав чоловік. — Ще трохи, і кінець нашим мукам...

Жінка — бліда, з синцями під очима — кивнула головою.

— Так, — відповіла вона, пришвидшуючи ходу.

Але тієї ж миті вчепилася рукою за гілку, яка нависла над дорогою. Чоловік, ідучи попереду й зачувши глухий стогін, підскочив до своєї супутниці.

— Не можу більше!.. — бурмотіла вона перекривленими, пошерхлими вустами. — О господи!..

Дружина була вагітна. Чоловік тужливо й безпорадно поглянув навколо й ще раз переконався, що сподіватися на допомогу — марна річ. Тоді, скоряючись перед невід-

воротністю долі, він наламав гілок, розстелив їх на землі й поклав жінку зверху. А сам сів в узголів'ї, вмостивши її голову на своїх колінах.

Чверть години минуло в мовчанні. Та несподівано бідолашна забилася в корчах, почала сіпатися на всі боки; дужий з вигляду чоловік насилу втримував її в своїх обіймах. Невдовзі вона обм'якла й знепритомніла, а по якомусь часі її знову звели корчі, але не такі сильні, як першого разу. Проте ясно було одне: порятунку немає, жінка приречена...

Переляканий чоловік у розпуці дивився на її змучене обличчя, на посинілі вуста, вкриті бульбашками кривавої піни. Не знаючи, що робити далі, він доторкнувся пальцем до її щоки.

— Карлото! — покликав слабким голосом. І стрепенувся, прикипівши до жінки божевільним поглядом.— Такий уже наш талан,— пробурмотів він.— Така вже наша доля,— і в його розпашілому мозку зароїлися спогади.

Вони приїхали сюди з Європи, покинувши на догляд батьків свого дворічного первістка. Під час подорожі жінка завагітніла, але з тупою наполегливістю вони подалися разом з іншими емігрантами в Макале... Дорогою відбилися від гурту й лишилися самі, бо жінці важко було йти... І ось за таких обставин їх спіткало лихо...

Він стрепенувся вдруге, і очі в нього гарячково заблищали.

— Померла! Померла разом з дитиною!

Підтримуючи на колінах її похололу голову, він просидів отак чотири години, приголомшений страшною реальністю.

На думку нічого не спадало; коли почало сутеніти, він узяв небіжчицю на плечі й вирушив у зворотну путь.

Обабіч простяглися заливні луки. Скоро настала срібляста безвітряна ніч, і в повітрі задзижчали москити. Зігнутий в три погібелі чоловік чвалав дорогою, та раптом ноги в нього підігнулись і він знепритомнів, падаючи на землю разом з небіжчицею.

А коли отямився, сонце вже зійшло. Щоб зовсім не охляти, чоловік підкріпився бананами — іншої поживи не було. Хай там що, але він мусить, повинен зібратися на силі, бо, перш ніж поховати дружину, йому доведеться мандрувати ще хтозна-скільки часу. Потім він спробував завдати мертве тіло собі на плечі, проте не зміг. Тоді щільно обкрутив його ліанами й поволік за собою.

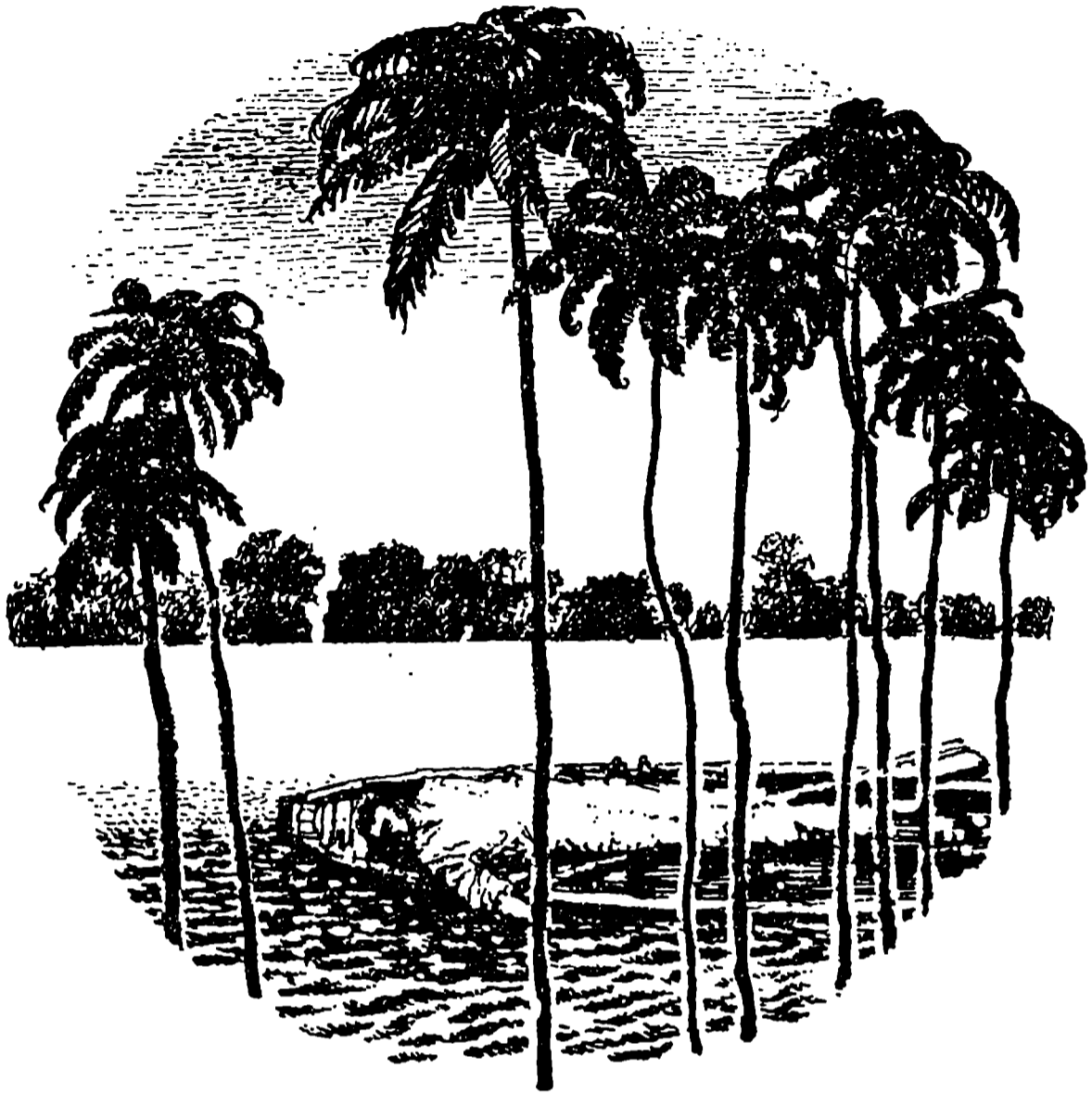
Протягом трьох днів, без відпочинку, під розжареним до білого небом, а вночі катований москітами, голодний чоловік ішов і йшов, очманілий від трупного смороду, напівпритомний, гнаний однією лише нав'язливою думкою : вивезти з цієї ворожої жорстокої країни тіло коханої дружини.

Увесь наступний, четвертий день, він пролежав у напівзабутті, а під вечір побрів далі. Та коли сіло сонце, виснажений до краю чоловік почав марити й під вагою небіжчиці безсило повалився на землю.

Запала ніч, сповнена дзижчанням москітів; вони обліплювали обличчя й нещадно смоктали кров, але болю він не відчував — його мозок терзали жахи та відлуння спогадів.

Жовто-рожевий місяць поволі бліднув. Заливні луки, які, наче море, розкинулися до самого виднокола, відсвічували жовтавою барвою й дихали смертю.

Чоловік тіпався в лихоманці; час від часу, обхопивши руками тремтячі коліна, він обводив безтямним зором отруйні простори, і там, далеко-далеко, в азотних випахах, — поставало маленьке охайне село в Сілезії, звідки була родом його дружина, Карлота Поенінг; і ось вони вже повертаються туди щасливими та багатими, і ось назустріч їм вибігає їхній первісток, гарненький хлопчик...

Чоловік наступив на щось м'яке й одразу відчув укус у ногу. Він лайнувся, відстрибнув убік і, обернувшись, побачив яракакусу, яка, згорнувшись кільцями, чекала нового нападу.

Чоловік кинув швидкий погляд на ногу, де проступили дві великі краплини крові, і вихопив із-за пояса мачете. Змія побачила небезпеку, але було вже пізно: замашний удар мачете розтяв їй хребет.

Чоловік схилився над фіолетовою ранкою, витер кров. Гострий біль почав проймає всю ногу. Швидко перев'язавши хустиною литку, чоловік рушив стежкою до свого ранчо.

Біль в нозі дужчав, нога розпухла, йти було важко. У горлі з'явилася металева сухість, захотілось пити, і він голосно вилаявся.

Нарешті чоловік дістався до ранчо й знесилено упав на стілець. Фіолетової плями уже не було видно — вона розчинилась у величезній пухлині, яка охоплювала всю ногу. Шкіра, здавалось, потоншала, напружилася так, що ось-ось трісне. Він хотів покликати дружину,

та голос зрадив йому — з сухого горла вирвалося лише хрипіння. Спрага мучила дедалі сильніше.

— Доротеє! — нарешті вдалось вигукнути крізь хрипіння. — Дай кань'ї!

Жінка підбігла з повною склянкою, чоловік вихилив її трьома ковтками, але міцності не відчув.

— Я просив кань'ю, а не води! — захрипів він. — Дай мені кань'ї!

— Так це ж вона і є, Пауліно! — перелякано вигукнула жінка.

— Ні, ти дала мені води! Кажу тобі, я хочу кань'ї!

Жінка стрімголов побігла й повернулася з оплетеною сулією. Чоловік випив одну за одною дві склянки, але знову не відчув міцності.

— Так, кепські справи... — пробурмотів він, розглядаючи ногу, що набула трупного кольору й блищала, як від гангрени. Над туго зав'язаною хусткою вона набухла, ніби якась жахлива кров'янка.

Раптовий різкий біль, наче ударами блискавки, доходив уже до паха. Жахлива сухість у горлі, яку ще дужче розпалювало дихання, наростала разом з болем. Коли чоловік спробував підвестися, то почав блювати й, перегнувшись навпіл, оперся лобом на дерев'яну спинку стільця.

Однак він не хотів помирати; спустившись до берега, бідолаха заліз у човен, сів на кормі, відштовхнувся палицею і поплив на середину Парани. Течія менш ніж за шість годин донесе його до Такуру-Пуку.

Напружуючи останні сили, чоловік дістався до середини річки. Але там знесилено впустив палицю на дно човна і після нового нападу блювоти — цього разу з кров'ю — звернув свій погляд на сонце, що вже сіло за гору.

Вся нога набула затверділих безформних обрисів; низ живота також почав опухати, болів страшенно, на ньому проступили великі білі плями. Чоловік подумав, що сам він ніколи не дістанеться до Такуру-Пуку, і тому вирішив звернутися по допомогу до свого кума Алвеса, хоч і не був з ним у дружніх стосунках.

Течія відносила його до бразільського берега, і він зміг легко причалити. По стежині проповз угору по берегу, але через двадцять метрів, виснажений, упав на груди.

— Алвесе! — мляво вигукнув чоловік, даремно дослухаючись до тиші! — Куме! Не відмов мені цього разу! — прошепотів він, піднімаючи голову.

У тиші сельви не чулося жодного звуку. Чоловік насилу

дістався до човна, і течія, підхопивши його, знову понесла вниз по річці.

В цих місцях Парана тече по дну глибокої ущелини. На берегах, всіяних чорними базальтовими брилами, росте ліс, так само чорний. Обабіч — грізні стометрові скелі, біля підніжжя яких і біжить річка, спінюючись бульбашками брудної води. Похмурий краєвид, у якому царює тиша смерті. І все ж, коли вечоріє, ця зловісна краса набуває своєрідної величі.

Сонце вже сіло. Чоловік напівлежав на дні човна, і раптом тіло затіпала лихоманка. Та невдовзі по тому він важко, зі здивуванням підвів голову: йому покращало. Нога ледь боліла, спрага вже не так дошкуляла, а звільнені груди повільно розправилися — дихати стало легше.

Без сумніву, дія отрути припинялася. Чоловік почував себе майже добре, і хоч не мав сили поворухнути рукою, але сподівався, що вечірній дощик освіжить його. Він розраховував, що до Такуру-Пуку лишилося пливти менше трьох годин. Самопочуття дедалі покращувалось, і поволі наповзала сонливість, сповнена спогадами. Отруєний уже не відчував болю ні в нозі, ні в животі. Чи живий ще його кум Гаона у Такуру-Пуку? Може, йому ще вдасться зустрітись і зі своїм колишнім хазяїном, містером Дугальдом, і з приймальником деревини...

Чи довго ще пливти? Небо на сході стало золотавим, річка вкрилася рожевим серпанком. Із затіненого парагвайського берега на річку струмувала вечірня свіжість, пройнята ароматом квітів і лісового меду. Кілька птахів тихо пурхнули у бік Парагваю.

Течія швидко несла човен униз по річці. Часом він кружляв на одному місці, потрапляючи в бурхливий вир. А чоловік почував себе усе краще і тепер почав точно вираховувати, скільки ж часу він не бачив свого колишнього хазяїна, містера Дугальда. Три роки? Ні, це забагато. Два роки дев'ять місяців? Оце вже точно.

Раптом його груди звела крижана судома.

Що ж це таке? І дихання перехопило...

З приймальником деревини Лоренсо Купіл'єю він познайомився в Пуерто Есперанса у п'ятницю перед великим днем... У П'ятницю? Так. Або в четвер...

Чоловік повільно випрямив пальці на руках і прошепотів:

— У четвер...

Це були його останні слова.

У Східному Сальто я маю двох небожів, тепер уже дорослих. Коли їм виповнилося по дванадцять років, то вони, начитавшись романів Жюль Верна, вирішили втекти з дому й поселитись у лісі, який був неподалік від міста. Їм страшенно закортіло пожити первісним життям — тобто полюванням та рибною ловлею. Щоправда, хлопці забули взяти з собою рушницю й риболовні гачки, але такі дрібниці їх мало хвилювали, — головне було заховатися в лісі, поринувши в повне небезпек вільне життя. Так вони й вчинили.

Але, на жаль, другого ж дня наших робінзонів знайшли перелякані родичі. Хлопці почувалися героями, хоча й мали жалюгідний вигляд; на превеликий подив своїх менших братів, які також почали зачитуватися Жюль Верном, вони ще не розучилися ходити на двох ногах і не забули людської мови.

Пригода наших робінзонів могла, однак, закінчитися трагічно, коли б вони втекли в інший ліс, не такий

обжитий, як цей. Наприклад, у той, що в провінції Місьйонес, де розплатилися б життям,— таке лихо сталося з Габрієлем Бенінкасою, який захотів випробувати на міцність свої нові гумові чоботи.

Коли Бенінкаса вивчився на фінінспектора, то йому рантом забаглося трохи пожити в сельві. У кожному разі, не запальна вдача штовхнула його на відчайдушний крок. Адже Бенінкаса — товстенький, рум'яний, з чудовим здоров'ям — був юнаком розважливим та поміркованим. Ясна річ, він віддавав перевагу чаю з молоком і тістечкам, аніж отій випадковій і шкідливій їжі, якою йому довелося б підхарчовуватися в сельві. Отож подібно до парубка, який перед весіллям, прощаючись із безтурботним життям, влаштовує нічну пиятику в товаристві друзів, так само й Бенінкаса вирішив урізноманітнити своє нудне існування якоюсь пригодою.

З цією метою він і подався вгору берегом Парани до однієї з лісорозробок. Розкішні гумові чоботи він одягнув одразу ж за містом, бо остерігався крокодилів, які вигрівалися біля води. Дорогою фінінспектор увесь час слідкував, аби не подряпати чобіт чи не вступити в грязюку.

Таким чином Бенінкаса дістався до лісорозробки свого хрещеного батька. Але тому довелося вгамувати запал хрещеника.

— Куди це ти зібрався?! — здивовано вигукнув він.

— У сельву, хочу трохи розім'ятись,— відповів Бенінкаса,— закидаючи вінчестер за плече.

— Зупинися, дурню! Ти не зможеш там ступити й кроку. Як хочеш, то пройди просікою і вертайся сюди... А ще краще — знімай вінчестер та лягай відпочивати, завтра я дам тобі в провідники одного пеона.

Бенінкаса завагався, але все-таки попрямував до галявини. Потупцявши на місці, він спробував заглибитись у ліс, однак передумав і відступив назад. Запхнувши руки в кишені, Бенінкаса вдивлявся в темні хащі, тихенько щось насвистуючи. Потім ще раз окинув поглядом ліс і з байдужим виглядом повернувся до хрещеного батька.

Проте наступного дня він заглибився в сельву центральною просікою аж на цілу лігу і, хоча нічого не вполював, лишився задоволений. Подумаєш, дикі звірі ще з'являться!

І справді, другої ночі вони з'явилися, але в досить дивний спосіб і не такі, на яких він сподівався.

Бенінкаса міцно спав, коли раптом його розбуркав хрещений батько.

— Гей, сплюхо! Вставай, бо тебе живцем з'їдять.

Бенінкаса миттю сів на ліжку, утупившись у три ліхтарі, які рухалися по кімнаті. А тоді зрозумів: це хрещений батько та два пеони, освітлюючи підлогу, чимось її оприскують.

— Що? Що сталося? — запитав він, зіскакуючи з ліжка.

— Нічого... Бережи ноги... Іде «погибель».

Юнак уже чув про страшних мурах, яких називають «погибеллю». Вони — це чорне, блискуче, широке море, яке живиться переважно м'ясом. Посуваючись уперед, воно знищує все на своєму шляху, — і не лише павуків, цвіркунів, скорпіонів, жаб та змій, а й будь-якого великого, дужого звіра, що не встигне чкурнути якнайдалі. Коли воно з'являється в будинку, то жере геть усе живе, і немає жодного закутка, жодної шпарини, куди б не проникла ця ненажерна «погибель». Собаки виють, воли та корови ревуть, люди тікають з будинків, бо якщо ловити гав, то за кілька годин можна бути обгризеним до кісток. Мурахи лишаються на одному місці день чи два, буває, й п'ять, — усе залежить від того, скільки там буде поживи, — а тоді повзуть далі нищівною лавиною.

Однак слід сказати, що цих комах відлякує креолін та інші дезинфікуючі засоби такого типу; а оскільки на лісорозробці їх цілком вистачало, то через годину будинок очистився від «погибелі».

Бенінкаса зблизька роздивлявся на нозі синювату ранку від мурашиного укусу.

— А й справді, боляче кусаються! — мовив він здивовано, обернувшись до хрещеного батька.

Але той нічого не відповів. Для нього зараз важило лише одне: це щастя, що мурах вдалося зупинити й вони рушили в інший бік.

Бенінкаса заснув важким сном, усю ніч потерпаючи від кошмарів.

Наступного дня він подався до лісу, взявши цього разу мачете, бо йому здалося, що така зброя вигідніша, ніж вінчестер. Почував себе Бенінкаса гірше, ніж учора, а прогулянка радувала мало. Щоправда, йому вдалося перерубати кілька гілляк, які заступали дорогу, але при цьому він подряпав собі обличчя й порізав чоботи.

У мовчазному, похмурому лісі фінінспектор швидко втомився. В нього склалося дивне враження, що він бачить театральну сцену, прикрашену мертвими декораціями: довкола — ані звіра, ані птаха, ані звуку... Йдучи назад, Бенінкаса раптом почув притлумлене дзижчання. За кілька кроків від нього, під дуплом зогнилого дерева, кружляли маленькі бджілки, утворюючи в повітрі легкий ореол. Юнак, обережно ступаючи, підійшов ближче і, зазирнувши в дупло, побачив на дні темнуваті кульки завбільшки з куряче яйце.

— Та це ж мед! — прошепотів фінінспектор тоном справжнього гурмана.— В цих воскових кульках має бути мед!..

Проте між ним, Бенінкасою, та кульками дзижчали бджілки. І тут у нього майнула думка: вогнище! Авжеж, викурити їх звідти димом. Але судилося бути по-іншому: поки цей злодюга згрібав вологе листя, на його руку сіло чотири чи п'ять бджілок, які й не думали кусатися. Бенінкаса миттю зловив одну з них і, натиснувши на черевце, переконався, що жала немає. Натомість на долоні сяйнула прозора краплинка меду. Ну й чудові ж створіннячка!

Тоді Бенінкаса метнувся до дупла й жадібно повидирав звідти кульки; потім, відійшовши убік, вмоствився на стовбурі поваленого дерева далі від бджіл, щоб не надокучали. З дванадцяти кульок сім були наповнені пилком. А інші — медом, темним, прозорим медом; лизнувши його кінчиком язика, Бенінкаса аж заплющив очі від насолоди. Мед чимось пахнув. Чим?.. Фінінспектор ніяк не міг збагнути. Можливо, смолою евкаліпта чи якогось фруктового дерева? Та й присмак незвичний, терпкий. Але зате який аромат!

Ще раз переконавшись, що п'ять кульок з дванадцяти наповнені медом, фінінспектор узявся бенкетувати. Його план був простий: якнайширше роззявити рот і тримати над ним кульку, з якої витікатиме мед. Та, на лихо, мед виявився густий; отож, просидівши півхвилини з роззявленим ротом, Бенінкаса врешті додумався проколупати в кульці ширший отвір. І тоді мед тонкою темною цівкою потягся фінінспекторові на язик.

Одна за одною всі п'ять кульок спорожніли. І марно намагався фінінспектор вичавити з них ще хоч краплинку, марно запихав у отвір палець, водячи ним по стінках кульки,— меду не було, Прикрість, та й годі!

Якийсь час він сидів із задертою догори головою, аж раптом відчув легку нудоту. Збліднувши, Бенінкаса обвів широко розкритими очима похмуру сельву. Дерев та земля ніби вигнулися дугою, і він завертів головою, щоб звикнути до цього.

«Що це зі мною сталося? Таке відчуття, як під час морської хвороби...— подумав фінінспектор.— Та найгірше, що...»

Бенінкаса важко підвівся й ступив крок уперед, але йому забракло сили і він знову опустився на повалене дерево. Усе тіло немовби налилося свинцем, особливо ноги, які, здавалося, розпухли... А по них та по руках забігали мурахи...

«Дуже дивно, дуже дивно, дуже дивно! — з тупим здивуванням подумки промовляв до себе Бенінкаса, проте ніяк не міг зрозуміти причини такого свого стану.— Здається, по мені повзають мурахи... А що, як це «погибель»!» — похолов він.

Від страху йому аж дух забило.

«Це мед!.. Отруйний мед!.. Я отруївся!»

І коли наступної миті Бенінкаса знову спробував підвестися, то волосся в нього на голові стало дибки: він не міг поворухнути ні ногою, ні рукою, а налиті свинцем крижі заціпили, потім заціпило і все тіло. І жахлива думка про смерть серед цього лісу, в цілковитій самотності, далеко від матері та друзів, пригасила в ньому бажання чинити опір.

«Зараз я помру!.. Ще трохи, і помру!.. Ось уже й рука не ворухиться!..»

Охоплений розпачем, він, однак, відчував, що в нього не було ні ядухи, ні жару, а серце та легені працювали нормально. Тоді страх та відчай ще дужче посилилися.

«Це параліч, мене паралізовано! І ніхто мене не знайде в цій глушині!..»

Але його вже знемагав важкий сон, почуття притлумлювалися, в голові паморочилось. І тут хворому здалося, що земля під ногами почорніла й заворушилася... А коли він знову згадав про «погибель», до горла підступив гіркий клубок: значить, чорна пелена, що вкривала землю, була...

Бенінкаса намагався якось перебороти жах, що проймав його до самого нутра, кріпився й зціплював зуби, аж раптом усе довкола перевернулося догори дном, і з його грудей вирвався жалібний дитячий крик, а потім —

пронизливе вищання — це був кінець,— по ногах фінінспектора нестримною лавиною повзли чорні мурахи, обліплюючи все тіло...

Через два дні хрещений батько наштовхнувся на геть обгризений кістяк в одязі Бенінкаси. Залишки «погибелі», які ще повзали поряд, та порожні воскові кульки були яскравими доказами трагедії.

Відомо, що в тропіках росте багато дурманних квітів, отож мед з їхнього нектару має наркотичні, паралізуючі властивості та особливий запах, схожий на аромат евкаліптової смоли,— саме такий запах і відчув Бенінкаса, коли ласував своєю здобиччю.

Каное тихенько пливло річкою, огинаючи ліс або те, що о цій нічній порі могло здатися лісом. Темінь неначе була якоюсь суцільною чорною стіною, яка починалася біля рук Суберкасо й сягала до самісінького неба. Через це він швидше інтуїтивно, а не за якимись певними прикметами, визначив, що ліс має бути десь недалеко. Суберкасо знав річку як своїх п'ять пальців і в інший час міг добре на ній орієнтуватися; але тепер, серед цієї темряви, та ще перед зливою, що насувалася, причалити навмання до берега, встеленого гнилою соломою та порослого бамбуком, було набагато легше, аніж відшукати власну невеличку пристань. Крім того, він був у каное не сам.

Дихати ставало дедалі важче. Суберкасо хапав ротом повітря, немов риба, викинута на берег. І зненацька по дну каное дзвінко застукотіли перші краплини.

Суберкасо подивився на небо — суцільна темінь: ані зірок, ані місяця, ані блискавки. Навіть грому не чути.

«Дощ ітиме цілу ніч», — подумав він, а тоді, повернувшись до своїх супутників, які принишкли на кормі, звелів їм:

— Закутайтеся в плащ і міцно тримайтеся за борт.

Каное плівло уперед, дряпаючи днищем по цупкому гілляччю, що стелилося над водою, та підминаючи його. Час від часу весло чіплялося за численні сучки й кожної хвилини могло зламатися. Але, незважаючи на це, Суберкасо тримався біля самого берега, бо варто було відплисти від нього хоча б метрів на п'ять, і тоді б він цілу ніч марно шукав би пристань. Долаючи на своєму шляху перепони, каное повільно рухалося вперед. Дощ став трохи рясніший, але накрапав з великими перервами. Він вщухав так несподівано, ніби то хтось бозна-звідки хлюпнув із відра водою. А незабаром знову починали стукотіти краплини, великі та теплі, й знову вмовкали, розчиняючись у нічній темряві та у важкому задушливому повітрі.

— Міцніше тримайтеся, — повторив Суберкасо до своїх супутників. — Ми вже приїхали.

Попереду вимальовувалися неясні обриси пристані. Суберкасо востаннє наліг на весла — й каное врізалось в глинястий берег. Поки він прив'язував каное до дерева, його мовчазні супутники зістрибнули на землю, де мерехтіли червоні та зелені вогники: це були міриади світлячків — саме завдяки їм довкола можна було хоч що-небудь розгледіти.

Коли всі троє лізли по кручі вгору, щосили уперіщив дощ. Якийсь час у них під ногами ще світилася голу-ба глина, але невдовзі темінь поглинула їх, і серед цього жахливого мороку вони почали шукати свою двоколку.

Є така приказка: «Темно, хоч в око стрель». І справді, такої ночі варто на мить запалити сірника, як могильна темрява стає після того ще страшнішою і зловіснішою.

Зрештою вони знайшли двоколку, але кудись подівся кінь. Звелівши своїм закутаним у плащ супутникам стерегти двоколку, Суберкасо навмання побрів лісовою стежкою, аж поки не нашттовхнувся на коня, що заплутався у посторонках.

Пошуки тривали хвилин двадцять.

— Діти, де ви? — гукнув Суберкасо й почув у відповідь:

— Ми тут, татусю!..

Лише тепер Суберкасо ясно усвідомив: цієї ночі під зливою з ним були його діти — п'яти й шести років. Такі маленькі на зріст, що їхні голови ледь діставали до втулки колеса... Вони щільно притислися одне до одного під плащем, по якому струменями збігала вода, і спокійнісінько чекали, коли повернеться батько.

Весело балакаючи, всі нарешті повернулися додому. Хвилини, сповнені тривогами та небезпеками, минули, і голос Суберкасо набув нового відтінку. Коли обставини вимагали розмовляти з дітьми, як з дорослими, він звучав зовсім інакше. Тепер батьків голос полагіднішав, у ньому забриніла ніжність, і важко було повірити, що ще півгодини тому цей чоловік звертався до дітей таким суворим тоном... Власне, розмовляли й сміялися Суберкасо та його донька; менший хлопчик уже спав, зручно вмотившись на батькових колінах.

Суберкасо, як правило, вставав з ліжка на самому світанку, намагаючись не здіймати зайвого шуму, хоч і добре знав, що його син, який теж не любив довго спати, вже лежить з розплющеними очима й чекає, коли прокинеться батько. І тоді розпочиналася звична ранкова перекличка — з однієї кімнати в іншу.

- Добрий ранок, татусю!
- Добрий ранок, любий синку!
- Добрий ранок, татусенько!
- Добрий ранок, козенятко!
- Добрий ранок, куцохвостий пацючку!
- Звірятко моє!
- Таточко рідненький!
- Котику-воркотику!
- Зміїний хвостик!

Так вони якийсь час перегукувалися між собою. Потім вдягалися і йшли під пальму пити каву. А дівчинка міцно спала доти, доки сонячний промінь падав на обличчя й будив її.

Суберкасо виховував дітей, намагаючись прищепити їм свої звички та уподобання, і вважав себе найщасливішим батьком у світі. Але за це щастя він заплатив такими стражданнями, які випадають лише на долю вдівця.

Лихо, що найбільше пригнічує своєю несправедливістю, спостигає людину раптово, коли вона найменше цього чекає. У Суберкасо померла дружина, і він залишився один з двома крихітними безпомічними дітьми; залишив-

ся в будинку, який побудував власними руками,— у ньому кожен цвях, кожна дошка нагадували про втрачене щастя.

Наступного дня, полізши за чимось у шафу, Суберкасо здригнувся — ще б пак, дуже гірко та боляче раптово побачити білизну нещодавно похованої дружини й нову сукню, в якій вона так і не встигла походити.

Ось у нього в руках листи, що їх він колись писав своїй дружині. Вона зберігала їх з того часу, як стала його нареченою, цінувала їх більше, ніж свої дорогі міські наряди. Суберкасо не зводив з них палаючих сухих очей, і раптом у нього зринула думка: коли він хоче жити далі, то повинен забути про минуле, чимшвидше забути. Того ж дня він також усвідомив, як нелегко буде йому самому ростити дітей.

Дуже важке було це діло... Але Суберкасо навчився долати труднощі, тепер він сміється, грається зі своїми дітлахами, бо він і вони — одне ціле. А все через те, що батько виховував їх по-своєму, за власним розумінням та інтуїцією.

Вони не боялися ні темряви, ні самотності, нічого такого, що лякає дітей, які зростали під матусиним крильцем. Багато разів, глибоко вночі, Суберкасо повертався з річки, проте дітям було зовсім не страшно сидіти самим у ранчо — вони запалювали гасову лампу й спокійно чекали батька. Інколи хлопчик та дівчинка прокидалися посеред ночі й чули, як завиває надворі вітер, б'ючи по шибках дощовими струменями, але відразу ж спокійно засинали з думкою про те, що тато скоро має прийти.

Вони боялися лише того, на що їм указував батько, і передусім — змій. Здорові, міцні, вільні від будь-яких умовностей, брат і сестра всотували в себе навколишній світ широко відкритими очима щасливих дітей, але все-таки ні на мить не уявляли свого життя без батька. Та коли, йдучи з дому, Суберкасо попереджав їх, щоб чекали його о такій чи такій годині, вони добре знали, що батько нікуди не дінеться, і розпочинали свої безтурботні ігри. А коли Суберкасо з дітьми надовго вирушав у сільву або до річки, то іноді залишав їх там самих на кілька годин. Тоді вони знову починали гратися, але не покидали того місця, де він їх залишив. У відповідь на батькову довіру діти беззаперечно його слухалися й не відчували ніякої скутості, а навпаки, їм було приємно.

Вони не боялися їздити верхи на коні — хлопчик навчився цьому ще в чотирирічному віці. Так само, як і інші діти, народжені в сільві, вони не робили нічого такого, що перевершувало їхні можливості. Іноді самі йшли погуляти на Ябебірі, до її скель, які тяглися вздовж берегів.

— Спершу обстежите все довкола і лише потім сідайте, — нагадував їм батько.

Стрімкі двадцятиметрові скелі нависали над глибокою похмурою річкою, яка хлюпотіла об їхнє підніжжя, помережане глибокими тріщинами. А там, угорі, рухалися дві темні цятки — це маленькі діти обережно ступали поміж каміняччям. Упевнившись, що змії немає, вони сідали на краєчок скелі й безтурботно звішували ноги над безоднею.

Ясна річ, Суберкасо привчав дітей до подібних витівок поступово, й не раз серце його стискалося від тривоги.

«А що, як хтось із них уб'ється, — думав він, — і тоді я до кінця днів своїх катуватиму себе питанням, чи правильно я їх виховував?»

Та хоч Суберкасо й обсідали сумніви, але таке виховання було єдино правильне — цього вимагали закони сільви. Він формував дітей цільними натурами, його зусилля з кожним днем давалися взнаки, тому серед небагатьох утіх, котрі випадали на долю самотнього батька, саме ця була найприємнішою.

Отже, загалом Суберкасо був щасливий, та й діти відчували, що крєвно зв'язані з цим сильним чоловіком, який подовгу грається з ними, шкарубкими пальцями заштопує їм дірки на одязі й вчить читати, малюючи вуглинкою на підлозі великі кострубаті літери.

Колись Суберкасо мав у Чако невеличку бавовняну плантацію, і йому доводилося самому шити мішки, отож з тих пір шиття стало для нього улюбленим заняттям. Грубими навощеними нитками він шив білизну собі та дітям, шив кобури для револьверів і вітрила для каное. Його сорочка могла розлізтися в будь-якому місці, але тільки не по шву, зробленому власними руками.

Суберкасо був для дітей вчителем у всьому, навіть у іграх. Ну хто ж іще, як не батько, вміє так кумедно рачкувати? Дивлячись на нього, малята дзвінко сміялися.

Крім щоденної роботи, в Суберкасо були й інші справи, кожні три місяці — різні. Діти повсякчас вертілися біля нього й знали багато таких речей, про які їхні міські

однолітки не мали ані найменшого уявлення. Вони бачили, як батько оббілює та розбирає туші впольованих звірів, й іноді допомагали йому; бачили, як він виготовляє креолін і добуває каучуковий сік для покриття плащів, аби вони стали водонепроникними; як фарбує свої сорочки у всі кольори веселки; як виготовляє хімічні добрива та апельсинове вино; як будує сушарні й протягує з лісу до ранчо, на висоті десяти метрів над землею, міцний дріт. Сівши у підвішену до дроту кабінку, діти за кілька хвилин спускалися з лісу додому.

Якось на березі річки, після великого відливу води, Суберкасо звернув увагу на жилу білої глини. Коли запаси її скінчилися, він узявся до інших жил, які знайшов неподалік. Глину Суберкасо обпалював у керамічній печі, зробленій власноруч. Щоб визначити крихкість глини (для цього слід було взнати, при якій температурі її слід обпалювати), він не використовував безформних шматків, а брав те, що виліпили його маленькі помічники — діти: різні горщики, маски й казкових тваринок.

Вечорами та під час негоди «фабрика» починала діяти. Суберкасо розпалював піч, змерзлі «експериментатори», потираючи руки, підсовувалися до вогню й бралися до ліплення. Десь години через дві температура в керамічній печі підіймалася до тисячі градусів, отож, коли Суберкасо відчиняв дверцята, щоб підкинути палива, то зсередини вихоплювалося полум'я, щоразу дужче обпалюючи вії. Як несила було вже терпіти, гончарі відступали в протилежний кінець приміщення й стояли там, аж поки холодний вітер, що аж свистів крізь щілину у бамбуковій стіні, змушував їх перебратися назад, аби погріти заляклі спини.

Тепер вогонь час від часу лише злегка припікав босі ноги дітей; щодо іншого, то все було гаразд. Суберкасо любив ліпити якісь химерні глечики, дівчинка захоплювалася чудернацькими капелюшками, а хлопчик віддавав перевагу зміям.

Та бувало, що монотонне гудіння печі мало збуджувало їхню уяву, тоді вони вдавалися до грамофона. Платівки були старі й щербаті — Суберкасо купив їх ще тоді, коли одружився. Протягом усіх років малята дряпали платівки, чим тільки заманеться: цвяхами, шпичаками, колючками, власноруч загостреними бамбуковими скалками. Діти по черзі відповідали за грамофон; хлопчик, не відводячи очей від глини, механічно знімав платівку, ставив

іншу й знову брався до роботи. Коли кожну платівку було прокручено, наставала черга дівчинки, і вона повторювала все спочатку. Діти вже не дослухалися до музики, бо знали її напам'ять; просто їх розважав шум.

О десятій годині гончарі закінчували працювати й починали критично оцінювати свої вироби (доки робота тривала, вони утримувалися від жодних зауважень). І треба було бачити, з якою радістю всі роздивлялися чудернацькі капелюшки дівчинки. А який захват викликало хлопчикове зміїне військо! Потім Суберкасо гасив піч, і, взявшись за руки, усі троє вирушали до ранчо крізь темряву холодної ночі.

Через три дні після тих нічних поневірянь, з яких ми почали розповідь, від Суберкасо пішла служниця; здавалося, нічого страшного не було, але насправді ця подія докорінно змінила життя трьох самотників.

Коли Суберкасо став удівцем, він спершу думав, що виховає дітей з допомогою куховарки. Адже ця чуйна жінка гірко тоді плакала, примовляючи:

— Після смерті сеньйори дім наче спорожнів.

Однак минув місяць, і вона чомусь пішла геть, а Суберкасо із сили вибився, щоб знайти їй заміну. На її місці побували три дівчини з віддалених лісових ранчо, але жодна з них не пропрацювала й трьох днів. Заявивши хазяїнові, що в нього важка вдача, дівчата просили їх розрахувати.

Авжеж, у дечому Суберкасо був винний і не заперечував цього. При розмовах із дівчатами вживав мінімум слів, необхідних для взаєморозуміння, і все, що він казав, було пройняте чоловічою логікою та педантизмом. Коли дівчата, наприклад, підмітали їдальню, то він вимагав, щоб вони витирали пилюку з кожної ніжки стола. Накази віддавав коротко, з металевим притиском у голосі, а такий тон дратував служницю.

Протягом трьох місяців Суберкасо не міг знайти навіть дівчиська, щоб мило посуд. За цей час він навчився купати дітей і ще дечому. Куховарити він умів, та й чистити баняки призвичаївся, хоча й мерзли руки. Чистив він їх піском, сидячи на дворі під холодним вітром. Щохвилини він кидав роботу й біг знімати з вогню молоко чи відкривати дверцята печі. Суберкасо скорився своїй долі. Для нього стало звичним ділом щовечора приносити по три відра води, щоб помити посуд. Спочатку

сама лише думка про ці кляті відра була для нього немов якийсь кошмар, і тільки через місяць він зрозумів: хоч не хоч, а треба змиритися. Перші дні він усе відтягував миття посуду і зрештою заставив ним усю підлогу, збираючись при нагоді помити все одним махом. Та якось Суберкасо цілий ранок просидів навпочіпки, чистячи закіптюжені баняки (а закіптюжені вони були всі), отож надалі він вирішив куховарити, їсти, а тоді відразу ж мити посуд. Послідовно виконуючи ці процеси, він дістав можливість зазнати «втіхи», незнайомої жонатим чоловікам.

У Суберкасо завжди не вистачало часу, особливо взимку, коли дні були короткі. Прибирання кімнат він доручив дітям, і ті сяк-так виконували покладене на них завдання. Але наводити лад у дворі треба було самому, однак до цього руки в нього не доходили. Така виключно жіноча справа вимагала наукового підходу й бездоганного виконання. І хоч Суберкасо розумів, що порядок у дворі лісового ранчо — запорука від багатьох неприємностей, проте взятися до діла не мав сили.

Пісок, якого не торкалося ніяке знаряддя й який палило сонце та поливали дощі, сельва перетворила на свою піддослідну ділянку. В ньому розплодилися нігуа¹ — ці гидкі створіння час від часу кусали дітей за литки та стегна. Навіть Суберкасо, вдягнутий у цупкі штани та грубі черевики, не міг врятувати своїх ніг і завжди накульгував. Після сніданку, коли накрапав дощ чи припікало сонце, він півгодини витрачав на те, щоб витягти нігуа із ноженят сина. А тоді брався за себе. Та варто йому було підвестися й розігнути спину, як син знову починав його кликати: аж три нігуа впилося йому в ніжки.

На щастя, дівчинку нігуа чомусь не чіпали, отож витягувати їх не доводилось. Із кожних десяти комах сім кусало хлопчика і лише три — Суберкасо, однак для батька й трьох було забагато, адже в сельві для людини головне — ноги.

Треба сказати, що нігуа не такі небезпечні, як змії чи інші істоти. Комахи проникають у взуття та під штани, у певному місці прокушують шкіру до самого м'яса, а тоді вмощуються в ранці, роблять мішечок й наповнюють його яєчками. Витягувати нігуа чи мішечок не боляче, та

¹ Нігуа — комаха, яка відкладає яйця під шкіру людей і тварин.

й ранки потім швидко заживають. Але серед сотні комах трапляється одна, яка може занести під шкіру інфекцію. І тоді слід чекати лиха.

Якось Суберкасо хотів витягти нігуа, що залізла йому в мізинець на правій нозі, але це йому не вдалося. На місці маленької червонуватої дірочки біля нігтя утворилася дуже болюча, розпухла по краях ранка. Йод, перекис водню, формалін — нічого не допомагало. Суберкасо, як і завжди, взував черевики, але сидів дома. Тепер, коли задощило, він уже в лісі не бував. Натомість повільно й сумно шкандибав навколо ранчо, коли вітер розганяв на небі хмари і проти сонця обриси дерев набували чітких рис, немовби в китайському театрі тіней, а в прозорому повітрі ліс здавався зовсім близько.

Суберкасо розумів, що за інших умов життя його організм подолав би інфекцію, адже в таких випадках передусім треба влаштувати собі перепочинок. Ночами він майже не спав, бо тіпався в лихоманці й стогнав від болю. Лише на світанку, знесилений, він поринав у важкий сон і при цьому мав лише одне бажання: поспати до восьмої ранку. Але взимку хлопчик прокидався так само рано, як і влітку. Та хоч Суберкасо проймав то жар, то холод, проте він теж уставав разом з сином, щоб розпалити примус і підігріти каву. А після сніданку знову мусив чистити баняки. Опівдні починалася сумна процедура: морока з нігуа, які треба було витягати з синових ніжок.

«Годі, більше я так не витримаю,— сказав собі зрештою Суберкасо.— Я повинен знайти служницю, чого б це мені не коштувало.»

Але як? Ще за життя дружини проблема з прислугою не давала йому спокою. Дівчата приходили, та невдовзі, без жодних пояснень, ішли геть, і це тоді, коли в ранчо була господиня. Суберкасо, забувши про всі домашні справи, по три дні не злазив з коня. Не втрачаючи надії знайти хоч яке-небудь дівчисько, що згодилося б прати пелюшки, він об'їздив усю місцевість від Апарисіусе до Сан-Ігнасіо. І таки якось опівдні Суберкасо з гордим виглядом виїхав із лісу. Навколо нього хмарою літали гедзі, голова коня була закривавлена від їхніх укусів, але Суберкасо відчував себе переможцем. Дівчина приїхала наступного дня: вона сиділа на коні за спиною в батька й тримала в руках клуночок. Проте минув місяць, і служниця, прихопивши свій клуночок, пішки подалася з ранчо.

А Суберкасо знову відклав убік кайло та мачете й попрямував до коня, який аж блищав від поту, стоячи під палючим сонцем.

Виснажливі пошуки служниці лишили в пам'яті Суберкасо гіркий слід, і ось тепер знову все спочатку. Коли ж усе це скінчиться?

Ночами, страждаючи від болю, Суберкасо дослухався, як дощові струмені гулко б'ють по кронах дерев. Весна в Місьйонесі суха, але протягом усієї зими йдуть дощі. Буває, що на якихось три місяці припадає дві третини річних опадів.

Маленька родина Суберкасо немовби опинилася в пастці. Через Оркету, яка перетинала шлях до Парани, моста тоді ще не було. Переходили її вбхід у тому місці, де спінена вода дзюркотіла по круглястих слизьких каменюках. Коли кінь ступав на них, то аж тремтів від страху. Це при гарній погоді, а після семиденної зливи брід аж на чотири метри заливало водою, що мчала нестримним потоком, утворюючи несподівані водоверті. Люди, які жили на берегах Ябебірі, зупиняли коней перед затопленою стернею й дивилися, як повз них пропливають трупи тварин. Повінь тривала десять-п'ятнадцять днів.

Коли Суберкасо вирішив їхати на пошуки служниці, Оркету ще можна було перейти. Але він так кепсько себе почував, що не зважився здійснити довгу подорож верхи на коні. Та й чи вдалося б знайти кого-небудь, якщо б він навіть дістався до річки Касадор?

І тоді Суберкасо згадав про парубійка, якого колись наймав для роботи в ранчо, розумного, меткого і дуже працьовитого. Першого ж дня, чистячи піском сковорідку, парубійко зі сміхом повідомив Суберкасо, що коли той бажає, то він може лишитися в нього на місяць, але не довше, бо робота ця не чоловіча. Парубійко жив біля витоку Ябебірі, навпроти острова Торо, отож шлях туди був важкий. Ябебірі, вийшовши з берегів, нуртувала, і веслувати вісім годин поспіль не вистачило б сили.

Однак, попри всі сумніви, Суберкасо таки зважився на цей крок. Хоч погода не віщувала нічого доброго, але він узяв з собою дітей, і всі разом попрямували до річки. Настрій у Суберкасо покращав, неначе в людини, яка нарешті побачила серед хмар просвіток. Дорогою діти цілували батькові руки — вони робили це завжди, коли були чимось задоволені. Почувався Суберкасо погано,

боліла нога, але перед дітьми він удавав, що все гаразд. Для малят прогулянка була справжнісіньким святом; це ж просто чудово: йти з батьком через таємничий ліс, потім на березі Ябебірі місити ногами теплу в'язку грязюку!

Як і передбачав Суберкасо, каное було вщерть залите водою. Довелося вигрібати її бляшанкою та половинками кокосової шкаралупи; малята завжди брали їх з собою в ліс, припасувавши до ременя.

Суберкасо був такий окрилений надією, що його не дуже хвилювала замулена вода, яка при сонячній погоді була такою прозорою, що на двадцятиметровій глибині легко можна розгледіти дно.

«Поки дув південно-східний вітер,— подумав Суберкасо,— дощі були несильні... Повінь почнеться через день або два».

Батько й діти не кидали роботи. Стоячи по обидва боки каное, вони невтомно вигрібали воду. Суберкасо ніяк не вдавалося зняти черевики, які зав'язли в грязюці: з кожною спробою витягти розпухлу ногу її пронизував гострий біль. Нарешті Суберкасо таки примудрився роззутися, ступив босими ногами в грязюку, а тоді, протягом двох годин нестямно працюючи, вигріб з каное всю воду, перевернув його й почистив днище.

Відтак усі вирушили в дорогу. Каное пливло навіть швидше, ніж сподівався Суберкасо. Веслувати йому було важко; усією своєю вагою він спирався на здорову ногу, а босу п'яту хворої ноги обережно поставив на розпірку, підтримуючи таким чином рівновагу. Але каное, підхоплене течією, само летіло, мов на крилах. Біля берегів плавали розбухлі від вологи гілки, вкриті білястими бульбашками. Трава прилипла до землі. І раптом Суберкасо зрозумів: може статися лихо, якщо він не поверне назад, до своєї пристані.

Парубійко-служник, омріяний відпочинок! Остання надія згасла. Дорога додому, проти течії, була каторжною. Задихаючись у розрідженому повітрі, Суберкасо щосили веслував, відчуваючи, що скоро знепритомніє. Лише він один знав, чого йому все це коштувало! Коли каное причалило до пристані, змуртована й спінена річка піднялася вже на два метри. Течія несла напівзанурені у воду сухі гілляки: вони розмірено похитували своїми верхівками, які то вистромлювалися на поверхню, то пірнали знову.

Мандрівники увійшли до ранчо, коли вже добре стемніло, хоча ще не було й четвертої години дня. А через хвилину на небі спалахнула самотня блискавка, освітивши його аж до самої річки, і на землю ринули дощові потоки. Суберкасо та дітлахи нашвидку повечеряли і, геть знесилені, полягали спати, а злива шуміла й шуміла, барабанячи по цинковій покрівлі.

Вранці хазяїн ранчо прокинувся після важкого сну. Його тіпало від ознобу, проте, незважаючи на вчорашні події, біль у нозі майже вщух. Знявши з бильця ліжка плащ, Суберкасо загорнувся в нього й спробував заснути.

Та все марно! Холод проймав наскрізь. Здавалося, він підіймався зсередини, виходячи крізь усі пори, що стали колючими, як голки, і впиналися в тіло при найменшому порусі. Суберкасо зіщулювався, але тепліше від цього не ставало. На щастя, діти ще спали.

«Оте вчорашнє безумство, яке я вчинив, погіршило мій стан»,— сказав він собі.

От коли б цілий день провести в ліжку! Суберкасо думав про це, мовби про давню мрію, мовби про втрачене щастя. Добре зігрітися й нарешті відпочити під дзенькіт чашок, в які служниця,— перша справжня служниця,— наливає каву з молоком і підносить її дітям...

Полежати б в ліжку години до десятої!.. За цей час і морозити перестане, і біль у попереку вгамується... Не так уже все й страшно. Щоб видужати, треба лише трохи відпочити. Він раз за разом повторював подумки ці слова...

День неквапно насувався, і хворому здавалося, що крізь болючий стукіт у скронях він чує веселий подзвін чашок. Яке ж то щастя! Нарешті можна відпочити...

— Татуню!

— Любий мій синочку...

— Добрий день, ріднесенький татуню! Ти ще не встав? Уже пізно, татуню.

— Зараз, сонечко моє, зараз встану...

І Суберкасо швидко вдягнувся, відчуваючи докори сумління, що не приготував малятам кави.

Дощ перестав, але повітря було вологе, без жодного подиху вітерця, який би хоч трохи просушував його. Опівдні припустив дощ, теплий і спокійний. Оповита туманом сумна місцевість, де протікала Оркета, посіви та стерня були залиті водою.

Після снідання діти взялися до свого улюбленого заняття — почали робити паперові човники, яких їм завжди не вистачало. Вони робили сотні човників і вкладали їх один в одного, наче фантики. Коли наступного разу вони з батьком вирушать подорожувати річкою, то пускатимуть човники по сліду, який лишатиме за собою каное. Скориставшись тим, що діти почали гратися, Суберкасо ліг у ліжко. Він загорнувся в плащ і скоцюрбився, притисши коліна до грудей.

І знову відчув, як голова стає важкою й зливається з подушкою! Яке блаженство! Пролежати б отак один, десять, сто днів. Вода розмірено дзюрчала, стікаючи з цинкової покрівлі, і йому ясно вчувався, — так ясно, що вуста кривила мимовільна посмішка, — дзенькіт столових приборів, які служниця квапилася розставити. Невже у нього є служниця?! Йому вчувався дзенькіт тарілок, чашок і каструль: авжеж, це служниці — а тепер їх було вже десять! — завзято, з неймовірною швидкістю чистили їх. Яка ж бо втіха лежати в теплому ліжку й ні про що не думати!.. Чому це раптом він убив собі в голову, що захворів і задихається під тягарем нерозв'язних проблем?.. Ну й дурним же він був!.. А як чудово ніжитися в ліжку, тішачи душу дзенькотом сотень чисто помитих чашок...

— Татуню!

— Крихітко...

— Я хочу їсти, татуню!

— Зараз, доню, зачекай хвилинку...

І хворий пошкутильгав, щоб приготувати дітям сніданок.

Протягом усього дня Суберкасо ходив, мов сновида, ледь усвідомлюючи, що він робить. Коли ж настала ніч, він полегшено зітхнув. У голові вертілося лише одне: цього вечора хлопчисько з сусіднього ранчо не приніс молока, а ранка на пальці така сама, як і була.

Не маючи сили роздягтися, Суберкасо впав на ліжко і затіпався в лихоманці. Хлопчисько не приніс молока... Це якесь божевілля!.. І раптом хворий відчув себе краще: він відпочивав, нарешті все скоро мине...

Лише кілька днів відпочинку, ні, кілька годин, і він би став на ноги. Ясна річ! Адже є в світі бодай якась справедливість... Хоч якась нагорода тому, хто обожнює своїх дітей... Скоро він зовсім видужає. Кожного може

звалити хвороба... і тоді відпочинок просто необхідний. А як добре зараз лежати під заспокійливе стукотіння дощу по покрівлі!.. Господи, та вже ж минув цілий місяць!.. Треба вставати.

Хворий розплющив очі. Але нічого не побачив довкола: його поглинув морок, усіяний вогняними цятками, які то розбухали й розпливалися в нього перед очима, то безслідно зникали.

«Мабуть, у мене жар»,— подумав Суберкасо, намацуючи гасову лампу на нічному столику й запалюючи її. З вологого гнота довго летіли іскри, а Суберкасо лежав, утупившись у стелю. У пам'яті спливла згадка про таку саму ніч, коли він був дуже хворий... Якась маячня!.. Зараз він цілком здоровий, інакше й бути не може, бо якщо втомлена людина лягла відпочити й почула, як на кухні весело дзенькотить посуд, то сумніву немає — це мати готує своїм дітям їсти...

Суберкасо задрімав, та невдовзі прокинувся. Побачивши краєчком ока гасову лампу, він труснув головою, щоб прийти до тями.

Тепер боліла вже права рука — від ліктя до кінчиків пальців. Він хотів нею ворухнути, але не зміг. Тоді відгорнув плащ і побачив свою руку — безкровну, змертвілу, в фіолетових плямах. Лежачи з розплющеними очима, Суберкасо силкувався зрозуміти, що воно таке, і раптом пригадав: адже його морозило, на пальці зяяла ранка, а він босоніж місив смердючу грязюку на березі Ябебірі. І в голові зринула чітка думка: це кінець.

Навколо запала тиша, неначе шум дощу за вікном, та й взагалі одвічне пульсування життя в сельві, несподівано завмерли, поглинуті вічністю. І нібито звідкілясь збоку, з якоїсь далекої країни, він побачив своє ранчо, а в ньому — двох малят, забутих богом і людьми, приречених на самотність, голод, повільну смерть... Жорстока, несправедлива доля розпустила над беззахисними дітьми свої чорні крила.

Над його дітьми...

Відчайдушним зусиллям волі він спробував позбутися цього кошмару, що терзав серце страшним присудом, який доля винесла його коханим діточкам. Але думати про це — марна річ! Життям керують вищі сили, а людина безпорадна перед ними... На все воля божа...

«Таж їм не буде чого їсти!» — подумки кричав батько, і серце йому обливалося кров'ю. Задубілий, мертвий,

він стане німим свідком найбільшої у світі трагедії. Бліде ранкове світло заграло на стіні, однак його знову поглинула темінь, усіяна вогняними цятками,— вони то віддалялися, то безладно мерехтіли у хворого перед очима... Сумніву немає — це був сон! Авжеж, сон! Не можна розслаблятися... Зараз він устане, він уже відпочив...

— Татуню!.. Татуню рідненький!..

— Синку...

— Чому ти не встаєш, татуню! Уже пізно, а ми їсти хочемо.

— Хлопчику мій... Я ще трохи полежу... А ви вставайте... Там, у бляшанці, ще є трохи печива... Як поїсте, зайдете до мене.

— Татуню, а зараз можна зайти?

— Ні, любий мій, поки що не треба. Я зварю вам каву, але пізніше... Я покличу вас.

Суберкасо почув веселий гамір: це діти, сміючись і базікаючи, вставали зі своїх ліжечок. Потім звідкілясь долинули шум та дзенькіт посуду, які ставали все гучнішими та гучнішими і нарешті заглушили дитячі голоси. Ця мішанина безладних звуків накочувала з глибин його мозку і розміреними хвилями билася по стінках черепа. Здавалося, голова ось-ось лусне від болю. Потім запала тиша...

Розплющивши очі, він здивовано відчув, що голова сама по собі хилиться набік. Шум стих, хворому почало ввижатися, ніби всі речі, які були довкола, зрушили з місця — вони то підступали ближче, то віддалялися. Суберкасо ніяк не міг визначити до них відстані... Аж раптом відчув, що задихається...

— Діти!.. Ходіть-но сюди, швидко!..

Малята слухняно підбігли й стали в дверях, однак, побачивши здаля запалену газову лампу й бліде батькове обличчя, мовчки підступили до ліжка.

Хворий спробував посміхнутись, але обличчя його перекосила гримаса, і малята широко розкрили очі.

— Діти,— мовив Суберкасо,— слухайте мене уважно, адже ви великі й усе зрозумієте. Любі мої, я помираю... Та ви не плачте... Скоро ви станете зовсім дорослими й будете порядними, чесними людьми... І тоді згадаєте про свого тата... Дітоньки, спробуйте мене зрозуміти... Ваш

тато скоро помре, і ви залишиться самі в цьому будинку. Але не бійтесь, ніколи нічого не бійтесь... Ну, прощайте, мої пташенята... Поцілуйте мене... Ти, синку, і ти, доню... Тихенько поцілуйте свого... татуса...

Діти вийшли, лишивши двері відчиненими. У себе в кімнаті вони втупилися у вікно й мовчки споглядали, як надворі сіється мжичка. Обоє стояли непорушно. Дівчинка неясно здогадувалася про страшне лихо, яке спіткало її та брата, і кривила губи, ладна ось-ось розплакатись, а хлопчик, так нічого й не зрозумівши, байдуже дряпав нігтем віконну раму.

Діти боялися порушити тишу...

Із сусідньої кімнати також не чулося жодного звуку. Там, на ліжку, вкритий плащем, в одязі та в черевиках, уже три години, як спочивав вічним сном їх батько, а гасова лампа освітлювала його примарним світлом.

Кайetano Майдана й Естебан Поделей, пеони з лісорозробки, поверталися до Посадаса на пароплаві «Сілекс» разом з п'ятнадцятьма своїми товаришами. Тесля Поделей чесно пропрацював за контрактом дев'ять місяців і тепер мав безкоштовний проїзд. У лісоруба Кайе теж було таке право, але відпрацював він півтора року, бо ніяк не міг погасити свій колишній борг.

Схудлі, розпатлані, в самих трусах та геть подертих сорочках, босі й брудні, як і більшість їхніх товаришів, обидва менсу поглинали очима лісову столицю, Єрусалим і Голгофу свого життя. Дев'ять місяців виснажливої роботи у верхів'ї річки! І півтора року. Але нарешті вони повертаються назад, до Посадаса, й оті глибокі рани в їхніх душах, завдані, немов ударами сокири, життям на лісорозробці, здавалися тепер невеличкими подряпинами — адже попереду чекали веселощі та розваги.

Зі ста пеонів лише два повертаються в Посадас з грішми. Як правило, всі сподіваються на завдаток в рахунок

майбутнього контракту і саме заради нього спускаються річкою до міста, щоб добряче гульнути протягом тижня. Посередницями в цій справі виступають дівчата легкої вдачі та поведінки, забачивши яких, збуджені менсу радісно горлають: «Гей, шльондри!»

Кайє та Поделей зійшли на берег, похитуючись від самої думки про гучну оргію, і тієї ж миті їх оточили три чи чотири подружки. Не встигли друзі оговтатись, як з'явилася канья, і невдовзі вони набралися по саму зав'язку.

А потім сп'яну підписали контракт. На яку роботу? Куди? Цього вони не знали та й не цікавилися цим. Адже вони мали сорок песо, а потратити із завдатку можна ще й набагато більше. Заслинені, розімлілі від каньї та незвичного відпочинку, вони поплеліся за своїми подружками, щоб купити собі нову одіж. Як завжди буває в таких випадках, хитрі дівулі повели їх у лавку, де завжди мали від виторгу певний процент, а тоді до крамниці, де їм теж було забезпечено винагороду. При цьому дівулі не забули оновити своє дешеве вбрання, прикрасити собі голови великими гребенями й пообвішуватися різнокольоровими стрічками; вони з холодним серцем оббирали своїх п'яних супутників, по-лицарському щедрих, — адже найхарактернішою рисою менсу є цілковита байдужість до грошей.

Кайє накупив цілу паку всіляких парфумів — набагато більше, ніж було треба, щоб до запаморочення в голові напарфумити новий одяг, тоді як практичніший Поделей придбав купальний костюм. Рахунок, який їм виписали, був явно завищений, але вони не торгувалися, — ледь зиркнувши на нього, кинули на прилавок пачку грошей. Через годину менсу вже сиділи у відкритому екіпажі, вифранчені, взуті в черевики, з пончо на плечах, а в Кайє ще й револьвер сорок четвертого калібру при поясі; до їхнього модняцького вбрання чудово пасували сигари, які вони тримали в зубах, покусуючи знехотя, та строкаті носовички, що стирчали з кожної кишені. Поряд з менсу сиділи дві повії, котрі так само, як і їхні кавалери, були засліплені усім цим шиком і невимовно горді; зранку й до самого вечора вони роз'їжджали по розпечених сонцем вулицях й хизувалися, розповсюджуючи довкола пахощі тютюну та парфумів.

Коли ж настав вечір, усі подалися на танці, де метиковані дівулі й далі підбивали менсу на випивку, а ті, геть очманівши, кидали за пляшку пива по десять песо й пхали

в гаманець здачу, навіть не глянувши, скільки її там було. Отже, розтринькавши у такий спосіб гроші, щоб хоч якось винагородити себе тижнем панського життя за рабську працю на лісорозробці, менсу знову сіли на «Сілекс», що вирушав до верхів'їв Парани. Кайє прихопив з собою подружку, і всі троє, п'янющі, як і інші пеони, прилаштувалися на палубі, де вже тислося, певно, з десятків мулів упереміш із валізами, клунками, собаками, жінками та чоловіками.

Наступного дня, коли в голові просвітліло, Поделей і Кайє подивилися в свої розрахункові книжки — вперше після того, як підписали контракт. Виявилось, що Кайє отримав сто двадцять песо готівкою і тридцять п'ять у кредит, а Поделей відповідно сто тридцять і сімдесят п'ять.

Приятелі зі страхом вилупилися один на одного, ні, швидше зі здивуванням, бо відчуття страху менсу невідоме. Їм здавалося, що вони не витратили й п'ятої частини завдатку.

— Чорт забирай!..— пробурмотів Кайє.— Та я ж ніколи не розплачуся з боргами.

Цієї миті у нього майнула проста думка: треба мерщій дременути з цих місць, щоб уникнути заслуженої кари.

Однак він був переконаний, що поводить себе у Посадасі так, як і належить порядному чоловікові, і навіть позазд-рив Поделею, бо той дістав більший завдаток.

— Ну й щастить тобі!..— сказав він.— Он який завдаток отримав!

— А ти зате маєш подружку,— заперечив Поделей.— Тож і довелося потрясти гаманцем...

Кайє зиркнув на свою супутницю і лишився задоволений, хоча слід сказати, що краса, а тим більше моральні якості не мають для менсу великої ваги. Дівуля була на всі сто, наче та королева: спідниця зелена, блузка жовта — все таке гладеньке, атласне; на брудній шиї виблискують три низки перлів, туфлі в стилі Людовіка XV; щоки наклепані рум'янами, очі солодко приплющені, а в презирливо скривлених устах димить сигара.

Кайє ще раз глянув на дівчину, потім на револьвер сорок четвертого калібру й подумав: ось єдина справжня річ, яку йому вдалося придбати. Але й револьвер він міг так само легко спустити з рук, як і завдаток, бо раптом вирішив зіграти в карти.

За кілька метрів від нього, поставивши сторчма валізу, інші менсу зосереджено різалися в «монте», програючи

один одному свій нехитрий скарб. Спершу Кайє подивився на них збоку, посміявся від душі — адже пеони, зібравшись разом, сміються з будь-якого приводу, — відтак підступив до валізи, взяв карту й поставив на неї п'ять сигар.

Ставка невелика, але він міг виграти досить грошей, щоб сплатити кампанії борг, повернутися до Посадаса на цьому самому пароплаві й проциндрити новий завдаток.

Однак Кайє програв; програв усі сигари, програв п'ять песо, пончо, намисто своєї подружки, черевики й револьвер. Наступного дня він відіграв черевики, та на цьому все й скінчилося, а дівчина, втративши намисто, віддячувала бідоласі тим, що ще з більшим презирством кривила губи, курячи сигару за сигарою.

Однак Поделею пощастило: йому дісталось намисто, яке кільканадцять разів переходило з рук до рук, а також коробка запашного мила, що за неї він одразу ж виміняв мачете й десять шкарпеток.

Нарешті пароплав причалив до пристані. Пеони подерлися кривулястою червонуватою стежкою на крутий берег, звідки «Сілекс» виглядав зовсім маленьким, — здавалося, ніби він ось-ось потоне в темній річці. Весело лаючись на всі заставки, пеони попрощалися з пароплавом, де матроси вже почали мити палубу, щоб позбутися нудотного запаху грязюки та хворих мулів, які просто-яли там чотири дні й геть усе обгидили.

Поделей був теслею й міг заробляти щодня до семи песо, отож життя в лісі не дуже його обтяжувало. До роботи своєї він звик, і якщо раніше вимагав, щоб нарядчики правильно вимірювали деревину, то тепер дивився крізь пальці на дрібні крадіжки й мав певні привілеї як гарний тесля. До роботи Поделей узявся вже наступного дня, коли йому відвели ділянку лісу. З пальмового листя влаштував собі житло — простенький навіс і одну стінку з боку півдня, більше не треба; поклав один біля одного вісім стовбурів — вийшло ложе; підвісив на підпорці вузлик з харчами — тижневий запас. І почалися трудові дні на лісорозробці: зранку, в цілковитій тиші, коли ще було темно, він пив мате, не випускаючи з рук чайника, аж поки випивав усе до останньої краплини; потім ішов добувати потрібні матеріали; о восьмій годині сніданок: в'ялене м'ясо й борошно зі смальцем; потім — сокиру в руки, а до оголених грудей присмок-

туються гедзі та москіти; потім — обід: квасоля й маїс, заправлені жиром; і, нарешті, після цілоденної мороки з дошками — вечеря, тобто, квасоля, що лишилася з обіду.

Коли не брати до уваги сутичок з іншими теслями, які вважали, що мають право хазяїнувати на його ділянці, та дощових днів, під час яких він просиджував навпочіпках біля свого чайника, робочий тиждень незмінно тривав до суботнього полудня. Тоді Поделей прав одяг, а раненько в неділю вирушав до крамниці, щоб купити собі все необхідне.

Цієї години менсу чекає з нетерпінням. Лаючись рідною мовою й полегшуючи в такий спосіб душу, він забуває про всі турботи й з фаталізмом справжнього індіанця ставить до постійного підвищення цін — мачете коштує аж п'ять песо, кілограм галет — вісімдесят сентаво. І той самий фаталізм, з яким менсу сприймає цей грабунок, вигукуючи: «До всіх чортів!» та весело підморгуючи своїм приятелям, спонукає його зрештою тікати з лісорозробок, що є виявом протесту проти кричущої несправедливості. Та хоч і не всі пеони можуть зважитися на такий крок, але кожному з них образа западає в душу, і той, кому хазяїн надто дошкулив, ладен при нагоді перегризти йому горлянку. А хазяїн теж не дримає — веде смертельну боротьбу, протягом дня й ночі стежить за пеонами, щоб, бува, чого не накоїли.

На той час менсу саме доставляли стовбури на пристань, тягнучи їх по землі; вони несамовито горлали, особливо коли який-небудь мул, збитий з ніг стовбуром, що сповзав з крутого берега, падав, а за ним падали інші, і тоді все збивалося в купу — стовбури, мули, двоколки. Як правило, тварини лишалися неушкодженими, але від криків аж повітря тремтіло.

Кайє сміявся собі під ніс, а сам обмірковував план втечі — досить з нього цього гармидеру та квасолі, яка вже стала поперек горла. Треба лише добути револьвер, бо з голими руками йти проти управителя, озброєного вінчестером, тільки дурень зважиться. От якби мати зараз отой револьвер сорок четвертого калібру!..

Цього разу доля виявилася прихильною до менсу і в досить таки своєрідний спосіб.

Подружка Кайє, якій не стало за що жити, продала своє розкішне вбрання й ходила тепер прати пеонам білизну, та скоро знайшла собі коханця й перебралася жити до нього. Кайє прочекав її дві ночі, а потім подався

до свого суперника й добряче відлупцював подружку ломакою. Після цього обидва менсу домовилися, що житимуть разом, усі втрьох, і спокусник поселився у Кайє з його подружкою. І витрат менше, та й взагалі дуже зручно. Але оскільки ця дама не на жарт приворожила того менсу — випадок у їхньому середовищі рідкісний, то Кайє сказав, що може обміняти її на револьвер з патронами, який сам вибере в крамниці. Оборудка проста, одначе все мало не зірвалося, бо Кайє почав вимагати ще й метр тютюнової «вірьовки», а це вже здалося другому менсу надто великою платою. Нарешті вдарили по руках; поки молодята влаштовувалися в своїй хижці, Кайє неквапом зарядив револьвер сорок четвертого калібру, а тоді усі втрьох сіли пити мате, щоб якимось згаяти дощовий вечір.

Осінь наближалася до кінця, розтривожене небо час від часу посиляло на землю п'ятихвилинні зливи, і зрештою усталилася гнила погода; вологість проймала менсу аж до самих кісток. Одного дня Поделей відчув велику нехіть до роботи, він навіть роззирнувся на всі боки, не знаючи, як бути далі, — ні до чого не лежить душа. Подався назад до свого навісу й дорогою відчув, як по спині пробіг легкий дроз.

Поделей добре знав, що означає ця нехіть до роботи й ці лоскотливі мурахи, які поволі розбігаються по всьому тілу. З філософським спокоєм він сів пити мате, але через півгодини його почала тіпати лихоманка.

Нічим тут не зарадиш! Тремтячи від холоду, Поделей упав на своє ложе, скоцюрбився під пончо і, охоплений розпачем, зацокотів зубами.

Наступного дня напад лихоманки, якого він чекав лише під вечір, почався опівдні, тому Поделей пішов у контору, щоб попросити хіни. Менсу тремтів, мов змерзлий цуцик, було ясно, що він захворів, ото ж службовець, зиркнувши на бідолашу одним оком, мовчки простяг йому пакетик з хіною, і Поделей, не довго думаючи, висипав собі на язик страшенно гіркі ліки. Повертаючись до лісу, він зустрів крамаря.

— І ти також, — сказав крамар, поглянувши на хворого. — Вас уже четверо. До інших мені байдуже... А за тобою борг. Скільки там лишилося?

— Та зовсім небагато... Але тепер я не зможу працювати.

— Пхе! Лікуйся добре, і все мов рукою зніме. До завтра!

— До завтра! — сказав Поделей, швидко йдучи геть, бо відчув, що починають легенько свербіти ступні.

Через годину його звалив третій напад лихоманки, і майже непритомний Поделей безсило витягся на своєму ложі; погляд у нього був якийсь каламутний, безживний, хворому здавалося, що тепер він і двох метрів не зможе пройти.

Отож Поделей влаштував собі триденний відпочинок — для менсу це найкращі ліки, але не завжди доступні. Відпочинок не допоміг, бідолаха й далі цокотів зубами, немов кастаньєтами, зіщулившись на брудній підстилці. Він і раніше страждав від лихоманки, однак тоді вона була звичайною, напади відбувалися регулярно, через певні проміжки часу, а тепер хворому стало ясно: це невпинне катування може коштувати йому життя. Лихоманки бувають різні. Якщо дія хіни така слабка, що через годину почався третій напад, то зараз, певна річ, не варто залишатися тут, бо кінець один: раптова смерть під навісом чи де-небудь на лісовій стежині. І Поделей, зібравшись на силі, пішов до крамниці.

— Це знову ти! — вигукнув крамар. — Мабуть, кепські твої справи? Хіну ковтав?

— Ковтав... Не розумію, що воно за лихоманка така... Нічого не можу робити. Дай дозвіл, щоб мене відпустили, а як видужаю, то поверну тобі гроші.

Крамар подивився на живий труп, який стояв перед ним, і зміркував, що менсу довго не протягне.

— Скільки ти мені винен?

— Ще двадцять песо... В суботу платив... Я дуже хворий...

— Ти ж добре знаєш — поки не віддаси борг, мусиш бути тут... А то поїдеш звідси... та ще помреш. Треба вилікуватися й сплатити все до сентаво.

Вилікуватися від злоякісної лихоманки там, де ти її підчепив? Такого не буває, але якщо менсу поїде звідси, то може не повернутися, і крамар вирішив: краще покійник під боком, аніж живий боржник десь далеко.

Поделей завжди чесно віддавав борги — єдине, чим менсу може пишатися перед своїми хазяями.

— А мені байдуже, віддавав ти чи не віддавав! — заперечив крамар. — Спершу розрахуйся, а тоді побалакаємо!

Така несправедливість вразила Поделея до глибини душі і, ясна річ, зродила бажання помсти. Він перебрався до Кайє, чий настрій був йому добре відомий, і вони домовилися тікати наступної неділі.

— Ось уже маю подарунок! — гукнув крамар до Поделея, коли зустрів його ввечері цього ж дня.— Учора троє дременули... Мабуть, і ти п'яти намастив, чи не так? Ті також були чесними! Як і ти! Але в тебе нічогісінько не вийде, хоч лусни! Чуєш ти, драбуго, і передай іншим! Уторопав?

Думки про втечу та про всі можливі небезпеки, яким менсу має протистояти, зібравши до купи всі свої сили, іноді дужчі від зляканої лихоманки.

У неділю під кінець дня Поделей та Кайє, аби усі їх бачили, пошвендяли по селищу, вдаючи, ніби мають багато справ: мовляв, і білизну треба попрати, і на гітарі побренькати — то в одного приятеля, то в іншого; через якийсь час їм здалося, що розігравати далі цю комедію вже не було потреби, отож друзі по черзі тихцем покинули селище й зустрілися за кілометр від контори.

Оскільки Поделей насилу тяг ноги, втікачі вирішили йти дорогою, аж поки не почують погоні. І раптом...

— У голову цілься! Обом!

Тієї ж миті із-за повороту вигулькнули наглядач і три пеони... Полювання почалося.

Не сповільнюючи кроку, Кайє прицілився з револьвера.

— Гей, мерзотники, здавайтесь! — загорлав наглядач.

— Звернімо до лісу,— сказав Поделей.— Зовсім не маю сили, навіть мачете підняти важко.

— Стій, а то стрілятиму! — вдруге загорлав наглядач.

— Нехай підйдуть ближче...— почав було Кайє, але не встиг докінчити, бо гримнув постріл з вінчестера, і над дорогою просвистіла куля.

— Мерщій до лісу! — крикнув Кайє своєму приятелеві, а тоді, сховавшись за деревом, п'ять разів вистрелив у переслідувачів.

Пролунала брутальна лайка, і в ту ж секунду від дерева відлетів шматок кори, збитий другою кулею з вінчестера.

— Здавайтесь, бо продірявлю ваші дурні голови!..

— Швидше! — підштовхнув Кайє геть змученого Поделея.— Я за тобою...

І, пальнувши ще раз, теж пірнув у зарості.

Переслідувачі, на якусь мить затримані його пострілами, знавісніло кинулися в погоню, раз за разом стріляючи з вінчестера, — напромак, в якому побігли втікачі, вони приблизно визначили.

Нахиляючись до землі, Кайє та Поделей пробиралися під ліанами паралельно до дороги, метрів за сто від неї. Переслідувачі здогадувалися, де вони, але зберігали безпечну відстань, тому що в лісових нетрях нападник має сто шансів проти одного дістати кулю в лоб, отож наглядач вважав за краще погрозово кричати й бабахкати навмання з вінчестера. Що вдієш, сьогодні він стріляє для годиться, зате місячної ночі, в четвер, йому вдалося прикінчити одного з тих трьох...

Небезпека минула... Знесилені менсу сіли перепочити. Поделей загорнувся в пончо й притулився до спини свого приятеля; протягом двох годин його біла лихоманка, яка з новою силою накинулася на свою жертву. Потім друзі почваланали далі, тримаючись недалеко від дороги, а коли споночіло, знову влаштували собі перепочинок, тільки значно триваліший. У Кайє знайшлися маїсові коржики. Поделей розклав багаття, хоча в тутешній окрузі робити це було небезпечно, тому що вогонь міг привабити до себе різних лісових істот, не кажучи про людину.

Сонце вже підбилося досить високо, коли наступного дня вони підійшли до річки — першої і єдиної надії усіх менсу, що тікають з лісу. Кайє зрубав дванадцять товстих бамбукових стебел, які трапили під руку, а Поделей з великими труднощами нарізав оберемок ліан, і зразу після цього його знову почало кидати то в жар, то в холод.

Довелося Кайє самому робити пліт — дванадцять товстих бамбукових стебел, зв'язаних між собою в один ряд ліанами та скріпленими для кращої міцності кількома поперечками.

Через хвилину приятелі відчалили від берега, і течія Парани потягла пліт за собою.

О цій порі ночі дуже холодні, тому наші менсу, стоячи на плоту по кісточки у воді, хоч і тислися один до одного, але геть задубіли. Нескінченні зливи розбурхали Парану, її стрімка течія затягувала пліт у водоверті, вузли між ліанами слабшали.

Протягом усього наступного дня втікачі з'їли два коржики — останні, що лишилися, причому Поделей насилу проковтнув маленький шматочок — так йому було

погано. В бамбукові стебла, поточені шкідниками, почала набиратися вода, пліт повільно осідав, і під вечір його не було видно на поверхні.

По грізній, дикій річці, між зловісними чорними стінами лісу, серед гнітючої тиші пливли на плоту два чоловіки, стоячи по коліно у воді й дивлячись у морок ночі широко розкритими очима,— пліт то повертало в різні боки, то раптово він завмирав перед водовертю, потім знову мчав за течією, і менсу ледь втримувалися на бамбукових стеблах, які ось-ось мали розпастися.

Вода вже сягала втікачам аж по груди, коли течія викинула пліт на берег. Куди саме? Вони не знали... Якись кущі довкола. Тут, на цьому березі, вони попадали долілиць на пісок, не маючи сили поворухнутись.

Прокинулися від блиску сонячного проміння. Смуга кущів, метрів двадцять завширшки, відділяла ліс від Парани. А якщо прямувати на південь, то невдовзі можна дістатися до річки Паранаї, яку втікачі вирішили перебрести, коли зберуться на силі. Проте оклигати було важко, майже неможливо, адже бамбукове пагіння й черв'яки — не вельми поживна їжа, щоб поновити підірвану силу. Потім ударила злива, яка тривала годин з двадцять, і Парана стала білою від піни, а Паранаї перетворилася в шалений потік. Усі шляхи було відрізано.

Раптом змоклий до нитки Поделей сперся на лікоть, трохи підвівся й навів на Кайє револьвер.

— Іди, чортяко!..— закричав він, тремтячи від лихоманки.

Кайє зрозумів, що це марення добром не кінчиться, і тайкома намацав на землі палицю. Тим часом його приятель кричав далі:

— Іди у воду! Це ти мене завів сюди! Пірнай у річку!

Блідий палець хворого тремтів на спусковому гачку.

Кайє підкорився; він поплив за течією вниз, де за кущами його не було видно, і насилу видряпався на берег.

Ховаючись у кущах, Кайє спостерігав за своїм приятелем. А Поделей уже повалився на бік, притиснувши коліна до грудей; так він і лежав під дощем, якому, здавалося, не було кінця-краю. Коли Кайє підступив до Поделея, той підвів голову і, засліплений дощем, майже не розплющуючи очей, прошепотів:

— Кайє... Вмираю... Холодно, дуже холодно...

Усю ніч лив на присмертного менсу білий осінній дощ,

сповнюючи довколишню місцевість притлумленим шумом, а під ранок Поделей навіки заляк у своїй водяній могилі.

Ставши в'язнем кущів, лісу, річки й дощу, Кайє намагався вижити — протягом семи днів він пожер довкола всі корінці, пагіння та черв'яків, яких тільки міг знайти. Бідолаха слабшав, марнів, а під кінець тижня лише нерухомо сидів на місці, помираючи від голоду та холоду й утупившись в Парану холодним поглядом.

Восьмого дня увечері напівпритомного менсу підібрав «Сілекс», який пропливав мимо. Та коли вранці Кайє дізнався, що пароплав пливе угору, до лісорозробок, його радість змінилася жахом.

— Будь ласка, на колінах прошу! — благав він капітана зі сльозами на очах.— Не висаджуйте мене на тій клятій пристані! Мене там уб'ють! Зжальтесь, усіма святими закликаю!..

І таки вмовив капітана; зворотним рейсом Кайє прибув до Посадаса.

Ступивши на тверду землю, він через десять хвилин уже надудлився в рахунок нового контракту і, хитаючись з боку в бік, ішов купувати парфуми.

Акоста, буфетник з пароплава «Метеор», який кожні п'ятнадцять днів піднімався Верхньою Параною, добре знав одне: найшвидше в світі, навіть швидше, ніж мчить течія цієї річки, діє на людину, розв'язує їй руки та язик сулія каньї, принесена на лісорозробки. Отже, його колишня пригода з лисим Корнером матиме такі ж самі наслідки, які вже мала не один раз.

Відомо, що вживати канью на лісорозробках заборонено. Це — строге правило (хоча трапляються й винятки), а от на Верхній Парані воно набуло чинності закону. В жодній крамничці канью не продають, і якщо хто-небудь розживеться десь на пляшку, то його суворо карають. У кожного на лісорозробках є якісь образи чи таємниці, отож чи варто, щоб менсу згадували про них. Адже сто грамів каньї на чоловіка цілком досить, аби на лісорозробці спалахнула бійка.

Бути призвідником такого лиха Акоста не хотів і тому набивав руку на дрібній контрабанді, продаючи пеонам по чарці каньї вже на самому пароплаві, коли той відчалював

від берега. Про це знав капітан, знали про це й пасажири — переважно управителі та крамарі з лісорозробок. Та оскільки хитрий буфетник не перевищував установленної міри, то все минало спокійно, без бучі.

Але одного нещасливого дня трапилась група пеонів, надто вже навіжена, і Акоста, забувши про обережність, піддався на умовлення. Ну й пішла ж тоді гульня! Менсу пустились у танок, валізи, гітари — все злітало в повітря.

Гармидер був великий. На палубу спустилися капітан та майже всі пасажири, і почалися інші танці — по найгарячіших головах заляскала нагайка. Поведінка за таких обставин звична, а удари в капітана різкі й пекучі. Отож пияки скоро прийшли до тями. Одного менсу, найбуйнішого, все-таки прив'язали до щогли, аби трохи охолов, — і порядку більше ніхто не порушував.

А тоді настала черга буфетника. Корнер, власник лісорозробки та пристані, де стояв пароплав, напустився на Акосту:

— Ви, і тільки ви призвідник того, що сталося! Заради якихось нікчемних десяти сентаво ви споюєте пеонів і влаштовуєте дикий шарварок!

Буфетник-метис почав виправдуватись.

— Заткніть пельку, майте сором,— горлав далі Корнер.— Заради десяти нікчемних сентаво... Клянуся честю, як тільки поїду в Посадас, розповім Мітайну про ваші витівки!

Мітайн був власником «Метеора», але Акосту це мало турбувало, і зрештою терпець йому урвався.

— Годі,— перебив він Корнера.— Не пхайте носа не в своє діло... Якщо вам не подобається, то жалійтесь кому завгодно, хоч самому чорту. А в своєму буфеті я всім заправляю.

— Це ми ще подивимося! — закричав наостанок Корнер, спускаючись на берег. Але, ідучи по трапу, він помітив на майданчику за бронзовими поручнями прив'язаного до щогли менсу. Була іронія в погляді бранця чи ні, але Корнер переконав себе, що була, — в цьому індіанці з колючими очима й маленькими вусиками він упізнав пеона, з яким мав якийсь непорозуміння три місяці тому.

Почервонівши від гніву, Корнер попрямував до щогли. Індіанець дивився на нього, злегка посміхаючись.

— Кого я бачу! — вигукнув Корнер.— І завжди ти плутаєшся під ногами! Я ж заборонив тобі бувати на

моїй лісорозробці. А ти звідки повертаєшся? Саме з неї...
друзяко!

Менсу, який, здавалося, не слухав, і далі поглядав на Корнера з ледь помітною посмішкою. Тоді той, розлютившись, відважив йому ляпаса: спершу по одній щоці, потім по другій.

— Ось тобі... друзяко! Такі друзі, як ти, лише на таке й заслуговують!

Менсу зблід, пронизав Корнера очима й прошепотів:

— Настане день...

Корнерові так і кортіло врізати йому ще разочок, щоб не погрожував, але він стримався і зійшов на берег, на всі заставки лаючи буфетника, через якого лісорозробки перетворюються на справжнє пекло.

Тепер слово було за Акостою. У який би спосіб дошкулити Корнеру, цьому червонопикому йолопу з довгим язиком, і завдати шкоди його клятій лісорозробці?

А досягти цього було дуже просто. Під час наступного рейсу вгору річкою Акоста тайкома передав двом пеонам, які мали сходити в Пуерто-Профундідаді (пристань Корнера) дві чи три сулії з каньєю. Застрибавши від радості, менсу заховали їх у валізи, і тієї ж ночі на лісорозробці зчинилася колотнеча.

Протягом двох місяців кожен пароплав, що спускався річкою після того, як по ній уверх проходив «Метеор», підбирав у Пуерто-Профундідаді чотирьох-п'ятьох поранених. Корнер аж казився від люті, але ніяк не міг упіймати контрабандиста, цього підпалювача, порушника спокою. Та зрештою Акоста вирішив, що не варто більше роздмухувати вогонь, і робота на лісорозробці знову налагодилася. Загалом, буфетник домігся того, чого хотів, — заробив грошенят і заодно помстився тому лисому Корнеру.

Минуло два роки. Менсу, який дістав ляпаса, працював на різних лісорозробках, однак у Пуерто-Профундідад не міг ступити й кроку — дорогу йому було закрито. Річ зрозуміла: давня сварка з Корнером і пригода біля щогли робили індіанця особою небажаною для адміністрації. Та менсу не сумував; схильний, як і всі індіанці, до лінощів, він марнував час у Посадасі, живучи за рахунок тамтешніх поденниць, серця яких підкорював своїми дженджуристими вусиками. Його коротко підстрижена чуприна — велика рідкість на півночі, — напах-

чена парфумами та намащена бріоліном, особливо зачаровувала жінок.

Бувало, він підписував перший-ліпший контракт і вирушав Параною вгору. Свій завдаток менсу відробляв швидко, бо мав умілі руки, а потім кружляв по довколишніх місцях, навідуючись то на одну пристань, то на іншу, і все намагався якось потрапити туди, куди вже давно надумав. Але спроби були марними: на інших лісорозробках його брали на роботу охоче, але в Пуерто-Профундідаді відмовляли — там він був зайвий. Тоді менсу знову ледачів, до всього ставав байдужий; цілими місяцями він тинявся по Посадасу і розслаблявся як тільки міг, погладжуючи свої запашні вусики.

Минуло ще три роки. За цей час менсу лише один раз побував на Верхній Парані, цілком слушно вирішивши, що теперішнє його життя більш привабливе, ніж робота в лісі. І хоча замість колишньої втоми в руках він постійно відчував утому в стегнах, це його влаштовувало більше.

В Посадасі він не бував у інших районах, крім пристані й Бохади. В цьому кварталі, де живуть менсу, він проводив дні й ночі: ходив від однієї поденниці до іншої, потім вирушав у шинок, після цього — на пристань, де разом з галасливим натовпом проводжав менсу, які щодня їхали на заробітки, а тоді закінчував свої нічні походеньки на танцях, платячи п'ять сентаво за вхід.

— Гей, хлопче! — кричали йому пеони. — Сокира тобі вже набридла? Агов, хлопче! На танцях веселіше?

Індіанець посміхався, хизуючись своїми вусиками та лискучою чуприною.

Та одного дня він різко стрепенувся, коли почув, що вербувальники пропонують великий завдаток групі пеонів, яка недавно прибула в місто. Йшлося про контракт на роботи в Пуерто-Кабріуві, неподалік від водоспаду Гуайра, на ділянці, де управителем був Корнер. Там на березі, в улоговині, скупчилося багато лісу, потрібні люди. Платня пристойна, та й каньї трохи даватимуть.

Через три дні ті самі пеони, які повернулися до Посадаса після дев'ятимісячної виснажливої праці на лісорозробках, знову вирушили до верхів'їв Парани, розтринькавши в дикій гульні двісті песо завдатку. І дуже здивувалися, коли побачили, що до їхнього гурту прибився наш легковажний індіанець.

— Гей, хлопче, закінчив святкувати? — кричали вони. — Знову за сокиру, чортів сину!..

Пароплав причалив у Пуерто-Кабріуві, й бригаду пеонів відправили на плоти.

Протягом двох місяців працював індіанець під палючим сонцем, підважуючи ломом стовбури дерев і скочуючи їх з високого берега в річку; усі семеро менсу так напружували м'язи, що кров стугоніла в скронях, а на шиях, немов линви, напиналися жили.

Працювати доводилося й на воді: у тих місцях, де глибина сягала двадцяти метрів, треба було зв'язувати стовбури докупи, плавом тягти їх за собою до берега, цілі години просиджувати по самісіньке горло у воді, тільки плечі та голова стирчать на поверхні. Через п'ять-шість годин вилазиш на пліт, точніше, тебе витягують, бо все тіло дубіє від холоду. Не дивно, що адміністрація завжди має напохваті трохи каньї для такого випадку. Єдиного, коли закон порушується. Менсу випиває чарку й знову стрибає в річку.

Наш індіанець сумлінно попрацював, натерши собі добрячі мозолі, а потім спустився на величезному плоту до Пуерто-Профундіада. Він усе чудово зважив і передбачив, тепер лише треба, щоб йому дозволили там зійти. І справді, в конторі лісорозробки менсу або ж не впізнали, або вдали, що не впізнають, — ще б пак, за клопотами ніколи й у небо глянути. Отже, коли він здав пліт, йому доручили разом з іншими трьома пеонами гнати стадо мулів в Каррерію, за кілька ліг звідси. Менсу цього тільки й чекав — наступного ранку вони вже гнали мулів, штрикаючи їм у боки загостреними палицями.

День був спекотний. Червоняста дорога пролягала серед лісу, який стінами стояв обабіч, і аж палала під сонцем. Сельва поринула в тишу; здавалося, ніби повітря тремтить над отим вулканічним піском, що хрускотів під ногами. Ані подуву вітерця, ані пташиного щебету. Під прямим сонячним промінням навіть цикади замовкли, а мули, яких діймали хмари сліпнів, сумно брели з похиленими головами, змучені спекою та яскравим світлом.

В годину дня пеони сіли перепочити, щоб підкріпитися мате¹. І зненацька побачили свого хазяїна, який верхи на коні прямував у їхній бік. Він був сам-один, у великому

¹ М а т е — парагвайський чай.

капелюсі з піти¹. Зупинившись, Корнер двічі чи тричі запитав про щось пеона, який був до нього найближче, і раптом упізнав індіанця — той саме нахилився над чайником з водою.

Спітніле обличчя Корнера почервоніло.

— Гей, вишкребку, а ти що тут робиш? — люто загорлав він, випростуючись у сідлі.

Індіанець знехотя підвівся.

— Мені здається, що ви не знаєте, як треба вітатися з людьми, — сказав він, неквапом підходячи до хазяїна.

Корнер вихопив револьвер і вистрілив, але не влучив, бо саме тієї миті індіанець різко вдарив мачете по револьверу, який злетів у повітря разом з притиснутим до спускового гачка вказівним пальцем. Корнер беркицьнувся на землю, а індіанець опинився на ньому.

Пеони остовпіли, вражені сміливістю свого товариша.

— Ідіть уперед! — крикнув той здавленим голосом, не повертаючи голови. Пеони, скоряючись наказу, взялися до свого діла — погнали мулів дорогою і скоро зникли з очей.

Тоді менсу, все ще тиснучи Корнера до землі, пожбурих якнайдалі його ніж і скочив на ноги. В руці він тримав хазяїнову нагайку, зроблену з тапірячої шкіри.

— Вставай! — звелів він.

Корнер підвівся і, спливаючи кров'ю та злісно лаючись, хотів кинутись на свого мучителя. Але тієї ж секунди нагайка полоснула його по щоці, і він зарився обличчям у землю.

— Вставай! — повторив менсу.

Корнер насилу зіп'явся на ноги.

— Тепер іди!

І тільки-но Корнер, збожеволілий від гніву та болю, знову спробував постояти за себе, як нагайка, дзвінко хльоснувши, вперіщила його по спині.

— Іди!

Корнер слухняно пішов уперед, бо відчуття страшного приниження, що межувало з розпачем, вигляд закривавленої руки, втома у всьому тілі зламали його силу волі. Проте час від часу, охоплений раптовим спалахом гніву, він зупинявся й починав лаятись. Але менсу, здавалося, не чув, тільки щораз дужче шмагав Корнера по спині.

— Іди!

¹ Піта — американська агава; з її волокон виготовляють різні побутові речі.

Дорога була пустельною. Корнер шкандибав попереду, а менсу підганяв його. Вони мовчки прямували до річки. Сонце палило голову, розжарений пісок діймав ноги навіть крізь підошви черевиків. Сонна сельва була оповита такою самою дзвінкотливою тишею, як і зранку. І лише подеколи чулося ляскання — це по Корнеровій спині гуляла нагайка.

— Іди!

Протягом п'яти годин, кілометр за кілометром, Корнер пізнавав страшну суть приниження та болю. Поранений і побитий, він кілька разів намагався зупинитися, щоб не зомліти, й жадібно хапав ротом повітря. Менсу уперто мовчав, але не забував орудувати нагайкою, і Корнер ішов уперед.

Перед заходом сонця менсу, щоб оминати контору лісорозробки, погнав Корнера по стежині, яка вела до Парани. І полонений, втративши останню надію на порятунок, повалився на землю — він вирішив, що далі нізащо не піде. Але нагайка, яку стискала звикла до сокири рука, запрацювала знову.

— Іди!

Після п'ятого удару Корнер підвівся; останні чверть години через кожні двадцять кроків удари зливою падали на його спину та потилицю, і він важко тяг ноги, хитаючись, як сновида.

Нарешті вони добулися до річки й попрямували берегом у той бік, де було прив'язано пліт. Гнаний нагайкою, Корнер ступив на нього, а тоді, заточуючись, пройшов до протилежного краю; там ноги його підкосилися і він упав долілиць на колоди, затуляючи голову руками.

Менсу наблизився майже впритул.

— Ось, маєш гостинець, — сказав він, — це тобі за те, щоб вітався з людьми... А ось ще один, аби не давав їм ляпасів...

І взявся немилосердно та рівномірно шмагати Корнера нагайкою по голові, здираючи з неї та з рук, якими той захищався, криваві клапті шкіри.

Корнер уже не ворушився. Тоді менсу перерізав линву, якою було прив'язано пліт, стрибнув у каное, закріпив кінець линви на кормі і, відштовхнувшись від берега, наліг на весла.

Хоч тягнути за собою таку величезну масу стовбурів було справою важкою, але зусилля індіанця увінчалися

успіхом. Пліт повільно розвернувся, його підхопила течія, і менсу вдруге перерізав линву.

Сонце сіло за обрій. Повітря, яке дві години тому було гаряче й задушливе, тепер посвіжіло й пройнялося могильним спокоєм. Небо набуло зеленової барви; течія несла пліт, затуляючи його то в один бік, то в інший: ось він ховається в прозорому затінку парагвайського лісу, а невдовзі знову вигулькує з нього і здалеку скидається на чорну смужку.

Менсу також плив за течією, правлячи навскоси: його підганяло бажання якнайшвидше дістатися до берегів Бразилії, де він збирався прожити до самої смерті.

— Доведеться змінити прапор, — бурмотів він собі під ніс, перев'язуючи мотузкою замімілий зап'ясток. А потім кинув холодний погляд на пліт, що мчав до неминучої катастрофи, й процідив крізь зуби: — Але тепер цей клятий грінго¹ вже нікому не даватиме ляпасів.

¹ Грінго — так в Латинській Америці презирливо називають чужоземців.

Усе дуже просто: якби грамофон не став приманкою, то в їдальні містера Хала ніколи б не було меблевого гарнітура.

Одного вечора Кандія проїжджав повз комору «Єрба компанії» й побачив, як містер Хал чаклує біля якоїсь дивної машини. Кандія був справжнім індіанцем, тому нічим не виказав свого здивування й лише з байдужим виглядом притримав свого коня перед смугою світла, яке падало на дорогу крізь розчинені двері. Проте англієць вдавав, що дуже заклопотаний. Стоячи в розстебнутій сорочці з закасаними рукавами, бо задуха була нестерпною, він схилився над грамофоном і зосереджено його накручував; поряд, на столику, красувалася пляшка віскі. Коли зазвучала мелодія, індіанець не витримав: під'їхавши до комори, він сперся рукою на одвірок.

— Добрий вечір, патроне. Ну й гарна ж у тебе музика!

— Так, гарна,— відповів містер Хал.

— Авжеж, гарна! — повторив Кандія.— Тільки тріску багатенько!

— Так, тріску багато,— погодився містер Хал, відмітивши подумки, що індіанець не позбавлений спостережливості.

Кандія із захватом поглянув на нові платівки.

— І, мабуть, дорого коштує, патроне?

— Що саме?

— Та оцей твій ящик... де хлопці співають.

Каламутні очиці містера Хала враз проясніли. У рахівникові «Єрба компані» прокинувся комерсант.

— О, дуже дорого!.. Ти хочеш купити?

— Хм, якщо продаєш...— почав було Кандія, але затнувся, наперед знаючи, що така штукенція йому не по кишені.

Та містер Хал незмигну дивився на нього важким поглядом, поки голка зі скреготом стрибала по платівці.

— Ну, гаразд, лише для тебе... дешево віддам... Усього за п'ятдесят песо!

Кандія заперечливо хитнув головою, посміхаючись то до грамофона, то до рахівника.

— Це великі гроші! Стільки я не маю.

— А скільки маєш?

Індіанець знову посміхнувся, але промовчав.

— Де ти живеш? — перейшов у наступ містер Хал, вирішивши вигідно продати свій старезний грамофон.

— Біля пристані.

— О, то я тебе знаю... Ти Кандія, чи не так?

— Атож, це моє ім'я...

— І ти виловлюєш з річки стовбури?

— Виловлюю, коли на них немає хазяїна...

— Добре, я тобі — грамофон, а ти мені — стовбури... Три розпиляні стовбури, і слухатимеш гарну музику. Доставити їх беруся сам. Ну що, згода?

Кандія засміявся й вигукнув:

— Та де ж я їх зараз візьму?! Хм... А машинерія твоя не дуже того... химерна?

— Оце насмішив! Натиснеш тут, крутнеш там; я тебе навчу. То коли будуть стовбури?

— Як розіллється повінь... Треба почекати. А яке дерево вам потрібно?

— Зрозуміло, рожеве... Згода?

— Хм! Його рідко сплавають... Хіба що під час великої повені. Чудове дерево! Йому ціни немає. Ти розумний чоловік, патроне.

— А ти станеш власником чудового грамофона... Домовились?

Вони ще довго торгувалися під звуки британських пісень; індіанець морочив голову, не даючи прямої відповіді, а рахівник наводив усе вагоміші докази, щоб переконати його в доцільності угоди. Адже не щодня буває можливість обміняти старезний грамофон на кілька десятків дощок цінної породи дерева; якщо, звичайно, не брати до уваги випитої пляшки віскі й енергії, витраченої на умовляння, то все, зрештою, склалося чудово. Бо як не крути, а для індіанця, мастака виловлювати стовбури, така робота — діло звичне. Понишпорить по річці кілька днів, зате матиме он яку машинерію — справжнє горласте чудо... Отже, угоду було укладено й намічено також строк її виконання.

Ось уже тридцять років, як Кандія живе на березі Парани. У грудні, після страшного нападу пропасниці, він захворів на печінку і, може, протягне ще кілька місяців, якщо вистачить здоров'я. Цілими днями просиджує він на своєму складаному залізному стільчику, насунувши сомбреро на самі очі. І лише його розпухлі бліді руки, вкриті зеленавими жилами, що тягнуться від зап'ястків, тремтять, наче облізлі крила хворого птаха.

Тепер Кандія став не такий, як раніше. Колись він сторожував на бананових плантаціях, обов'язки свої виконував сумлінно, але іноді, в обхід закону, виловлював з річки безпритульні стовбури, які повинь несла з лісорозробок. А коли який-небудь пеон задля сміху розтинав мачете канат, що ними було зв'язано пліт, тоді здобич пливла просто в руки. Кандія мав справжню підзорну трубу, крізь яку щоранку подовгу обстежував річку; помітивши десь світлу смужку стовбура, наприклад, біля мису Ітакурубі, він стрибав у човен і щосили веслував у тому напрямку. Вчасно помічений стовбур зловити не важко, особливо для сміливця, який, вправно орудуючи багром, підчепить масивну деревину, й вона слухняно попливе річкою униз слідом за човном.

На лісорозробці, що належала кампанії «Кастелюм», трохи вище Пуерто-Фелісідада, нарешті дочекалися дощів. Протягом сімдесяти п'яти днів стояла така страшна посуха, що всі дерев'яні котки порозсихалися, і з них

поспадало залізне обіддя. На лісорозробці скупчилося понад сім тисяч стовбурів — ціле багатство, але поки стовбур не потрапив на пристань, він коштує не більше, ніж коробка сірників. Отож було безглуздя радити передчасно, і представники кампанії «Кастелюм» добре про це знали.

З Буенос-Айреса щодня надходили накази — розпочати роботу негайно. Управитель лісорозробки натомість вимагав, щоб прислали нові котки та мулів. Йому відповідали, що мулів дадуть, коли прибуде перша партія лісу. Але управитель не здавався: мовляв, поки мулів і нових котків немає, він не дозволить спускати річкою плоти. Одне слово, суперечка тривала, а діло стояло на місці.

На лісорозробку прибув сам Кастелюм і побачив величезні стоси стовбурів, якими був завалений увесь скелястий берег Ньякангуасу.

— Скільки? — запитав Кастелюм управителя.

— Триста тисяч песо, я вже прикинув, — відповів той.

Десь приблизно в таку суму мала обійтися доставка стовбурів до Парани, якщо, звичайно, не брати до уваги труднощів, пов'язаних з поганою погодою.

Крізь щільну дощову завісу Кастелюм довго розглядав збурену річку; його мокрий гумовий плащ зливався з боками коня, а по капюшону збігали струмені води.

— Як ти думаєш, річка вкриє пороги? — запитав він управителя.

— Коли дощ і далі йтиме, то вкриє.

— А вистачить людей на ділянці?

— Чекаємо ваших наказів, — ухильно відповів управитель.

— Гаразд, — сказав Кастелюм, — думаю, що все обійдеться... Слухай, Фернандесе, увечері напинайте трос і скидайте стовбури в річку просто тут, з оцієї кручі, поки вода ще чиста. Сьогодні чи завтра я попливу в Посадас і чекатиму на плоти, які ви спустите в Парану. Зрозуміло? Дощі стануть нам у пригоді.

Управитель здивовано витріщився на нього.

— Таж за такої негоди трос не витримає й тисячі стовбурів.

— Не суши собі голови... Хай нам це дорого коштуватиме, але треба ризикнути... Потім зберемося й докладно про все поговоримо.

Фернандес, стеновши плечима, гукнув своїх помічників.

Під кінець дня дощ стих, і річка трохи вгамувалася. Пеони перегородили її плавучими стовбурами, обплутавши їх тросом, кінці якого добре закріпили на обох берегах. Кастелюм поплив у Посадас по розбурханій дощами річці, що вийшла з берегів і залила весь довколишній простір. Лише за водоспадом Гуайра за одну ніч вода прибула на сім метрів. Та воно й не дивно, бо після довгої посухи обов'язково починаються дощі.

Пополудні наступного дня вдарила злива, і така сильна, що протягом двох діб земля аж гула й двигтіла від потоків води. Завжди спокійна Ньякангуасу почервоніла від збовтаного мулу, розбухла й грізно заревіла здібленими хвилями, набираючи сили. Промоклі до самих кісток пеони в прилиплому до тіла драному одязі, крізь який світилися ребра, скидали стовбури з кручі. Вони збадьорювали себе криками, і щоразу, коли величезний стовбур, підстрибуючи, з гуркотом падав на воду, в повітрі вибухало: «Розтуди твою!.. Оце по-нашому!» Багри раз по раз ламалися, люди падали в брудне місиво з землі та глини, чудово знаючи, що добром усе це не закінчиться: адже пропасниця вже давно чатує на них.

Раптом злива вщухла. Серед незвичної тиші чулося гулке лопотіння дощу над сусіднім лісом. А крізь нього раз за разом проривалося глухе ревіння Ньякангуасу. Із виснаженого неба падали самотні важкі краплини. Повітря було насичене вологою, вітер стих. Та не встигли пеони перепочити й години, як дощ уперіщив з новою силою, сполучаючи небо з землею суцільною свинцевою стіною й заливаючи все довкруг пінявими потоками. Проте робота була спішною, крім того, управитель пообіцяв збільшити платню, отож пеони, тремтячи під зливою, взялися скидати стовбури у воду; бідолашні люди місили ногами грязюку, кричали, падали в холодну воду, але не здавалися.

Плавучий бар'єр, що перегороджував Ньякангуасу, досі заступав шлях стовбурам; вигинаючись, жалібно скрегочучи, він стримував їхній натиск, але зрештою трос порвався, і стовбури, немовби кинуті катапультю, помчали за течією...

Кандія обстежував річку крізь підзорну трубу й розмірковував: «Якщо минулої ночі вода в Сан-Ігнасіо прибула на два метри, то, мабуть, за Посадасом почалася повінь». Невдовзі він побачив перші стовбури: кедри та

всякий дріб'язок, але зберігав силу для ціннішої здобичі.

Наступної ночі вода прибула аж на метр, а під вечір Кандія раптом помітив біля мису Ітакурубі, біля повороту, цілу лавину величезних стовбурів, які, виблискуючи білуватими боками, пливли йому назустріч. Від здивування Кандія роззявив рота, але часу не марнував. Стрибнувши в човен, він щосили наліг на весла, розпочинаючи своє небезпечне полювання за стовбурами.

Веслувати Верхньою Параною проти течії — та ще під час повені — справа не з легких. А що казати, коли на шляху до тих величезних стовбурів повсякчас траплялися різні непередбачені перепони. По річці пливли дерева, вивернуті водою просто з корінням, яке стриміло догори, ніби чорні мацаки гігантських восьминогів. Пливли мертві корови та мули, а поряд з ними гойдалися на хвилях трупи лісових звірів — у деяких з черева стирчали стріли, випущені мисливцями. Пропливали високі конусоподібні мурашники, що поприлипали до корінняччя... Одного разу трапився навіть дохлий ягуар... А серед листя камалоте та в брудній водяній піні кишіли змії.

Кандія кружляв на своєму човні з одного боку в інший, наштотхувався на ці плавучі перепони, його зносило назад. Нарешті він дістався до заповітного стовбура, а тоді перекинувся через борт і звичним рухом увігнав мачете в блідо-рожеву деревину. Якийсь час упольований стовбур слухняно плив за човном, та невдовзі дерева почали чіпляти його своїм гілляччям, тож індіанцю довелося діяти інакше.

Добре прицілившись, він накинув мотузяну петлю на товстелезний стовбур, і тут розгорілася така жорстока боротьба, під час якої кожний помах весла висотував з індіанця останні краплини життя. Витягти здоровенний стовбур на берег, та ще в таку бурхливу повінь, навряд чи могли б і три дужі парубки. Але Кандія мав тридцятирічний досвід полювання на стовбури, до того ж йому кортіло придбати грамофон.

Коли настала ніч, почалися нові пригоди. Довкола снували дивовижні тіні, утворюючи на водяній поверхні густе мереживо, — індіанцеві в потемках здавалося, що він пливе по якійсь чорній олії. До борту прибився потопельник, і Кандія, нахилившись, побачив його широко роззявлений посинілий рот. Довелося бути повсякчас насторожі, бо змії навперебій намагалися

залізти в човен,— Кандія добре знав, що таке трапляється під час великих повеней, бо тоді ці кляті створіння заповзають по лопатях навіть на палуби великих пароплавів.

Минали години, а боротьба зі стовбуром тривала далі. Плавуче громаддя ніяк не хотіло підкорятися індіанцю, та він таки переміг. Зібравши рештки своєї сили, Кандія розвернув човен і повеслував до стрімчаків Тейкуаре.

Те, що зробив протягом наступних десяти хвилин цей мисливець за стовбурами, не змогла б повторити жодна інша людина,— адже яке треба мати вміння та наполегливість, щоб прибуксувати до берега таке величезне дерево! Від страшної напруги всі жили в нього на шиї набухли, а м'язи на грудях зсудомилися. Коли човен, мало не перекинувшись, ударився нарешті об прибережне каміння, Кандія якимсь чудом закріпив мотузку й знепритомнів.

Лише через місяць містер Хал отримав три десятки омріяних дощок і урочисто вручив індіанцеві грамофон та двадцять платівок.

Протягом усього цього місяця річкою снувала ціла флотилія пароплавів, виловлюючи стовбури, але, попри всі старання, фірма «Кастелюм» зазнала великих збитків.

Якщо ж Кастелюм коли-небудь приїде в Сан-Ігнасіо і, чим чорт не жартує, завітає до містера Хала, то, мабуть, дуже здивується, побачивши в його їдальні меблевий гарнітур з цінної рожевої деревини.

— Ви, і були комерсантом? — із щирим здивуванням вигукнув я, звертаючись до Гомеса Алкайна.— Ну й ну! І як вам велося?

Ми саме зупинилися разом із скульптором перед однією з мармурових фігур, представлених того дня на виставці його творів. У очах усіх, хто стояв поряд, відбилася одностайна думка, що заняття комерцією для такого далекого від практицизму митця, як Гомес Алкайн, справді нечувана річ.

— Таки був,— гордовито підтвердив скульптор,— аж двічі. І моя дружина цим займалась,— кивнув він в її бік.

Нашому здивуванню не було меж.

— Як, і ви також, сеньйоро? Розкажіть-бо, як це було? Адже...

Молодиця розреготалася від щирого серця.

— Так, я також гендлювала... Але Гомес розповість краще за мене... Він усе пам'ятає.

— Звичайно! Якщо вам справді цікаво...

— Хіба може не зацікавити ваша комерційна діяльність? — вигукнули всі ми в один голос. — Розповідайте!

Отож Гомес Алкайн переповів нам ті два досить повчальні випадки, коли він спробував свої сили в комерції.

— Ті два починання, — сказав скульптор, — мали місце в провінції Чако. На час першого з них я був ще неодружений і вирушив туди відразу після своєї виставки тисяча дев'ятсот третього року. На виставці було чимало моїх творів з мармуру і глини — результат трьох років напруженої роботи. Погруддя подобались, композиції — ні. Так чи так, після трьох років творчої лихоманки я відчував неймовірну втому від театральних урочистостей, репортажів про *garden party*¹, мистецтвознавчих статей тощо.

Саме тоді з Чако повернувся один мій давній знайомий, який пропрацював там майже чотири роки. Той добродій — неперевершений ентузіаст — розповів мені про своє вільне тамтешнє життя і про бавовняні плантації. І хоч перше заволоділо моєю уявою, сільське господарство, однак, не викликало особливого зацікавлення. Та коли я з чистого інтересу попросив докладніше змалювати мені бавовнярство, то миттю втратив рештки комерційного глузду, який тільки мав.

Я так уявляв собі обладку: на гектарі можна висадити п'ятнадцять тисяч кущів бавовника, які у хороший рік дають три тисячі кілограмів бавовни. Кілограм коробочок бавовника продають за вісімнадцять сентаво, отже, з гектара можна отримати п'ятсот сорок песо. Враховуючи, що витрати в перший рік на тридцять гектарів складатимуть шість тисяч двісті песо, вже з першого врожаю я матиму прибуток у десять тисяч песо. На другий рік зможу засіяти сто гектарів, а на третій — двісті. Більше не треба. Ці плантації приносять мені сто тисяч песо щорічного прибутку — достатньо, щоб звільнитися від виставок, репортажів, репортерів і власників салонів.

Ось так наважившись, я розпродав за сім тисяч песо все, що лишалося на виставці — власне, майже все, і якнайшвидше. Як бачите, я розпочинав нову справу, важку і невідому, з точно визначеної грошової суми, щоправда, вісімсот песо розвіялись ще до початку подорожі: перший урок комерції, який я отримав.

¹ Прийом на відкритому повітрі (англ.).

Далі — ще цікавіше. Я збудував рідкісну споруду — схожу більше на семафор, ніж на ранчо, змайстрував геть непридатний для роботи візок і висадив навколо будинку сотню пальм. Що ж до головної мети мого приїзду, то грошей ледь вистачило на те, щоб засіяти бавовником десять гектарів, з яких через посуху і погане насіння вродило лише чотири-п'ять.

Проте це можна було вважати відносним успіхом, доки надійшла пора жнив. Як відомо, збирання врожаю — найвужче місце в бавовнярстві; дороге само по собі, воно вимагає ще доплати за ручну працю. Я про це дізнався лише тоді й з величезними труднощами зміг умовити п'ятеро старих індіанців, щоб вони збирали коробочки бавовника, отримуючи п'ять сентаво за кілограм. У Сполучених Штатах денна норма, здається, п'ятнадцять-двадцять кілограмів бавовни. Мої ж індіанці ледь збирали по шість-сім кілограмів. Невдовзі вони попросили підвищити їм платню на два сентаво, і я погодився, бо насувалися нищівні для бавовника дощі.

Втім, справа не поліпшилась. Індіанці приходили не раніше дев'ятої ранку, боячись замочити ноги в росі, а йшли опівдні. По обіді вже не повертались. Я змінив розпорядок і утримував їх на роботі протягом дня, сподіваючись у такий спосіб — хай і дорогою ціною — зібрати врожай. Індіанці працювали цілий день, але мені здавали два кілограми зранку і три — ввечері.

Як бачите, ті п'ятеро старих індіанців безсоромно мене грабували. Зрештою, вони довели денну норму до чотирьох кілограмів, і я, роздратований підступністю тих ледацюг, вирішив помститися.

Я помітив, що індіанці, за рідкими винятками, геть не тямалися на числах. Спершу я потерпав від того.

— Скільки це коштує? — спитав я, приміром, одного з індіанців, який приніс оленячий ріг.

— Двадцять песо, — відказав він.

Ясна річ, я відмовився. Наступного дня прийшов інший індіанець, пропонуючи лук і стріли, які коштували також двадцять песо, — обидва індіанці заправили найвищу ціну.

Я не міг збагнути цих хвацьких спекулянтів, доки один управитель маєтку розкрив мені секрет місцевого ринку. Тоді я пішов до того індіанця, що торгував луками, й знову поцікавився про ціну.

— Двадцять песо, — відповів він.

— Прошу,— сказав я, кладучи йому в руку два песо. Він був переконаний, що отримав свої двадцять песо.

Більше того: одному прибулі, який запросив з мене п'ять песо за лисеня південноамериканської лисиці, я з урочистою неквапливістю висипав у долоню три монети в десять сентаво:

— Одне... три... п'ять... П'ять песо, тримайте свої п'ять песо.

Торговець анітрохи не сумнівався. За хвилину, вибачившись, я дав йому правильну суму. Та, мабуть, індіанець — через природну недовіру білій людині — вирішив, що моя помилка була на його користь.

Таке невігластво індіанців поширювалось, звичайно, і на безмін — терези, якими звично зважували бавовну. Для помсти, про яку я казав, необхідно було по-новому оплатити індіанцям-пеонам зібрані кілограми. Саме так я і зробив уже наступного дня. Торбина першого індіанця заважила шість кілограмів.

— Чотири кілограми: двадцять вісім сентаво,— оголосив я.

Другий індіанець зібрав чотири кілограми; я ж оголосив ніби два. Третій — шість, а за моїми словами, три. Замість семи кілограмів, зібраних четвертим, я нарахував п'ять. А п'ятому, що зібрав п'ять,— лише два. Таким чином, протягом лише одного дня я повернув собі сімдесят сентаво. І твердо вирішив відшкодувати таким чином шахрайства і видані наперед аванси.

Наступного дня я проробив те саме. «У моєму вчинку,— подумки казав я,— нема нічого незаконного. Вони мене свідомо грабують, очевидно, глузуючи з мене, тож якнайсправедливіше буде саме з їхньої поденної платні відшкодувати заподіяні ними збитки».

Однак невдоволення собою, яке я відчув під час другого обману, на третій день особливо загострилось. І таким глибоким воно стало, що на четвертий день я назвав правильну вагу і першому, і другому індіанцю. Але лютився все дужче. Отож третьому індіанцю я додав зверху два кілограми, четвертому — три, а п'ятому — вісім.

Уся справа в тому, що, незважаючи на свої принципи, я попросту грабував індіанців. І хай би мене виправдали двісті світових законодавств, я таки займався грабіжництвом. Та, як по-правді, моя славетна компенсація була породжена не внутрішньою високоморальністю, а злістю на свою комерційну недолугість.

Наступного дня я так само завищив вагу бавовни й, зрештою, заплатив більше, ніж було домовлено, витратив усі гроші на аванс і втратив довіру індіанців, які, побачивши несподівані коливання ваги, усвідомили, що я й мій безмін дивачимо.

Отак завершилась моя перша спроба стати комерсантом. Друга виявилась більш плідною.

Моя дружина завжди вважала, що я цілковитий нікчема в негоціанстві.

«За що б ти не взявся, все пустиш за вітром,— звично казала вона.— Ти зовсім не розумієш, що таке гроші. Пригадай той випадок з борошном».

Справа з борошном почалась так: оскільки мої пеони купували харчі в крамниці сусідньої мануфактури, я вирішив, що, постачивши їх найнеобхіднішим — чаєм, жиром, борошном,— зможу повернути собі принаймні двадцять відсотків їхньої платні. Слушно. Я приніс товари додому й почав продавати борошно по ціні, встановленій в інших маєтках.

— Поглянь-но! — сказав я дружині.— У такий спосіб ми заощадимо кругленьку суму песо. Лише на цих кілограмах борошна ми вже заробили сорок сентаво.

Вона вирячилась на мене. Річ у тім, що я не знав, скільки мені самому коштувало те борошно, бо навіть не зазирнув у накладні.

Така історія з борошном. Моя дружина постійно нагадувала мені про неї, і я б мусив дослухатися до її застережень, але біс комерції, успадкований від батька, повсякчас спокушав мене забороненим плодом.

Зрештою якимось нам обом спало на думку відкрити не крамницю, а ресторанчик для пеонів. Замість сардин, маїсових балабухів та поганої печені, що ними годувалися в крамниці на мануфактурі одинокі пеони, ми вирішили продавати поживну і дешеву юшку, не ставлячи собі за мету особливо розбагатіти; така комерція, на думку моєї дружини, давала певну гарантію, що я не пошиюсь у дурні.

Отож ми оголосили пеонам, що вони можуть обідати в маєтку, а невдовзі до них приєдналися й пеони з інших плантацій. Перші три дні все йшло чудово. На четвертий до мене прийшов худючий, як тріска, пеон.

— Послухай, хазяїне,— сказав він.— Я буду обідати в тебе, якщо хочеш, але заплатити не зможу. Наступного місяця подамся до Коррьєнтес, усе через лихоманку...

Двадцять днів я пролежав крижем... А зараз і сокиру не можу підняти. Коли повернусь, розрахуюся.

Я порадився з дружиною.

— Як тобі здається? — запитав я в неї.— Цей крутій ніколи нам не заплатить?

— Бідолаха дуже голодний...— пробурмотіла вона. Цілий місяць годувався в нас той пеон, а потім зник назавжди.

Тоді ж одного ранку з'явився пеон-індіанець з п'ятирічним хлопчиком, який спостерігав голодними очима, як їсть його батько.

— Нещасна дитина! — звернулася до мене дружина.— Злочинно так знущатися над нею!

Вона принесла хлопчику їжу. Малий був дуже симпатичний, і на прощання дружина пригорнула його.

— Ти ще голодний?

— Так, гольодні! — відказав з повним ротом хлопчак.

— Але ж ти з'їв цілу порцію! — здивувалась моя дружина.

— Так, польцію! Вдома... гольодні!

— А-а, у тебе вдома. І багато їх?

Тут втрутився батько. У нього було восьмеро дітей, але іноді він занедужував і не міг працювати. Тоді... справжнє голодування!

— Я собі уявляю! — пробурмотіла дружина, глипнувши на мене. Вона дала хлопчику в'яленого м'яса, печива, а ще — дві бляшанки з шинкою, що їх я притримував.

— Гей, моя шинка! — гукнув я дружині, коли вона вибігала з оберемком подарунків.

— Нічого страшного, правда? — вишкірилась вона.— Тільки уяви собі радість цих бідаків.

Наступного дня індіанець прийшов з двома іншими своїми дітлахами, а що моя дружина не могла бачити голодних, то всіх їх нагодувала. Отак і сталося, що за тиждень наш будинок перетворився на дитячий садок. Добрі пеони приводили хто свою дитину, хто чужу. Коли ж до цього додати чималу кількість пеонів, які збагнули, що найкращий спосіб розм'якшити наші серця — відверто зізнатися, що ти голодний і не маєш грошей, то все це разом і поклато, зрештою, край нашій комерції протягом місяця. Ясна річ, ми зазнали великих збитків.

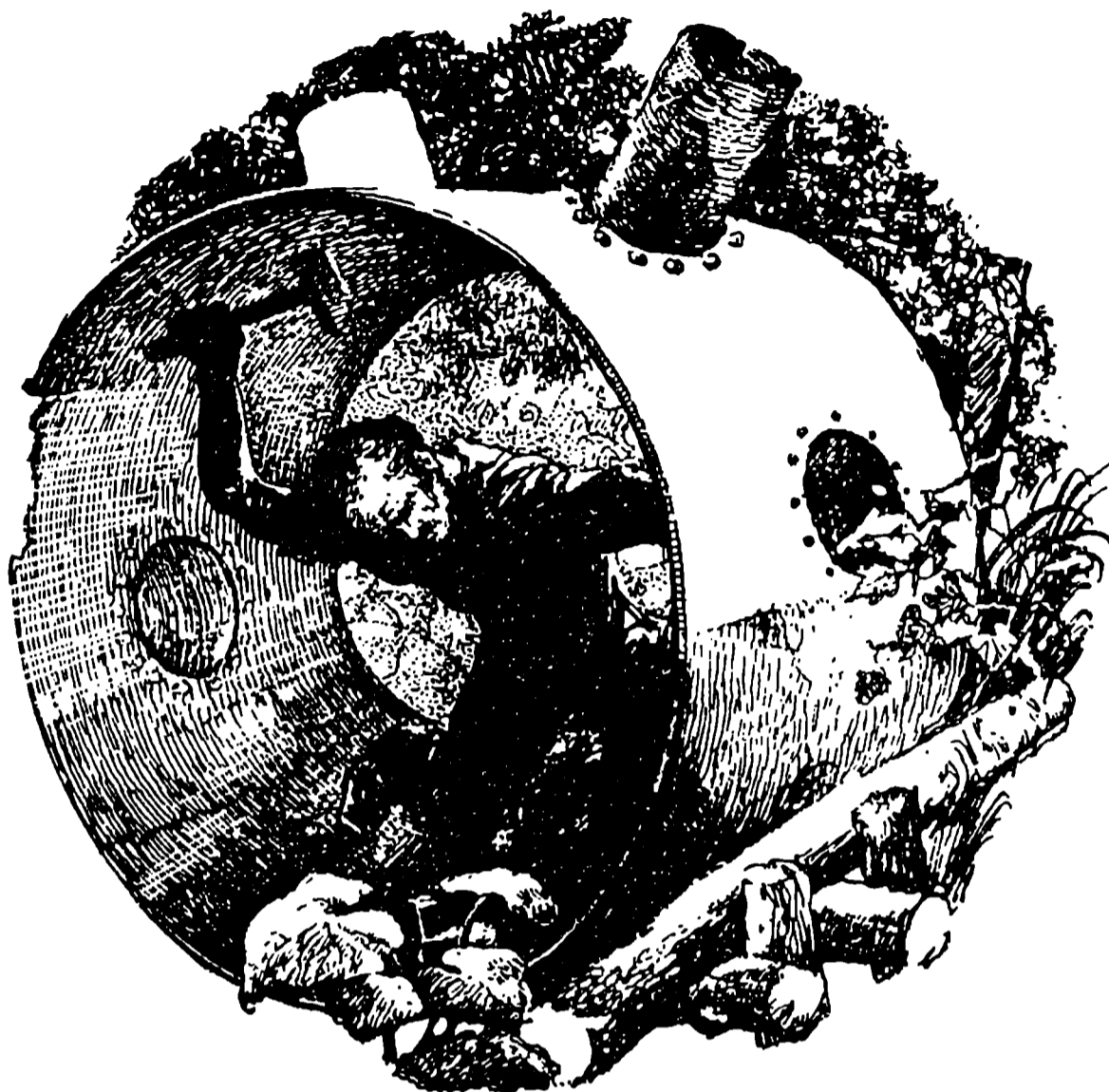
Таким було моє друге починання на комерційній ниві. Пустивши на вітер гроші й покинувши все, що було збудовано на взятій в оренду землі, ми повернулися до Буенос-Айреса.

Відтоді,— завершив свою розповідь скульптор, кивнувши головою на мармурові фігури,— я знову повернувся до цього.

— Що-що, а тут комерцією і не пахне! — вигукнув хтось із слухачів з прихованою посмішкою.

Гомес Алкайн подивився на нього очима людини, яка стоїть вище над глузуваннями, й відказав:

— Пахне. Але не для мене.

Два чоловіки поклали на землю громіздкий цинковий казан і сіли на нього. Від того місця до траншеї лишалося якихось метрів тридцять, проте казан обривав руки. Це була четверта і остання зупинка на шляху — зовсім поруч виднівся вже червонястий ґрунт траншейного схилу.

Але ж і полуденне сонце нещадно палило непокриті голови чоловіків. Від сліпучого світла навколишній краєвид, як під час сонячного затемнення, виглядав жовтувато-блідим, позбавленим тіней і рельєфності. Під тим полуденним сяйвом провінції Місьйонес чоловічі сорочки наче сипали іскрами.

Час від часу чоловіки озиралися на пройдений шлях, але відразу опускали очі від сліпучих променів. На обличчі одного з них відкарбувалася печатка того тропічного сонця — великі зморшки на щоках, маленькі — навколо очей. За мить обидва підвелися, підхопили ноші й крок за кроком досягли траншеї. Тоді повалилися горілиць, затулившись рукою від сонця.

Цинковий казан був пристроєм для випалювання вугілля, що його вони виготовили власноруч, так само як викопали траншею, котра мала слугувати за піч для циркулярного підогріву. А ті два чоловіки — за одіжжю пеони, за розмовами — інженери, були, зрештою, ані тими, ні тими.

Першого з них звали Дункан Древер, другого — Маркос Р'єнці. І хоча батьки в одного були відповідно англійці, а в другого — італійці, жоден з них не знав почуття націоналізму. Вони уособлювали собою той тип американців, який так вжахнув Гарета¹: діти європейців, котрі однаково глузували як із землі своїх батьків, так і з нової вітчизни.

Одначе тепер, лежачи горілиць і затуляючись рукою від сонця, Р'єнці з Древером ні над ким не насміхалися; вони були геть виснажені роботою, що тривала вже понад місяць, починаючись о п'ятій ранку і, як правило, при температурі нижче нуля.

Така була та провінція Місьйонес. З восьмої ранку і до четвертої пополудні нещадно палило тропічне сонце; та щойно воно заходило, температура починала так швидко падати, що можна було простежити, як опускається ртутний стовпчик у термометрі. Усе навколо буквально замерзало, адже з тридцяти градусів денної спеки температура о восьмій вечора зменшувалась до чотирьох градусів, а на четверту ранку стрибками опускалася ще нижче: мінус один, мінус два, мінус три. Минулої ночі температура впала до чотирьох градусів нижче нуля, що геть сплутало всі географічні уявлення Р'єнці, який ніяк не міг зорієнтуватися в цьому кліматичному карнавалі, котрий спростовував будь-які метеорологічні повідомлення.

«Субтропічна країна із задушливою 'спекою», — гарчав Р'єнці, кидаючи зубило, до якого примерзали пальці, й починав ходити туди-сюди. Адже запросто можна було здерти шкіру на руках, працюючи з металом до схід сонця на цьому, вкритому памороззю, просторі.

А втім, Древер з Р'єнці кидали роботу лише в дощові дні, але й тоді, промерзаючи до кісток, намагалися на кресленні вдосконалити пристрій. Коли вони вирішили робити дистиляцію в закритій місткості, то практично вже знали, що їм потрібно, врахувавши найрізноманіт-

¹ Г а р е т (Гаррет Едвард Пітер; 1878—1954) — американський письменник і публіцист.

ніші системи постійного нагрівання, включаючи й систему Шварца. І хоча твердо зупинилися на казані, лише його ємкість протягом цього часу не зазнала змін: тисяча чотиреста кубічних сантиметрів. Усе ж інше — форма, з'єднання, затулки, діаметр вихідної труби, охолоджувач — розглядалося й переглядалося сотні разів. Перед сном повторювалась одна й та сама сцена. Лежачи в ліжку, вони якийсь час говорили про те і се, не пов'язане з їхньою роботою. Потім змовкали, поринаючи в сон. Чи принаймні думали, що поринають. Минала година мовчання, й раптом один з них озивався:

— Гадаю, сімнадцяти вистачить.

— Я теж такої думки, — відразу відгукувався другий.

Сімнадцяти? Сантиметрів, заклепок, днів, проміжків чи чогось іншого? Проте ті двоє чудово розуміли один одного, бо йшлося про їхній казан.

Три місяці тому Р'єнці написав Древерові листа з Буенос-Айреса, висловивши бажання приїхати в Місьйонес. З якою метою? Він вважав, що попри всі хвалебні пісні на честь індустріалізації країни, невелике, добре організоване виробництво могло б давати зиск, принаймні у воєнний час. А якої думки Древер?

Той відповів: «Приїзди, поміркуємо про виробництво вугілля й смоли».

Р'єнці відразу пустився в дорогу.

Що ж, виробництво деревного вугілля — справа цікава, але для неї потрібен набагато значніший, ніж у Древера, капітал. Статки ж складали, власне, деревина з його лісу та знаряддя праці. Але якщо до цього додати чотири цинкові листи, що лишилися зайвими після покриття повітки, та ще допомогу Р'єнці, можна було спробувати.

І вони спробували. Оскільки ж при виробництві деревного вугілля не виникає тиску газів, їх цілком влаштував будівельний матеріал. Використавши Т-подібні балки для каркасу, а L-подібні для вихідних отворів, вони виготовили прямокутний казан завдовжки в чотири метри двадцять сантиметрів і завширшки в сімдесят сантиметрів. Це була наполеглива і виснажлива робота, адже окрім технічних ускладнень, доводилось враховувати неминучий брак тих чи тих матеріалів та інструментів. Скажімо, справжню мороку вони спізнали з першим з'єднувальним швом, коли неможливо було рівненько

продірявити гнучкі краї цинкових листів — та ще у висячому положенні. А з'єднати краї треба було за допомогою заклепок — по одній на сантиметр, тобто всього тисяча шістсот вісімдесят заклепок для зшиття чотирьох цинкових листів. Оскільки ж заклепок не було, то нарубали тисячу шістсот вісімдесят цвяхів та ще кілька сотень — для закріплення каркаса.

Р'єнці заклепував зовні. А Древер, скоцюрбившись у казані, притиснувши коліна до грудей, підставляв молоток під удари. Для того, щоб розклепати цвях, потрібно, як відомо, велике терпіння, що його Древер, затиснутий у казані, втрачав неймовірно швидко. За годину вони мінялися місцями, й поки згорблений і зсудомлений Древер, вилізши з казана, потягувався, роблячи енергійні рухи, Р'єнці ліз усередину на випробування власної терплячості в умінні швидко підставляти молоток під удари. Важкою була робота. Але такою мірою два чоловіки прагнули здійснити замріяне, що кожен день натирали собі криваві мозолі.

Протягом того місяця єдиною їхньою розвагою — з точки зору міського жителя — було заглибитись недільного ранку в сільву за допомогою мачете. Древер, звичний до такого життя, мав тверду руку, що не схибить; натомість коли першим ішов Р'єнці, прорубуючи прохід, його товариш про всяк випадок тримався в чотирьох-п'яти метрах позаду. І зовсім не через те, що рука в Р'єнці була слабкіша, просто мистецтву володіння мачете треба довго вчитись.

А ще їх щодня розважала їхня помічниця — донька Древера. Це була п'ятирічна біляночка, яка зростала без матері, бо Древер через три роки, як приїхав до тих країв, овдовів. Він самотужки вирощував доньку, виявляючи незрівняно більше терпіння, ніж у заклепуванні казана. Древер був грубої й упертої вдачі. Звідкіля той суворий чоловік брав ніжність і терпіння, щоб самому виховувати доньку й завоювати її любов, не знаю, але коли вони йшли ввечері удвох, можна було почути таку розмову:

— Тятю!

— Слухаю, серденько...

— Твій казан от-от буде готовий?

— Так, моє серденько.

— І ти випалиш усі дерева в лісі?

— Ні; це буде лише випробування.

- Ти заробиш грошики?
- Не думаю, маленька.
- Бідний тятечко рідненький! Ти ніколи не заробиш багато грошей.
- Напевно...
- Але випробування буде гарне, тятечко. Таке гарне, як і ти сам, тятусю рідненький!
- Так, моя люба.
- Я тебе дуже-дуже люблю, тятечко!
- Так, моє серденько...

Древер клав руку на плечі доньці, яка цілувала цю шерехату й плескату батьківську долоню, таку широку, що в ній легко могло вміститися дитяче тільце.

Р'єнці також був небалакучий і природно почувався серед таких самих відлюдників. А що Древерова донька ще погано зналася на таких характерах, то повсякчас реготала із страхітливої насупленості Р'єнці, коли той намагався своїм похмурим виглядом покласти край щоденним забаганкам-іграм маленької помічниці: вигання барана на пасовисько, біг у пантофлях, гамак, трамплін, скік-поскік, паровозик: ту-ту; не кажучи вже про глечики води, що їх маленька пустунка виплескувала в обличчя своєму другові, коли той простягався на траві під полуденним сонечком.

Чуючи нарікання, Древер цікавився, що сталося.

— Та ця бісова бабця! — кричав Р'єнці. — Додумалася...

А проте, він не дозволяв собі брутальності й швидко мирився з дівчинкою, яка, сидячи навпочіпки, раділа мокрому й вимитому, як скельце, обличчю Р'єнці.

Це була досить дивна трійця — два прудконогі чоловіки та їхня білява п'ятирічна помічниця, і всі вони снували туди-сюди, з плоскогір'я до печі. Дівчинка, що зростала й виховувалася біля батька, розумілася на всіх інструментах і знала, якого приблизно тиску необхідно досягти, щоб розколоти одним махом десять кокосових горіхів, а також, як розпізнати за запахом оцтову кислоту. Вона вміла читати й писала великими літерами.

Протягом будівництва печі всі троє повсякчас долали ті двісті метрів між бунгало й лісом. Сягнистою ходою зранку і нешвидкою опівдні вони рухалися, як мурахи, тією самою стежиною, роблячи ті самі завороти й обходя-

чи стороною скелю з чорного піщаника посеред квітучого пасовиська.

Якщо вибір системи обігріву коштував їм чималих зусиль, то втілити його в життя потребувало ще більшого напруження, ніж вони чекали.

«Одна справа накреслити на папері, інша — зробити», — щоразу зауважував Р'енці, засовуючи руки в кишені, коли старанні обчислення накопичення газів, подачі кисню, площі колосників та камер згоряння виявлялися марними через брак матеріалів.

Зупинилися вони, звичайно, на найризикованішому способі: нагріванні по спіралі горизонтального казана. Чому власне? На це в них були свої причини — їм видніше. Але коли вперше була розпалена піч, і дим, чотири рази огорнувши казан, вилетів у трубу, два чоловіки, побачивши це, мовчки сіли й закурили, неухважно роззираючись, — так роблять мужні натури, досягши успіху у важкій роботі, якій віддали усі сили.

Нарешті зроблено! Допоміжні пристрої — охолоджувач смоли і спалювач газів — були вже дитячою забавкою. Для охолодження мали служити вісім бочок, оскільки бракувало води; а гази виводилися прямо в піч. Тож зрозуміле захоплення Древерової доньки, яка побачила потужний вогняний стовп над казаном.

— Як красиво, тятю! — вигукнула она, завмерши від здивування. А тоді звично стала цілувати батькову долоню. — Чого ти тільки не вмієш робити, тятусеньку любий!

По тому всі троє вирушили до лісу поласувати апельсинами.

З-поміж нечисленних багатств, якими володів Древер у цьому світі, найціннішим, окрім, ясна річ, його доньки, був апельсиновий гай, що не давав ніякого прибутку, але був справжнім дивом. Висаджений понад двісті років тому єзуїтами, той апельсиновий гай, давно захоплений і заглушений сельвою, обернутий, сказати б, у *sousbois*¹, так само сповнював увесь ліс пахощами апельсинового цвіту, що їх було чути в сутінках навіть на стежинах у полі. Апельсини з Місьйонес не знали хвороб. Важко було відшукати хоч би один з якою-небудь цяткою. А вже на смак і на вигляд ті плоди не мали собі рівних.

¹ Підлісок (фр.).

Найбільшим ласуном з-поміж них трьох був Р'єнці. Він запросто з'їдав з десяток апельсинів, а повертаючись додому, завжди ніс повну торбину через плече. У тих краях кажуть, що паморозки роблять плоди кращими. Тож наприкінці того червня апельсини були вже солодкі як мед, і це певною мірою примиряло Р'єнці з холоднечою.

Холоднеча в Місьйонес, на яку Р'єнці не сподівався і про яку ніколи не чув у Буенос-Айресі, завдала клопоту при виготовленні перших порцій деревного вугілля, призвівши до неймовірно великих витрат пального.

Річ у тім, що чоловіки, поки виконають усі приготування, розпалювали піч о четвертій-п'ятій годині дня. А що для повної карбонізації деревини потребувалося не менше восьми годин, то їм доводилось підтримувати полум'я до опівночі чи першої ранку, стоячи в траншеї обличчям до пічних челюстей, у той час як спину обдавало морозом. І якщо нагріванню заважало крижане повітря, то охолодження відбувалося просто чудово, що дозволило вже при першому ж випробуванні отримати два відсотки смоли — дуже обнадійливо за таких умов.

Чи один з них, чи другий мусив постійно стежити за полум'ям, оскільки пеон, тимчасово найнятий рубати дрова, ніяк не бажав збагнути спосіб виготовлення вугілля. Він уважно розглядав складові частини виробництва, але щоразу заперечливо хитав головою, щойно його просили доглянути за піччю.

Це був худий метис, з ріденькими вусами, батько семи дітей, який, перш ніж відповісти на будь-яке найлегше запитання, щоразу вдивлявся в небо, замислено насвистуючи. А тоді казав: «Може бути». Даремно його запевняли, що можна спокійно піддавати жару, доки кришка на казані не зашкварчить, якщо її торкнутися наслиненим пальцем. Метис задоволено реготав, але не погоджувався цього робити. Тому чоловікам доводилося і вночі ходити з плоскогір'я до лісу, а Древерова донька тим часом, сидячи сама в бунгало, розважалася тим, що спостерігала крізь шибку за виблисками в печі й намагалася відгадати, хто саме — батько чи Р'єнці — роздмухує полум'я.

Часом який-небудь випадковий турист, що прямував до порту з метою дістатися пароплавом водоспаду Ігуасу, певно, дивувався палахкотінню, яке вихоплювалося

з-під землі разом з димом та газовою парою, наче з вулканічної розколини чи з пекла, і так глибоко вражало уяву пеона-метиса.

Свою увагу наймит зосередив на доборі палива. Коли він знаходив деінде «добрячу, смачну дровеняку», то привозив її тачкою до печі з байдужим виглядом, наче не розумів, яка це розкіш. Та коли чоловіки починали його розхвалювати, відвертався, ховаючи, за свідченням Р'єнці, задоволену посмішку.

Зрештою зібрався такий запас палива, що чоловіки мушили зменшити подачу кисню у піч, і повітряний потік тепер уривався зі свистом, шурхочучи попід колосниками.

Тим часом виробництво смоли зростало. Компаньйони підраховували вихід деревного вугілля, смоли та оцтової кислоти у відсотках від тієї чи тієї придатної для переробки деревини, щоправда, робили ці обчислення *grosso modo*¹. А от де вони були точні, то це у визначенні порід дерев, які не годилися для циркулярного обігріву горизонтального казана — на цьому вони добре зналися. Витрати палива їх не цікавили. Так само, як і те, що при нульовій температурі повітря, яка трималася найчастіше, робити підрахунки було марно.

Зима виявилась украй суворою не лише в Місьйонесі. Але тут наприкінці червня² погода так дивовижно перемінилась, що вразила місцеве субтропічне життя аж по коріння.

Справді-бо, чотири похмурі дні, що загрожували ураганом, скінчилися, зрештою, градом, проясненням і затишшям. Прийшли холоди, безвітряні й колючі, ледь відчутні опівдні, від яких, одначе, вже на четверту пополудні мерзли вуха. Із запушеного примороззю світанку природа відразу вступала у сповнений нудотним сьайвом тамтешній полудень, щоб закряжаніти з надходом ночі.

Першого морозяного ранку Р'єнці, замерзнувши до кісток, вийшов прогулятися світанкової години, але невдовзі повернувся, анітрохи не зігрівшись. Він подивився на термометр і сказав Древеру, який саме вставав:

— Знаєш, яка температура сьогодні? Шість градусів морозу.

— Ніколи ще не було такого,— здивувався Древер.

¹ Приблизно (*it.*).

² Зимовий, за нашими уявленнями, період у Латинській Америці триває протягом літа — початку осені.

— Так,— погодився Р'єнці.— Тут усе, на що не глянь, небачене.

Він мав на увазі отруйну змію, яку зустрів серед зими в зовсім несподіваному місці.

Наступного ранку було сім градусів нижче нуля. Древер засумнівався у справності термометра і, щоб перевірити, поїхав верхи до будинку двох своїх приятелів, один з яких доглядав за маленькою державною метеостанцією. Все підтвердилось: дев'ять градусів морозу, а різниця у показах термометрів пояснювалась тим, що на плоскогір'ї Древера, яке лежало дуже високо над річкою під відкритим вітром, температура завжди була на два градуси менша взимку і, зрозуміло, більша влітку.

— Ніколи ще такого не бачив,— сказав Древер після повернення, злазячи з коня.

— Так, так,— підтримав його Р'єнці.

На світанку наступного дня до бунгало прийшов хлопчик з листом від Древерового приятеля, який доглядав за метеостанцією. В листі було сказано:

«Прошу, зніміть сьогодні покази свого термометра після сходу сонця. Позавчора я повідомив температуру, яку спостерігав на станції, а вчора ввечері отримав з Буенос-Айреса прохання належно виправити повідомлені дані. У столиці регочуть з дев'яти градусів нижче нуля. Яка у вас температура зараз?»

Древер дочекався сходу сонця і написав відповідь: «27 червня: дев'ять градусів нижче нуля».

Його приятель передав телеграфом у головну службу в Буенос-Айресі те, що зареєстрував на своїй станції: «27 червня: одинадцять градусів нижче нуля».

Р'єнці помітив певні ознаки згубного впливу низької температури на тропічну рослинність, але вирішив відкласти більш глибокі спостереження на майбутнє. Поки що ж увага була зосереджена на хворобі Древерової доньки.

Дівчинка ослабла ще тиждень тому. (Той випадок, коли Древер, який не відразу, ясна річ, помітив хворобу, порушив своє вічне мовчання). Втрата апетиту, пекуча спрага, запалені очі.

Якось після вечері Древер, вийшовши з бунгало, побачив, що його донька втомлено лежить на землі. В неї був жар — тридцять дев'ять градусів. За мить підбіг Р'єнці й відніс дитину до ліжка — щоки розпашілі, рот відкритий.

— Що з нею таке? — розгублено запитав Р'єнці у Древера.

— Не знаю... тридцять дев'ять з гаком.

Р'єнці нахилився над ліжком.

— Чуєш, бабцю! Схоже, сьогодні ми не пограємось у паровозика.

Дівчинка мовчала. Через жар пускала повз вуха всі загальні запитання, а якщо зрідка й відгукувалась, то в її коротких, сухих відповідях за версту відчувався батьків характер.

Того дня Р'єнці доглядав за казаном, але раз у раз прибігав до бунгало, щоб подивитися на свою помічницю, яка лежала, згорнувшись, у куточку батькового ліжка.

На третю годину температура в дівчинки була тридцять дев'ять з половиною, на шосту — сорок градусів. Древер зробив усе, що роблять у таких випадках, аж до парення.

Погодьтеся: парити, лікувати й доглядати п'ятирічну дитину двом чоловікам з мозолястими руками, коли на вулиці мороз, а стіни дощатої хижки стулені гірше за стінки казана, — нелегко. Треба міняти нічні сорочки, пелюшки, регулярно давати пиття — одне слово, клопоти, що не під силу чоловікові. А проте ті двоє, закасавши рукава на жилавих руках, викупали й розтерли дитину. Ясна річ, вони прогріли приміщення, спаливши спирт, а тоді міняли холодні пов'язки на чолі в дівчинки.

Мала спромоглася на посмішку, коли Р'єнці розтирав їй ноги, й той вирішив, що це добра прикмета. Одначе Древер боявся нападу злоякісної лихоманки, яка найдужче вражає активні натури.

На сьому вечора температура підскочила до сорока й восьми десятих градуса, тоді опустилася до тридцяти дев'яти, а на ранок знову підвищилась до сорока й трьох десятих.

— Пусте! — недбало кинув Р'єнці. — Наша бабця міцненька, витримає й не таку температуру.

Насвистуючи, він почимчикував до казана, не вважаючи за потрібне забивати собі голову дурницями.

Древер мовчав. Лише сновигав їдальнею, час від часу зазираючи до кімнати, щоб подивитися на доньку. Дівчинка в жару так само коротко відповідала на батькові запитання.

— Як ти себе почуваєш, дитинко?

— Добре.

— Тобі не жарко? Може, розкрити трохи ковдру?

— Ні.

— Пити хочеш?

— Ні.

І навіть не дивилась у його бік.

Протягом шести днів Древер стуляв очі лише на пару годин ранком, хоча Р'енці спав ночами. Але жар загрозливо не падав, і Р'енці, котрий повсякчас бачив обриси батька, нерухомо застиглого на краєчку ліжка, також втрачав сон. Він підводився й варив каву, яку чоловіки пили в їдальні. Вони умовляли один одного піти відпочити й мовчки знизували плечима у відповідь. Тоді один з них вкотре вже розглядав корінці книжок, а другий затято скручував сигари на краєчку стола.

І постійно — парення, розтирання, холодні компреси, хінін. Часом дівчинка засинала, тримаючи батька за руку, а коли той намагався вивільнити її, ще дужче чіплялася за неї. Древер мусив нерухомо сидіти на ліжку, не зводячи очей з доччиного виснаженого обличчя.

Іноді дівчинку охоплювали марення, й вона раптом піднімалася на руках. Древер кидався її заспокоювати, але дитина відштовхувала його й відверталася на інший бік. Батько починав знову міряти кроками кімнату і йшов пити Р'енцеву каву.

— Ну як? — цікавився той.

— Без змін, — відповідав Древер.

Часом, коли дівчинка не спала, Р'енці намагався розвеселити всіх жартами про бабцю, яка прикидається хворою, а сама здорова. Одначе дитина, хоч і впізнавала його, дивилася серйозним і похмурим від високої температури поглядом.

На п'ятий день Р'енці весь вечір пропрацював біля печі, знаходячи в цьому розраду. Древер покликав його на хвильку до будинку, а сам тим часом підтримував вогонь, механічно кидаючи поліно за поліном у пічні челюсті.

На ранок жар у хворої понизився як ніколи, до опівдня — ще більше, а о другій годині дня дитина лежала нерухомо із заплющеними очима, лише час від часу в неї кривилися губи й нервово смикалось обличчя. Вона була холодна, температура лише тридцять п'ять градусів.

— Скоротечна анемія мозку, майже напевно,— відповів Древер на запитальний погляд свого товариша.— От щастить...

Протягом наступних трьох годин дівчинку, яка так само лежала горілиць і мимоволі кривилась, обклали вісьмома пляшками з кип'ятком, щоб прогріти. Р'енці протягом тих годин човгав туди-сюди кімнатою й похмуро дивився на батькову постать, заляклу в ногах ліжка. А Древер тим часом виразно усвідомив, як багато місця в його серці займає ця крихітка, що лишилася від його шлюбу, а на завтра ляже поруч з матір'ю.

О п'ятій годині Р'енці, почувши з їдальні, що Древер підвівся, насупився ще більше і зайшов до кімнати. Але ще від дверей помітив, що у дівчинки виблискує вкрите потом чоло: врятована.

— Нарешті...— прохрипів Р'енці, відчуваючи, як у нього раптом перехопило горло.

— Так, нарешті! — пробурмотів Древер.

Дівчинка обливалася потом. Розплющивши очі, вона пошукала батька, а побачивши його, торкнулася двома пальчиками його губів. Тут підскочив Р'енці.

— Ну-бо?.. Як справи, бабцюнчику?

Дівчинка подивилася в його бік.

— Тепер мене добре впізнаєш? Чи не так?

— Так...

— То хто я?

Дитина вишкірилась.

— Р'енці.

— Чудово! Оце мені подобається... Ні, ні. Тепер спати... Зрештою вони вийшли на повітря.

— Ото бабця! — повторював Р'енці, креслячи лозиною довгі риски на піску.

Древер, для якого шість днів нервового напруження та останні три години виявились важким випробуванням, сів на сходинки й сховав обличчя в долонях. І Р'енці, побачивши, що в його товариша затремтіли плечі, відійшов у протилежний бік від бунгало.

Дитина швидко одужувала. Протягом довгих безсонних ночей Р'енці, попиваючи каву, дійшов висновку, що коли вони не замінять дві початкові охолоджувальні ємності, то завжди отримуватимуть смоли більше, ніж треба. Тож він вирішив використати дві великі бочки, що в них Древер виготовляв апельсинове вино, і з допомогою пеона впорався з цим до вечора. Розпаливши вогонь,

він умовив метиса доглядати за піччю, а сам повернувся на плоскогір'я, де, сидячи в їдальні, два чоловіки з однаковою насолодою спостерігали крізь шибки, як знову спокійно в'ється рожевий дим.

Так вони розмовляли до опівночі, коли прибіг індіанець і повідомив, що полум'я, вихопившись з іншого боку, зруйнувало піч. Обом чоловікам одразу сяйнула одна й та сама думка.

— А ти відкрив піддувало? — спитав Древер.

— Так, — відказав пеон.

— А які дрова кидав?

— Зі стосу для підживлення...

— Лапачо?

— Так.

Р'єнці з Древером презирнулися й вийшли вслід за пеоном.

Нічого дивного: зверху піч закривали два цинкові листи, покладені на подібні балки й посипані п'ятисантиметровим ізоляційним шаром піску. В першій камері згоряння листи захищав від полум'я шар глини, намазаної на дротяні ґратки — така собі армована глина.

Все було добре, поки за піччю доглядали Р'єнці або Древер. Пеон же, бажаючи прислужитись хазяям і прискорити обігрів, поставив отвором дверцята зольника, коли підкидав у піч оцупки з дерева лапачо. А що лапачо спалахує як бензин, то від страшного жару в печі розсипалася глина, не витримали дротяні ґратки й навіть цинкові листи, й крізь пропалений у них отвір полум'я з гелготанням вихопилось зовні.

Таку картину побачили двоє чоловіків. Вони витягли дрова з печі, й полум'я згасло; одначе розпечені до білого жару краї пропаленого отвору ще коливались, а перемішаний пісок, що просипався на казан, поволі тьмянів.

Більше нічого не можна було зробити. Коли чоловіки поверталися мовчки на плоскогір'я, Древер зазначив:

— Тільки подумати: ще п'ятдесят песо, і ми б зробили піч у формі...

— Пусте! — озвався Р'єнці. — Ми зробили все як потрібно. А коли б мали необхідне, багато б чого не збагнули.

Він помовчав і додав:

— І скоріше за все збудували б щось pour la galerie¹...

¹ На публіку (фр.).

— Можливо, — погодився Древер.

Ніч була теплою, і вони ще довго сиділи й курили на ганку.

Помітно потеплішало. Погода зіпсувалась, і протягом трьох діб періщив дощ із штормовим південним вітром, отож чоловіки заперлися в бунгало, що аж ходило ходором. Древер скористався нагодою, щоб завершити дослід з виготовлення креоліну, який не поступався протимурашиними і протипаразитичними властивостями креолінові, переробленому з кам'яновугільної смоли. Збайдужілий до всього, Р'єнці цілими днями сновигав від одних дверей до інших, визираючи на небо.

Зрештою, ввечері третього дня, коли всі зібралися в їдальні й Древер почав бавитися з донькою, яка сіла йому на коліна, Р'єнці підвівся, засунувши руки в кишені, й оголосив:

— Поїду. Ми зробили тут усе, що могли. Якщо дістанете гроші для продовження роботи, повідомте мене, і я роздобуду в Буенос-Айресі все необхідне. Там, унизу, біля річки, можна прилаштувати три казани... А без води — все намарно. Напишіть, як з'являться гроші, й я приїду на допомогу. Так чи так, — підсумував він на мить, — можемо пишатися тим, що мало хто в країні знає стільки про деревне вугілля, як ми.

— Я теж такої думки, — погодився Древер, бавлячись з донькою.

Через п'ять днів, одного сонячного полудня, коли готова двоколка вже чекала біля дверей, два чоловіки та їхня помічниця пішли востаннє подивитись на витвір своїх рук, до якого протягом цього часу не наблизились жодного разу. Пеон зняв кришку на печі, й вони побачили казан, що нагадував закіптюжену, викривлену й пом'яту ляльку, вкриту плетивом дроту й сірою глиною. На знятих цинкових листах краї пропаленого отвору були потовщені внаслідок оксидації й від найменшого доторку просипалися блакитними лусочками, що їх Древерова донька набрала в кишеню фартуха.

З того місця, де вони стояли, й скрізь на навколишніх горах, куди лише сягало око, Р'єнці міг помітити наслідки дев'ятиградусного морозу для тропічних рослин з гладким і ніжним листям. Він побачив зогнілі банани, схожі на сповнені коричневою м'якоттю чохли. Побачив трав'янисті дванадцятирічні рослини з деревоподібними

стовбурами, спалені геть до коріння білим вогнем. А в апельсиновому гаю, куди вони зайшли, щоб наостанок набрати плодів, Р'єнці даремно видивлявся серед гілок знайоме золотаве сяйво — натомість земля навколо була жовтою від апельсинів, які попадали геть усі в один з найморозяніших днів, коли зійшло сонце і лісом прокотився глухий тріск.

Так чи так Р'єнці наповнив свою торбинку, а що часу не лишалося, то вони поїхали до порту. Дівчинка просиділа всю дорогу на колінах у Р'єнці, безупинно балакаючи з ним.

Пароплавчик вже відчалював. Два товариша, ставши один навпроти одного, з посмішкою переглянулись.

— А *bientôt*¹,— мовив один.

— *Ciao*²,— проказав другий.

З дівчинкою Р'єнці попрощався сердечніше.

І коли пароплавчик завертав уже за річковий вигин, вона гукнула:

— Р'єнці! Р'єнці!

— Що, бабцю? — почувся у відповідь.

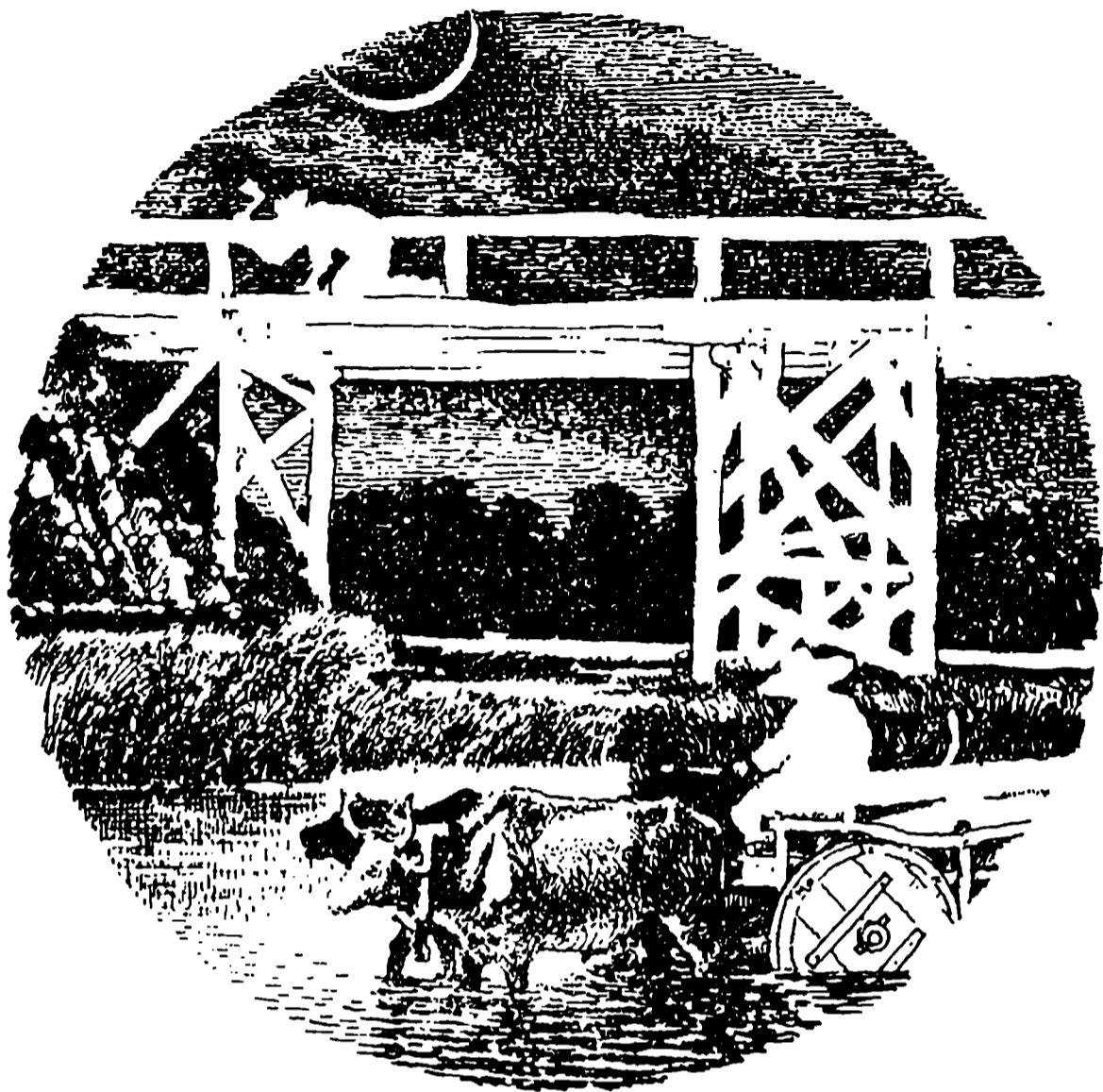
— Повертайся швидше!

Древер з дівчинкою стояли на березі, доки пароплавчик зник поза двома гірськими хребтами Тейукуаре. А коли потім видерлися на кручу — Древер усю дорогу мовчав,— донька простягла до нього рученята, щоб він її підняв:

— У тебе згорів казан, бідний тятю! Але не сумуй... Ти зробиш ще безліч винаходів, інженерцю мого життя!

¹ До скорого побачення (*фр.*).

² Прощай (*іт.*).

Коли справи пішли вкрай погано, Бордеран та компанія, власники підприємства «Кебрачо і танін» у провінції Чако, зробили Браккамонте управителем. Через два місяці підприємство, що лишилося без енергійного італійця — єдиного, хто ще якось усе налагоджував, збанкрутувало. Бордеран люто накинувся на Браккамонте, мовляв, той не завважив, що деревини кебрачо не густо, а шлях до порту довгий, що ціни на танін падають, що тільки дурень укладає кабальні угоди в провінції Чако — читай: часко¹, що, як йому відомо, воли були старі, а важелі для піднімання вантажу ще старіші і т. д., і т. ін. Одне слово, довірився невігласу в комерції.

Браккамонте, в свою чергу, кричав, що йому аж надто вже заощадливо видавали гроші з тих славнозвісних ста тисяч песо, вкладених у підприємство, — коли він просив чотири тисячі, йому надсилали три п'ятсот,

¹ Шахрайський (ісп.).

а замість двох тисяч — тисячу вісімсот песо. І так постійно. Він жодного разу не отримав потрібної суми. Навіть тиждень тому йому переслали телеграфом вісімсот песо замість тисячі, яку він просив.

Отож нескінченні дощі, кредитори, банкрутство — все разом звелося до того, що Браккамонте опинився на вулиці, заборгувавши десять тисяч песо.

Вже той борг мав би засвідчити сумлінність Браккамонте, який міг би не розплачуватися за помилки попередньої дирекції. А проте громадськість засудила його: поганий управитель, нікудишній адміністратор і такі гірші оцінки.

Що ж до боргу, то оптові торговці з Ресістенсії із самого початку зневірилися повернути його. Це вже скидалося на анекдот.

«А вам нічого не винен Браккамонте?» — передусім питали один в одного при зустрічі. І якщо чули підтвердження, вибухали реготом. Єдине, що визнавали за Браккамонте, це його вміння передбачити комерційну справу. Але бажали б менше блискучих розрахунків, а більше корисної дії. Якнасамперед йому закидали незнання місцевості. Неможливо приїхати до незнайомої країни й відразу здобути успіху в найскладнішій справі. Чужинцеві було не під силу вирішити важке і складне завдання, до того ж він загубив свою репутацію: одне слово, не трудівник.

Те, що перестали вірити в його сумлінність, ясна річ, вразило Браккамонте, одначе запальна душа італійця була набагато глибше скривджена загальною думкою, ніби він неспроможний заробити грошей і сплатити борг. Сповнений марнославства, він аж шаленів од поразки.

Так, у нервовому напруженні, він провів місяць. Кілька разів їздив до Росарію, де мав друзів, і, зрештою, підшукав собі справу: придбав майже за безцінь лігу землі на південний схід від Ресістенсії й вирішив прорубати вихід до річки Парани, скориставшись заразом і підвищенням цін на деревину кебрачо.

В тій болотяній, яркуватій місцевості будь-яка справа означала роботу на виснаження, одначе Браккамонте спалахнув, як смолоскип. Він об'єднався з англійцем Бенкером, досвідченим поставником сировини, й через три місяці після свого банкрутства вирушив до річки Саладо, везучи на повозках, запряжених волами й мулами, інструменти. Перш за все вони мусли побудувати на

річці плот із сорока бочок. Браккамонте гострим поглядом природженого інженера слідкував за роботою.

Переправилися. Тоді ще два дні їхали, через силу витягаючи з багнюки повозки й підважувальні пристрої, й кінець кінцем дісталися Чорної гори.

На цьому єдиному місцевому узвишші докопалися до води на глибині трьох метрів і укріпили колодязь чотирма бочками без дна. Поруч звели польове ранчо і відразу взялися наводити міст. Відстань у п'ять ліг від їхнього табору до річки Парани була помережана рівчачками та струмками, чим і пояснювалась необхідність мостів. Зрізаючи пальми понад крутояром, їх клали поздовжньо в рівчак, доки заповнили його. Згори насипали ґрунту і так з усіма повозками й хурами рушили в бік Парани.

Мало-помалу вони віддалялися від ранчо і вже після п'ятого моста ставали табором просто там, де працювали. Одинадцятий міст дався найважче. Чергова річка була завширшки шістдесят метрів, й безладно звалювати туди пальми не мало сенсу. Довелося робити з пальм стовпи, а між них навалювати стовбури, доки утвориться міцна основа. На цю основу поклали ще пальм, щоб її вирівняти, а тоді настилали шар стовбурів упоперек, шар уздовж. Верхній шар покрили остаточним настилом стовбурів, прибиваючи їх цвяхами з деревини урундай до надобнів, що кріпили першу мостову опору. З цього першого прогону так само повторювали всю операцію, просуваючись щоразу на чотири метри до протилежного берега. Час від часу між стовбурами безшумно просочувалась вода.

Будівництво рухалось повільно і важко протягом пекучого літа, що тривало два місяці. Воду для пиття — найнеобхідніший продукт — брали з річки, досить чистої. Втім, одного дня, після нічної бурі, вся річка вкрилася, наче сріблом, — здохлою рибою. Риба пливла і пливла червом догори. Лише під вечір її порідшало. Проте поодинокі здохлі рибини траплялися ще протягом кількох днів. У всякому разі чоловіки відмовились на тиждень від річкової води й мусили посилати пеона до колодязя, в якому збиралася теплувата вода.

Були й інші прикrostі. Ночами воли та мули забрідали бозна-куди, а пеони, вирушаючи на світанку на їхні розшуки, поверталися, коли сонце стояло вже високо, з тваринами, геть виснаженими від тригодинної спеки. Потім два компаньйони проводили весь ранок на річці, безупин-

но підганяючи байдужих пеонів — доводилося слідкувати геть за всім: за добором пальм, за їхньою рубкою, а ще, закасавши рукава, підтримувати виставлені стовпи, страждаючи від пекучого сонця, задушливих випарів соломи, укусів гедзів та мух. Жовта лискуча глина пальмового гаю подразнювала очі, підсмажувала п'яти. Час від часу компаньйони зупинялись, почувши шарудіння гримучої змії, яка нападає лише тоді, коли на неї наступлять.

Закінчувався ранок сніданком. Снідали і вечеряли тушкованим м'ясом з овочами, тримаючи тарілки на колінах і сходячи потом. Їли під єдиним дахом — навісом, зробленим з чотирьох цинкових листів, які сліпуче виблискували в муарі розпеченого повітря. Там була така задуха, що, здавалося, нема повітря. Металеві пруті розжарювались навіть у затінку.

Під час сієсти спали, захищаючись від москітів марлевими запонами, які ледь пропускали повітря, додаючи спеки. А проте ті страждання були легшими, ніж від комариних укусів.

О другій годині пополудні поверталися до мосту, бо раз у раз мусили підмінювати одного з пеонів, який не вірізнявся кмітливістю, і стояли у воді, загрузаючи по коліна у в'язке дно, звідки від найменшого поруху здіймалися бульбашки, випускаючи нудотний сморід. Вони утримували стовбури на спині, міцно охопивши їх руками, і тоді гедзі безкарно впивалися в тіло.

А проте найтяжче доводилось під час вечері. Болото сповнювалось дзижчанням і насилало на чоловіків такі густі хмари комашви, що доводилося ковтати вечерю, бігаючи туди-сюди. Але й це не допомагало: або вони разом із стравою їли москітів, або ті їли їх. Дві хвилини такого випробування геть виснажували.

Окрім усього іншого, коли вони стали возити землю на той великий міст, на п'ять днів поспіль зарядив дощ, а в них саме скінчилося м'ясо. Рівчаки повиходили з берегів, поповнити запаси було неможливо, тож мусили протягом п'ятнадцяти днів сьорбати сирітську юшку — голу маїсову крупу, зварену на воді. Погода трималася похмура, і москіти так знавісніли, що вже й бігаючи не можна було врятуватися від них. Одного з таких вечорів Бенкер, який мовчки сновигав, огорнутий темним німбом москітів, раптом пожбурив тарілку на підлогу і сказав, що так далі неможливо, що це не життя й що він забирається

геть. Браккамонте довелося вжити все своє красномовство і окремо нагадати про їхню тверду угоду, щоб Бенкер заспокоївся. Але в глибині душі Браккамонте ще протягом трьох днів картав себе за цю безглузду справу.

Нарешті погода встановилась, і хоча почалася спека, а північний вітер обпалював обличчя, можна було принаймні дихнути на повні груди. Життя покращало — стало більше м'яса і менше москітів у їжі, — та й будівництво великого моста, який коштував їм двох місяців нестатків, кінець кінцем завершилось. Вони повалили дві тисячі сімсот пальм. Того ранку, коли було кинуте останню лопату ґрунту і повозки поїхали через міст під переможні вигуки пеонів, Браккамонте з Бенкером, стоячи рядком, довго розглядали свій спільний витвір, обмінюючись коротенькими зауваженнями, які розуміли з півслова.

Наступні мости, всі невеличкі, були вже дитячими забавками, до того ж на зміну літу прийшла суха й прохолодна осінь. Зрештою вони досягли річки.

Ось так, протягом шести місяців важкої і наполегливої праці, нестатків і різних прикростей, які можна побажати тільки ворогові, два компаньйони побудували загалом чотирнадцять мостів. Вони відкрили шлях деревині до Парани, й справа вигоріла. Але обидва чоловіки із запалими щоками, огрубілою шкірою на руках, помережаною білими рубчиками від фурункулів, відчували єдине пристрасне бажання — спокійно посидіти за столом, накритим скатеркою.

Це було у вівторок, під час карнавалу. Вже посутеніло, коли Октавіо Небель зайняв своє місце в одному з екіпажів святкового кортежу і, розриваючи пакет із серпантинном, угледів у колясці, що їхала попереду, дівчину, якої напередодні не бачив. Здивовано запитав у приятелів:

— Хто така? Гарненька.

— Чорт забирай! Та вона чарівна. Це племінниця чи якась родичка доктора Аррісабалаги. Здається, тільки вчора приїхала...

Небель уважніше придивився до вродливого створіння. Ще зовсім юна — років чотирнадцяти, не більше, вона разом з тим виглядала вже дорослою дівчиною. Смолисто-чорне волосся відтіняло обличчя такої матової та рівної білини, яка притаманна дуже ніжній шкірі. Великі блакитні очі ховалися під чорними віями. А що були дещо розставлені, то разом з високим гладким чолом надавали дівчині вигляду внутрішнього благородства чи надзвичайної упертості. І водночас наче осявали це вродливе юне

личко. Зустрівшись з ними на якусь мить поглядом, Небель відчув їхні сліпучі промені.

— Яке диво! — пробурмотів він і завмер, спершись коліном на подушку сидіння. Та за хвилину пожбурих стрічки серпантину в бік переднього екіпажа. І от уже дві коляски їхали наче з'єднані висячим паперовим містком, а винуватиця тільки всміхалася час від часу юному залицяльникові.

Проте нескінченний потік серпантину міг видатися, зрештою, і як неповага до пасажирів, візників та самої коляски. Той рясний дощ кінець кінцем примусив двох пасажирів, які сиділи на задньому сидінні, з посмішкою озирнутися на серпантинного марнотратника.

— Хто це? — тихо спитав Небель.

— Доктор Аррісабалага... Його ти, звісно, не знаєш. А поруч — мати твоєї дівчини, своячка доктора.

Задовольнившись оглядом, Аррісабалага та сеньйора щиро посміхнулись молодечій задьористості юнака, і Небель відчув за необхідне привітатися до них, а всі троє кивнули йому у відповідь з веселою доброзичливістю.

Так розпочалась ідилія, сповнена шалом юної пристрасті, на яку тільки був здатний Небель. Протягом усього карнавального ходу (в Конкордії він затягувався аж до пізньої ночі) Небель безперестанно вимахував рукою із серпантинном в напрямку передньої коляски, манжет на його сорочці розстебнувся і ковзав.

Наступного дня повторилося те саме; а що цього разу карнавальний хід розпочався із змагання квітів, то протягом чверті години Небель спорожнив чотири величезні кошики. Аррісабалага і сеньйора сміялись, обертаючись час від часу, а дівчина майже не зводила очей з Небеля. У розпачі він подивився на порожні кошики. Втім, на подушці сидіння лишався ще один тоненький букетик сухоцвіту і ясмину. Схопивши його, Небель перестрибнув через колесо свого екіпажа, ледь не вивихнувши ногу в щиколотці, кинувся до передньої коляски, накульгуючи, спітнілий, але з палаючими очима, і простягнув букетик дівчині. Вона розгублено стала й собі шукати букет у відповідь, та даремно. Її супутники розреготались.

— Дурненька! — сказала мати й вказала дівчині на груди.— Онде в тебе приколоти квіти.

Коні побігли швидше. Небель, який вже засмучено сплигнув з підніжки, знову пустився навздогін і схопив

букетик, що його простягнула дівчина, перехилившись з коляски.

Небель приїхав лише три дні назад з Буенос-Айреса, де здобув ступінь бакалавра. Він провів у столиці сім років і майже нічого не знав про теперішнє життя в Конкордії. Йому лишалося пробути в рідному містечку ще п'ятнадцять днів, насолоджуючись якщо не фізичним, то душевним спокоєм. Але сталося так, що вже на другий день він втратив усю свою безтурботність. Одначе натомість — яке диво!

— Яке диво! — повторював він, думаючи про той світлий промінь, ту квітку, те втілення жіночності, що явилися йому з карнавальної коляски. Він почувався геть засліпленим і, звичайно ж, закоханим.

Якби ж то вона теж!.. Чи полюбить вона його? Щоб підбадьорити себе, Небель почав з надією пригадувати не букет, що його дівчина відшпилила з грудей, а схвильовану квапливість, з якою вона кинулась шукати квіти у відповідь. У пам'яті виразно спливали, змінюючи одне одного, і палаючі очі, якими дівчина спостерігала, як він біжить, і тривога, з якою вона його чекала, і її утруднене дихання, коли вона простягнула йому букет.

І от всьому кінець! Наступного дня вона їде до Монтевідео. Що йому тепер до Конкордії, до колишніх друзів, навіть до батька? Він поїде з нею, принаймні до Буенос-Айреса.

Вони справді поїхали разом, і протягом подорожі Небель відчув найвище піднесення пристрасті, на яку тільки здатний вісімнадцятилітній романтик, коли усвідомлює, що його теж кохають. Мати дівчини поставилась до їхньої майже дитячої ідилії з приязною поблажливістю і часто сміялася, бачачи, як вони мовчки тільки посміхаються повсякчас і поїдають одне одного очима.

Прощання було коротким, бо Небель побоявся, що втратить ті рештки розсудливості, які в нього ще лишилися, якщо і надалі супроводжуватиме дівчину.

Вони повернуться до Конкордії взимку, можливо, на цілий сезон. Чи він приїде? «Та як я можу не приїхати!» І поки Небель нешвидко йшов геть по пристані, щораз озираючись, дівчина, перехилившись через поручні й похнюпившись, проводжала його поглядом, а моряки на причалі з усмішкою дивились на цю любовну ідилію й на тендітну наречену в коротенькому платтячку.

Тринадцятого червня Небель повернувся до Конкордії й хоча відразу дізнався, що Лідія в місті, проте залишався незворушним протягом цілого тижня. Чотири місяці — достатній час для того, щоб згаснув спалах пристрасті, останній відблиск якої живився лише самолюбством у глибині юначої душі. Йому просто було цікаво побачити дівчину. Але незначний випадок, що пробудив у ньому чоловічу гордість, повернув і почуття. Першої ж неділі Небель, як і всі решта вихованих місцевих юнаків, чекав на розі вулиці закінчення меси. Лідія з матір'ю пройшли крізь юначий гурт, мабуть, останніми, тримаючись підкреслено рівно і не дивлячись по боках.

Коли Небель знову побачив дівчину, очі в нього аж розширились, щоб увібрати в себе без останку свою колишню любов. Йому до болю хотілося, щоб її погляд раптом виділив його з гурту з радісним здивуванням.

Проте вона пройшла повз нього, байдуже дивлячись перед собою.

— Схоже, вона тебе вже забула, — зауважив один з приятелів Небеля, який стояв поруч і все бачив.

— Ясна річ! — посміхнувся той. — Ет, шкода, вона мені справді подобалась.

Однак на самоті він тяжко переживав своє нещастя. Навіщо так сталося саме тоді, коли він знову її побачив? Думав, що викинув з голови, а виявляється, палко кохав увесь час! А тепер — кінець!

— Бум, бум, бум! — безтямно повторював він. — Бум! Все скінчено!

Та раптом йому сьйнуло: а коли вони мене не помітили? Ну, звичайно! Його обличчя знову радісно спалахнуло, і він твердо повірив у свою здогадку.

О третій годині Небель постукав у двері будинку доктора Аррісабалаги. План його був якнайпростіший: звернутися до адвоката з будь-якого приводу — а там, можливо, побачитися з нею.

Отож він пішов. На його дзвоник хтось стрімко перебіг патію, і Лідія — а це була саме вона — з усього розгону притиснулась до скляних дверей. Однак, побачивши Небеля, зойкнула, а що була вбрана по-домаш-

ньому, то затулилась руками й втекла швидше, ніж з'явилась.

За хвилину мати дівчини відкрила двері консультації й зустріла свого давнього знайомого ще гостинніше, ніж чотири місяці тому. Небель не тямив себе від щастя; сеньйору, здавалося, зовсім не обходили його юридичні справи, а йому, власне, було набагато приємніше розмовляти з нею, ніж з адвокатом.

А проте від збудження він сидів як на голках. Палило бажання — таке зрозуміле у вісімнадцять років — залишитися на самоті й насолодитись неймовірним щастям.

— Швидко ж ви тікаєте! — зауважила сеньйора. — Сподіваюсь, ошчасливите ще нас своєю появою... Правда?

— Ну звичайно, сеньйоро!

— Будемо вам дуже раді... Гадаю, всі ми! Бажасте в нас консультиватись? — по-материнськи всміхнулась вона йому.

— З дорогою душею! — відказав Небель.

— Лідіє! Ходи-но сюди на хвильку! Тут прийшов один твій знайомий.

Лідія з'явилась, коли він уже намірився йти. Із сяючими від щастя очима вона наблизилась до Небеля і простягнула йому в чарівливому зніяковінні величезний букет фіалок.

— Якщо це вас не обтяжить, — запропонувала мати, — навідуйтеся до нас кожного понеділка... Що скажете?

— Та цього замало, сеньйоро! — вигукнув юнак. — І кожної п'ятниці... Якщо дозволите?

Сеньйора розсміялась.

— Ото прудкий! Не знаю... Послухаємо Лідію. Ти як, Лідіє?

Лідія, яка не відводила радісного погляду від Небеля, промовила: «Так!», певна, що саме йому треба адресувати відповідь.

— Чудово: тоді до понеділка, Небелю.

— Хіба ви не дозволите завітати до вас сьогодні ж увечері? — зауважив він. — Сьогодні такий незвичайний день...

— Гарзд! Приходьте ввечері! Проведи його, Лідіє.

Але Небель, не в силі втриматися на місці, тут таки розпрощався і втік зі своїм уже розстріпаним букетом, почувачи себе на сьомому небі від щастя.

Протягом двох місяців, і під час коротеньких побачень, і під час тривалих розлучень, Небель і Лідія палко кохали одне одного. Для цього романтичного юнака, який легко впадав у глибокий сум навіть від звичайної мжички, синьоока Лідія з її янгольським личком і ранньою розквітлістю уявлялася втіленням ідеалу. Їй же Небель видавався мужнім, вродливим і розумним. Юнак мріяв про одруження, забувши про навчання, кар'єру та інші дрібниці. Ним керували, власне, дві обставини: цілковита неможливість життя без Лідії й готовність здолати будь-які перешкоди. Разом з тим він передчував — чи, точніше, відчував — неминучий крах.

І справді, його батько, роздратований тим, що Небель через якусь карнавальну закоханість пробайдикував багато часу, був змушений з усією суворістю розставити крапки над «і». Якось наприкінці серпня він рішуче сказав синові:

— Я чув, що ти так само вчащаєш до будинку Аррісабалаги. Це правда? А мені про це розповісти не вважаєш за потрібне.

Небель відчув наближення бурі в цьому закиді і відповів тремтливим голосом:

— Я тобі нічого не казав, тату, лише тому, що знав, як тобі це не сподобається.

— Ти ба! Які зусилля, щоб догодити мені... Та я б хотів знати, чи далеко все зайшло. Ти ходиш до того будинку як наречений?

— Так.

— І тебе там сприймають усерйоз?

— Гадаю, що так...

Батько пильно подивився на нього й забарабанив пальцями по столу.

— Добре! Просто чудово!.. Послухай мене, бо я мушу наставити тебе на путь. Ти усвідомлюєш, що робиш? Подумав про те, що може статися?

— Стагися?.. Що?

— А те, що ти одружишся на цій дівчині. Слухай-бо, ти вже в такому віці, коли повинен мати хоч трохи кебети. Ти знаєш, хто вона така? Звідки вона? Чи, може, знайомий з ким-небудь, хто знає про її життя в Монтевідео?

— Батьку!

— Авжеж, про те, як вони там живуть? Та годі! Не роби такого обличчя... Ідеться не про твою... наречену. Вона ще дитина і так само не розуміє, що робить. Та чи знаєш ти, за які гроші вони живуть?

— Ні! І мене це не обходить, бо хоч ти і мій батько...

— Чи ти ба! Стривай-но. Я кажу не як батько, а як сказав би кожен порядний чоловік на моєму місці. А коли тебе обурює моє запитання, то поцікався в будь-кого про зв'язок матері твоєї нареченої зі своїм дівером, поцікався!

— Я знаю, що вона була...

— А! Знаєш, що вона була коханкою Аррісабалаги? І що він чи хтось інший утримує її в Монтевідео? І тобі байдуже!

— ...!

— Так! Звичайно! Твоя наречена не має до цього ніякого відношення, знаю! Таке поривання, як у тебе,— найпрекрасніше... Але пильнуйся, бо може бути запізно... Ні, ні, заспокойся! Я зовсім не збираюсь ображати твою наречену і вважаю, як я вже сказав, що розпусне оточення ще не зіпсувало її. Та коли мати збирається продати тобі дівчину, чи точніше, заставити під ті статки, які ти успадкуєш після моєї смерті, то перекажи їй, що старий Небель не піде на таку угоду і що швидше пустить всі гроші за вітром, ніж погодиться на цей шлюб. Ось, власне, все, що я хотів сказати.

Незважаючи на круту вдачу батька, хлопець, одначе, дуже його любив; він вийшов, засліплений від обурення, а що ніяк не міг його в собі погамувати, хоч і розумів, яке воно несправедливе, то розлютився ще більше. Він давно вже про все знав. Мати Лідії була коханкою Аррісабалаги ще за життя свого чоловіка і років п'ять після його смерті. Вони продовжували і тепер час від часу зустрічатись, але старий розпусник, що обернувся в немічного діда, зігнутого артритом, вже не знаходив очікуваної ласки в своячки; а якщо і опікувався матір'ю з дочкою, то робив це із вдячності як колишній коханець, а ще заради пліток, які тішили його марнолюбство.

Небель подумав про матір Лідії, й з тремтливою юнацькою неприязню до заміжніх жінок пригадав один з вечорів, коли вони сиділи з нею рядочком, гортаючи журнал «Іллюстрейшн», і він раптом внутрішньо напружився, відчувши гарячу хвилю бажання, яке виходило від неї.

Звівши очі, Небель наштотхнувся на її захмелілий від жаги погляд, що прикипів до нього.

Чи він помилився? Мати дівчини була страшною істеричкою, хоча напади траплялися з нею не часто; розхитані нерви відбилися на її вдачі — звідси хвороблива впертість у дрібницях і раптове поступання принципами; коли ж затятість сеньйори конвульсивно зростала, нагромаджуючи одну безглуздість за іншою, це свідчило про наближення нападу. З такої сумної необхідності і задля вишуканості сеньйора зловживала морфієм. Вона була висока на зріст, тридцятисемирічна, з повними яскравими губами, які повсякчас облизувала. Розкосі очі завдяки довгим віям здавалися великими й чарівно виблискували. Обличчя підфарбоване. Так само як і дочка, мати вміла вдягатися з тонким смаком, і, безперечно, в цьому полягав найбільший секрет її привабливості. Свого часу ця жінка, певно, була красунею, але тепер хвороба наклала відбиток на її фігуру; якнайперше вона страждала, зрозуміло, на шлунок. Коли збудження, викликане морфієм, минало, погляд сеньйори тьмянів, у кутиках рота й навколо очей проступали тонкі зморшки. Але істерія, підточуючи нервову систему, разом з тим підтримувала у магічний спосіб загальне самопочуття сеньйори.

Вона щиро любила Лідію, однак, дотримуючись міщанської моралі, ладна була принизити дочку задля її ж власного щастя — тобто того, яке сама вважала щастям з особистого досвіду.

Зрозуміло, що стурбованість Небелевого батька торкнулася найтонших струн у душі закоханого юнака. Як зуміла Лідія уникнути згубного впливу? І вже чистота її шкіри, по-дитячому щира закоханість, що відверто відбивалася в сяючих очах, сприймалися Небелем не як свідченням невинності, а як сходинка до благородного подвигу, — саме на неї він переможно піднявся, щоб зірвати з гнилого дерева квітку, котра благала на його допомогу.

Небель такою мірою повірив у це, що навіть жодного разу не поцілував дівчину. Якось після вечері, проходячи повз будинок доктора Аррісабалаги, він відчув пекуче бажання побачити Лідію. І дуже зрадив, зустрівши її одну, в халаті, з розсипаними по щоках кучерями. Небель зупинився навпроти неї, а вона, сміючись і знітившись, притулилась до стіни. Стоячи майже впритул до дівчини, парубок відчув у її безвільно опущених руках тремтливу насолоду чистого кохання, яке так легко занастити.

Прийде час — і вона буде його дружиною! Небель з усіх сил поспішав зі шлюбом. Саме тими днями він досяг необхідного віку, щоб отримати законну частину материнської спадщини, й міг покрити всі витрати. Лишалось тільки здобути дозвіл у батька, на чому особливо наполягала мати Лідії.

Її аж надто сумнівне становище в Конкордії потребувало громадської санкції, й початок визнанню мав покласти майбутній доччин свекор. До того ж сеньйора прагнула принизити буржуазну мораль, змусити її схилити коліна перед самою Непристойністю.

Вона вже неодноразово робила натяки майбутньому зятю, говорячи «мій свекор»... «моя нова сім'я»... Небель відмовчувався, й тоді очі матері темно спалахували.

Зрештою полум'я вихопилось. Небель призначив весілля на 18 жовтня. Лишалось ще більше місяця, проте мати дівчини дала зрозуміти юнакові, що його батько мусить завітати до неї ввечері.

— Це не так просто, — зрештою озвався Небель після нестерпної мовчанки. — Важко примусити батька ввечері вийти з дому... Він не звик.

— А-а! — тільки й вигукнула мати, кусаючи губу. Знову запала мовчанка — цього разу як передвістя лиха. — Але ж ви не збираєтесь укладати таємний шлюб, правда?

— О! — через силу посміхнувся Небель. — Батько також проти цього.

— Отже?

І знову мовчання — ще напруженіше.

— Це через мене ваш сеньйор батько не хоче до нас завітати?

— Ні, ні, сеньйоро! — покvapливо вигукнув Небель. — Це просто в його звичаї... Я знову поговорю з ним, якщо бажаєте.

— Я — бажаю? — вишкірилась мати, роздуваючи ніздрі. — Робіть, як знаєте... А тепер, може, вам краще піти, Небелю? Я погано почуваюсь.

Небель вийшов глибоко засмучений. Що скаже батько? Він завжди категорично виступав проти цього шлюбу, і син вирішив більше не зважати на нього.

— Ти можеш робити все, що заманеться. Проте на мою згоду, щоб ця утриманка стала твоєю тещею, не сподівайся!

Через три дні Небель, скориставшись відсутністю Лідії, вирішив покласти край становищу, яке склалось.

— Я поговорив з батьком,— повідомив юнак,— він сказав, що ніяк не зможе прийти.

Мати трохи зблідла й примружила очі, які гостро зблиснули.

— Он як? Чому ж?

— Не знаю,— ледь чутно відповів Небель.

— Тобто... ваш сеньйор батько боїться забруднитись, прийшовши до мене.

— Не знаю! — вперто повторив він.

— Чому цей сеньйор несправедливо нас ображає? Чого заноситься? — провадила вона далі, підвищуючи голос, губи її тремтіли.— Хто він такий, щоб таке собі дозволяти?

Небель відчув, як у ньому закипіла кров ображених предків.

— Не знаю, в чому тут справа! — роздратовано кинув він.— Але батько відмовляється не тільки прийти, а й дати згоду на мій шлюб.

— Що? Відмовляється дати згоду? Чому? Та хто він такий? Найвищий суд у цих питаннях?

Небель підвівся:

— Ви не...

— Так, саме так! Ви ще дитина! А поцікавтесь, як він збив собі капітал, пограбувавши клієнтів! Теж мені цяця! Його бездоганна, незаплямована родина — тільки й чуєш на кожному кроці! Його родина!.. Хай він вам розкаже, як ще до весілля ускочив у ліжко до вашої матері! І він мені базікатиме про свою родину!.. Гаразд, ідіть, з мене досить лицемірства! Хай вам щастить!

III

Чотири дні Небель перебував у глибокому відчаї. На що він міг сподіватись після того, що сталося? Увечері п'ятого дня він отримав записку:

Октавіо! Лідія дуже хвора, і лише ваша присутність може їй зарадити.

Марія С. де Аррісабалага

Безперечно, це були хитрощі. Та що коли його Лідія насправді...

Того ж вечора Небель пішов до них, і був здивований стриманістю, з якою його зустріла мати — не надто люб'язно, але й не як грішниця, що просить вибачення.

— Коли бажаєте побачити її...

Небель увійшов разом з матір'ю і побачив свою дорогоцінну кохану в ліжку: ноги підібгані, а личко таке свіже, яке буває лише в чотирнадцять років.

Він сів біля неї, й даремно мати чекала, поки вони заговорять, — молодята тільки презирались і посміхалися.

Раптом Небель помітив, що вони залишилися самі, й підступність матері стала очевидною. «Вона пішла, щоб я в запалі пристрасті, яка знову спалахнула, втратив голову і був би вже змушений одружитись». А проте і протягом тієї чвертьгодинної останньої насолоди, що йому її подарували авансом у рахунок майбутнього одруження, вісімнадцятирічний юнак відчув — як і того разу, біля стіни — нічим не притлумлене щастя чистого кохання в усьому його поетичному ореолі.

Тільки сам Небель міг би розповісти про свою величезну радість, що воскресла після краху. Він забув ту кривду, яку в несамовитому прагненні образити тих, хто її не заслужив, завдала йому мати Лідії. Але відчув і холодну рішучість відокремитись від матері після їхнього одруження. Уявляючи свою ніжну наречену, таку чисту й усмінену в ліжку, де й для нього залишили місце, Небель сповнювався надії на безмежне раювання, з якого завчасно не вкрав і найдрібнішої перлини.

Коли наступного вечора він прийшов до будинку Аррісабалаги, в під'їзді було темно. Минуло чимало часу, перш ніж служниця прочинила вікно.

— Вони кудись вийшли? — здивовано запитав Небель.

— Ні, налагодились до Монтевідео... Поїхали до Сальто, щоб переночувати на кораблі.

— Ох! — пробурмотів охоплений жахом Небель. Втім, у нього ще лишалась надія.

— А доктор? Можна з ним поговорити?

— Його нема; після вечері він подався до клубу...

Щойно опинившись на темній вулиці, Небель звів догори й відразу розпачливо опустив руки. Все скінчено! Його радість і щастя, які лише вчора повернулись до нього, знову розтанули — і, як підказувало серце, назавжди! Нерви ошалілої матері луснули, наче струни, і він нічого більше не міг тут поробити.

Дійшовши до рогу вулиці, він спинився під ліхтарем і отупіло подивився на будинок рожевого кольору. Обійшов довкола кварталу і знову став під ліхтарем. Ніколи, більше ніколи!

Так він блукав до половини дванадцятої ночі. Зрештою повернувся додому і зарядив револьвер. Проте раптовий спогад зупинив його: кілька місяців тому він пообіцяв одному кресляру-німцю, що коли надумає покінчити життя самогубством (ще зовсім хлоп'ячі уявлення), то побачиться з ним. Його пов'язувала з тим колишнім вільгельмівським воякою міцна дружба, яка виникла внаслідок довгих філософських суперечок.

Рано-вранці наступного дня Небель постукався до бідної кімнатчини німця. На юнаковому обличчі було все написано.

— Тепер? — спитав його літній друг, міцно потиснувши руку.

— Угу! Вирішено!.. — відповів хлопець, дивлячись убік.

Тоді дуже спокійно кресляр переповів йому історію свого власного нещасливого кохання.

— Повертайтеся додому, — сказав він на закінчення, — і коли до одинадцятої години не зміните свого рішення, то приходьте до мене поснідати, якщо знайдемо чим. А по тому робіть як знаєте. Даєте слово?

— Клянусь, — потиснув йому руку Небель, ладний от-от розплакатися.

Вдома на нього чекала поштова листівка від Лідії:

Гаряче коханий Октавіо! Мій розпач безмежний, але мама побачила, що коли ми з вами одружимося, я буду нещасна; так само як і вона, я дійшла висновку, що нам краще розлучитися, однак присягаюся, що ніколи вас не забуду.

Ваша Лідія

— О-о, так воно й мало статись! — вигукнув юнак і злякався, побачивши в дзеркалі своє спотворене обличчя. — Це мати у всьому винна — вона та її проклята знавіснілість! А Лідія мусила підкоритись, бідолашна дівчинка, вона, спантеличена, писала, оплакуючи своє кохання. Ах! Якби я міг з нею побачитись, розповісти про те, як її кохав, як кохаю, наче свою душу!..

Тремтячи, він підійшов до тумбочки й витяг звідти револьвер, але, згадавши про свою нову обіцянку, довго стояв на одному місці, уперто зішкрябуючи нігтем якусь плямку на рукоятці.

Одного вечора в Буенос-Айресі Небель сів у трамвай і поринув у читання, але відчувши, що вагон стоїть довше звичного, зрештою здивовано озирнувся. Якась жінка повільно і через силу рухалась поміж сидіннями. Кинувши швидкий погляд на ту, яка всіх затримала, Небель повернувся до читання. А жінка сіла поруч з ним і почала пильно вдивлятися в свого сусіда. Небель, хоч і відчував час від часу на собі пильний погляд незнайомки, але читав далі; та кінець кінцем утомився і звів здивовано очі.

— Так я й думала, що це ви, — вигукнула жінка, — хоч і не була цілком певна... Мене ви не пам'ятаєте, правда?

— Пам'ятаю, — відповів Небель, вирячивши очі. — Сеньйора де Аррісабалага...

Побачивши здивування Небеля, вона обдарувала його посмішкою старої куртизанки, яка, одначе, хоче ще подобатись чоловікам.

Від неї — тієї, якою знав її Небель одинадцять років тому — лишилися самі очі, та й ті глибоко запали й згасли. Жовта шкіра, що в сутінках видавалась зеленуватою, була вкрита тоненькими зморшками. Щоки запали, а губи, так само повні, як і раніше, ледь прикривали зогнілі зуби. Під охлялим тілом ще теплилося життя, розбавлене морфієм, який живив виснажені нерви, пробігав артеріями, сповненими водянистої рідини, обертаючи на кістяк цю елегантну жінку, що колись гортала разом з Небелем журнал «Іллюстрейшн».

— Так, я дуже постаріла... і геть хвора; часто хапають нирки... А ви, — провадила вона далі, ніжно дивлячись на нього, — такий самий! Втім, вам ще нема і тридцяти... Лідія також не змінилась.

Небель звів очі:

— Вийшла заміж?

— Ні... Як вона зрадіє, коли я їй розповім! Чому б не утішити бідолаху? А ви не бажаєте зазирнути до нас?

— З великою приємністю... — пробурмотів Небель.

— Тож приходьте, не відкладайте, ми ж бо колись для вас багато значили... Отже, Боедо, 1483, квартира 14... Живемо ми не розкішно...

— Пусте! — зауважив він і підвівся, пообіцявши якнайшвидше навідатись.

Через дванадцять днів Небель мусив повертатись на свою цукроварню, але перед тим вирішив виконати обіцянку. Він пішов за адресою — і знайшов їх в убогому помешканні на околиці міста. Його прийняла сеньйора де Аррісабалага, поки Лідія чепурилася.

— Треба ж — одинадцять років! — знову зауважила мати. — Як швидко летить час! Ви б уже могли народити з Лідією купу дітей!

— Звичайно, — посміхнувся Небель, роззираючись.

— О, а наші справи — посередні! Ви, певно, живете в інших умовах... Я стільки чула про ваші цукрові плантації... Це ваше єдине підприємство?

— Так... Тобто, ще є в Ентре-Ріос...

— Який ви щасливчик! Якби в мене була якась ділянка... Я завжди мріяла провести кілька місяців на природі, та мрії так і не здійснились!

Вона замовкла, швидко зиркнувши на Небеля. А він, з болем у серці, виразно пригадував ті почуття, що їх поховав у своїй душі одинадцять років тому.

— А все через брак зв'язків... Так важко нині мати справжнього друга!

Серце Небеля стискалося все дужче, аж тут увійшла Лідія.

Вона також змінилась; наївність і свіжість, що прикрашають дівчину в чотирнадцять років, зникають у двадцять шість. Але врода лишилась. Чоловічою інтуїцією він відчув у її ніжній шиї, в покірливості спокійного погляду, в усьому вигляді щось невловиме, що свідчило про вже пізнане кохання, і зрозумів, що мусить зберегти недоторканим образ тієї Лідії, яку колись знав.

Вони говорили про найбуденніші речі з розсудливістю дорослих людей. Коли Лідія вийшла на хвилинку, її мати знову повернулася до розмови:

— Так, вона зовсім слабенька... І коли я подумаю, що на свіжому повітрі вона миттєво б одужала... Послухайте, Небелю, можна я з вами буду відверта? Знаєте, адже я вас любила, як рідного сина... Чи не могли б ми трохи пожити у вашому маєтку? Це б так пішло на користь Лідії!

— Я одружений, — відказав Небель.

Сеньйора скривилась від прикрості, її розчарування спершу було щирим, та вже наступної миті вона жартівливо схрестила руки на грудях:

— Ви — одружений? Яке нещастя, яке нещастя! Ой,

перепрошую!.. Не знаю, що кажу... І дружина живе з вами на плантації?

— Як правило... Але зараз вона в Європі.

— Яке нещастя! Тобто... Октавіо! — вигукнула вона із сльозами на очах, простягаючи до нього руки.— Вам я можу сказати, ви мені за рідного сина... Ми ледь животиємо! Чому б вам не запросити нас з Лідією? Я буду відверта, як мати,— провадила вона тихіше, підлесливо посміхаючись.— Ви ж бо знаєте Лідію, чи не так?

Вона почекала відповіді, але Небель мовчав.

— Так, ви її знаєте! Невже гадаєте, що Лідія здатна забути колишнє кохання?

На підкріплення свого натяку сеньйора підморгнула. Небель раптом побачив усю глибину провалля, в яке міг колись зірватись. Мати завжди була такою, а тепер — ще жалюгідніша від старості, морфію та зубожіння. І Лідія... Коли він побачив її знову, то відчув палке бажання до цієї вже не дівчинки, а жінки з довгою шиєю. Йому її продавали, й він не встояв перед несподіваною спокусою, яку пропонувала йому доля.

— Знаєш що, Лідіє? — радісно заквапилась мати, коли повернулась дочка.— Октавіо запрошує нас пожити в його маєтку. Що скажеш?

Лідія було насупилась, але відразу взяла себе в руки.

— Дуже добре, мамо...

— Ой! Знаєш, що ще? Він одружений. Такий молоденький! Ми майже йому родичі.

Лідія повернулася тепер до Небеля й засмучено вп'ялася в нього очима.

— І давно? — прошепотіла вона.

— Вже чотири роки,— ледь чутно відповів він. Одначе зустрітись з нею поглядом йому не вистачило духу.

ЗИМА

З обачливості (бо Небеля на залізниці дуже добре знали) вони їхали окремо, одначе, вийшовши зі станції, всі разом сіли до брички з маєтку. Коли Небель залишався на плантації сам, то тримав при собі лише одну стару служницю-індіанку, бо дружина, знаючи його невибагливість, забирала з собою всю прислугу. Тому вірній індіанці він представив гостей як свою стару тітку з дочкою, які приїхали, щоб підправитись після хвороби.

Зрештою, це була правда, адже сеньйора танула на очах. Вона приїхала геть знеможена, ледь пересуваючи ноги, із страдницьким виразом спраглої морфіністки, яка, за велінням Небеля, чотири години стримувалась, а тепер знову благала дозволу оживити своє змертвіле тіло цілющою рідиною.

Хоч Небель покинув навчання після смерті батька, але знав достатньо, щоб передбачити неминучий кінець; морфій лише пришвидшував руйнацію хворих нирок.

Ще в бричці, не в силі більше стримуватись, сеньйора благально подивилась на Небеля:

— Якщо дозволите, Октавіо... Я більше не можу! Лідіє, затули мене.

Дочка спокійно прикрила матір, і Небель почув шурхіт сукні, яку швидко підбирали, щоб зробити укол у стегно.

Материні очі спалахнули, й радість життя, наче машкара, сховала конаюче обличчя.

— От мені й добре... Яке щастя! Я почуваюсь добре.

— Вам слід це кинути,— твердо зауважив Небель, скося дивлячись на неї.— Мине дія морфію, стане ще гірше.

— О, ні! Краще вже померти.

Весь день Небель ходив роздратований і кінець кінцем вирішив сприймати Лідію з її матір'ю лише як двох бідних хворих жінок. Але так само як хижак надвечір наточують кігті, так і він, охоплений чоловічою хіттю, впав у якусь непереборну лихоманку.

Повечеряли рано, бо заслабла мати бажала якнайшвидше лягти. Напоїти її молоком було неможливо.

— Уй! Яка гидота! Не можу терпіти. Ви хочете, щоб я пожертвувала останніми роками свого життя, замість померти в радості?

Лідія пропустила це повз вуха. Лише перекинулася кількома словами з Небелем, який насмілився подивитись на неї, коли вже допивав каву, але вона відразу сховала очі.

Через чотири години Небель безгучно відчинив двері до Лідіної кімнати.

— Хто там? — почувся переляканий голос.

— Це я,— ледь чутно прошепотів Небель.

Зашурхотіла білизна, наче хтось рвучко сів у ліжку, і знову запала тиша. Проте, коли Небель торкнувся в темряві її прохолодної руки, Лідія затремтіла всім тілом.

.

Потім, нерухомо лежачи поруч з цією жінкою, яка пізнала кохання вже до нього, Небель відчув, як з найпотаємніших глибин його душі піднялася свята гордість тих юних років, коли він ні доторком, ні поцілунком не спаскудив чисте створіння, що так довірливо дивилося йому в очі. Він пригадав слова Достоевського, яких досі не розумів: «Нема нічого прекраснішого за спогад про чисте й піднесене; і ніщо інше не в змозі зміцнити людський дух так, як цей спогад». Небель зберіг незаплямованим той спогад і цноту своїх вісімнадцяти років, які тепер лежали розіп'яті на ліжку служниці.

Він відчув, як йому на шию впали дві важкі мовчазні сльозинки. Вона також, певно, пригадувала... Лідія вже не стримувала сльоз, що котилися одна за одною, наче жалобний плач за ганебним завершенням її єдиного щасливого сну.

IV

Протягом десяти днів життя йшло як звично, хоч Небель майже не бував дома. За мовчазною згодою, вони з Лідією удень рідко лишалися наодинці, й хоча ночі проводили разом, одначе й тоді майже не розмовляли.

Лідія була вкрай заклопотана, доглядаючи за матір'ю, яка геть заслабла. Відродити зогниле було неможливо, а проте, прагнучи хоч трохи відтягти неминучий кінець, Небель вирішив найближчим часом відібрати у хворої морфій. Але одного ранку, зайшовши несподівано до їдальні, він нашттовхнувся там на Лідію, яка квапливо опускала спідницю. Вона перелякано витріщилась на Небеля, тримаючи в руці невеликий шприц.

— І давно ти цим займаєшся? — поцікавився він.

— Так, — прошепотіла Лідія, тремтячими руками згинаючи голку.

Небель ще раз глипнув на неї й стенов плечима.

Мати все частіше робила собі уколи, щоб погамувати біль у нирках, які морфій остаточно вже доруйновував, отож Небель рішуче намірився врятувати бідолашну, відібравши у неї наркотик.

— Октавіо! Ви мене вб'єте! — хрипко заблагала вона. — Донечко, Октавіо! Я і дня не проживу без цього!

— Ви і двох годин не проживете, якщо не кинете! — відрубав Небель.

— Байдуже, Октавіо, рідненький! Дайте мені, дайте морфій!

Небель, не звертаючи уваги на її марно простягнуті до нього руки, вийшов разом з Лідією.

— Чи ти усвідомлюєш, в якому тяжкому стані твоя мати?

— Так... лікарі казали...

Вона пильно подивилась на нього.

— Все набагато серйозніше, ніж ти уявляєш.

Лідія зблідла і, відвівши очі, закусила губу, щоб не розплакатись.

— Тут нема лікаря? — тихо спитала вона.

— Ні тут, ні в десяти лігах довкола, але пошукаємо.

Увечері, коли вони сиділи вдвох у їдальні, принесли пошту, і Небель розпечатав один з конвертів.

— Є новини? — схвильовано поцікавилась Лідія, звівши на нього очі.

— Так, — відказав Небель, продовжуючи читати.

— Від лікаря? — перепитала за мить Лідія ще тривожніше.

— Ні, від моєї дружини, — відрізав він, не дивлячись на неї.

О десятій вечора Лідія убігла до кімнати Небеля.

— Октавіо! Мама помирає!..

Вони кинулись до кімнати хворої. Її обличчя було вже мертвотно-блідим. Страшенно розпухлими, посинілими губами вона нерозбірливо щось белькотіла.

— Пла... пла... пла...

Небель відразу помітив на тумбочці майже порожній флакон з-під морфію.

— Ясна річ, вона помирає! Хто їй дав це? — запитав він.

— Не знаю, Октавіо! Я щойно почула якийсь шум... Напевно, вона знайшла це в твоїй кімнаті, коли тебе не було... Мамо, бідненька моя! — ридаючи, вона схилилась до висохлої руки, що звисилась на підлогу.

Небель помацав пульс; серце майже не билось, температура тіла впала. За хвилину губи востаннє промовили своє «пла... пла», шкіра вкрилась великими ліловими плямами.

У годину ночі сеньйора померла. Наступного вечора, після похорону, Небель чекав, поки Лідія одягнеться, а пеони тим часом вантажили її речі в коляску.

— Візьми це, — сказав він, коли вона підійшла, і простягнув чек на десять тисяч песо.

Лідія здригнулась і почервонілими очима вп'ялася в Небеля. Але він витримав її погляд.

— Візьми ж бо! — повторив він зніяковіло.

Лідія взяла чек і нахилилась по валізу. Небель схилився до неї.

— Вибач мене, — прошепотів він. — Не суди гірше, ніж я того вартий.

На станції вони мовчки стояли біля підніжка вагону, чекаючи, поки рушить поїзд. Коли пролунав дзвоник, Лідія простягнула руку, яку Небель мовчки затримав у своїй. А тоді, не випускаючи руки, притягнув до себе Лідію і міцно поцілував у губи.

Поїзд рушив. Небель стояв нерухомо і стежив очима за вагонним віконцем, яке віддалялось.

Проте Лідія так і не визирнула.

Кассим, хворобливого вигляду чоловік, працював ювеліром, хоч і не мав власної майстерні. Він виконував замовлення багатих родин, оправляючи діаманти. Не кожен майстер міг виготовити такі вишукані оправки. Якби Кассим був рішучішим і мав комерційну жилку, давно б забагатів. А проте в свої тридцять п'ять років так само мешкав у комірчині, де й працював, прилаштувавшись під вікном.

Кассим був худючий, блідий, з рідкою темною борідкою, а його дружина вродлива, але дуже неврівноважена жінка. Вона зростала на вулиці й мріяла, що завдяки своїй вроді знайде якнайзнатнішого обранця. Отак дочекала до двадцяти років, збуджуючи своєю фігурою усіх чоловіків та дратуючи сусідок. А тоді, злякавшись самотності, нервово погодилась на шлюб з Кассимом.

Однак мрії про розкіш розвіялись як дим. Її чоловік, умілий майстер, майже митець, був геть безвільний, щоб розбагатіти. Тож поки ювелір працював, скоцюрбившись

над пінцетом, його дружина, спершись на лікті, нешвидко й важко його розглядала, потім раптом підхоплювалася і дивилась крізь шибку на якого-небудь багатія на вулиці, що міг би стати її чоловіком.

Скільки б не заробляв Кассим, усе витрачав на дружину. Він працював і в неділю, аби мати додатковий прибуток. Якщо Марії хотілося якоїсь коштовності — а як палко вона цього бажала! — то він працював і вночі. Потім його мучив кашель і кольки в грудях, зате Марія отримувала в дарунок діамантові скалки. Поволі щоденне споглядання коштовностей викликало в неї любов до роботи ювеліра, і вона ревно стежила за найменшою подобицею виготовлення оправы. Але коли прикрасу було завершено і Кассим мусив її повернути, бо та призначалася не для неї, Марія відчувала гірке розчарування заміжжям. Раз у раз вона приміряла коштовність перед дзеркалом. Кінець кінцем знімала її й зникала в своїй кімнаті. Почувши ридання, Кассим підводився, зазирає до кімнати й бачив, що дружина лежить на ліжку, не бажаючи розмовляти.

— По можливості я зроблю тобі таку ж саму, — зрештою сумно обіцяв він.

Ридання ставали голоснішими, а ювелір нешвидко повертався на свою табуретку.

Такі сцени раз у раз повторювались, і Кассим уже не йшов розрадити дружину. Розрадити! Від чого? А проте так само він сидів ночами, щоб мати додатковий заробіток.

Кассим був нерішучим, безвільним, мовчазним. Дружина тепер все роздратованіше сприймала його незворушність.

— І ти ще називаєш себе чоловіком! — бурмотіла вона.

— Ти зі мною нещасна, Маріє, — озивався він за мить.

— Щастя? Хіба тобі про це казати! Та хто з тобою буде щасливим?.. Найостанніша з жінок — і та ні!.. Жебрак! — кидала вона з нервовим сміхом і забиралася геть.

Тієї ночі Кассим працював до третьої години ранку, а наступного дня подарував дружині нові діамантові скалки, що їх вона розглядала якусь мить, стиснувши губи.

— Ти ба... чудова діадема! Коли ж ти її оправив?

— У вівторок, — подивився він на дружину з покірливою ніжністю, — поки ти спала, вночі...

— О, краще б ти ліг спати!.. Нічого не скажеш — величезні діаманти!

Її пристрастю були великі коштовні камені, які Кассим оправляв. Голодними очима стежила вона за його роботою, чекаючи завершення, і ледь прикраса була готова, бігла з нею до дзеркала. А тоді знову починала квилити:

— Всі чоловіки, навіть найнегідніші, із шкіри пнуться, щоб зробити приємність дружинам! А ти... ти... У мене навіть пристойної сукні нема!

Коли жінка переступає певну межу поваги до чоловіка, то може наговорити йому нечуваних образ.

Дружина Кассима переступила цю межу з тією самою пристрастю, з якою любила діаманти. Якось увечері, ховаючи коштовності, Кассим помітив, що бракує однієї шпильки з двома солітерами вартістю в п'ять тисяч песо. Він знову обнищпорив шухляди.

— Ти не бачила шпильки, Маріє? Я її тут поклав.

— Так, бачила.

— То де ж вона? — здивовано перепитав він.

— Осьдечки!

Усміхаючись і світлячи очима, дружина випнула груди, показуючи приколоту шпильку.

— Тобі дуже пасує, — погодився Кассим. — А тепер давай-но її сховаємо.

Марія розреготалась.

— Дзуськи! Вона моя.

— Ти жартуєш?

— Так, жартую! Звичайно, жартую! Тебе лякає сама думка, що шпилька може бути моєю!.. Завтра я тобі її поверну. А сьогодні піду з нею до театру.

Кассим пополотнів.

— Це нерозумно... тебе можуть побачити. Мені перестануть довіряти.

— Ох! — втомлено і роздратовано скінчила розмову дружина і щосили хряснула дверима.

Повернувшись з театру, вона поклала шпильку на тумбочку, а Кассим підвівся і сховав її до шухляди свого робочого столу, замкнувши на ключ. Коли він обернувся, дружина сиділа на ліжку.

— Отже, ти перелякався, що я її поцуплю! Гадав, що я крадійка!

— Помиляєшся... Просто ти була необережна, й усього.

— Он як! Тобі ж бо довіряють! Тобі, тобі! А коли твоя дружина просить у тебе ласки й бажає... ти обзиваєш її крадійкою! Негідник!

Кінець кінцем вона заснула. Кассим так і не стулив очей.

Невдовзі Кассимові принесли для виготовлення оправу дивовижний солітер — такого діаманта він ще ніколи не тримав у руках.

— Поглянь-но, Маріє, який камінець. Уперше такий бачу.

Дружина промовчала, однак Кассим почув її голосне зітхання.

— Які чудові переливи,— провадив він далі,— цей камінець коштує, мабуть, тисяч дев'ять-десять.

— На каблучку! — озвалася зрештою Марія.

— Ні, діамант належить чоловікові... на шпильку для краватки.

Поки Кассим виготовляв оправу, то згорбленою в праці спиною відчув усе шаленство і безнадійне поривання своєї дружини. Кільканадцять разів на день вона спиняла роботу чоловіка, щоб підійти з діамантом до дзеркала. Потім приміряла його до всіх суконь.

— Ти могла б зробити це пізніше...— якось наважився Кассим.— У мене термінова робота.

Марно він чекав відповіді — його дружина вийшла на балкон.

— Маріє, тебе ж можуть побачити!

— На! Тримай свій камінець!

Пожбурений щосили солітер покотився підлогою. Мертвотно-блідий Кассим підняв його, оглянув і звів очі на дружину.

— Чого ти на мене вирячився? Щось сталося з твоїм камінцем?

— Ні,— відказав Кассим. Він одразу повернувся до роботи, хоч його руки тремтіли так, що шкода було дивитись.

Але невдовзі мусив відкласти діамант і зазирнути до спальні, де дружина билася в істериці. Волосся її розпатлалось, очі викотилися з орбіт.

— Дай мені діамант! — заблагала вона.— Дай! Ми втечемо! Заради мене! Дай його мені!

— Маріє...— злякано промовив Кассим, намагаючись змінити тему.

— Ох! — ошаліло прогарчала дружина.— Злодій, покидьок! Ти вкрав мою молодість, волоцюго! І думав,

що я тобі не помщусь... рогоносцю! Отак! — захрипіла вона й схопилась руками за горло. Та щойно Кассим намірився йти, сповзла з ліжка на підлогу й учепилась йому за черевик.

— Байдуже! Дай мені діамант! Я більше нічого не хочу! Він мій, Кассиме, негіднику!

Блідий як крейда, Кассим допоміг їй підвестися.

— Ти хвора, Маріє. Потім поговоримо... ляж.

— Мій діамант!

— Гаразд, побачимо, що можна зробити... ляж.

— Дай мені його.

Істерика минула.

Кассим повернувся до роботи над солітером. Його руки працювали з математичною точністю — ще кілька годин і оправа буде готова.

Марія встала, щоб приготувати вечерю, й Кассим був з нею лагідний, як звичайно. Коли вони закінчували їсти, Марія вп'ялася очима в чоловіка.

— Я пожартувала, Кассиме, — сказала вона.

— О, — відмахнувся з усмішкою Кассим, — дрібниці!

— Клянусь, що то все жарти! — наполегливо повторила вона.

Кассим знову вишкірився, з якоюсь. принизливою ніжністю погладив дружині руку й пішов продовжувати роботу. Затуливши долонями щоки, Марія провела його очима.

— Ото й усе, що ти можеш сказати... — пробурмотіла вона. Відчуваючи відразу до чоловікової м'якотілості, солодкавості й безвільності, вона знову повернулася до спальні.

Спалося їй погано. Прокинувшись серед ночі, вона побачила світло в сусідній кімнаті — чоловік так само працював. Через годину Кассим почув жалісний зойк.

— Дай мені його!

— Так, я роблю його для тебе, лишилося трішки, Маріє, — квапливо відповів він, підводячись. Проте, зойкнувши уві сні, дружина спала далі.

О другій годині ночі Кассим закінчив роботу: діамант яскраво і велично сяяв у оправі. Кассим навшпиньках зайшов до спальні й запалив свічку. Марія лежала горілиць на білому простирадлі, в білій нічній сорочці.

Він сходив до кімнати-майстерні й знову повернувся до спальні. Якийсь час роздивлявся напівоголені груди

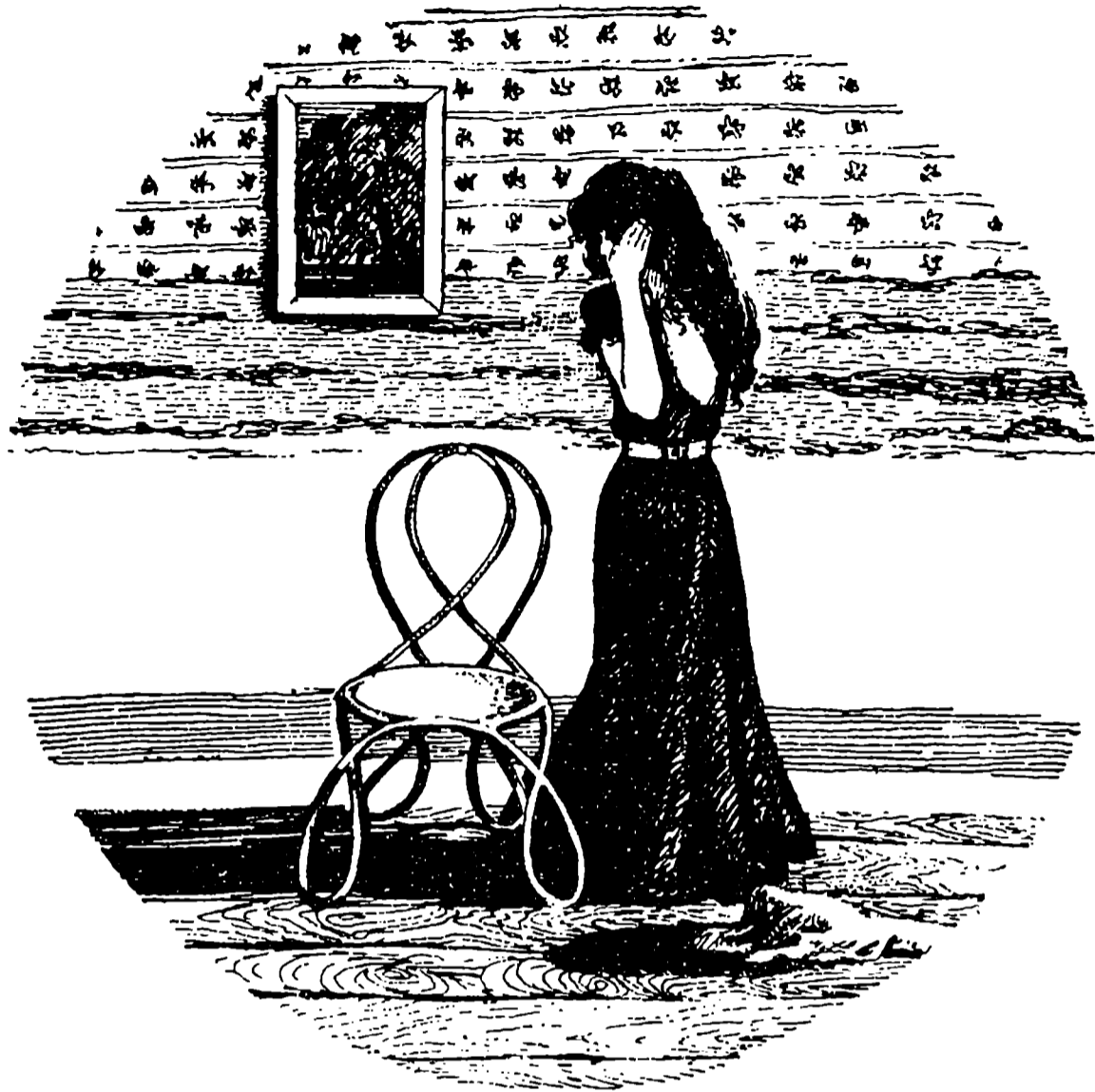
дружини, а тоді, холодно усміхнувшись, ширше розкрив розстебнутий викот нічної сорочки.

Дружина нічого не відчула.

В кімнаті ледь було видно. Риси Кассимового обличчя раптом наче скам'яніли, коли він, занісши виготовлену шпильку над оголеною груддю, щосили увігнав її під прямим кутом у серце дружини, наче цвях.

Очі Марії різко розплющились, але зіниці тут-таки згасли. Пальці скорчилились — і все.

Прикраса, зачепивши нервовий вузол, якийсь час ще судомно коливалася. Кассим чекав, і коли солітер, зрештою, остаточно завмер, пішов геть, безгучно зачинивши за собою двері.

Коли їй не виповнилося ще дванадцяти років, Фанні закохалась у темно-русявого хлопчика, з яким щоранку стрічалась по дорозі до школи.

Мати дівчини застукала одного ранку закоханих під час розмови, й суворе повчання поклало край ідилії. Однак це не завадило Фанні через місяць спізнати гірку насолоду забороненого почуття в будинку своєї сестри, коли та справляла весілля; побачивши усміхненого й задоволеного молодого, Фанні вирячилась на нього так, наче це був останній наречений у світі. Зрештою молода поскаржилась матері:

— Знаєш, що мені здається? Що Фанні закохалася в мого чоловіка. Застережи її, бо він також це вже помітив.

Ось так Фанні знов натовкли носом.

Її закоханості пояснювались зовсім не бурхливою вдачею чи надмірним читанням. Просто вона була надзвичайно чутлива до кохання. І беззастережно пускалася в кожне нове захоплення, відчуваючи якусь солодку

слабкість і безвільність. Вона замислено завмирала, примружувала очі й віддавалася мріям, які були для неї красномовнішими за будь-яке освідчення в коханні. А що безборонне дівоче серце завжди сповнювали ніжність й легковір'я, то рідко хто почувався щасливішим у своїх захопленнях. Потік ніжності не мав кінця, він міг зупинитися на день, на місяць, але відразу відновлював свій невичерпний біг до нового кохання, позначений тією самою безбережністю, глибиною і щасливою млосністю.

Так Фанні минуло п'ятнадцять років, і її мати, зваживши на всі ці, хай досі й легковажні, але аж надто численні доччині захоплення, вирішила поговорити з нею серйозно.

— Ти вже в тому віці, коли сама мушиш зрозуміти,— завершила свою настанову мати,— що твоя колишня поведінка — ганебна як для жінки. Ти вільна закохуватись, але прошу тебе зберігати гідність і не втрачати голови щоразу, як та служниця. Можеш іти.

Однаке через декілька днів, несподівано вийшовши ввечері на балкон, де стояла дочка, мати помітила якогось юнака, що відразу відступив на інший бік тротуару. Цього разу сеньйора вже не стримувала свого обурення.

— Чудово!.. То ти не маєш і краплі сорому? Про що ти теревенила з отим типом? Святенниця! З великими очима! Проклятий той день, коли їх назвали красивими! Ти вже заступаєш усі межі. Господи! Але знай, донечко, я тебе вилікую, клянуся!

Проте обурена мати не вжила ніяких лікувальних засобів, принаймні видимих. Найближчої неділі вони пішли в гості до старшої дочки. Леандро, приятель сестриного чоловіка, виказав помітну увагу до Фанні. За кілька днів, коли молоді завітали у відповідь до матері, Леандро вже відверто залицявся до дівчини. Цей дурний і статуристий юнак, що вважав себе невідпорним підкорювачем сердець, колись навіть і не глядів у бік Фанні, гадаючи, що така перемога буде надто скромною і незначною. Однак тепер змінив думку. Фанні ж, знаючи про самовпевненість Леандро, якийсь час опиралась, але, зрештою, не витримала облоги; її добре, легковажне серденько відкрилося, і звідти знову ринув невгамовний потік ніжності. Раніше вона переживала свої закоханості, сидячи мовчки й замріяно на стільці, а тепер усвідомила, яким убогим було те її колишнє щастя. Леандро

приходив до них щовечора. Мати відверто заохочувала цю ніжну ідилію. Вільна віддатися коханню, Фанні протягом їхніх з Леандро щоденних шепотінь відчувала, що їй хочеться плакати від небувалого щастя.

Вони більше не могли стримуватись. І одного вечора Леандро, порушуючи в запалі всі умовності, підхопився, коли зайшла мати, й попросив руки дівчини. Сеньйора вдала здивування.

— А ти що скажеш, доню? — підбадьорливо по-сміхнулась вона до Фанні.

Сидячи на дивані, дівчина, охоплена невимовною радістю, спромоглася лише довго і вдячно подивитися на Леандро зволоженими очима.

— То, зрештою, ти його кохаєш? — наполягала сеньйора.

— Так,— пробурмотіла Фанні.

Почувши це, мати з Леандро вибухнули реготом.

— Прекрасно! То ти його кохаєш, чи не так? Я безмежно рада! — проказала мати.— Тільки знай, що Леандро ніколи тебе не кохав і не кохає, донечко. Він розіграв перед тобою комедію, розумієш — комедію. Хай скаже тобі сам Леандро, який по-дружньому погодився взяти участь у цьому сміховинному фарсі — сміховинному через тебе! Леандро, скажіть їй, що все це брехня і ви ніколи-ніколи її не кохали!

Леандро самозадоволено реготав.

— Це так, Фанні; твоя мати якось звернулася до мене з проханням, і я погодився. Ото сміх!.. Але слово честі,— повернувся він до матері, шкірячись з прихованою гордістю,— я й не знав, що з мене вийде такий гарний актор. Цілих два місяці!..

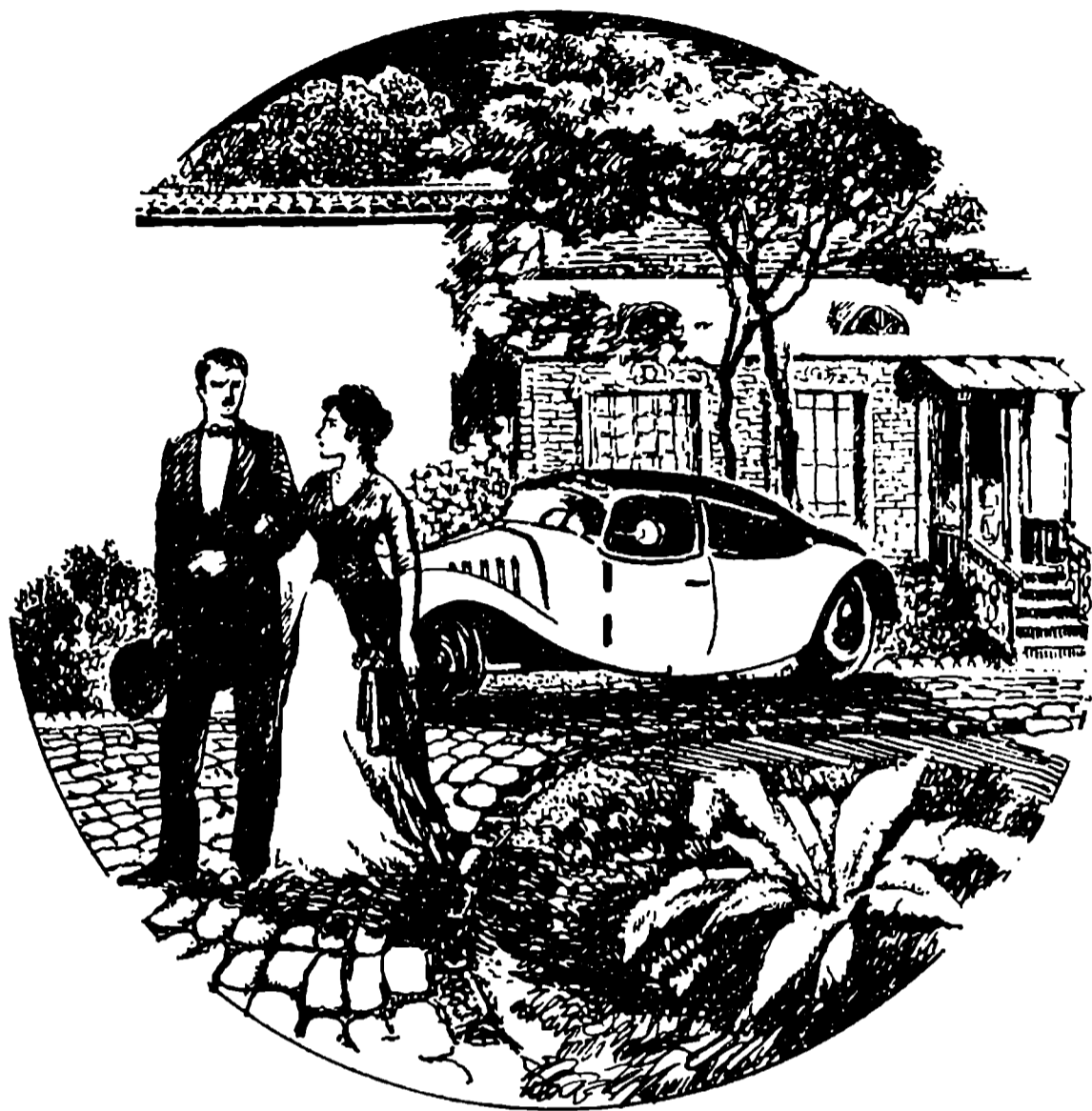
— Спасибі, Леандро, не знаю, як вам і віддячити! Підійдіть же до своєї коханої.

Вони стали перед дівчиною, глузуючи з неї.

— Отож утям, що він з тобою грався! І ніколи тебе не кохав! Він жартував з тебе! Ти чуєш? Тепер-бо надовго зцілишся. Ходімо, Леандро.

— А вона таки мене покохала,— все ще хизуючись, зауважив Леандро і переможно подивився на Фанні, виходячи з кімнати.

Дівчина, яка тільки-но вступила в ніжну пору юності, нерухомо застигла, а тоді гірко заплакала, відчуваючи в серці гострий біль від страшного приниження.

I

«...Оскільки я не можу повернутися до кінця червня і аж ніяк не хотів би її втратити, треба, щоб ти з нею одружився. Я сьогодні таки написав їм, і вони тебе чекають. Що стосується доручення... і таке інше».

Нікольсон дочитав листа вкрай здивований та збентежений, як і личило холостякові, котрого несподівана обставина ввергла в шлюб, про який він і гадки не мав. Його жінка буде, звичайно, фіктивна; та не через це він повинен погодитись на одруження.

«Веселеньке дільце! — міркував він у зовсім кепському настрої.— І чому Ольмосу не спало на думку довірити це комусь іншому?»

Проте йому одразу зробилося трохи соромно за такі думки про друга.

«Хоч там як,— підсумував Нікольсон,— але цей штучний шлюб мені не дає спокою. Хоча б дівчина гарна... колись смак у Ольмоса був препоганий. Пройти по паперті з чужою та гидкою нареченою...»

Якби вінчання, що мало відбутися, було справжнє, Нікольсону, можливо, не видалася б такою кумедною ота майбутня церемонія. Але ж річ у тім, що він повинен був красуватися під руку з дівчиною, про яку всім було відомо, що вона призначена іншому.

Нікольсон, людина світська, добре знав: привабливість життя полягає в легкості його сприйняття, і коли й існує щось кумедне, то це пройти о третій годині крізь щільний натовп, з гідністю підтримуючи руку нареченої, яка присягнула на вірність іншому. Отже, слід змиритися з одруженням і на завтра навідатися до майбутньої дружини.

А що він тільки-но приїхав із села, де прожив десять років поспіль, то не знав своєї нареченої. Її матір він ще невиразно пам'ятав, але не майбутню жінку, яка була дуже молода, коли він від'їздив. «Мати не була гидкою, — розмірковував Нікольсон, — щоправда, обличчя надто плескате. Чогось іще не пригадую. Хоч би дівчина вдалася не гіршою, принаймні...»

Вони жили на вулиці Родрігеса Пенї, біля бульвару Альвеар. Коли Нікольсон попросив повідомити про свій прихід, то його впустили до салону так швидко, що стало ясно — він тут жаданий гість.

Зустріла його сеньйора де Сааведра. Нікольсон побачив перед собою пишнотілу даму, зачесану надто грайливо як на її вік. Вона солодко всміхнулася до Нікольсона.

— ...Ольмос написав нам учора... Надзвичайно приємно... Ми не могли й припустити, що він ще залишиться там... Бідна Чіча... Та, зрештою, нам приємно познайомитися з вами і...

— Так, сеньйоро, — засміявся Нікольсон, — і прийняти мене в тому званні, про яке я ніколи не мріяв.

— Годі вам! — розплилася в усмішці сеньйора де Сааведра й трохи заточилася, втративши рівновагу на коротких товстелезних ногах. — Якби мені сказали місяць тому... та що там місяць, навіть два дні, що ви одружитесь з моєю дочкою... Треба її покликати, чи не так? Та, мабуть, ось вона йде.

Нікольсон і сеньйора де Сааведра водночас подивилися на порталний вхід, де з'явилася дівчина в короткому елегантному вбранні, що облягало надто високу талію та чималенький животик. Вона була вочевидь товща, ніж намагалася показати себе. А проте виразна елегантність вбрання тільки підкреслювала вульгарність її грубуватого, нафарбованого обличчя.

«Здається, я пригадую це обличчя»,— промайнуло в голові Нікольсона після того, як сеньйора вигукнула:
— А-а! Це Марія Естер... Моя улюблена небога; вона в нас кілька днів, сеньйоре Нікольсон... Люба моя, це друг Ольмоса, який удостоїв нас честі, входячи в нашу сім'ю.

— Щоправда, тимчасово, сеньйорито, про що я неабияк шкодую,— докінчив Нікольсон, дуже зраділий такому повороту справи.

— Он як? — розсміялася Марія Естер, наче й гадки не мала, що інакше й не могло бути. Вона сіла, коротким рухом розправивши плаття по боках. І тільки тоді вже зміряла поглядом Нікольсона знизу вгору.

За мить увійшла Софія. І статура, і елегантне вбрання були в неї такі самі, як у двоюрідної сестри. Та й грубувате нафарбоване обличчя такого ж типу, проте вираз очей засвідчував, що духом вона сильніша.

— Нарешті,— вигукнула мати, ледь зітхнувши.— Ваша наречена, сеньйоре Нікольсон... То хто тобі сказав, доню моя, що ти одружуватимешся без нареченого, га?

— Он як! — засміялася дівчина, точнісінько так само багатозначно, як Марія Естер. Але негайно додала:

— Якщо сеньйор Нікольсон такий люб'язний...

Її очі спинилися на ньому з усмішкою, яка могла означати будь-що, крім сором'язливості.

«В цієї дівчини має бути трохи душі»,— подумав Нікольсон. Тим часом вона сиділа, закинувши нога на ногу. А що вона сиділа боком до світла, то її руде волосся аж сяяло, а темний обрис опущеної донизу ноги вимальовувався у сонячному промінні.

Нікольсон, базікаючи, спостерігав за нею. Вона, попри всю свою недоладність, таки здавалася йому привабливою, хоч і любила з усіх покепкувати,— ця звичка притаманна світським дівчатам. Її тіло мало живу свіжість, а в погляді відчувалася жінка, і принаймні через це він найбільше радів за Ольмоса.

— Нарешті ви прийшли,— провадила далі сеньйора де Сааведра,— хоча ми й шкодуємо, що нема Ольмоса, бо одруження за дорученням завжди сповнене ускладнень, та..

— Ускладнень? — перепитав Нікольсон.

— Тобто... Зараз, певна річ, нема ніяких. Але ж ви добре розумієте... Бідолашна Чіча... Правда ж, доню моя, ти б хотіла більшого?

— Звичайно, сеньйоро, звичайно; щодо цього — жодного сумніву, — бажаючи перевести розмову на інше, згодився Нікольсон. — Тут чи й треба питати думки нареченої.

— Вам так здається? — засміялася Софія.

«Вона не надто красномовна, — подумав Нікольсон. — Зрештою, Ольмос знає, що робить».

А вголос додав:

— Мені здається, справді не варто питати вашої думки про це, але варто було б поцікавитися моєю.

Дівчина, хоч і не зрозуміла, знову засміялась.

— Щодо іншого, — сказала мати, — то думаю, що Ольмос вам пояснив, чому ми не можемо чекати. Він вам сказав, чому виникла необхідність?..

— Так, сеньйоро. Гадаю, через спадщину...

— Атож, моя мама перед смертю, чотири роки тому, поставила в заповіті таку умову: вона збільшить Софіїну спадщину, якщо дівчина одружиться в тому віці, що й вона, і я. Лікарі кажуть, начебто з головою в неї було негаразд... Бідна мама... Але ви ж розумієте, триста тисяч песо... Ольмосові спало на думку... Вінчання має відбутися наприкінці цього місяця, коли Чічі виповниться двадцять чотири роки. Ольмос на той час планував бути тут, але я бачу... Він не зможе.

— Так воно й є, — підтвердив Нікольсон.

І за якусь хвилину розпрощався з дамами.

II

Отак неждано-негадано Нікольсон ураз пристав на угоду, за якою менш як через місяць мав одружитися. Хоч він і намагався переконати себе, що то все фікція, що він ніколи не буде чоловіком цієї дівчини, а вона — його дружиною, але все-таки відчував збентеження. Насамперед через те, що їхнє весілля справлятиметься надто пишно. Якось Нікольсон наважився натякнути сеньйорі де Сааведра, що він, майбутній чоловік, уявляв собі цей інтимний обряд значно скромнішим. Навіщо з таким шиком справляти весілля, після якого наречені не зазнають утіхи?

Але сеньйора де Сааведра спинила його: «Який там інтимний обряд! Схаменіться! Ви ж, дякувати богу, не в скорботі! Чи, може, шлюб з моєю донькою лякає вас? Чи ви Ольмосу не друг дитинства? І потім, убрання Чічі; та й всі подружки хотіли бачити її одруженою, вже

не кажучи, що це має відповідати її суспільному становищу. Господи, майте ж милосердя!»

Останній аргумент одразу упокорив Нікольсона.

Тим часом він частенько залюбки відвідував цей дім, зберігаючи в розмовах з Софією легкий тон першої зустрічі.

Нікольсон переконався, що Софія значно розвиненіша, ніж він собі уявляв. «Можливо, вона не надто щира,— міркував він,— але має чудову здатність пристосовуватися. За час двох останніх відвідин я не чув від неї жодного кепкування. Якби її постійні друзі не зіпсували їй смак заяженими жартами, ця дівчина була б справді дотепна. Шкода, грубувате обличчя, зате свіже тіло й очі...»

III

Отак і збіг час, що відділяв урочистий день. Нікольсон вечеряв з сімейством, удостоївшись такої честі, як майбутній його член, хоча й цілком чужий.

— Авжеж,— озвався Нікольсон.— Ніколи не гадав, що стану чоловіком на таких гідних жалю умовах.

— Отакої! — мовила сеньйора де Сааведра.

— Либонь, і вам, сеньйоро, так здається? Чи ви гадаєте, що від цього шлюбу матимете численних нащадків?

— О-о-о! Знову! — засміялася господиня.— Ви знову стаєте нескромним, Нікольсоне... А чом би й ні! — дедалі жвавішала вона.

— І це для мене велика втіха!

— Чіча назве вашим ім'ям свого першого сина.

— А я, сеньйоро, його дуже любитиму; навіть більше, якби це був мій власний.

— Нікольсоне!.. Усе, що ви говорите, я розповім Ольмосу. А Чіча втішить вас.

— Яким чином вона може мене втішить? — вигукнув Нікольсон.

— Годі, замовкніть, бо не одружитесь з моєю дочкою, сеньйоре Нікольсон! Ну й людина! — вона підвелася.

Перейшли до залу. Тут довго точилася серйозна розмова. Сеньйора де Сааведра намагалася не лишити поза увагою жодної подробиці майбутньої церемонії. Коли все підготували і врахували до дрібниць, Нікольсон підійшов до Софії.

— Побачимо, наречено моя,— сказав він, нахилившись до неї,— чи будете ви щасливою?

Дівчина якусь мить зволікала з відповіддю.

— Коли?

— Гм!.. Сам винен; напрочуд гарна відповідь. Завтра, наречено моя.

— Так. Завтра, так...

— Ага-га-а! А потім, ні? Сеньйоро! — обернувся Нікольсон.— Відповіді вашої дочки мені не подобаються. Кінчиться тим, що я серйозно закохаюся в неї.

— Отак вам і треба! Самі винні.

— А якщо вона також?..

— О ні, претензійний сеньйоре! — засміялася мати.— Оце вже ні, будьте певні!

Повернувшись до Софії, Нікольсон прошепотів:

— Справді?

Вона мовчала, але й далі посміхалася.

— Не знаю...

Нікольсона пройняв дроз. Він пильно подивився на Софію.

— Я вже піду, сеньйоро,— сказав він.— На завтра знадобиться стійкість духу.

— Хоч би вже наставало те завтра; ми чекаємо телеграми від Ольмоса. До того ж хтозна, що може статися.

— Я прийду.

А коли, прощаючись, Софія сказала йому «чоловіче», мати заквапилась поправити її:

— Та ні ж бо, господи! Він тобі ще не чоловік, а наречений.

— Ви гадаєте,— о сили небесні! — що після весілля щось зміниться? — вигукнув Нікольсон.

— На ваше щастя, ні! Та йдіть уже, невгамовна ви людино.

IV

Наступного ранку, коли Нікольсон прийшов, сеньйора де Сааведра тримала в руці телеграму.

— Ой! Як добре, що ви оце прийшли. Знаєте, про що сповіщає Ольмос? До серпня він приїхати не зможе. Ще два місяці! Ви бачили щось безглуздіше? Конгрес, конгрес... Але ж наречена значить більше, ніж те все! Бідолашна моя доню!.. А у вас нічого нового?

— Ні, листів не було... І що Ольмос собі думає?

— Це якраз те, про що всі ми себе запитуємо: що він собі думає? Боже мій! Коли на тебе чекає наречена, можна не так ревно виконувати свої обов'язки!

— А як там Софія? Плаче?

— Ні, все тримає в собі. І ви хочете, щоб на нього не сердитись? О чоловіки!

Нікольсон хотів нишком піти, та сеньйора де Сааведра його спинила.

— Ні-ні, зачекайте. Зараз прийде Чіча... Побудьте з нами,— посміхнулася вона, вже дещо заспокоївшись.

Прийшла Софія. Вона ледь зблідла, а її очі вперто примружилися, надаючи їй рішуче войовничого вигляду. «Така вона значно гарніша»,— мимоволі подумалося Нікольсону.

— То що ж це, Софіє? Здається, Ольмос узагалі не хоче їхати?

— Атож, не хоче. Але коли він думає, що цим мене засмутить...

— Та ну ж бо, Чічо! — дорікнула їй мати.

— А що накажеш мені робити? Хай там розважається! Дуже порядно з його боку! А як же я?..

— Чічо! — вигукнула сеньйора цього разу серйозно. Проте додала, щоб утихомирити дочку:— Уяви, що твій чоловік тут. Що ж він подумає про тебе?

Тоді дівчина засміялася, переводячи погляд на Нікольсона.

— Ви б мене покохали, незважаючи на все це?

— Не розумію, чому ви так кажете? Мені здається, краще сказати, зважаючи на все це...

— А якщо Хуліо не повернеться до кінця року?

— Я б кохав вас до кінця року.

— А якщо він зовсім не приїде?

— Припиніть, Нікольсоне! — не дала йому відповісти сеньйора де Сааведра.— Ви обоє починаєте говорити дурниці. А Чічі ще треба причесатися.

— Гарзд. До третьої, так?

— Ні, краще будьте тут о другій.

V

Отже, о третій годині того дня Нікольсон одружився за божим законом.

Усупереч усім сподіванням, він не побачив великого комізму в тому, що йде під руку з нареченою, яка йому не судилася. Звичайно, було доволі двозначних посмішок

та зухвальства з боку її друзів. Проте хай там що, але Нікольсон досить весело сприймав усю урочистість і гротескність весільної процесії, на чолі якої він поважно виступав, мов африканський царьок, оточений жіночою юрбою, що зацікавлено сунула подивитись на його майбутню дружину.

Стосунки Нікольсона з родиною де Сааведра зберігали той самий характер: він був веселий з матір'ю і жартівливий з Софією.

Мати мало дослухалася до їхніх розмов сумнівної цнотливості, які, втім, не дуже її турбували. Бо що то все взагалі було? Трохи кокетування з досить молодим чоловіком, поєднаним з її дочкою надто делікатними узами, та й усе, ото ж забороняти це недоречно. Ситуація чудово сприяла легкому флірту, без якого поведінка добре вихованих дівчат стає вимушеною.

Це просто ознака гарного тону, — демонстрація віри у власну здатність протистояти чарам забороненого плоду. Що ж страшного в тому пікантному заграванні з чоловіком, якому Софія клялась бути гарною дружиною?

З огляду на все це, сеньйора де Сааведра не дуже цікавилася розмовами її дочки з Нікольсоном.

— Здається, моя теща відчуває до мене глибоку довіру, — сказав якимось Нікольсон, сидячи обіч Софії.

— Це природно, — відповіла вона. — Було б дивно, якби матінка її не відчувала.

— А ви?

— Що... я?

— Вірите мені?

Софія ледь-ледь примружила очі й звела на нього сонний погляд.

— У те, що ви ні з ким мені не зрадите?..

Нікольсон різко схопив її за зап'ясток.

Здригнувшись від дотику, Софія враз розкрила очі й кинула погляд на матір. Нікольсон отямився і забрав руку. Спробував засміятись, але сміх вийшов силуваний. І в нього, і в неї вираз обличчя змінився.

— А ви могли б повірити мені? — через мить механічно запитав він.

Софія зиркнула на нього краєм ока.

— Ні.

— Чому?

— Тому що ні, — стиха проказала вона.

Відповідь була непевна.

— Але чому?

— Тому що ні!

Нікольсон замовк і почав пильно придивлятися до неї. Так, так, без сумніву, те саме освітлене волосся, ті самі підведені очі й грубувате обличчя, та сама вперта затятість на своєму, що вряди-годи давалася взнаки. Але тепер він бачив перед собою лише спокусливу свіжу дівчину, яка невдовзі належатиме йому...

За якусь мить Нікольсон пішов, геть знеможений. На вулиці він узявся найприскіпливіше перебирати всі якості Софії. Особливо пригадав перше враження, коли він познайомився з нею: банальні жарти, з викличною безцеремонністю закинуті одна на одну ноги, недалекий розум. І зрештою дійшов висновку, що Софія така й є насправді, але тепер він цього не помічає. Він належав до тих людей, що внаслідок звички не надто переймаються якоюсь неприємною рисою вдачі, адже йшлося про молоду дівчину, напрочуд свіжу, до будинку якої він, не усвідомлюючи того, ходив частіше, ніж було треба.

«Хай там як,— вирішив Нікольсон, прийшовши додому,— але я в неї більше не буватиму. Не слід руйнувати щастя, яке може спізнати Ольмос з цією дівчиною. Подумати тільки, я докотився до того, що забачивши її, про все на світі забуваю».

І дуже підбадьорений цим висновком, він вирішив не бачитися з родиною де Сааведра вісім днів.

VI

Наступного вечора сеньйора де Сааведра саме хотіла викликати автомобіль, коли побачила, що прийшов Нікольсон.

— О, Нікольсоне? — здивовано всміхнулася вона йому.— Ви знову тут? Але ми збираємося йти до театру. Проведете нас? Чи ходімо разом на «Мефістофеля»?

— Так, я згоден, але прийду трохи пізніше... Заскочив оце на хвильку, щоб привітатися з вами.

— Ви дуже люб'язні, Нікольсоне... Софіє! Тут твій чоловік чекає.

Софія з'явилася, вже готова йти до театру, нахиливши голову до плеча; і поки вона наближалася до Нікольсона, він прочитав у її очах, що вона з гордістю пропонує йому поглянути на своє широке та глибоке декольте.

— Просто чудово! — видавив із себе Нікольсон.

— Авжеж, авжеж! — підтвердила Софія.

— Що... авжеж?

— Те, що ви думаєте.

— Оце зараз?

— Не знаю, чи зараз... А я не така вже й погана, чи не так?

— Не така вже й погана... не така вже й погана,— пробурмотів Нікольсон, поїдаючи її очима.

— І, крім того, я сьогодні повернуся додому,— єхидно провадила вона далі, сп'яніла від захвату, з яким Нікольсон дивився на неї.

— Атож, повертайтеся сьогодні, та не надумайте баритися.

Сеньйора де Сааведра, вже відвернувшись, почула останні слова.

— Так, але пізніше. І якщо Софія плакатиме...

— Ото б вам не заплакати, як повернеться Ольмос! До зустрічі.

Закінчувався третій акт, коли Нікольсон увійшов до ложі. Крім родини де Сааведра, там була двоюрідна сестра Софії, з якою він познайомився під час першого візиту; її брат і якась незмінна подруга сім'ї. В антракті Нікольсон удався до маневрів, щоб відокремитись із Софією, але робив це даремно, оскільки його становище чоловіка, хоч і тимчасового, люб'язно відкривало дорогу до зустрічей віч-на-віч.

— Завважте, з якою заздрістю на нас дивляться,— сказав їй Нікольсон, зацікавлено обводячи поглядом зал.

— А на вас особливо!

— Без сумніву! Я ж ваш чоловік.

— Якби ви цього хотіли!

— А якщо Ольмос помре?

Розмова враз урвалася. Софія мовчки й невимушено перевела погляд у інший бік. Нікольсон за якусь мить почав наполягати.

— Відповідайте негайно. А якщо Ольмос помре?

Не обертаючись до нього, дівчина промовила:

— Не знаю.

— Кажіть правду!

— Не знаю!

— Софіє...

— Не знаю.

Роздратований Нікольсон замовк. «Знову вона за своє,— подумав він.— Її розум не здатен на щось інше,

крім «не знаю». Що мене дивує, то це те, як у неї в голові виникла така глибокодумна відповідь... А от зараз вона вдоволена, обмінюючись зі своєю сестрою кількома жаргонними висловами, почутими сьогодні. Нетямляться від радощів... Ну й ну! Мати таке обличчя ще півбіді, але бути такою дурною! А це декольте...»

Нікольсон почувався вкрай рішучим. Він попрощався з жінками, потис Софії руку і, вийшовши, полегшено зітхнув. І що він собі надумав, з найпустопорожнішою дівчиною у світі? Господи, хоч би ще була гарна! Щодо свого товариша, то Нікольсон не підтримував з ним стосунків, поки той не закохався в дівчину, яка дістала спадщину в триста тисяч песо. З Ольмосом він товаришував ще змалку. Але протягом останніх десяти років вони жодного разу не бачились. Ольмос, пам'ятаючи дитячу дружбу, довірив йому цю пікантну справу, яку було доведено до кінця. Тільки-но мине ще двадцять днів, і Нікольсон спекається дружини та всього сімейства де Сааведра. Хоча б Ольмос скоріше повертався.

VII

Втішаючи себе цим, Нікольсон провів два дні, щомить жадаючи податися на вулицю Родрігеса Пенї. На третій день він одержав листа від Ольмоса, в якому той повідомляв, що повернеться на десять днів раніше, ніж гадав. «Проте,— писав він,— щось зі мною негаразд. Уже три дні зовсім не маю апетиту. Я стомився, і все мені осоружне. Напевно, це невелика депресія, яка мине, щойно я ступлю на палубу корабля».

З усього листа Нікольсон запам'ятав тільки те, що Ольмос скоро прибуде і назавжди звільнить його від цієї пустопорожньої дівчини. І коли б то господь знову настрахав її втратою спадщини! Може, тоді б її справжній чоловік приїхав ще швидше!

Проте, всупереч будь-якій логіці, те, що він вважав визволенням, дратувало його. Хоч Нікольсон палко хотів, щоб Ольмос повернувся, але водночас це викликало в нього невдоволення. Перебуваючи в поганому настрої, він не усвідомлював двох речей: свого дедалі гіршого ставлення до Ольмоса та озлоблення проти Софії. Зараз йому здавалося чудовим таке поєднання: Ольмос, з його апетитом до спадщини, і вона, з її умінням псувати клапті шовку, натягнувши їх на кросна,— цьому вона навчилася ще в дев'ятирічному віці, ходячи до школи.

Наступного дня він повідомив де Сааведра радісну звістку.

— Він написав і нам,— сказала сеньйора.— Яке щастя! Тож і ви звільнитесь від нас. Бідна Чіча! Вже пора!

Увійшла Софія, і по її очах Нікольсон помітив, що дівчина ніби перевіряла, яке враження справила на нього новина. Проте відчувалася й погано прихована неприязнь.

— Чи й варто питати, яка ви щаслива, еге ж? — звернувся він до неї.

— Можна тільки уявити, як ви натерпілися за цей місяць, маючи мене за дружину.

— Так, я натерпівся,— відказав Нікольсон,— але тільки через те...

— Що я негарна, і що в мене плебейське обличчя, і що я дурна, чи не так?

— Чічо! — вражено зойкнула мати. Скривлене обличчя Софії та вимовлені з притиском слова свідчили про те, що це були не звичайні для Нікольсона та її дочки теревені.— Що сталося? Що з тобою? — Вона не відводила від Софії настійливого материнського погляду.

Але та — ні пари з вуст. Тоді втрутився Нікольсон:

— Справді, і в мене таке на думці,— погодився він.— Може, хоче влаштувати нам сюрприз.

— Він мене ревнуватиме,— збуджено засміялася Софія. Мати різко повернулася до неї.

— Оце так бути твоїм чоловіком, аби ти досхочу глузувала з нього.

— А потім він сміятиметься з мого розуму... Правда, Нікольсоне?

— Не знаю,— неголосно відповів він, подаючи їй руку.— І ніколи про це не дізнаюся, бо йду назавжди.

— Це для мене так несподівано, Нікольсоне!

— Все минає.

Сеньйора де Сааведра подумала, що треба зняти напруженість.

— І коли саме ви покинете нас? — спитала вона якомога невимушеніше.

— Днями... На все добре.

VIII.

Нікольсон ішов вулицею, обмірковуючи всі подробиці свого візиту. На серці чомусь було гірко, ніби він припустився якоїсь легкодухості. В очах стояло невпізнане Софіїне обличчя, тоді коли вона точно вгадала його

думки про неї. Подив перед цією несподіваною проникливістю не давав Нікольсонові спокою. Він і подумати не міг, що дівчина здатна на таке. Це свідчило про дещо більше, ніж тільки гостроту її розуму. Лише одним можна пояснити цю проникливість: Софія його кохала і неабияк...

Відчуття нищої легкодухості посилювалося. Марно він повторював, аби заспокоїтися: «Так, вона негарна, розмальована, і тільки й уміє, що псувати шовкові клапті». Це не допомагало, він лише бачив її обличчя, коли вона була вражена його думкою про неї. Зрештою добре, що все це скінчилося! Поки Ольмос приїде, він ще встигне зайти до сім'ї Сааведра раз чи двічі. А Ольмос...

Серце в нього завмерло, й нараз йому стало аж млосно. До цієї миті Нікольсон до кінця не збагнув, що Софія буде дружиною іншого. Ольмос насправді й дуже скоро стане їй за чоловіка.

Він прискорив ходу, намагаючись думати про щось інше, про свої скрипучі двері, про болгарські літаки, про марки сигарет, які він бачив щодня...

Нарешті Нікольсон найняв автомобіль і поїхав до Палермо, караючись усю дорогу цілковитою впевненістю, що він з усім покінчив, немов навіжений зі своїм життям.

ІХ

У такому стані він перебував і наступного ранку, коли одержав телеграму:

«У Ольмоса тяжка тифозна гарячка. Підготуйте сім'ю».

Нікольсон наче полетів у якусь страшну порожнечу, з якої, здавалося, немає виходу, однак поволі починав розуміти, що не все ще втрачено, що все ще попереду. Ольмос помирає! Напевно, вже вмер! Але ж тоді Софія...

Протягом останніх двадцяти чотирьох годин страждання він упевнився в недосяжності, цілковитій неможливості хоча б хвилини щастя, саме тому це примарне переддвістя про можливі зміни в його житті було, мов глибоке запаморочення. «В Ольмоса тяжка тифозна гарячка...» Авжеж, у листі він писав про поганий стан і відсутність апетиту. І тепер він мертвий... Софіє, Софіє!

Зараз це був крик чоловіка за обожнюваною жінкою, подих щастя, який нас овіює після пробудження від сну, що в ньому ми це щастя втратили. Вона належить йому! Лише йому, Нікольсону!

У нього не виникло ані найменшого сумніву, що цю телеграму надіслано, щоб заздалегідь підготувати всіх. «Ольмос помер»,— повторював Нікольсон, не знаходячи ніякого відгуку в своїй душі. Ця людина обнімала б і цілувала б його Софію... Ба ні! Він, тільки він, і ніхто більше!

Проте Нікольсон почувався надто схвильованим, щоб одразу йти до сім'ї де Сааведра. Цілий день він їздив на машині і лише надвечір, повернувшись додому, побачив таку телеграму!

«Сповістіть сім'ю де Сааведра, учора ввечері Ольмос помер».

Кінець! Усьому край! Кошмар скінчився. З Європи вже не буде ні листів, ні телеграм. Там, на вулиці Родрігеса Пеньї, живе дівчина, яка належить тільки йому... Софія!

Коли Нікольсон прийшов, була дев'ята година. Щойно в порожньому залі залунали його кроки, як він почув чимдалі ближчу стрімку ходу сеньйори де Сааведра. Вона вийшла, розмахуючи руками, обличчя її було важко пізнати.

— Ну ви бачили щось жахливіше,— здійняла вона руки над головою, навіть не привітавшись із ним.— З півгодини тому ми одержали телеграму... Це так несподівано! Який жах! Ви вже знаєте?.. Уявіть собі нашу ситуацію... Але як же це сталося?..

— Від кого телеграма? — перебив її здивований Нікольсон.— Я також одержав, у ній сказано, щоб я попередив вас.

— Чи ж я знаю!.. Видно, надіслала якась послужлива людина... Якби бідолашний Ольмос знав, як ми прихилилися до нього. Навіщо було на стільки там лишатися, ось я про що. А погляньте лишень на нещасну Чічу... вдова, та й годі, авжеж, і в безглуздому становищі. Господи, що воно діється! Ви ж бачили, як я любила Ольмоса... Але становище безглузде, ви розумієте?

Вона була дуже засмучена.

— Отож я й запитую, що має робити моя дочка? Уявіть собі, вона вдова, бо він роз'їжджав по своїх конгресах... О господи! А їй тут лишається лити сльози... не знаю, чи за бідним Ольмосом, а втім...— закінчила вона, стенивши плечима.

Нікольсон тим часом палав бажанням побачити Софію, побути з нею.

— Дуже побивається?

— Плаче... Хочете її побачити? Побалакайте з нею, це дуже добре, що ви з нею побалакаєте. Я пришлю її до вас.

Нікольсон лишився один і в наступні п'ять хвилин тільки те й твердив собі, що зараз саме він і є той, кого вона чекає, і що за лічені хвилини вона опиниться в його обіймах.

Софія прийшла. Очі в неї були заплакані, але на голові красувалася зачіска. Ніяково всміхаючись, вона подала йому руку й сіла. Нікольсон якийсь час не сідав, похмуро походжаючи кімнатою.

«Плакала, а про зачіску не забула», — промайнула думка. Коли він уже вкотре проходив повз Софію, вона силувано всміхнулася, і хоча й він осміхнувся, на душі в неї, мабуть, не полегшало. Вона сиділа непорушно, витираючи рукою сльози, що котилися по щоках. За якусь мить утерлася, нарешті, хустинкою.

Нікольсон ураз відчув усю її безнадійну віру в чудо. «От хитрунка! — подумав він. — Причепурилася, щоб я її любив, щоб якнайдужче сподобатися мені, а ще...»

Із завмиранням душі він сів обіч неї і м'яко взяв її за руку. Софія одразу розплакалася.

— Софіє!.. Кохана моя!..

Дівчина й далі гірко плакала, а голова її поволі опустилася на плече Нікольсона. Тепер він знав напевне: це були сльози не безпорадності, а страху за те, що Нікольсон її більше не любитиме.

— Життя моє! Ти моя, моя!

— Так, так, — шепотіла вона. — Твоя, твоя!

Софія перестала плакати, і її спохмурніле зволожене обличчя осяяла щаслива усмішка.

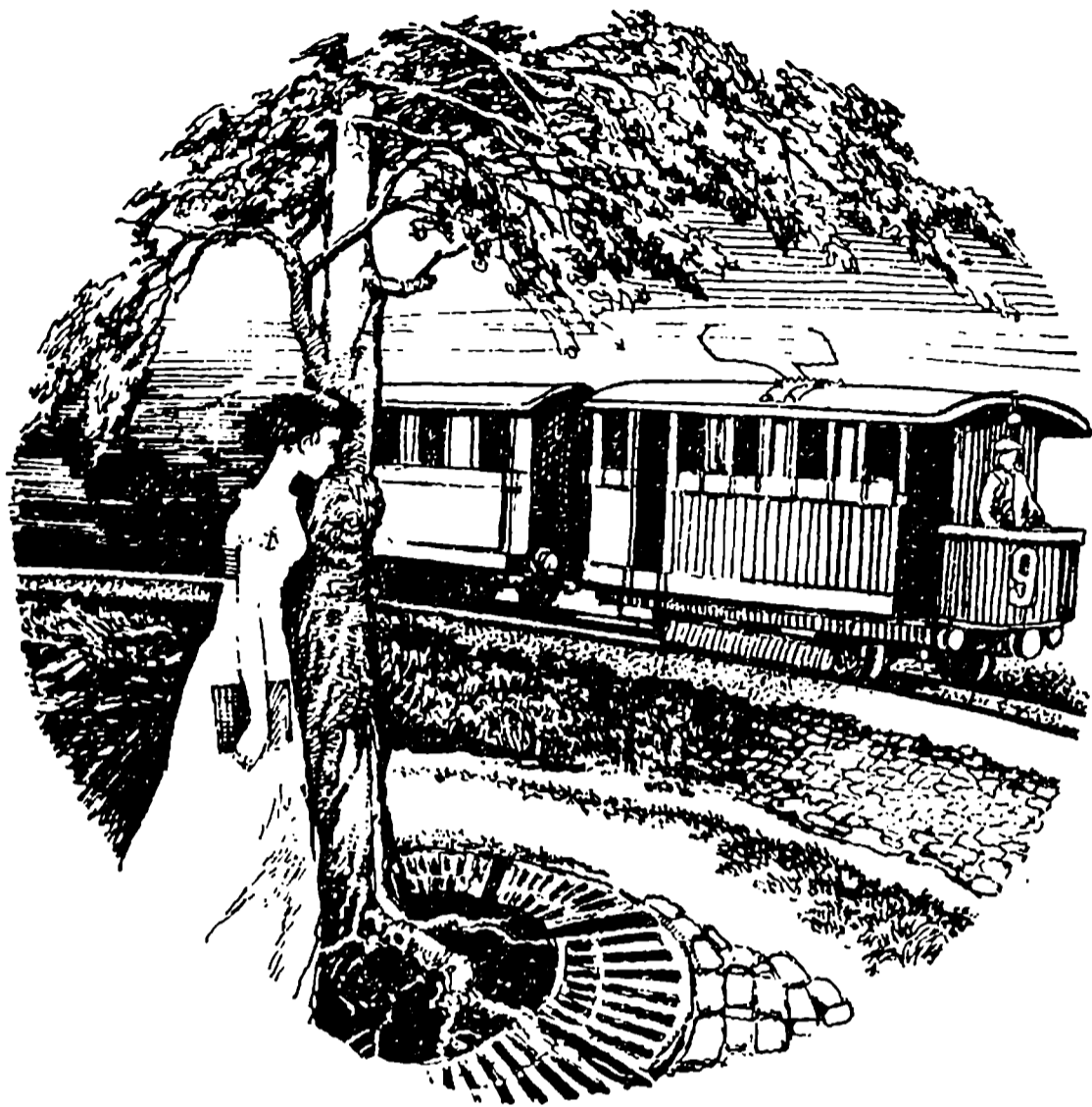
— Тепер моя! Моя наречена, моя жіночка!

— Мій чоловік! Дорогий мій!..

Коли сеньйора де Сааведра ввійшла, в неї не лишилося ніяких сумнівів:

— Оце те, що мені давно здавалося! Іншим у вас не могло скінчитись... Але чому ми цього не знали раніше, Нікольсоне! Ви тільки уявіть, як це все ускладнювало! А якби Ольмосу не спало на думку попросити руки моєї дочки до від'їзду... Нарешті! Та він уже помер, не будемо згадувати про нього.

Так вони й зробили.

Сеньйоре!

Дозвольте мені надіслати Вам ці записи, щоб Ви, коли ласка, опублікували їх у газеті під Вашим іменем. Звертаюся до Вас із цим проханням, бо мені сказали, що за моїм підписом на них ніхто не зверне уваги. На Ваш розсуд можете ці записи дещо переінакшити, подавши їх з погляду чоловіка, вони від цього, напевно, виграли б.

Моя робота змушує мене двічі на день їхати трамваєм і вже п'ять років тим самим маршрутом. Повертаюсь я іноді з подругами, але на роботу їду завжди одна. Мені двадцять років, я висока, не худа, білява. Рот у мене трохи завеликий і дещо невиразний. Очі, як на мене, теж не маленькі. Цього поєднання, мабуть, досить, щоб у мене склалося певне уявлення про смаки чоловіків щодо дівчат.

Ви знаєте також, що для вас, чоловіків, звично, перш ніж заходити в трамвай, зазирнути у віконце. Пробігши поглядом по обличчях пасажирів (гадаю, самих дівчат, бо вас цікавлять тільки вони), ви заходите й сідаєте.

Отож, коли чоловік наблизиться до трамваю і загляне у віконце, я чудово, без найменшого сумніву, знаю, до якого типу він належить. Мені відомо, чи він поважний, чи хоче з найбільшим зиском потратити свої десять сентаво, швидко завоювавши дівоче серце. Я одразу розпізнаю тих, хто бажає лишень зручно їхати і нічого більше, і тих, кому кортить позалицятися.

І коли місце біля мене вільне, то я, поглянувши у вікно, вже чудово визначаю тих, кому байдуже де сидіти, і напівзацікавлених, які, сівши неподалік, повернуть голову, щоб спокійно мене розглянути, і, нарешті, причеп, які проминуть кілька вільних місць, аби сісти поряд зі мною у глибині салону.

Оці, мабуть, найцікавіші. Таким чином, усупереч повсюдній звичці всіх самотніх дівчат сідати на вільне місце біля когось, я завжди обираю порожнє сидіння й посуваюся до вікна, лишаючи вільне місце для якогонебудь причепа.

Вільне місце! Такі звичайні слова. Так ось: трьох чвертей вільного сидіння біля мене ніколи не задосить для мого сусіда. Після того як він досхочу насовається туди-сюди, його враз охоплює дивна непорушність, наче настав раптовий параліч. Та це тільки здається, бо якби хтось пильно спостерігав за цим завмерлим сеньйором, то помітив би, як його тіло непомітно, з плавністю, нахиляється до вікна, де, звичайно, сиджу я, на яку він не дивиться і, здається, зовсім не зважає.

Отож можна б заприсягтися, що мій сусід про щось замріявся. Однак тепер уже його права (або ліва) нога починає незбагненним чином посуватися до моєї.

Далі тактика завжди однакова. Насамперед — відсторонений погляд мислителя. Потім — побіжний погляд на мою особу, що начебто затримується на обличчі, але насамкінець сусід встигає опустити очі й прикинути відстань між власною та моєю ногами. Одержавши потрібні відомості, він уже готовий завоювати моє серце.

Гадаю, мало що так розважає, як маневр, коли ногу починають пересувати ледь помітними навперемінними порухами підбора і носка. Ви, звичайно, не уявляєте, що нема нічого кумеднішого за цю найвитонченішу гру полохливого злодюжки в черевиках сорок четвертого розміру, вираз обличчя в якого робиться придуркуватим (напевно, через вплив почуттів).

Скажу також, що в цих випадках я не нудьгую. Розвага ж моя полягає ось у чому: коли звабник с високою точ-

ністю встановлює відстань, яку має подолати його нога, то потім рідко коли опускає очі. Він певний свого розрахунку і більше не дивиться вниз. Отож, коли галантний кавалер перебуває на півдорозі до мети, я, нібито думаючи про щось своє, так само непомітно повторюю його маневр. Тільки в протилежному напрямку. Відсовую ногу сантиметрів на десять.

Отоді можна помітити, що мій сусід здивований: досягши точно визначеного місця, він нічого не знаходить. Нічогісінько; його черевик сорок четвертого розміру ні на що не наштовхується. Для сусіда це вже занадто; враз він позирає на підлогу, потім — на моє обличчя. А я, як завжди, немовби замріявшись, дивлюсь у віконце; і тоді бідолаха все розуміє.

У п'ятнадцяти випадках із сімнадцяти (це число я пам'ятаю напевно) сусід не наполягає. А в двох випадках я мусила дати відсіч. І не обов'язково, щоб мій погляд був зневажливий, образливий чи презирливий; досить повернути голову вбік, але дивитися повз сусіда. Зустрітися поглядом з чоловіком, який раптом може справді дуже сподобатися, — це те, чого слід завжди уникати. Бо в дрібному злодюжці може таїтися небезпечний грабіжник. Це знають і банкіри, що мають справу з великими цінностями, і дівчата, не худі й не брюнетки, в яких не надто маленькі рот та очі, як оце у мене.

М. Р.

Сеньйорито!

Дуже вдячний за Вашу люб'язність. З великим задоволенням поставлю свій підпис під Вашими записами, як ви того бажаєте. Проте мені, і то тільки як співавтору, дуже цікаво було б знати таке: із сімнадцяти конкретних випадків, про які Ви пишете, чи не викликав у Вас симпатії котрийсь із ваших сусідів: високий чи приземкуватий, блондин чи брюнет, опасистий чи худий? Чи не виникло у Вас коли-небудь хоча б невиразне відчуття втрати, — хай ледь відчутне, — через яке Вам забракло сили відсунути ногу?

Я хотів би це знати і таке інше, і таке інше.

О. К.

Сеньйоре!

Справді, один раз, лише один раз у житті мене зворушила людина, що сиділа поряд, і мені таки забракло сили відсунути ногу. Цією людиною були Ви. Але Ви не зуміли тоді цим скористатися.

М. Р.

Вчора на вулиці я зустрів струнку дівчину, досить вродливу, як мені здалось. Я обернувся, щоб подивитись на неї, і супроводжував її поглядом, аж доки вона звернула за ріг, байдужа до моєї персони.

І все ж не можна було не помітити, що струнка дівчина кудись поспішає; відверта байдужість до типа, який пасе її очима, підігріла моє чоловіче самолюбство.

Хоч у мене й були справи, але я рушив за нею й зупинився на тому розі, за який вона завершила. Посередині кварталу дівчина перетнула вулицю і зайшла до під'їзду солідного будинку.

Незнайомка була вбрана у темну сукню та панчохи, які добре облягали довгі ноги. І я раптом уявив собі принадливе тіло гарно вдягнутої дівчини, що підіймалася сходинками будинку. Не знаю, чи вона їх рахувала, але я можу присягнути, що не помилюся ні на одну, поки ми разом (певна річ, у моїй уяві) піднімались до вестибюля.

Там вона зникла. А мені закортіло дізнатись, до якого суспільного прошарку вона належить, і тому я вирішив роздивитись той будинок. З цією метою я пройшовся протилежним боком вулиці.

І ось, на стіні будинку, на великій бронзовій дошці, я прочитав:

*Лікар Свінденберг
Дієтолог*

Лікар-дієтолог! Оце так! Цього мені тільки не вистачало! Зацікавитися красивою дівчиною в гарній темній сукні, здійснити поряд з нею уявне сходження до вестибюля і опинитися перед...

Лікарем-дієтологом!.. О ні! Мені там не місце, і край! Дієтолог! На якого дідька здалася мені анемічна дівчина — дочка, утриманка чи пацієнтка лікаря-дієтолога? Хіба можна поєднати два нічим не пов'язані між собою терміни — кохання й дієта? Про яке щастя можна вести мову? Дієтолог!.. Ні, заради бога! Адже щоб добре кохати, треба добре їсти. Кохання й дієта... Ні, тисяча чортів!

Це сталось вчора вранці. Сьогодні все змінилось. Я знову зустрів її на тій самій вулиці, і чи завдяки чудовій погоді, чи вгадавши в моїх очах бозна-яку релігійну схильність до дієти, незнайомка подивилася на мене.

«Господи, — подумав я, — невже вона мною зацікавилась?»

Але це не викликало сумніву. Як і напередодні, я рушив за нею; як і напередодні, замріяно спостерігаючи з дурнуватою посмішкою за її лакованими черевичками, я опинився перед бронзовою дошкою з написом:

*Лікар Свінденберг
Дієтолог*

Гірко, але факт: ніщо із того, про що я мріяв, не могло здійснитися. Невже в оксамитових очах дівчини була лише небесна обіцянка дієтичного кохання?

Ще б пак, я повинен так думати, бо сьогодні, лише годину тому, вона подивилася на мене на тій самій вулиці, у тому самому кварталі, і я ясно прочитав у її очах радість взаєморозуміння: мабуть, вона побачила в мені споріднену душу, з якою можна розділити оте дієтичне кохання...

Минуло сорок днів. Я вже не знаю, що й казати, бо гину від кохання біля ніг дівчини у темній сукні... А якщо

не біля ніг, то принаймні поряд з нею, бо ми вже заручені і я буваю у неї вдома щодня.

Гину від кохання... Саме так, гину від кохання — інакше й не назвеш це виснажливе, знекровлююче поклоніння. Іноді пам'ять зраджує мені. Але я добре пригадую той вечір, коли прийшов просити її руки.

У їдальні — бо мене приймали саме там — було троє: батько, якась тітонька і вона. Їдальня була дуже велика, погано освітлена й холодна. Лікар Свінденберг вислухав мене стоячи. Він дивився мені в очі й не промовив жодного слова. Тітонька теж поглядала в мій бік, правда, з недовірою. А моя Нора непорушно сиділа за столом.

Я сказав усе, що збирався сказати, і мовчки чекав. Минув деякий час, батько впритул дивився на мене. На ньому було величезне волохате пальто, руки він тримав у кишенях. На шиї красувалася груба хустка. А ще лікаря прикрашала розкішна борода.

— Ви впевнені, що кохаєте дівчину? — нарешті запитав він.

— О, хіба можна про таке питати? — здивувався я. Лікар нічого не відповів, але й далі дивився на мене.

— Ви багато їсте? — запитав він.

— Ні, — відповів я, намагаючись посміхнутись.

Тоді тітонька відкрила рота і, вказуючи на мене пальцем, ніби на якийсь предмет, вимовила:

— Сеньйор, мабуть, багато їсть?..

Лікар повернув до неї голову:

— Не має значення. Ми не можемо ставити перепони на його шляху... — А тоді, повернувшись до дочки, не виймаючи рук з кишень, сказав: — Цей сеньйор хоче побратися з тобою. Ти цього хочеш?

Вона спокійно звела очі й всміхнулася:

— Так!

— Ну й чудово, — зрадів лікар, підштовхуючи мене в плече. — Тепер ви наш. Сідайте, поїмо разом.

Я сів перед Норою, і ми повечеряли. Вже не пригадую, що я їв того вечора: бо був до нестями закоханий в свою Нору. Але дуже добре знаю, що ми їли потім, зранку і ввечері, — адже тепер я снідаю й вечеряю з ними кожного дня.

Хто не звідав приємного смаку чаю? Це відчуття знайоме всім. Бульйон теж корисний, бо сприяє привітності.

Ось так — щоранку й щовечора ми споживали бульйон

і випивали чашечку слабенького чаю. Бульйон на перше, чай — на десерт, оце і все.

Цілий тиждень я не міг усвідомити, щасливий я чи ні. Десь у глибині нас усіх живе тваринний інстинкт, який дуже важко перемогти. О третій годині пополудні починалася боротьба — між розлюченим шлунком, що з голоду перетравлює сам себе, і постійним протестом крові, яка, в свою чергу, перетворюється на пісний холодний бульйон. Я не побажав би такого жодному чоловікові, хай навіть і закоханому.

Цілий тиждень споконвічний звір голоду боровся за свою здобич. Але тепер я спокійний. Моє серце відстукує сорок ударів на хвилину замість шістдесяти. Я вже не відаю, що таке метушня і тривоги, і мені вже важко уявити, що красиві очі якої-небудь дівчини виражають щось інше, а не крижане щастя над паруючими чашечками з чаєм.

Отже, вранці ми ласуємо бульйоном, увечері — теж. Моє кохання, очищене у такий спосіб, набуває з кожним днем такої прозорості, яку можуть зрозуміти лиш закохані, які одужують після тяжкого крововиливу.

Дні минають. У різних вчених зустрічаються нормальні ідеї, а іноді — ненормальні. З теорією лікаря Свінденберга, який носить волохате пальто й хустку на шиї, можна було б ще змиритись, якби вона вкладалася в межі здорового глузду. Від моєї індивідуальності не лишилося й сліду. Єдине, що жевріє ще в моєму тілі, це кохання. І я не можу не захоплюватись душевним підйомом лікаря, коли він гордим поглядом слідкує за тим, як я непевними кроками наближаюсь до його дочки.

Інколи, на початку, я пробував узяти руку моєї Нори, і вона погоджувалась, аби не зробити мені прикrostі. Бачачи це, лікар дивився на мене з батьківською ніжністю. Але сьогодні замість восьмої ми вечеряли об одинадцятій. Випили лише по чашечці чаю.

Я й досі не знаю, на яку погибельну весну сподівався я під час нашої першої зустрічі на вулиці... Після вечері я схотів знову взяти Нору за руку, але сили вистачило тільки на те, щоб підняти її і в'яло впустити на стіл; при цьому я всміхався слабосильною посмішкою недоношеної дитини. Таким чином, лікар досяг своєї мети — угамував у мені останній порив голодного звіра.

Відтоді нічого не змінилося. Весь день у домі нікого нема, крім нас — двох закоханих сновид. Сили у мене

вистачає лише на те, щоб сісти біля Нори, і так ми проводимо крижані години неземного щастя, непритомно всміхаючись до стін.

Ясна річ, в один з таких днів мене знайдуть мертвим. Але я не висуваю жодного звинувачення Свінденбергу, бо якщо моє тіло не зуміло витримати цього простого випробування, то моє кохання належно оцінило усю принадну оманливість тіла красуні у темному вбранні, яка піднімалася сходами. Тому не слід звинувачувати нікого у моїй смерті. Але тим, хто випадково мене почує, хочу дати оцю пораду, пораду чоловіка, який колись був теж повноцінною людиною.

Ніколи, ні за яких обставин не задивляйтесь на дівчину, що має родинні чи якісь інші зв'язки з лікарем-дієтологом.

І ось чому.

Теорія лікаря Свінденберга, як я вже казав, виходить за межі здорового глузду; вона була б прийнятною, коли б не поєднувала в одне ціле кохання й дієту. Я знаю багато вчень, що проповідують зречення від світу, кохання, плотських утіх. І деякі з них досить популярні. Але припускати можливість кохання і підтримувати його лише дієтою, таке ще нікому не спадало на думку. Це я вважаю головною вадою вищеназваної теорії; можливо, по їдальні лікаря блукають уночі четверо чи п'ятеро привидів замучених жєнихів, моїх попередників.

Нехай ті, кому доведеться читати ці рядки, тікають від кожної красуні, яка має намір увійти до будинку, на фасаді якого гордо блищить бронзова дошка. Там можна знайти велике кохання, але також — багато чашечок чаю.

А я знаю, що це таке.

Зрештою, що то було? Одна із звичайних дрібниць подружнього життя, спроможна, одначе, викликати виверження вулкана.

Напередодні ввечері я приїхав до Гастамбіде, який на той час жив за містом. Втомившись від подорожі верхи, я ліг дуже рано і відразу заснув. Прокинувся серед ночі від плачу дитини. Знову заснув і знову прокинувся. Так само плакала дитина і голосно сварився Гастамбіде. Знову поринув у сон, але вкотре прокинувся. Дитина плакала, але батько вже не сварився. Навпаки, я почув, як він ходить верандою, хоч на вулиці бралось на мороз. Це мене здивувало; втім, сон для чоловіка мого віку важить більше за міркування над химерами подружнього життя, тому я знову дав хропака.

Рано-вранці остаточно прокинувся.

«Добрі господарі, — подумки сказав я, тихенько вдягаючись, — мабуть, ще сплять. Не слід їх будити».

Проте, вийшовши на веранду, нашттовхнувся на Гастамбіде, який сидів у парусиновому кріслі, загорнувшись у плед.

— Чорт забирай! — вигукнув я, зупиняючись перед ним.— То ви не спали?

— Ні,— відповів він, сумно дивлячись на вкрите памороззю поле.— І ніколи більше не спатиму.

— Щось з дитиною?..— занепокоївся я, пригадуючи нічний плач.

— Ні, дитина жива й здорова... Спитайте краще в Селіни,— кивнув він головою.

Я відчинив двері до їдальні й побачив Селіну, яка сиділа, спершись ліктями на стіл і тремтячи.

— Та нічого,— відмахнулась вона, виходячи разом зі мною на веранду.— Як одружитесь, самі спізнаєте... Хуліо! — лагідно звернулась вона до чоловіка.— Може б, ти приліг на часинку?

— Я більше ніколи не спатиму,— так само сумно повторив він.— А от кави б випив.

На веранді, де вранці було не більше двох градусів тепла, ми сіли пити каву. Дивно виглядали ці два стомлені землисті обличчя, які п'ятнадцять годин тому я бачив свіжими, сповненими надій.

Раптом Селіна зітхнула й повільно погладила чоловіка по голові.

— То, зрештою, що все-таки сталося? — запитав я вже спокійніше.

— Сталося? Нічого. Просто дитина не спала, ото й усе.

— Ова! — вигукнув я, здивований незначущістю причини. Але стримав своє здивування, відчуваючи лагідний і співчутливий погляд подружжя Гастамбіде.

Отож послухайте, як провело ніч це щасливе подружжя, й вирішіть, чи міг я, холостяк, жалюгідно мріяти після цього про шлюб.

На час вечірньої молитви немовля було так зморене сном, що мати даремно намагалася його розтормосити.

— Що робити, Хуліо? Шкода його будити... Воно таке сонне!

— Хай спить,— підтримав батько.— Зрештою, не можна заради спокійної ночі позбавляти його зараз сну...

Тож немовля заснуло, хоча перед тим лише о сьомій вечора розплющило очі.

Отаке; перша ж порада досвідченої знайомої своїй молодій подрузі була зовсім інша: «Не дозволяй дитині спати під час вечірньої молитви. Якщо цього не зробиш, матимеш жахливу ніч». Досі Селіна утримувала дитину від сну, але того вечора, сповнена співчуття й заспокоєна міркуваннями батька, порушила пораду.

Звичайнісінька дрібниця. Але о першій годині ночі немовля, що виспалося протягом трьох годин, ясна річ, прокинулося. Подригавши ногами й побелькотівши, воно розревілось.

— Чудово! — вигукнув батько на ліжку.— От тобі наслідки...

— Ми обоє винні,— зауважила мати, гойдаючи колыску.

— Так, сонечко, я нічого не кажу,— лагідно погодився Гастамбіде. І відвернувся, зморений сном.

Однак немовля, не задоволене материнськими хитрощами, обурено замахало рученятами. Тож Селіна, яка й сама смертельно хотіла спати, заспівала колыскову, не перестаючи гойдати дитину.

— Баю-баю, синочку...

Даремно. Немовля заходилося криком все дужче. Гастамбіде перевернувся на інший бік і напружено застиг, адже вночі будь-яка турбота, що її не можна позбутися, дратує.

— Хай йому біс! — тільки й пробурмотів він.

Селіна зітхнула і затигла іншу пісеньку:

— Спи, засни, моє золотко...

Але ще більше роздрочила немовля.

Батьки знали, що єдина розумна дія в таких випадках — встати й якийсь час погуляти з дитиною. Проте так важко було струсити з себе сон, а ще й ніч була холодною, тож Селіна, не забираючи руки від колыски, знову заспівала:

— Сеньйоро свята Ана, чому плаче хлопчик...

Але зусилля були марними — немовля скиглило, бо виспалося. Мати ж, сама мріючи про сон, уперто не бажала збагнути причину дитячого плачу...

Селіна гойдала колыску, лежачи на правому боці ліжка, а ліворуч відчувала важку скам'янілість чоловіка. Немовля, втомившись від плачу, забулькало, напружуючи горлянку. Ця синівська хитрість, що завжди приголомшувала, відразу вивела з нерухомості батька, який рвучко підхопився.

— Та що ж воно хоче! — вигукнув він.

— Не знаю! — простогнала дружина.— Спати не хоче... Ну засинай-бо, ох! — закричала вона на дитину й знову загойдала колиску.

Немовля, виснажившись від напруження, невдовзі затихло, і протягом десяти хвилин панувала глибока тиша — всі поснули. Доки з гойдалки знову почулися хлипи. Гастамбіде перевернувся на інший бік, а Селіна заспівала.

Пісенний запас у жінок на такі випадки — невичерпний. Селіна, чия мати була французенкою, тепер, після добре знайомих колискових, пригадала й інші:

— Endors toi, mon fils... ¹

І ще:

— Fais dodo, Colin mon p'tit frère... ²

А тоді:

— Et pourquoi s'endormit? Elle... ³

І ще:

— Quand le cheval de Thomas tomba... ⁴

А тоді:

— Dodo, l'enfant do... ⁵

І ще:

— Il était un petit navire... ⁶

А тоді:

— Il était un roi de Sardaigne... ⁷

І ще:

— Il était un avocat... ⁸

Отак одна за одною немовля почуло пісеньки про адвокатів та про безліч інших речей. Проте все даремно. Знову мати розлючено затрясла колиску, вигукнувши «засинай-бо, ох!», і дитина від скаженої хитавиці зморено замовкла. Батьки поснули до нового крику немовляти.

¹ Спи, мій синку... (Фр.)

² Баю-баю, братику-сончику... (Фр.)

³ Чому засинає? Вона... (Фр.)

⁴ Як Томасів кінь упав... (Фр.)

⁵ Баю, дитятко, бай... (Фр.)

⁶ Був собі кораблик... (Фр.)

⁷ Був собі король сардинський... (Фр.)

⁸ Жив-був адвокат... (Фр.)

Гастамбіде вже втратив надію відпочити в тиші й зацмокав язиком. Його дружина раптом нервово засмикала ногами, і цього виявилось досить для вкрай роздратованого чоловіка.

— Припини гарцювати — кинув він.

Селіна припинила; одначе перехилилась на самісінький край подушки, вигнувшись як дуга. Гастамбіде, відчувши легенький поштовх, різко відсунувся на протилежний бік ліжка.

— Господи, я вже не знаю, як мені лягти! — дорікнула дружина, також відсуваючись.

— Ляж, як всі люди! І не викручуйся!

Тієї миті немовля, остаточно прокинувшись від їхньої сварки, знову заквило, і Селіна, загойдавши колиску, дещо заспокоїлась.

— Ну-бо засни, ох!

Проте для Гастамбіде це було вже останньою краплею, що переповнила чашу.

— Кінець кінцем, — вигукнув він, — або дай йому виплакаться, доки засне, або ж співай коліскові!

На лихо, Селіна, яка не могла посмикати ногами й погамуватись, також відчула, як у ній закипіла лютя.

— То скажи, будь ласка, що мені робити! Що я мушу робити? — плаксиво запитала вона.

Почувши це, Гастамбіде відвернувся спиною.

— Ху! — зітхнув він заспокійливо. — Відразу сльози.

— Ох, боже мій! — пробурмотіла Селіна, зариваючись у подушку.

Гастамбіде, не рухаючись, роздратовано очікував, поки знайомо затремтить ліжка від стримуваного плачу дружини. Минула хвилина, п'ять, десять, і йому стало нестерпно. У притиснутому до подушки лівому вусі лунко й ясно гуготіли удари його власного серця. І, зрештою, він відчув, як усе ліжка — від задньої спинки до узголів'я — заходило ходором від здавлених ридань дружини.

«Ну й нічка! — подумки зітхнув Гастамбіде. — На щастя, лишилося вже небагато».

Він підвівся й пішов до їдальні подивитися на годинник. Була майже друга година ночі. Повернувшись до ліжка, він запалив лампу, щоб почитати. Втомлене немовля спало. Було тихо-тихо. Але ліжка далі монотонно й безупинно вібрувало — через це Гастамбіде увесь смикався, тремтіли його руки та книжка, яку він читав.

З левиним гарчанням Гастамбіде притис щосили книжку до грудей. Тремтіння на якусь мить припинилось, щоб невдовзі розпочатися з новою силою.

— Та що з тобою, чим я викликав такі сльози? — спитав Гастамбіде, обертаючись до дружини.— Ти можеш сказати, що з тобою?

— Нічого! — почулося крізь ридання.

Гастамбіде поклав спокійно книжку на нічний столик, якийсь час притискаючи її, наче намагався туди вдавнити, а тоді загасив лампу. Дружина — він це добре знав — ридатиме, поки він її не заспокоїть. Але сам, роздратований і збайдужілий, вирішив на злість їй заснути.

Та хіба заснеш, коли все ліжко труситься? Трохи підвівшись, Гастамбіде повернувся до дружини.

— Може, даси мені поспати? — лагідно спитав він.

Тремтіння припинилось. І хоч він з тривогою чекав, що воно от-от почнеться знову, але все-таки сон непомітно склепив очі. Та саме тієї миті вкотре прокинулася дитина й заскімлила.

— Ні, це неможливо! — вигукнув Гастамбіде, вилазячи з ліжка.— Що ти, що твій син — одне одного варте!

— Ну звичайно, це я в усьому винна! — розридалася вголос Селіна.

— Та ні, ти не винна! — обернувся Гастамбіде, швидко взуваючись.— Але така сама, як і твій синок! Мені вже набридло!

— Так, я знаю, що я тобі набридла...

— Я цього не казав!

— Але міг сказати... Матінко рідна!

Гастамбіде, вже взувшись, саме розшукав плед.

— Гаразд! Ти хочеш, щоб я тобі сказав? Мені набридли і ти, і я сам, і твій син, і геть усе! Ще щось бажаєш?

— Я знаю... можеш не казати!.. Знаю! — гірко ридала Селіна.

Підійшовши до дверей, Гастамбіде повернувся назад і присів на ліжко: не можна було її так лишити. Він запалив лампу й знову ліг з книжкою, торкнувшись рукою голови дружини.

— Заспокойся! — проказав він.

Ридання змовкли, й Гастамбіде якийсь час читав; аж раптом знову відчув двиготіння ліжка.

Цього було вже занадто. Він скинув догори руки і розпачливо вигукнув:

— Боже праведний! Невже ти й досі рюмсаєш?

— Облиш мене! Я не знаю, що зі мною діється...

Гастамбіде загасив лампу і, геть знесилений, розчарований у подружньому житті, нерухомо застиг на своєму боці ліжка, дослухаючись, як спливають одна по одній хвилини, супроводжувані риданнями дружини та верещанням сина, який прокидався рівно через кожні двадцять хвилин.

Часом буває, що й найглибший сон тікає від нас, і з Гастамбіде тієї ночі трапилось саме таке. Кінець кінцем він встав — неквапливо, не виказуючи незадоволення, — вийшов на веранду й почав міряти її кроками. Холодне повітря тисячами голок увігналося в нього, погано загорнутого в плед, під яким була тільки нічна сорочка. Але можливість легко схопити запалення легень нічого не важила поряд із визвольним усамітненням.

Через деякий час він повернувся до кімнати, щоб одягнутися тепліше, і по дорозі зиркнув на годинник: о пів на п'яту. Нарешті! Виходячи з кімнати, зустрівся поглядом з дружиною, яка сиділа на ліжку. Гастамбіде підступив до неї й торкнувся припухлих повік.

— Уже все гаразд? — спитав він.

Замість відповіді Селіна відвернула обличчя й міцно поцілувала руку кривдника: ніч минула.

— А що дитина, заснула?

— Поглянь лише, спить як убита.

Справді, немовля, після завданого ним клопоту, міцно спало.

— Довго колисала?..

— Ні. Вже розвиднюється... Ляж поспи.

— Не хочу... та й не зможу.

Гастамбіде вийшов на веранду й зморено всівся в парусинове крісло, спостерігаючи схід сонця, як і належить зразковому голові сімейства. Селіна залишилася в їдальні, не менш виснажена, — бачачи моє щире холостяцьке замішання тим, що така дрібниця спричинила до жахливої ночі, вона дивилася на мене з неприхованою лагідністю.

Жодне свято не дарувало нам з Марією стільки радості, як тітчина смерть.

Тітка Лусія щойно повернулася з Буенос-Айреса, де провела три місяці. Того вечора, лягаючи спати, ми почули, як Лусія сказала мамі:

— Що за дивина!.. У мене припухли брови.

Мама, напевно, розглянула тітчині брови, бо невдовзі відказала:

— І справді... Нічого не відчуваєш?

— Ні... сонливість.

Наступного дня, десь о другій годині пополудні, ми помітили раптом якесь збудження в будинку — розчинені навстіж двері, короткі, як вигуки, розмови, перелякані обличчя. Лусія привезла з Буенос-Айреса віспу, що вражає кров.

Ясна річ, ми із сестрою були дуже раді такому нещастю. Дітям, майже завжди не таланить — значні події обминають їхні будинки. Та цього разу наша тітка —

саме наша тітка! — була хвора на віспу! Я, малий щасливчик, міг похвалитися дружбою з поліцейським агентом і знайомством з клоуном. Але тепер у нашому домі сталася значніша подія; коли я переповідав про неї першому хлопчаківі, що зупинився біля надвірних дверей, у моїх очах світилася пиха.

Того ж вечора ми покинули будинок, переїхавши до старої вілли на околиці, що лише її змогли підшукати з такою поквапливістю. Одна з маминих сестер, яка в дитинстві перехворіла на віспу, залишилася доглядати за Лусією.

Зрозуміло, що в перші дні мама дуже переживала за нас, дітей, які цілували хвору на віспу. А ми, навпаки, обернулися на заповзятих робінзонів і геть забули про нашу тітку. Протягом довгого часу вілла простояла в тінистій і вологій занедбаності. Білуваті від сутінок апельсини, персикові дерева з розколотими в місці розгалужень стовбурами, схожі на верби айвові дерева, похилені від недогляду до землі смокви — все це разом з товстим килимом опалого листя, що притишував кроки, надавало відчуття раю.

Ми ж були зовсім не Адамом і Євою, а героїчними робінзонами, закинутими в глушину сімейним нещастям: смертю нашої тітки, яка віддала душу богові через чотири дні після того, як ми почали обстежувати нову територію.

Цілими днями ми досліджували віллу, особливо розпалювали нашу уяву гіллясті біля землі смокви. Дослідницьку сверблячку викликав і колодязь — старий, незавершений, який кинули копаті на глибині чотирнадцяти метрів, наштотхнувшись на каміння, і який тепер стояв, порослий папороттю. Безперечно, він вартий був нашої уваги, а тому, доклавши неймовірних зусиль, ми підтягли до нього велику кам'яну брилу. А що колодязь оточували тростинні парослі, то нам вдалося все проробити непомітно для мами. Проте Марія, чия поетична уява завжди направляла наші витівки, наполягла, щоб ми відклали дослід до великої зливи, яка б наповнила колодязь до половини — тоді б ми отримали радість не лише від досліду, а й від видовища.

Насамперед щоденні наші походи були спрямовані до тростинних заростів. Ми покладали два тижні, щоб ретельно оглянути це хаотичне море стебел — зелених і сухих, рівних і похилених до землі, покручених, поламаних. Сухе листя, зачепившись між стеблинами, помережало

парослі, що від них од найменшого доторку здіймалася курява і сухий порох.

Одначе ми таки освоїли те царство і, сидючи в похмурому барлозі серед тростин, притиснувшись одне до одного, мовчазні, протягом довгих годин пишалися, що не відчуваємо страху.

Саме там одного вечора, в пошуках пригод, ми спробували закурити. Наша мати була вдовою; з нами постійно жили дві її сестри, а на той час — і брат, який приїхав з Буенос-Айреса разом з Лусією.

Той двадцятирічний дядько, дуже дженджуристий і пихатий, мав тепер над нами, дітьми, певну владу, до якої мати, перебуваючи в смутку, і від природної безхарактерності його заохотила.

Ми з Марією відразу відчували неприязнь до такого собі вітчимчика.

— Слово честі, — казав дядько матері, киваючи на нас головою, — я б залюбки зостався назавжди з тобою, щоб доглядати за дітьми. Ти ще зазнаєш з ними лиха.

— Облиш їх! — відповідала втомлено мати.

Ми мовчки презиралися над тарілками з супом.

Отож у того суворого чоловіка ми поцупили коробку сигарет; і хоч як нам не терпілося посвятити себе в дорослість, вирішили зробити ще й необхідний пристрій. Ішлося, власне, про люльку, що я її виготовив з обрубка тростини, а із стрижня від завіси змайстрував мундштук і скріпив усе замазкою зі щойно вставленої шибки. Люлька вийшла чудова: велика, легка, різноколірна.

У нашому барлозі в тростинних заростях ми з Марією набили люльку з релігійним і глибоким благоговінням. П'ять сигарет витрусили в неї, а тоді сіли, виставивши коліна, я запалив люльку і затягнувся. Марія, яка заворожено стежила за мною, помітила, що мої очі наповнились сльозами — ганебнішого не вигадєш. Проте я мужньо ковтнув бридку слину.

— Добре? — спитала Марія і нетерпляче простягнула руку.

— Так, — відповів я, передаючи їй жахливий пристрій.

Марія зробила ще глибшу затяжку. Тепер я пильно стежив за нею і в свою чергу помітив в її очах сльози і те, як смикнулися в неї губи, язик і горло, намагаючись виплюнути гидоту. А втім, сестра виявилася ще мужнішою за мене.

— Дуже добре,— промовила вона з повними сліз очима, пересмикнувши губами. І відчайдушно приклалася вдруге до бронзового стрижня від завіси.

Її треба було рятувати. Адже тільки гордість примусила її знову вдихнути цей жахливий дим з присмаком англійської солі, та сама гордість, що підштовхнула й мене похвалити бридке зілля.

— Тс! — раптом проказав я, наставляючи вухо.— Здається, знайомі трелі... мабуть, у неї десь тут гніздо...

Марія підвелась, відклавши люльку, і ми, уважно дослухаючись і пильно вдивляючись, подались геть від нашої засідки з удаваним прагненням розшукати пташину, а насправді, схопившись, як потопаючий за соломинку, за цю мою вигадку, аби якнайшвидше втекти від тютюну, не поступившись при цьому своєю гордістю.

З кожною нашою витівкою новоявлений вітчимчик так підвищував на нас голос, що ми з сестрою не могли більше терпіти. Тому поскаржились матері.

— Та не звертайте ви уваги,— відказала вона, неухважно нас вислухавши,— його ж бо не переробиш.

— То так він одного дня нас ще й відшмагає! — проскімлила Марія.

— Якщо не дасте приводу, не відшмагає. Що ви йому зробили? — звернулася мати до мене.

— Нічого, мамо... Але я не хочу, щоб він мене торкався! — зауважив я в свою чергу.

Цієї миті з'явився наш дядько.

— О, то тут твій шалапут Едуардо... Ти ще з ним спізнаєш, почім ківш лиха, от побачиш!

— Діти скаржаться, що ти хочеш їх відлупцювати.

— Я? — вигукнув вітчимчик, змішавшись.— Це мені поки не спадало на думку. Та якщо вони виказуватимуть неповагу до мене...

— І правильно зробиш,— підтримала його мати.

— Не бажаю, щоб він мене торкався! — знову крикнув я, розлючений і червоний.— Він не мій батько!

— Твій бідолашний батько помер, а це твій рідний дядько. Кінець кінцем, дайте мені спокій! — не втрималася вона і забралася геть.

Залишившись самі в патію, ми з Марією із запалом переглянулись.

— Ніхто й пальцем мене не зачепить! — пообіцяв я.

— І мене... мене також! — підтримала й собі сестра.

— Дурний мопс!

Як завжди, натхнення раптом осяяло мою сестру, яка з лиховісною посмішкою переможно повторила:

— Дядько Альфонсо... дурніший за мопса! Дядько Альфонсо... дурніший за мопса!

Коли невдовзі я зіштовхнувся з вітчимчиком, то по його очах побачив, що він усе чув. Так чи інакше, але ми вже підготували операцію «бриклива сигарета» — перша частина назви була обрана нами на честь вулиці Мауд.

Наш винахід, власне, являв собою ракету, загорнуту в цигарковий папір і підкладену до коробки з сигаретами, що її дядько Альфонсо тримав постійно в тумбочці, тішачись тютюном під час сієсти.

Кінчик ми підрізали, щоб наша сигарета не заподіяла відчутної шкоди курцю. Досить було страхітливого струменю іскор; насамперед ми розраховували, що напівсонний дядько не помітить незвичайної цупкості підкладеної сигарети.

Часом події розгортаються так швидко, що не встигаєш їх запам'ятати. Тільки виразно пригадую, як під час однієї сієсти вітчимчик вихопився наче на пожежу зі своєї кімнати й кинувся до їдальні, де була мама.

— Ага, то ти тут! Знаєш, що вони ще утяли? Слово честі, тепер вони мене запам'ятають!

— Альфонсо!

— Що? Не вистачало, щоб ще ти!.. Якщо не вмієш виховувати своїх дітей, то я це зроблю за тебе!

Я разом з сестрою безтурботно грався в кутку патію, коли почув розлючений голос дядька, і, тихенько зайшовши через другі двері до їдальні, став поза матір'ю. Помітивши мене, вітчимчик метнувся в мій бік.

— Я нічого не зробив! — вискнув я.

— Начувайся! — загарчав дядько, бігаючи за мною навколо столу.

— Альфонсо, облиш його!

— Потім я тобі його залишу!

— Не хочу, щоб він мене торкався!

— Ну-бо, Альфонсо! Ти наче дитина!

Це було останнє, що встигла мати крикнути вітчимчику. Він вилаявся і так стрибнув, що ледве мене не схопив. Та тієї миті я, наче з праці, вилетів крізь одчинені двері й, переслідований дядьком, щодуху побіг до саду.

В одну мить ми метеором промчали повз персикові, апельсинові та грушові дерева, і якраз тоді мені виразно сяйнула думка про колодязь і кам'яну брилу.

— Не хочу, щоб він мене торкався! — знову крикнув я.

— Начувайся!

Ми саме підбігли до тростинних заростей.

— Я кинуся в колодязь! — заверещав я так, щоб почула мене мати.

— Я власноруч тебе вкину!

Раптом я зник з його очей, шмигонувши в зарості; не сповільнюючи бігу, зіштовхнув підготовану для досліду брилу, яка чекала на дощ, і плигнув убік, заховавшись під сухим листям.

Тут-таки нагодився й дядько, який на мить загубив мене, і саме почув жахливий удар тіла, що гепнулося на дно колодязя.

Він зупинився білий як крейда, поводив туди-сюди виряченими очима й підступив до колодязя. Спробував зазирнути всередину, але нічого не побачив крізь густу папороть. Тоді, мабуть, поміркувавши, ще раз уважно подивився в зарослий отвір, роззирнувся й почав мене шукати.

На моє лихо, дядько Альфонсо сам не так давно вийшов з того віку, коли ховався, уникаючи батьківського лупня, а тому ще пам'ятав усі хитрощі, до яких вдаються в таких випадках, і зосереджено взявся мене видивлятися.

Він одразу натрапив на мій сховок, наче носом учув, але я напрочуд добре замаскувався, з головою зарившись у густе листя, до того ж дядько Альфонсо був такою мірою вражений гуркотом мого падіння, що увага його ослабла.

Він був уже переконаний, що я лежу на дні криниці, здійснюючи, так би мовити, посмертну помсту. Становище було препогане: який вигляд мав би дядько, повідомляючи мою матір, що я наклав на себе руки, боячись, що він мене відшмагає?

Минуло десять хвилин.

— Альфонсо! — раптом почувся з патію голос матері.

— Я тут, Мерседес! — відгукнувся, стрепенувшись, дядько.

Мама, безперечно, щось відчула, бо знову схвильовано покликкала брата, а тоді додала:

— А Едуардо? Де він?

— Тут, зі мною! — весело відповів дядько.— Ми вже помирились.

Оскільки мама звіддала не могла помітити ні його блідості, ні того, як він кумедно скривився, удаючи радісну посмішку, то все зійшло добре.

— Ти його не бив? — запитала мама.

— Ні. То був лише жарт!

Мама повернулася до будинку. Жарт! Хай тепер скуштує мого жарту вітчимчик.

Патіо перетнула моя старша тітка Селія, прокинувшись після сієсти, і Альфонсо мовчки підкликав її рукою. За хвилину Селія здушено зойкнула, схопившись руками за голову.

— Ой лихо! Який жах! Бідолашна Мерседес! Яке нещастя!

Потрібно було щось вирішувати, перш ніж дізнається Мерседес. Спробувати витягти мене, поки ще живий?.. Колодязь був завглибшки чотирнадцять метрів і мав кам'яне дно. Отож цілком можливо... Але для того, щоб витягти, потрібні були мотузки, люди, а тут бо ж Мерседес...

— Ой, бідолашна мати! — повторила моя тітка.

А по мені, маленькому героєві, мученику, не було пролито, правду кажучи, жодної сльозинки. Все своє співчуття дядько з тіткою віддали матері і їй не вельми квапилися мене рятувати, хоч 'я їй міг бути там, на колодязьному дні, ще живий. Саме це найбільш уразило моє самолюбство і посилювало спрагу помсти.

Через півгодини мати знову запитала про мене, і Селія відповіла їй з такою невмілою удаваністю, що вона відразу здогадалася про нещастя.

— Едуардо, мій синочку! — скрикнула вона і, вирвавшись з рук сестри, яка намагалась її втримати, побігла до саду.

— Мерседес! Клянусь, що ні! Він утік!

— Синочку мій! Синочку! Альфонсо!

Альфонсо вибіг їй назустріч, щоб не підпустити до колодязя. Мама нічого такого не мала на думці, але, побачивши охопленого жахом брата, раптом згадала мою погрозу, вигукнуту годину тому, і перелякано заверещала.

— Ой! Мій синочку! Він убився! Пустити, пустити мене! Мій синочку! Альфонсо! Ти його вбив!

Напівнепритомну її відвели. Мене аж нітрохи не схвилював материн розпач, адже я — причина її занепокоєння — був живий і здоровий, пустуючи у свої вісім років на зразок дорослих, яким так подобаються трагікомічні розігрування: ото вона зрадіє, побачивши мене!

Тим часом я відчував глибоку насолоду від поразки вітчимчика.

— Отаке!.. Відлупцювати мене! — буркотів я, все ще лежачи під листям. Тоді обережно виліз, сів навпочіпки у своїм барлозі й витяг славетну люльку, надійно заховану серед рослин. Тієї ж миті намірився викурити її до кінця.

Дим від неодноразово зволоженого і знову підсушеного тютюну мав тепер присмак гострого індійського перцю, касторки й соди і видався мені приємнішим, ніж першого разу. Отож я насупив брови й щосили затис зубами мундштук, розуміючи, яке нелегке в мене завдання.

Викурив я, мабуть, чверть люльки. Останнє, що пам'ятаю,— плантацію цукрової тростини, яка раптом посиніла й затанцювала в мене перед очима. У скронях загупали молотки, а шлунок, що, здавалось, підкотився до горла, вже сам судомно всмоктував дим.

.....

Я прийшов до тям, коли мене несли на руках до будинку. Хоч як я почував себе хворим, здогадався не виказати, що вже оклигав. Мати нетерпляче затормосила мене.

— Синочку любий! Едуардо, синочку! Ох, Альфонсо, ніколи тобі не пробачу цих страждань!

— Годі, годі! — звернулася до неї старша тітка.— Не дури, Мерседес! Ти ж бо бачиш, що з ним все гаразд!

— Ах! — зітхнула, повертаючись до дійсності, мама й схопилася за серце.— Так, все минулось!.. Але поясни мені, Альфонсо, як це так, що з ним нічого не сталося? Той жахливий колодязь!..

Вітчимчик, висотаний не менше за неї, почав плутано казати про зруйнованість колодязя та про м'який ґрунт, відкладаючи правильну відповідь на пізніше, коли все вгамується, а бідолашна мати, слухаючи його, не відчувала жахливого тютюнового смороду, що відгонив від її сина-самогубці.

Кінець кінцем я розплющив очі, посміхнувся й заснув, цього разу міцно, по-справжньому.

Вже настав вечір, коли мене розбудив дядько Альфонсо.

— Хіба ти заслужив моєї підтримки? — злісно просичав він.— Завтра я все викладу твоїй матері, й отримаєш по заслuzі!

Я бачив ще досить погано, все трохи пливло перед очима, в горлі так само стояв гіркий клубок. Одначе відрубав дядькові:

— Тільки спробуй щось розповісти, й, клянусь, я вже насправді стрибну в криницю!

Чи не відбилася в очах малого самогубці, який героїчно викурив люльку, відчайдушна рішучість?

Можливо. Так чи так, вітчимчик, пильно подивившись на мене, стенив плечима й підтягнув мені до підборіддя простираadlo, що сповзло.

— Певно, вже краще мені подружитися з цим мікробом,— пробурмотів він.

— Я теж такої думки,— проказав я і заснув.

ПАННОЧКА ЛЕВИЦЯ

Коли людина, слабка, гола, без пазурів, підкорила собі всіх інших звірів силою свого розуму, тоді нависла загроза над долею її роду.

На той час людина вже сягнула найвищих висот науки й мистецтва. Але під личиною цих розумових здобутків рід гинув від анемії. Постійно вдосконалюючись, інтелект зрештою вичерпав себе, і не лишилося в людині ані краплини первісної природи. Отож, аби повернути старіючій расі її першозданну свіжість і цим самим улити в інтелект живлющий струмінь, люди задумали взяти до свого міста, виростити й виховати у своєму середовищі істоту, яка служила б їм живим прикладом: левицю.

Звісно, згадане місто було оточене муром. І з його висоти люди заздрісно спостерігали, як перед їхніми очима, переслідуючи один одного, на свободі бігали звірі.

Люди послали делегацію до левів і сказали їм таке:

— Брати наші, сьогодні ми прийшли до вас з миром. Не бійтеся й уважно вислухайте нас. Просимо, дайте нам маленьку левицю, ми хочемо її виховати. А натомість віддамо вам одного з наших синів, і ви теж його виховуватимете. Коли левиця виросте, наші діти братимуть з неї приклад. Коли ж син виросте, нехай живе, як йому заманеться.

Довго міркували хитромудрі леви — ще б пак, пропозиція незвична. Врешті згодилися. І потім повернулися до пустелі, забравши з собою трирічного хлопчика.

А люди пішли до міста, обережно несучи на руках маленьку левицю. В неї лише сьогодні вранці прорізувались очі, і вона роздивлялася людей ясно-голубим поглядом.

Турбота про левицю стала почесним обов'язком кожного громадянина. Все місто вбачало у слабкій істоті дивовижного, божественного Месію, з яким люди пов'язували свій порятунок.

Дику й ніжну ученицю ростили та виховували з великою любов'ю. Газети не так регулярно повідомляли про стан здоров'я короля, як про успіхи в навчанні молодій левиці. Філософи і риторики ще ніколи не доклали стількох зусиль, щоб причастити чийось душу до божественних таємниць своєї науки. А діячі мистецтва теж усебічно розвивали левицю. І коли вона вперше вбралась у довгу сукню, щоб офіційно постати перед містом, у газетних хроніках-дифірамах відбився настрій народу.

Отже, панночка левиця навчилася вдягатись, розмовляти, бути стриманою в рухах, всміхатися, червоніти й розмірковувати, спершись підборіддям на лапу. Навчилася усьому, що повинна вміти добре вихована дівчина. Та найкраще вона освоїла божественне мистецтво співу. А скільки було принади, витонченості й грації у молодій левиці, вбраної, мов дівчина, яка дебютує в танцювальному салоні, розпашіла від ніяковості!

Вона стала кумиром усього народу; кожне оголошення про її виступ збирало в центрі міста великі натовпи, які радісно вітали цю подію. Вже з перших нот вражені городяни впізнавали свою власну душу, екзальтовану її голосом. Яким чином дика істота могла краще, ніж вони самі, передавати ліризм, надії й печаль людської душі?

Душі, якої в неї нема...

Поступово захват городян почав згасати... Бо люди хоч і звеличували свою улюбленицю, але, виховуючи її в своєму середовищі, робили це не для того, щоб уподібнити до себе, нехай навіть і в найкращій якості. Ні! Понад усе вони сподівалися від молодого левиці природженої свіжості, дикої щирості, крику свободи — всього того, що їхня душа загубила у виснажливих розумових перегонах.

Краса її голосу була чисто людською, а від кумира чекали більшого.

Стосовно цього газети теж висловили загальну думку:

«На вчорашньому концерті тріумфально виступила наша видатна артистка, і нам нічого не лишається, як приєднатись до всіх похвал, які постійно звучать на її честь. Та все ж, беручи до уваги загальне захоплення нашою ученицею, слід наголосити, що нам хотілося б почути в її божественному голосі бодай однією ноту притаманної їй свіжості, в якій би ми пізнали своє єство. Надто багато «людськості», сказали б ми. Свіжий і вільний крик її дивовижної душі, свіжий, нескутий — ось що ми з нетерпінням чекаємо від неї».

Неважко здогадатися, що витончена артистка найменше розраховувала на цей несподіваний і несправедливий удар.

— Що я скоїла? — схлипувала вона. — Чому до мене так поставились?

— Ви не винні, — заспокоювали її. — Ваш голос завжди чистий, як і ваше серце. Усі ми тепер, як і раніше, в полоні ваших чарів. Але... Народ теж де в чому має рацію. Вашому стилю трошки не вистачає щирості. Вашим співом не можна не захоплюватись; однак страсть у вашому голосі така сама, як і в наших жінок.

— Та я ж і є жінка! — невтішно плакала бідолашна.

Тремтячи від переживань, вона піднялась на сцену, щоб виступити у новому концерті. Але за звичними схвальними оплесками відчула упередженість слухачів.

— Хіба ви не в змозі, — сказали їй, — обдарувати нас диким і широким звуком, вільною мовою вашого племені, тією, яку наш рід уже давно забув, втративши її тисячі років тому? Співаючи, віддайтесь на волю своїх мрій, забудьте все, чому ми вас учили, і обдаруйте нас справжнім мистецтвом.

— Ні... Не можу... не можу!.. — трусила головою артистка.

Все місто, у сподіванці на чудо, знову зібралось послухати її; вона знала, чого від неї гаряче чекають.

Тремтячи, левиця почала співати. Вона відчула, як усі городяни затамували дух, і згадала, яку надію на неї покладають. Заплющивши очі, вона відчайдушним зусиллям перекреслила всю людську науку; гарячий подих війнув по її душі, мов шквал, і левиця вилила в одну величну ноту жагу свого єства. Почувши ревіння, зал оціпенів. У цьому ревінні левиця вилила всю свою душу.

— Я не хотіла... — проскиглила вона. — Не знаю, що зі мною сталось!

Публіка, однак, не висловила свого розчарування. Але співачка, окрилена інтелігентною мовчанкою, знову навстіж розчинила двері своєї поневоленої душі й ще раз заревіла...

Далі так тривати не могло. Городяни холодно — хоч і з болем у серці — виголосили такий присуд:

— Ми шкодуємо, що пов'язали з чужою нам істотою надії нашого роду. З більшою прихильністю, ніж до власних дітей, ми виховали створіння іншої природи. В його душі ми виплекали 'найкращі людські якості. Та коли ми сподівалися почути в його голосі ноту щирості та свіжості... воно заревіло.

І люди провели бідолашну до міської брами. Дорогою левиця ставала навколішки, благаючи милосердя.

Запала ніч. В'яло переступаючи лапами, левиця заглиблювалась у пустелю. І раптом гарячий нічний вітер змусив її відкрити очі. Тоді вона глибоко вдихнула незвичні запахи, які долинали звідкілясь, спинилась, обернулася до міста, скинула з себе одяг — все, що досі приховувало її першозданний вигляд, аж доки не лишилась голою. І міцно ставши на ноги, з напруженим хвостом та очима, що світилися в темряві, левиця заревіла.

Довго лунав її надсадний рик, спрямований до принищеного міста. Боки левиці глибоко втяглися, в її голосі вільно співали чисті й глибокі ноти її первісної душі.

Чесно скажу, я відчуваю антипатію до білих лебедів. Вони мені завжди здавались грецькими гусаками, важкими, косолапими і ненажерними. Якось днями я бачив, як один із них умирав у Палермо, і це не викликало в мене ніякісінького співчуття. Лебідь непорушно лежав на схилі. Коли я підступив ближче, він спробував підвестись і дзьобнути мене. Але швидко засіпав лапами, двічі чи тричі вдарився головою об землю й безсило вкляк, широко роззявивши дзьоба. Врешті його лапи витягнулися, очі повільно заплющились, і він помер...

Мерседес, моя сестра, що мешкала неподалік від маєтку, часто розповідала мені, що не раз звертала увагу на одного лебедя — він завжди був сам, байдужий до всього, й презирливо випинав шию.

А річ ось у чім. У ставку біля маєтку жило кілька білих лебедів, один з яких вирізнявся незвичною вдачею. Він завжди сидів на березі, згорнувши крила. Плавав мало, ніколи не бився зі своїми сусідами. Жив відокрем-

лено, мов ніжний пагін, назавжди надламаний якоюсь вадою. Коли хтось проходив повз нього, лебідь відступав на кілька кроків і знову поринав у мрійливий сон. Коли сусід намагався дзьобнути його, він байдуже відвертав голову. Зі смерком його непорушний силует вирізнявся на тлі ставка, і тоді старий маєток здавався огорнутим флегматичним спокоєм.

Моя сестра часто бачила лебедя вечорами, коли виходила на прогулянку з дітьми. Наприкінці жовтня вона познайомилася з власницею маєтку, красунею Селією, яка розповіла їй про всі подробиці ідилії.

Лебідь ревнував Селію, бо щовечора вона підходила до ставка й годувала його сусідів печивом. Селія це якось помітила й рішуче попрямувала до самотнього лебедя, та він відскочив убік. Вона здивовано подивилась на нього, потім спробувала підступити ближче, однак знову невдало. Відтоді до яких тільки хитрощів вона не вдавалася, щоб приспати його пильність. Він непорушно і байдуже сидів, коли Селія спускалась до ставка; та коли вона пробувала підійти до нього ближче, вдаючи, що він її зовсім не цікавить, лебідь одразу ж віддалявся в протилежний бік.

Якось надвечір вже втомлена Селія погналася за ним, доки не задихалась і не загубила двох заколок. Роздратована красуня пішла геть, а він довго супроводжував її поглядом.

— І все ж, я таки була переконана, що він мене ненавидить! — сказала вона своїй сестрі.

Це відбулося одного тихого вечора. Селія, яка спускалась сходами, здалеку побачила, що лебідь лежить на березі ставка. Здивована незвичним довір'ям до неї, вона рішуче підійшла до нього. Але птах навіть не ворухнувся. Селія нахилилася над ним і тільки тоді збагнула, що він хворий. Красуня хутко присіла поряд і підняла йому голову. Їхні погляди зустрілись, і Селія від здивування розкрила рота, а тоді відвела очі. Можливо, погляд лебедя якось пом'якшив враження від слів, які за мить прозвучали з його дзьоба.

— Я вмираю, — сказав він.

Селія злякано зойкнула й відсахнулася.

— У мене не було ненависті до вас, — повільно прошепотів лебідь. Його шия витягнулася на землі.

Дивовижно, розповідала Селія своїй сестрі, що коли вона побачила його при смерті, їй навіть на думку не

спало запитати, яким чином він вимовляв слова. У ті недовгі хвилини агонії красуня раптом почала сприймати його як звичайного лебедя, хоч він і говорив людським голосом.

Вона стала навколішки і примостила на спідниці довгу шию хворого, пестячи її.

— Ви дуже страждаєте? — запитала красуня.

— Так, трохи...

— Чому ви цуралися інших лебедів?

— Мені було прикро, що ви звертаєте на них увагу...

Селія все добре пам'ятала.

— А все ж таки, чому ви мене ненавиділи?

Лебідь заплющив очі:

— Ні, це було не так... Мені краще було на відстані...
Більше страждання...

Він здригнувся у конвульсії, і його велике гарне крило обійняло коліна Селії.

— Я хочу, щоб ви знали...— закінчив лебідь, дивлячись на неї востаннє присмертним поглядом.— Причиною моїх страждань було кохання до вас...

Довкола запали сутінки, оповиваючи ставок, красуню і мертвого лебедя якоюсь чарівною загадковістю.

Моє здивування не минало. Що за чортівня у цьому листі від Фунеса, і потім ще оті розбалакування лікаря? Я змушений визнати, що нічого не розумію.

Ось як все відбувалося. Чотири години тому, о сьомій ранку, я отримав від Фунеса листівку такого змісту:

Шановний друже!

Якщо обставини Вам дозволять, дуже прошу Вас зайти сьогодні ввечері. Коли матиму час, то сам раніше зайду до вас.

Луїс Марія Фунес

Ось чому я здивувався. Наскільки мені відомо, о сьомій годині не запрошують на звичайну вечірню розмову без серйозного приводу. Що хоче від мене Фунес? Наші взаємини досить стримані, та й гостював я в його домі всього один раз. Точно пригадую, що в нього є дві гарненькі сестри.

Таким чином, я був заінтригований. Це щодо Фунеса. А ще через годину, саме коли я виходив з дому, прийшов лікар Аєстарен — інший мій однокласник по Національному коледжу, з яким я маю приблизно такі самі стосунки, як і з Фунесом.

І от він базікає про те про се, а на закінчення каже:

— Ось що, Дюране, ви чудово розумієте, що в такий час я прийшов до вас не для того, щоб говорити про дрібниці, чи не так?

— Гадаю, що так,— тільки й міг я відповісти.

— Зрозуміло. Тоді ви дозволите задати вам одне-єдине питання. Все, що в ньому може бути нескромного, я вам одразу ж поясню. Згода?

— Запитуйте все, що вас цікавить,— просто відповів я, хоч і одразу приготувався до оборони.

Тоді Аєстарен промовисто подивився на мене і бовкнув:

— А у вас що, потяг до Марії Ельвіри Фунес?

Оце так! Он де собака заритий! Марія Ельвіра Фунес, сестра Луїса Марії Фунес! Всюди ці Марії! Та я ж з нею майже не знайомий! Отже, я цілком природно подивився на лікаря, мов на божевільного.

— До Марії Ельвіри Фунес? — перепитав я.— Аж ніякісінького потягу. Я її ледве знаю. А тепер...

— Але пробачте,— урвав він.— Запевняю вас, це дуже серйозно... Ви мені можете дати слово друга, що між вами нічого нема?

— Та ви з глузду з'їхали! — вигукнув я.— Нічого, абсолютно нічого! Знову ж вам повторюю: я з нею майже не знайомий і думаю, що вона мене теж ледь пригадує. Я розмовляв з отією сеньйоритою лише хвилину чи дві у них дома, ото й усе. Тому, ще раз вам повторюю, у мене немає до неї ніякого потягу.

— Дивно, дуже дивно...— пробурмотів він, пильно дивлячись на мене.

Я вже почав втомлюватись від розмови з лікарем, особливо тому, що він зайнявся зовсім не медичними справами.

— Я гадаю, що тепер маю право...

Але лікар знову урвав мене:

— Так, маєте повне право... Ви можете почекати до вечора? Тоді швидко зрозумієте, що це аж ніяк не жарти... Особа, про яку ми говоримо, тяжко хвора, майже смертельно... Второпали? — закінчив він, дивлячись мені прямо в очі.

Я так само дивився деякий час на нього.

— Не зовсім,— відповів я.

— Я теж,— признався лікар, знизавши плечима.— Тому й кажу вам, що справа досить серйозна... Врешті, сьогодні ввечері ми щось дізнаємось детальніше. Ви прийдете? Це просто необхідно.

— Прийду,— мовив я, й собі знизавши плечима.

Ось чому весь день я, мов дурень, запитував себе, який зв'язок може бути між тяжко хворою сестрою Фунеса і мною? Адже ми бачилися тільки один раз.

Увечері я прийшов до Фунесів. Луїс Марія провів мене до кабінету. Ми трохи поговорили, намагаючись не зачіпати сумної теми. І через це боялися зустрітись поглядами один з одним. Нарешті ввійшов Аєстарен, а Луїс Марія подався геть, лишивши для мене на столі пачку цигарок. Тоді мій колишній однокласник розповів таке.

Чотири чи п'ять днів тому, після прийому гостей, Марія Ельвіра відчула себе погано — на думку її матері, причиною була надто холодна ванна, яку вона прийняла того дня. Точно відомо, що дівчина провела тяжку ніч, у неї сильно боліла голова. На ранок стало ще гірше — підскочила температура, а ввечері поставили діагноз — менінгіт. Особливо довго її мучить марення, що супроводжується болісною тугою, яку неможливо вгамувати. Психологічні проекції марення, якщо можна так сказати, виникли і обертаються, починаючи з першої ночі, навколо чогось одного, єдиного, але такого, що поглинає все її існування.

— Просто якась одержимість,— вів далі Аєстарен,— одержимість при температурі сорок один градус. Очі хворої невідривно дивляться на двері, але вона нікого не кличе. І ця нервова напруга, ця німа тривога вкупі з хворобою поступово вбивають її. З учорашнього вечора ми з колегами думаємо, як її заспокоїти... Так далі тривати не може. А ви знаєте,— нарешті запитав Аєстарен,— кого вона називає, коли її охоплює дрімота?

— Не знаю...— відповів я, відчуваючи, як ритм мого серця змінився.

— Вас,— сказав лікар, нахилиючись до мене, щоб прикурити.

Деякий час ми сиділи мовчки.

— Невже не ясно? — запитав він нарешті.

— Аніскілечки...— ошелешено пробурмотів я.

Я був приголомшений, немов юнак, що, виходячи з театру, бачить найвідомішу актрису, яка з затіненого салону автомобіля відкриває йому дверцята... Але мені вже було майже тридцять, і я запитав у лікаря, чим це все можна пояснити.

— Пояснити? Ніяк. Цьому немає ні найменшого пояснення. Хоча... Якщо ви бажаєте щось зрозуміти, то уявіть собі, наприклад, мільйон, два мільйони різних насінин. Стається землетрус, пекельна сила переміщує й перемелює їх. Після цього проростає якась одна насінина, що була на поверхні чи в глибині — це не має значення. Цього вам досить? Більше я вам нічого не можу сказати. Чому саме ви, хто ледве з нею знайомий і кого сама хвора майже не знає, стали в її запаленому мозку тією щасливою насіниною? Хто дасть відповідь на це питання?

— Ніхто... — погодився я, відчуваючи, як у мене по шкірі пробіг мороз, — адже я став причиною розумових відхилень, це по-перше, а по-друге — терапевтичним засобом для їхнього усунення.

В цю хвилину ввійшов Луїс Марія.

— Мама кличе вас, — сказав він лікареві. І, обернувшись до мене, мовив з силуваною посмішкою:

— Аестарен увів вас у курс справ?.. Від цього може ще хтось збожеволіти...

Цей «ще хтось», тобто я, заслуговує на пояснення. Сім'я Фунесів, незвичайним членом якої я ставав, пишалася своїм родоводом і матеріальним достатком. А тому ці люди не дуже хвилювались, що любовні фантазії їхнього чарівного паростка зупинилися на мені, Карлосі Дюрані, інженері. Адже такі фантазії могли кружляти над будь-яким типом з сумнівним становищем у суспільстві. Та й я сам у глибині душі був вдячний молодій аристократці за честь бути її обранцем.

— Дивно, дуже дивно... — знову почав Луїс Марія, пересуваючи на столі сірники. Через деякий час, з новою силуваною посмішкою, сказав: — Чи не пішли б ви з нами? Це не забере у вас багато часу. О, повернувся Аестарен.

— Починається знову... — кивнув головою лікар, дивлячись на Луїса Марію. Тоді той звернувся до мене, криво посміхаючись:

— То як, ходімо?

— З задоволенням, — відказав я.

Лікар зайшов до спальні перший, за ним — Луїс Марія, потім — я. І тієї ж миті мене вразила, хоч я й мав цього сподіватись, напівтемрява, що панувала в спальні. Біля ліжка стояли мати і сестра. Вони пильно поглянули на мене, відповівши коротким кивком голови на мій кивок. Обидві здались мені набагато вищими, ніж були насправді. Я подивився на ліжку й побачив звернені до мене з-під мішечка з льодом двоє розплющених очей. Я нерішуче подивився на лікаря, він зробив мені непомітний знак головою, і я підступив до ліжка.

У мене є певне уявлення, як і в кожного чоловіка, про те, який вигляд мають закохані очі, коли повільно підходиш до них. Але такого світла, що струменіло з тих очей, такого щастя, що сповнювало їх, коли я наближався, такого відблиску радості, від якого вони здавалися трохи косоокими, коли я нахилився до них, ніколи не буває у звичайному коханні при температурі тіла до тридцяти семи градусів.

Вона щось пробурмотіла своїми пересохлими губами, але так нерозбірливо, що я нічого не почув. Мабуть, я всміхнувся, як дурень (а що я мав робити, скажіть мені!), і тоді вона простягла до мене руку. Я мусив її потиснути — адже бажання не викликало сумніву.

— Сядьте тут, — прошепотіла дівчина.

Луїс Марія підсунув до ліжка стілець, і я сів. Чи можна уявити собі ситуацію більш дивну й недоречну?

Я — на першому плані, оскільки став героєм за цих обставин і тримаю тепер гарячу руку тієї, якій примарно здається, що вона кохає мене. Навпроти стоїть лікар. У ногах сидить Луїс Марія. Далі, спершись на спинку, стоять мати і сестра. Всі мовчать і похмуро дивляться на мене.

Що я збирався зробити? Що збирався сказати? Подумайте над цим самі. Хвора іноді відривала від мене очі і з напруженим неспокоєм обводила поглядом обличчя присутніх, не впізнаючи їх. Врешті її погляд знову з довірою повертався до мене, сповнюючись глибоким щастям.

Скільки часу ми так провели? Не знаю; може, півгодини, може, більше. Я спробував було забрати руку, але хвора стиснула її в своїй ще дужче.

— Ні... — прошепотіла вона, намагаючись зручніше вмотити голову.

Усі поспішили на допомогу — розправили простирадла та ковдри, замінили лід, і її очі знову зупинились на

мені у непорушному щасті. Але час від часу дівчина тривожно розглядала незнайомі обличчя інших. Двічі чи тричі я зиркав на лікаря, але він опускав повіки, вказуючи мені, щоб я чекав. І був правий, бо хвора раптово заплющила очі й заснула.

Всі вийшли, крім сестри, що зайняла моє місце на стільці. Було важко щось сказати — принаймні мені. Нарешті мати звернулась до мене з сумною і сухою посмішкою:

— Який жах, правда? І як шкода!

На їхній погляд, жахливою була не хвороба, а ситуація. Зрозуміло, що мені виявляли усіляку увагу. Спочатку брат, потім мати...

Аєстарен, який ненадовго покинув нас, зайшов знову, вдоволений станом хворої; вона спочивала напрочуд спокійно. Мати дивилася кудись убік, а я поглянув на лікаря: авжеж, тепер можна йти додому.

Спав я погано, весь час бачив важкі сни. І вина за це лежала на сім'ї Фунесів. У загальних рисах ситуація виглядала таким чином.

З одного боку, дев'ятнадцятилітня вродлива дівчина, яка ледве мене знає і, на перший погляд, до мене байдужа. З другого юнак-інженер, що й двох разів підряд не подумав про цю дівчину. Все ясно, як божий день.

Але ось красуня захворює на менінгіт, і в гарячковому маренні її охоплює кохання. І не до якого-небудь добре знайомого їй світського молодика, а до моєї персони!

Чи не безглуздя все це? Отже, я сповіщу про своє рішення першому, хто з'явиться до мене з візитом. Як я й сподівався, сьогодні опівдні прийшов Аєстарен. Я не втримався й запитав його про стан хворої на менінгіт.

— Менінгіт? — перепитав він. — Це знає лише бог! Спочатку було схоже і вчора ввечері теж... Та сьогодні ми вже не можемо з певністю сказати, що воно таке.

— В будь-якому випадку, це захворювання головного мозку... — зауважив я.

— І спинного... З мікрошкодженнями невідомо в якій частині... Ви трохи розумієтесь на медицині?

— Дуже слабо...

— Так от. У неї хронічний жар, і ми не знаємо справжньої його причини... В таких випадках до смерті коротка доріжка... Але зараз їй стало легше, серце працює мов годинник...

— Марення не минає? — поцікавився я.

— На жаль! У голові в неї все перемішалось... До речі, сьогодні ввечері ми на вас чекаємо.

Нагода для відмови була слухною. І я сказав йому, що мої терапевтичні можливості вичерпались минулої ночі, отож більше йти туди я не збираюсь.

Аестарен пильно подивився на мене:

— Чому? Що з вами?

— Нічого; щиро кажучи, я вважаю свою присутність там непотрібною... Ви ж, мабуть, уявляєте собі, що становище, в яке я потрапив, принизливо-кумедне?

— Йдеться не про це...

— Саме про це, про нав'язану мені безглузду роль... Дивно, як ви цього не розумієте!

— Надто добре розумію... Але мені здається, що тут є... що вам слід виявити більше — гм, не ображайтеся, — гідності.

— Чудово! — аж підскочив я. — Гідності! І нічого іншого вам на думку не спадає. Ви гадаєте, що гідність виявляється в тому, аби сидіти протягом усієї ночі, мов той ідіот, перед насупленими родичами й стискати руку тяжко хворої дівчини? Експериментуйте самі. А в мене є куди подіти свій час.

Аестарен, здавалось, зрозумів справедливість мого невдоволення, бо далі не наполягав, і ми більше не поверталися до цієї теми.

Аестарен лише мовчки простяг мені новий лист, де було написано:

Друже Дюране!

Хоч ви і невдоволені, але конче необхідні нам сьогодні ввечері. Заспокойтеся, візьміть себе в руки і приходьте.

Ну як тут бути! Поміркувавши трохи, я таки вирішив не відмовляти їм.

Щоночі, з одинадцятої до години, моменту, коли спадає жар, а разом з ним — і марення, я сиджу так близько до Марії Ельвіри Фунес, як можуть сидіти двоє коханців. Інколи вона простягає до мене руку, іншим разом лише тихенько вимовляє моє ім'я й дивиться на мене. Я точно знаю, що вона глибоко кохає мене, коли перебуває в такому стані. А коли її свідомість прояснюється, то я її аніскілечки не турбую — ні в теперішньому, ні в майбутньому. Це унікальний психологічний випадок, який би міг використати романіст. Що ж до мене, то мушу сказати таке: її подвійне життя

сильно зворушило моє серце, та й не останню роль зіграли її очі, найкращі очі в світі. Першої ночі я ніяк не міг позбутися думки, що я є всього-на-всього лікувальним засобом. Другої ночі ця думка вже менше непокоїла мене, третьої ночі я раптом відчув себе щасливою істотою, яку досі вдавав із себе, і відтоді все стало, мов уві сні, де гарячка протягом кількох годин зближувала наші душі.

Що діяти? Я добре знаю, що все це скороминуле, що вдень їй байдуже до мене і що я сам, можливо, розлюблю її, коли вона одужає. Так, за мрії кохання, хоч вони й тривають усього дві години при сорокаградусній гарячці, треба сплачувати вдень. І я вже сумніваюсь, чи є на світі жінка, яку б я міг полюбити серед білого дня... Отже, я кохаю тіль і з сумом чекаю того часу, коли Аєстарен вирішить, що його пацієнтці нічого не загрожує, і я вже буду не потрібен.

Лікар щойно повідомив, що хворій кращає і невдовзі я зможу припинити свої відвідини.

— Так, друже,— сказав він.— Скоро ви звільнитесь від безглузлого нічного сидіння, від отого хворобливого кохання і насуплених облич...

Мій вигляд, мабуть, не променів особливою радістю, бо хитрун лікар зайшовся сміхом і додав:

— Та годі вам, усе буде гаразд! Останні п'ятнадцять днів Фунеси були самі не свої, тому не дивуйтеся, що вони забували приділяти вам увагу... Отже, сьогодні вечеряємо у них. Без вашого добродійства просто не знаю, чим би все кінчилось... Що ви на це скажете?

— А те,— відрубав я,— що відчуваю велику спокусу відмовитися від запросин на вечерю.

Аєстарен розреготався:

— Не жартуйте!.. Повторюю вам, що вони не тямля себе...

— Авжеж, коли опій чи морфій не діяли на сеньйориту, то вони миттю ставали люб'язними!

Мій співбесідник посерйознішав і пильно поглянув на мене.

— Знаєте, про що я подумав, друже?

— Кажіть.

— Що ви — найщасливіша людина на землі.

— Я?

— Саме так, бо щастя переслідує вас по п'ятах. Тепер розумієте?

Він мовчки дивився на мене. «Гм,— подумав я.— Або я ідіот, що цілком не виключено, або цього лікаря слід обняти та поцілувати. Чортяка, знає більше, ніж здається на перший погляд, і може, може...»

— Найщасливіша людина?..— глузливо вигукнув я.— Мабуть, оте чудернацьке кохання та менінгіт є причиною мого щастя?

Аестарен знову пильно глянув на мене, але цього разу мені здалось, що в його погляді з'явився ледь помітний відтінок суму.

— А хоч би й так...— пробурмотів він, беручи мене за руку і рушаючи до дверей.

Дорогою, а ми йшли в ресторан «Агіла» випити по чарці вермуту, він роз'яснив мені три речі. Перше: моя присутність біля хворої була конче необхідна, бо коли вона марила, то одночасно впадала в стан глибокого збудження. Друге: Фунеси розуміли ситуацію, але їм важко було усвідомити усю абсурдність цього кохання. Третє: Фунеси щиросердно вірили у мою порядність. Тому моя присутність біля хворої розцінювалась як суто терапевтична потреба.

— Третій пункт найважливіший, чи не так? — іронічно запитав я.— Мабуть, ви хочете мене переконати, що Марія Ельвіра не має до мене ніякого потягу?

— Авжеж! — сказав лікар.— Уявіть себе на місці її батьків...

Учора я вечеряв у Фунесів. Застілля й було не дуже веселим, однак Луїс Марія принаймні був сердечний зі мною. Хотілося б сказати те саме про матір, та хоч вона й докладала зусиль, аби було приємно у їхньому товаристві, все ж явно відчувалось, що вона вбачає у мені лише випадкову людину, якій її дочка тимчасово віддає перевагу перед іншими. Вона ревнива жінка, отож не слід її осуджувати.

Сьогодні хвора почувалася краще настільки, що вперше за п'ятнадцять днів уночі температура у неї не підвищувалась, і, хоч я й лишився, на прохання Аестарена, до години ночі, але так і не заходив до неї в кімнату. Розумієте? Не бачив її весь день! О, якби з божої милості у Марії Ельвіри трошки підвищилась температура... На щастя, так і сталось! Наступного дня увечері надійшла записка від благословенного Аестарена:

Знову марить. Приходьте негайно.

Ось як розгортались останні події. Коли я ввійшов, Марія Ельвіра, як і першого разу, простягнула мені руку. Вона зручно примостилась лівою щокою на подушці й зупинила погляд на мені. Не знаю точно, що промовляли її очі, але, здавалося, безмірно щаслива дівчина вручила мені все своє життя й душу. Її губи заворушилися, і, коли я нахилився, то почув:

— Я щаслива,— прошепотіла вона, всміхаючись.

Через деякий час Марія Ельвіра знову покликала мене поглядом. Я нахилився.

— А потім...— тихо-тихо сказала вона.

Мабуть, хворій забракло слів. Але світло, незвичайне світло, знову наповнило її погляд блискавками щастя. І цього разу я чітко почув запитання:

— А потім, коли я одужаю і більше не маритиму... ти мене кохатимеш?

Серце моє закалатало! Потім! Коли більше не маритиму! Що зі мною? Чи я збожеволів, чи то було відлуння мого безмежного суму, викликаного отим «потім»? Невже вона могла так сказати? Справжній це мєнінгіт чи ні?..

Не знаю, що я їй відповів; здається, щось таке, що обурило б рідних, якби вони почули. Але вона мрійливо всміхнулась... і заснула.

Коли я повертався додому, моя голова паморочилась від щастя, проте я чітко усвідомлював таке: хвора марить унаслідок якихось психічних відхилень, примарно кохаючи певну людину. А ця людина, тобто я, не в змозі зосередитись на своїй терапевтичній ролі. І ось тут несподівано звучить: «А потім, коли я одужаю і більше не маритиму... ти мене кохатимеш?»

Оце те, що я називаю частковим божевіллям, яке ні в кого не може викликати сумніву. Дорогою додому мені на мить здалося, ніби я знайшов таку відповідь: у Марії Ельвіри підвищилась температура, і їй приснилось, що вона не спить. Так само, як не можна виключити можливості, щоб комусь приснилося, що він спить.

Та коли про це оманливе кохання свідчать двоє великих закоханих очей, коли вони з суворим подивом оглядають обличчя рідних і, безмежно щасливі, спиняються на тобі, то ти маєш право всю ніч мріяти про це кохання, точніше кажучи — про Марію Ельвіру Фунес.

Мрія, мрія, мрія! Вже минуло двадцять днів, а мені ще іноді здається, немовби я все мрію. Боже, невже це мені вона простягнула оголену до ліктя руку, коли у хворобливій уяві навіть обличчя рідних видавались їй ворожими. Невже це я заспокоїв розбурханий коханням погляд моєї Марії Ельвіри?

Так, це був я. Але все це закінчилось, завершилось, припинилось — мертве, нематеріальне, наче його ніколи не було у дійсності. А втім...

Нарешті я знову зустрівся з нею. Вона вже одужала, і я вечеряв у них. Спочатку звучали прозорі натяки на сентиментальне дивацтво під час хвороби, які висловлювалися з притаманною родині тактовністю. Зі свого боку, я намагався поводити себе якомога стриманіше. Кінець розмови за столом був такий:

— А ви, — з усмішкою запитала мене мати, — вже відпочили від отих випробувань?

— О, це дрібниця!.. Я навіть готовий допомогти вам знову...

Марія Ельвіра всміхнулась і собі.

— Ви готові, але я — ні, запевняю вас!

Мати з сумом поглянула на неї:

— Бідна доня! Коли я згадую про твоє дивацтво... Ви, можна сказати, тепер своя людина у нашому домі, — вона з вдячністю звернулася до мене, і я запевняю, що Луїс Марія дуже вас поважає.

Її син, поклавши мені на плече руку, запропонував цигарку:

— Куріть, і не звертайте уваги.

— Любий Луїсе, послухавши тебе, можна подумати, що ми не відверті з Дюраном! — напівсерйозно дорікнула його мати.

— Ні, мамо. Все, що ти сказала, правильно; а Дюран мене розуміє.

Авжеж, я розумів, що Луїс Марія хоче припинити такі люб'язності, але робить це не дуже вправно.

Поки тяглася вечеря, я при кожній нагоді, не привертаючи уваги, спостерігав за Марією Ельвірою. Нарешті вона цілком здорова. Я з нетерпінням і тривогою чекав цього дня. Адже досі я кохав тіль, точніше, очі й половину руки, бо все інше ховалося десь у сутінках. І з тих сутінок, ніби з тихої схованки, поставала тепер чарівна свіжа дівчина, весела й байдужа до моєї особи. Дівчина дивилась на мене так, як дивляться на друга

сім'ї, на кому слід трохи затримати погляд, коли щось розповідають чи жартують. І не більше. Ані найменшої тіні минулого, ніяких почуттів в очах, звернених до мене,— а я ж на це розраховував, як на останню перемогу у моїй грі. Отож, милуючись нею, я лише з задоволенням згадував, як оці самі очі, зараз байдужі, з пристрасстю промовляли: «А потім, коли я одужаю і більше не маритиму... ти мене кохатимеш?»

Навіщо ці пошуки світла, оманливого вогню мертвого щастя, міцно запечатаного у скриньці, наповненій хворобливою уявою? Забути про неї. Та хоч я цього й бажав, але забути було несила.

Пізніше, у вітальні, я зумів стати так, що Луїс Марія опинився між мною і Марією Ельвірою. Тепер я міг і далі, непомітно для оточуючих, милуватися нею, вдаючи, що дивлюсь кудись удалину за моїм співбесідником. Надзвичайним чином її тіло, від зачіски до черевиків, випромінювало жагу. І коли вона пішла через вітальню до спальні, моя душа, ніби папірець, підхоплений вітром, полинула за нею.

Повернувшись назад, вона випадково доторкнулась до мене плечем і силувано всміхнулася, оскільки я стояв на дорозі. А я, мов дурень, все мріяв, що Марія Ельвіра раптом затримається поряд, обома руками доторкнеться мені до скронь й запитає:

— Ну що? Тепер я вже одужала? Ти мене ще любиш?

Ось так. Вкрай засмучений, я розпрощався, швидко потиснувши її люб'язно простягнуту, але холодну руку. Ясна річ, Марія Ельвіра може не пригадувати своїх почуттів у дні хвороби. Однак вона чудово інформована про те, що відбулося,— їй це розповіли пізніше. Таким чином, важко повірити, щоб я не являв для неї ніякого інтересу. Щодо почуттів — нехай простить мене бог — вона вільна в своєму виборі. Але коли йдеться про чисто людський інтерес, то... Мабуть, її цілковита байдужість до мене пояснюється тим, що Марія Ельвіра запобігає проти моїх можливих зазіхань на її свободу — ото й усе.

І тут вона не має рації. Справді, вона мені страшенно подобається. Але щоб я вимагав послідовності у коханні, яке почалось на ґрунті менінгіту? Чорт забирай, цього не буде!

Та чомусь сталося так, що, попри всі непорозуміння, ми зустрілися наступного вечора й до глибокої ночі

протанцювали в салоні Родрігеса Пенї. Потім я відпровадив її додому, а сам подався в бар, де й провів залишок ночі.

Дев'ята ранку. Треба поспати. Але сон не йде, курю цигарку за цигаркою. Тому що між нами відбулась така розмова:

— Оці цяточки на зіниці,— сказала Марія Ельвіра, коли ми сиділи у буфеті за столиком одне навпроти одного,— ніяк не сходять. Не знаю вже, що й думати... До хвороби їх не було.

Наша знайома, яку ми нещодавно зустріли, звернула на це її увагу. Але ж завдяки цим цяточкам очі дівчини ще більше наповнювались світлом.

Тільки-но я розкрив рота, щоб зробити їй комплімент, як зрозумів, до чого вона хилить.

— Так,— сказав я, розглядаючи її очі,— пригадую, що раніше цяточок не було.

І відвів погляд. Та Марія Ельвіра засміялася:

— Ще б пак! Адже ви повинні знати про це краще, ніж будь-хто.

О! Ніби тяжкий камінь упав у мене з плечей! Нарешті можна говорити про це віч-на-віч!

— Хто зна,— відповів я.— Але в той час, що ви маєте на увазі, напевно!

Я на хвилину замовк, бо мій голос затремтів.

— Зрозуміло! — усміхнулася Марія Ельвіра.

Вона стала серйозною й поглянула на парочки, що проходили повз нас. Минуло кілька довгих хвилин, поки ми розмірковували, як дійти спільної мови. Зібравшись на силі і вдаючи, ніби її цікавлять відвідувачі буфету, вона видавила із себе:

— Коли я вас кохала, як здавалосьь.

— Непогано сказано,— відповів я.— Кохала, як здавалосьь.

Тоді вона зиркнула на мене:

— Ні...

І замовкла.

— Кажіть далі,— наполягав я.

— Навіщо? Все це дурниці.

— Та не соромтеся.

Вона розсміялась:

— А втім... Невже ви припускаєте, що це не здавалосья?

— Ображаєте! — вигукнув я.— Хто ж, як не я, перший засвідчив, що ви у мене закохались?

— Ну і добре!..— прошепотіла дівчина.

Але моя клята вдача спокусила мене на запитання, яке, певно, не слід було задавати:

— Послухайте-но, Маріє Ельвіро,— нахилився я до неї.— Ви нічого не пригадуєте з тієї незвичайної історії, анічогісінько?

Вона глянула на мене дуже серйозно, навіть зверхньо, але в очах у неї промайнула цікавість.

— Що за історія? — запитала вона.

— Ну, коли я був біля вас...

— Не пригадую...

— Та ну ж бо, подивіться на мене уважніше...

— Годі вам!..— засміялась вона.

— Послухайте, прошу! Ви надто довго дивились на мене раніше, отож я про все знаю... Я лише хотів запитати вас: чи не пригадуєте ви своїх слів?.. Усього кількох слів?.. Саме тоді у вас востаннє був жар?!

Марія Ельвіра надовго примружила очі, потім, розплющивши їх ширше, ніж звичайно, втупилась у мене й похитала головою:

— Ні, не пригадую...

Минув деякий час. Краєм ока я помітив, що вона не зводить з мене погляду.

— Що я вам сказала?

— Я теж не пригадую...

— Неправда!.. Що я вам сказала?

— Послухайте! — я знову нахилився до неї.— Якщо вам зовсім відбило пам'ять, то яке значення для вас має, що ви казали чи не казали, коли марили?

Удар був добре розрахований. Але Марія Ельвіра вдовольнилась тим, що зміряла мене поглядом, а тоді, знизавши плечима, крутнула головою.

— Ходімо,— раптом сказала вона.— Хочу танцювати вальс.

— Правильно,— підвівся я.— Те сновидіння, яке ми з вами бачили, ніяк не було розвагою.

Вона нічого не відповіла. Поки ми йшли до салону, дівчина, здавалось, шукала очима одного зі своїх давніх партнерів по танцях.

— Не було розвагою? Що то за сновидіння? — швидко запитала вона, роззираючись на всі боки.

— Примарний вальс... Зараз це ні до чого,— мовив я, знизуючи плечима.

Я думав, що того вечора подібних розмов більше не буде. Та оскільки Марія Ельвіра так і не знайшла свого давнього партнера, вона зупинилась і сказала з силуваною посмішкою:

— Якщо бажаєте, то станцюйте цей вальс з вашою коханою...

— З превеликим задоволенням,— відповів я, обійнявши її за талію.

Минув іще місяць. Тепер мені вже здавалось, що мати, Анхеліка і Луїс Марія сповнені якоюсь поетичною таємницею! Звичайно, мати — людина, яку Марія Ельвіра любить найбільше в світі. Сестра Анхеліка милується довершеним тілом Марії Ельвіри, коли та роздягається. А Луїс Марія обожнює усіх трьох — особливо Марію Ельвіру, коли та, розпашіла після ванни, дозволяє поплескати себе по щоках. Чотири щасливі істоти, як бачите. Але вони не можуть оцінити свого щастя.

Що стосується мене, то я лише курю одну за одною цигарки, ніби обриваю пелюстки з маргаритки: любить чи не любить мене Марія Ельвіра?

Після танців у Родрігеса Пеньї я бачився з нею по середах, коли приходив до Фунесів у гості. Там бувають їхні друзі, всіх вона розважає, фліртує з ними, як тільки трапляється нагода. Але завжди знаходить спосіб, щоб тримати мене в полі зору. Це коли вона з ними. А коли зі мною, то не зводить очей з них.

Ну хіба так можна? І тому вже місяць мене мучить ларингіт, бо весь час я закопчую собі горло цигарковим димом.

Щоправда, вчора ввечері я отримав невеликий перепочинок. Була середа. Я розмовляв з Аєстареном про всяку всячину. Та коли Марія Ельвіра кинула на нас швидкий погляд поверх плечей чотирьох кавалерів, що оточували її, то темою нашої розмови стала її чудова фігура. Мимохідь ми згадали й оту історію з менінгітом. Через деякий час Марія Ельвіра зупинилася перед нами.

— Цікаво, про що ви говорили?

— Багато про що, але передусім — про вас,— відповів лікар.

— Я так і думала...— Підсунувши до себе невеликий ослінчик, вона сіла на нього, заклала ногу на ногу і, подавшись бюстом уперед, підперла рукою обличчя.

— Продовжуйте, я послухаю.

— Я розповідав Дюранові,— сказав Аєстарен,— про ту дивовижну історію, яка трапилася з ним та з вами, коли ви хворіли. Таке буває, але рідко. Один англійський автор, не пригадую точно хто, описує подібний випадок. Тільки він щасливіший від вашого.

— Щасливіший? А чому?

— Бо там не було гарячки і обоє кохали одне одного у снах. У вашому ж випадку, навпаки, лише ви одна кохали...

Вже не пригадую, чи казав я вам, що Аєстарен був зі мною не зовсім відвертий. Хай там як, але в ту мить я відчув гостре бажання сказати йому щось образливе. Напевне, він помітив це по моїх очах, тому підвівся й зі сміхом промовив:

— Лишаю вас самих, укладайте мир.

— От чортяка! — пробурмотів я, коли він пішов геть.

— Чому? Що він вам зробив?

— Скажіть-но мені, Маріє Ельвіро,— вигукнув я,— чи він за вами, часом, не вдаряв?

Спочатку вона нерішуче поглянула на мене. Потім очі її стали серйозними.

— Так!

— Усе ясно!.. Принаймні доля йому посміхається...— прошепотів я з гіркотою на душі.

— Чому? — запитала вона.

У відповідь я лише люто знизав плечима й повернув голову в інший бік. Вона теж спрямувала свій погляд у тому напрямку. Минув якийсь час.

— Чому? — наполягала Марія Ельвіра з тією настирливістю, коли жінці починає бути приємним товариство чоловіка. Вона стояла одним коліном на ослінчику, кусала якийсь папірець й дивилась на мене, ледь помітно підіймаючи та опускаючи брови.

— А ось чому! — нарешті озвався я.— Бо він не був кумедною маріонеткою біля вашого ліжка й може серйозно говорити з вами, а вам не треба здивовано підіймати і опускати брови, ніби нічого не розумієте... Тепер ясно?

Кілька хвилин Марія Ельвіра задумливо дивилась на мене, потім заперечливо похитала головою, далі покусуючи папірець.

— Правду я кажу чи ні? — не відступався я, а серце аж вискакувало у мене з грудей.

Вона знову похитала головою:

— Ні, не правду...

— Маріє Ельвіро! — звідкись покликала Анхеліка.

Всім відомо, що брат або сестра завжди втручаються тоді, коли не треба. Отож цього разу втручання було подібним до крижаного дощу.

Марія Ельвіра вийняла папірець з рота й опустила ногу на підлогу.

— Я пішла, — сказала вона з такою посмішкою, ніби на неї чекав черговий флірт.

— Одну хвилину! — попросив я.

— Жодної! — відповіла дівчина, заперечливо махаючи рукою.

Що мені лишалося робити? Нічого, хіба що пожбурити стільцем об стіну. І самому вдаритись головою в дзеркало. Найбільше я страждав від страшної люті на самого себе. Чоловіча інтуїція! Куди вона поділась? Невже мені так важко знайти з цією кокеткою спільну мову!

Я більше не можу. Я кохаю її, мов божевільний, і не знаю — а це зізнання ще гіркіше, — чи вона мене справді любить, чи ні. І, крім того, бачу сни, надто багато снів, таких як оцей: ми йдемо, взявшись за руки, по танцювальному салону, вона вся в білому, а я — ніби чорна тінь біля неї. В салоні лише літні люди, всі сидять і дивляться, як ми проходимо повз них. І вони кажуть про нас: менінгіт зі своєю тінню. Прокидаюся й знову впадаю в сон: відвідувачі того салону — мерці, жертви якоїсь епідемії. Білий одяг Марії Ельвіри — мокрий від поту, а я, лишаючись тією самою тінню, маю замість голови термометр. Як завжди ми разом — менінгіт та його тінь.

Ці сни. — справжнісінька мука! Я більше так не можу. Поїду до Європи, Північної Америки, куди завгодно, аби тільки забути її.

Навіщо мені тут залишатись? Щоб далі розігравати з себе клоуна, згорати від жаги й розлучатися щоразу, коли ми починаємо відчувати себе разом? О ні! Треба цьому покласти край. Не знаю, яку користь принесе моїм планам ця сентиментальна втеча (саме сентиментальна, бо інакше її не назвеш), але залишитись буде смішно й нерозумно, і нема чого більше розважати їхню сімейку.

А тепер я хочу розповісти, що трапилось напередодні мого від'їзду, коли я зустрівся з Марією Ельвірою.

Кинувши виклик самому собі й спонукуваний якимсь

мазохістським переконанням самовбивці, я пішов до Фунесів, щоб попрощатися. Квиток я купив ще десять днів тому, про всяк випадок.

Марія Ельвіра помітно занедужала — у неї боліло горло, а може, голова. Я коротко привітав її у передпокої; мій візит був несподіваний, але вона встигла глянути на себе в дзеркало. Обличчя в неї було втомлене, губи бліді, очі глибоко запали.

Та все ж це була вона, ще красивіша для мене, бо я її втрачав.

Я сказав по-простому, що їду до Північної Америки і бажаю їй щастя.

Спочатку дівчина не розуміла.

— Їдете? Куди?

— До Північної Америки... Я ж вам щойно сказав.

— А...— пробурмотіла вона, промовисто стиснувши губи. Але тут же з тривогою подивилась на мене:

— Ви захворіли?

— Та наче ні...

— А...— знову пробурмотіла вона і подивилась крізь вікно широко розплющеними очима, ніби підшукуючи потрібні слова.

На додачу до всього на вулиці лив дощ, і у передпокої було темнувато.

Вона обернулася до мене.

— Чому ви їдете? — запитала.

— Хм! — посміхнувся я.— Це довго, дуже довго розповідати... Їду, та й годі.

Марія Ельвіра ще пильніше поглянула на мене, і її обличчя спохмурніло. «Треба кінчати»,— сказав я по-думки і бовкнув:

— На все добре, Маріє Ельвіро...

Вона повільно простягнула мені руку, холодну і хворобливо спітнілу. А тоді промовила:

— Може, перед від'їздом ви все-таки поясните, чому вирішили так вчинити?

На останніх словах її голос затремтів. Моє серце шалено калатало, та раптом, ніби у спалаху блискавки, я побачив її перед собою, як того вечора, коли вона віддалялась і, сміючись, заперечливо махала мені рукою. Годі! Не маю більше сили!

— Я їду,— чітко сказав я їй,— тому що по саме горло ситий муками, насмішками і соромом за самого себе! Тепер ви вдоволені?

Я все ще тримав дівчину за руку. Вона висмикнула її, повільно відвернувшись, зняла з пюпітра ноти і неквапом встановила їх на фортепіано. Знову подивилась на мене з силуваною й болісною посмішкою:

— А якби я... попросила вас не їхати?

— Боже святий! — вигукнув я. — Невже ви не усвідомлюєте, що вбиваєте мене цим! Мені набридло мучитися своїм щастям! Воно ж заведе нас у глухий кут! Ні, досить! Хочете знати, — вів я далі, підступаючи до неї, — що ви сказали тоді, коли я був біля вас востаннє? Хочете, я вам скажу? Хочете?

Вона завмерла, широко розплющивши очі.

— Так, скажіть...

— Гаразд! Ви мені сказали, — о, будь проклята ніч, коли я це почув! — ви мені чітко сказали: «А по-тім, ко-ли я о-ду-жа-ю і біль-ше не ма-ри-ти-му... ти ме-не ко-ха-ти-меш?» Ви тоді марили, я знаю... Але що ви хочете тепер від мене? Щоб я лишився тут, біля вас, щоб стікав кров'ю, дивлячись на ваше життя, бо кохаю вас, мов божевільний?!

Я сперся лобом на шибку, з болем відчуваючи, що після таких слів моє життя мало зруйнуватися назавжди.

Але треба було з цим усім кінчати, і я різко обернувся: вона підійшла до мене, очі її сяяли коханням, у якому я вже зневірився.

— Маріє Ельвіро! — вигукнув, майже крикнув я. — Моя мила, моя люба! Моя божественна душа!

І вона, плачучи від щастя, переможена й знесилена, ніжно притислася головою до моїх грудей.

От і все. Бачите як просто? Я страждав, завивав від болю, а тепер мені здається, чорт забирай, ніби це було уві сні. Але вся сіль нашої історії в тому, що Марія Ельвіра не приснилася мені, вона стоїть поряд і, схилившись над моїм столом, читає, що я пишу.

Раптом дружина зупиняє мене й каже, що моя розповідь не просто гарна, а дуже гарна. І обвиває руками мою шию, наближуючи свої очі до моїх, — це незаперечний аргумент.

— Ти мене любиш? — шепоче чи, краще, вуркоче вона.

— Дуже, а цю сцену можна описати? — запитую я.

— Необхідно! — цілує вона мене.

Що я можу додати ще?

У тому самому одязі й з тими ж звичними думками я прямую на роботу, та раптом вирішую змінити курс, щоб нарешті одружитися. Літній день, три години пополудні. В цей час, коли сонце найпекучіше, я несподівано завітаю до своєї нареченої, і ми нарешті одружимося. Чим пояснити цей мій несподіваний і страшний поспіх?

Тисячу разів я ставив собі питання, що роз'їдає мою душу, тисячу разів я мучив свій мозок, намагаючись з'ясувати: чому я зупинився на тій, яка зараз є моєю нареченою, чому я заручився з нею? Який несподіваний поштовх змушує мене йти серед білого дня, 24 лютого 1921 року, щоб терміново взяти фатальний шлюб з жінкою, яка вірила в те, що я одружуся з нею.

Моя наречена! Ніколи я нею не захоплювався, ніколи не мав щодо неї ніяких ілюзій. Окрім мене, ніхто на світі й не глянув би в її бік. Вона уособлювала все, що є

гідкого, потворного і недужого в цьому житті. Лише інколи в кіно можна побачити кістляву жінку з бляклим волоссям та кривим носом — це портрет моєї нареченої. Другої такої немає в світі. І цю жінку я обрав собі супутницею життя.

Але чому? Все ненормальне, можна сказати, потворне в моєму виборі ніколи мене особливо не гнітило. Я дивився на неї, не бачачи її, ходив за нею, мов сновида, кохався з нею, мов сновида, і, мов сновида, збираюся одружитися з нею.

Проте зараз, коли я бачу прірву, що розверзлася переді мною, то чому ж я не спиняюся?

Не можу. У мене таке відчуття, ніби я йду, маю йти будь-якою ціною, ніби мене тягнуть на мотузці. Я цілком володію собою, нормально відчуваю, мислю, але всім цим немовби керує чиясь непереборна сила волі.

Підходячи до її дому, я, наче вві сні, бачу десь далеко в просторі й часі дрібну, чітку постать чоловіка, схожого на мене, який крокує під палючим сонцем. Я навіть можу розгледіти під одягом збентежену душу цього чоловіка. Супроти власної волі він іде, щоб одружитися зі страховиськом. Його очі та рот виказують жах і огиду від того, що він збирається зробити. Усе своє життя — він його однаково втратить! — віддав би цей чоловік, щоб спинитись. Уся його поневолена душа повстає, аби тільки відвернути катастрофу. Не вистачає лише невеликого зусилля, щоб урятуватись...

...І я далі йду під сонцем, спостерігаючи, ніби вві сні, дрібну постать чоловіка, який так скидається на мене...

Зі здивуванням бачу: озеро, темні гори, холодні сутінки. Невже я збожеволів? Чорне озеро, там, глибоко внізу, у мене під ногами. Високі гори, неначе виведені тушшю на тлі холодного неба. І у всьому просторі, серед тиші, нема нікого, крім мене.

Але як це трапилось? Який фантастичний випадок за одну мить переніс мене сюди? Бо ще хвилину тому я йшов, щоб одружитися зі страховиськом. (І цей спокій озера...) Ще хвилину тому було три години пополудні! (І це холодне смеркання...) Ще хвилину тому я побачив металеву решітку того клятого дому! (І ця дика самотність, що давить на мене, мов брила...)

Поміркуймо. Жартома можна припустити фантастичне втручання — саме завдяки йому я й опинився тут.

Який же чарівник чи геній здійснив це чудо? Однак чудес не буває, це добре відомо. Людині, яка серед білого дня йде вулицею Буенос-Айреса, абсолютно не загрожує ніяка сила, що може перенести її за одну мить до пустельної місцевості.

Чудово, але я добре бачу, як ніч опускається в прірву... То чому ж я усе-таки прямую до будинку страховиська? Я гостро відчуваю, як моє тіло перетинає вулицю, очі мені засліплює блиск бруківки, мій мозок чітко працює... І раптом цей краєвид!..

Я дивлюсь на свій одяг, і мене охоплює подив: я вдягнений по-зимовому... Обмацую кишені: ніщо, з того, що я маю, не належить мені!..

О, нарешті! Поштові листівки мої: на ім'я Хуліо Рольдана Берхера. А ця телеграма?.. Сьогодні я її не отримував... Тремтячи, розгортаю її й читаю: «Зачарована орхідеями. Обов'язково приїзди. Чекаємо. Тато у від'їзді. Встигни обов'язково. Весілля п'ятого, о третій. Твоя Нора».

Від Нори! Від страховиська! Я дивлюсь на могильно-печальне озеро, і надія сповнює мою душу. Так, я не одружився! Я все ще вільний! Боже! Яка таємнича сила захистила мене, нараз вирвавши з клятих рук, що збиралися втопити мене?

Захистила?.. Та хто ж я такий? Чому я тут? Може, мене збив автомобіль, коли я переходив вулицю, і цей краєвид не з того світу, де я народився? Але ні! Нарешті я щось чую, якийсь шум. Це сигнал автомобіля. Я повертаю голову і бачу, як до мене йде шофер.

— Я думав, що ви заблукали, сеньйоре Берхер...— каже він.— Готель уже засвітив вогні, спадає туман.

Я дивлюсь на шофера. Заблукав... Готель?..

Отже, я живий. Зупинився в готелі в горах, де обідаю, розмовляю, спілкуюся з людьми, рухаюсь, усе як слід,— і ця ввічливість шофера...

Ніяк не можу збагнути: що це за готель, кого я тут знаю, що я тут роблю? Я справді мертвий? Та хоч я й мертвий, але йду до шофера, хитаючись, щоб якось виправдати свої сумбурні думки та безліч дурниць, які я, без сумніву, зроблю...

Пов'язавши хусткою лоба (бо вчора я впав, мабуть, у якусь канаву й знепритомнів), я пройшов через увесь коридор і зачинився в своїй кімнаті. Мене провела

покоївка, яка все співчувала сеньйорові Берхеру — бідолашний так ударився головою, що навіть забув номер своєї кімнати...

Вночі я не міг заснути — адже в мозку моєму було справжнє вавілонське стовпотворіння. Зустрічатися з лікарем я не хочу: і без нього вистачає непорозумінь. На станції, куди я ходив сьогодні вранці, щоб взнати розклад поїздів, на мене чекала несподіванка.

Говорячи з касиром, я крізь віконечко побачив великий настінний календар.

— У вас тут помилка, — сказав я, вказуючи пальцем на календар.

— Що таке? — не зрозумів касир.

— На календарі.

— Ну то й що?

— Та нічого... Він тільки трошки випереджає час.

— Випереджає? Чому? Зараз тисяча дев'ятсот двадцять сьомий рік.

— Борони боже! Тисяча дев'ятсот двадцять перший!..

Я ще тричі подивився на календар та на касира й, не поспішаючи, вийшов на перон.

1927 рік! 2 квітня 1927 року! А моя пам'ять зупинилася на даті — 24 лютого 1921 року!

Людині вистачить набагато менше, щоб збожеволіти. Божевілля! Божевілля! Це слово вогняним кільцем стрибає в моєму затуманеному мозку. Коли це зі мною сталось? Чи я й зараз такий? Але ні! Все навколо промовляє інакше... І ще я помічаю, — як учора з шофером, — якусь особливу повагу оточуючих до себе, повагу, що межує з захопленням. За винятком сьогоднішньої зустрічі з касиром...

Сьогодні ввечері від'їжджає поїзд. Через півтори доби я знову буду в Буенос-Айресі... Якщо він узагалі існує...

В готелі у мене ще лишилися якісь сумніви, однак, приїхавши в Буенос-Айрес, я в усьому відчув, як постарів світ. Минуло дві тисячі сто дев'яносто днів боротьби пристрастей і агоній, про які я не маю ані найменшого уявлення. Я не хворів увесь цей час. Моя свідомість була нормальною. Тіло моє жило, душа — теж. Але я нічого не відаю про те, що я думав і робив протягом цих шести років. Моє «я», яке я знаю і яке говорить в цю мить, залишилося на сонячній вулиці 24 лютого 1921 року.

В такому душевному стані я побіг сьогодні вранці до свого лікаря. Я сподівався, що, побачивши мене, він здивується, але вийшло не так. Лікар зрадів, що я добре доїхав. Він дивився на мене, ніби нічого нічого не знав про моє повернення до дійсності з подорожі в небуття, яка тривала шість років.

Настав час зрозуміти все.

— То ви на мене чекали? — запитав я після паузи, дивлячись йому прямо в очі.

— Звичайно! Ви ж повідомили, що приїдете четвертого квітня. У вашій телеграмі все чітко сказано,— відповів лікар.

— А! І вона була від мене?

— Думаю, що так.

— Від Хуліо Рольдана Берхера?

— Ясна річ!

— Господи! — вигукнув я.— Це набагато серйозніше, ніж ви гадаєте. Скажіть мені прямо, скільки часу ви мене не бачили?

— Будь ласка: п'ятнадцять днів.

— Чому?

— Бо ви були на Чорному озері.

— В горах?

— Звичайно. А зараз дозвольте...

— Ні, поки що не питайте мене ні про що. Дуже прошу, Кампільйо! Подивіться уважно на мене й щиро скажіть: за оці останні шість років ви помітили в мені щось незвичайне?

— Нічого.

— Нічого?

— Так, нічого! Нічого! Скільки разів вам це повторити, Берхере?

— А я, випадково, чимось не перехворів?

— Ні.

— І... не збожеволів?

Тут вираз лікарського обличчя змінився.

— Не турбуйтеся, зараз я вже цілком нормальний,— сказав я йому.— Подивіться на мене знову і ви зрозумієте... Але раніше? Кампільйо, друже!..

Лікаря, очевидно, ще не набридли мої дурнуваті розпитування. Отож він посадив мене навпроти себе й спокійно сказав:

— Я вам докучати не буду; самі розкажіть те, що вважаєте за потрібне.

— Чудово! Ми порозуміємося. Ви знаєте, який мій останній спогад про власне життя? Починаючи від учорашнього дня.

— Не бачу в цьому нічого дивного...

— Гаразд. А чи знаєте ви, що для мене означає позавчора?

— Ні.

— Двадцять четверте лютого тисяча дев'ятсот двадцять першого року. Ось так.

Кампільйо відкинувся назад, щоб краще мене бачити, а я підвівся, запхнувши руки в кишені.

— Те, що ви почули, чистісінька правда,— холодно додав я.— Позавчора, переходячи вулицю і вже збираючись ступнути на тротуар, я опинився в горах. Внизу піді мною лежало Чорне озеро, оповите холодними сутінками. Цієї миті думки мої зупинилися. І, здається, відтоді минуло шість років. Яким чином? Оце я й хочу від вас почути.

Оговтавшись від здивування й засипавши мене безліччю запитань, лікар, нарешті, спробував дати оцінку тому, що сталося.

Я належу до роду нервовохворих. У нашій сім'ї було немало істериків і навіть одна епілептична бабуся. Особисто я ніколи не страждав нервовими чи розумовими відхиленнями, за винятком того ненормального афективного стану, в якому опинився на початку 1921 року.

Саме в цей час у мені несподівано прокинулася спадкова епілепсія, яка, не перейшовши в жахливі приступи, одним махом укинула мене в страшний сон, коли я переходив залиту сонцем вулицю. Під впливом цього епілептичного стану я не помічав, що життя навколо мене йде своїм чином. Такий стан може тривати в людини день, місяць, рік, але врешті вона повертається до дійсності. Потрапляючи в незнайоме місце, людина не знає, як вона там опинилася, не пам'ятає, з ким спілкувалася й що робила під час своєї епілептичної втечі, не може згадати про успіхи чи невдачі, які їй спіткали. Інакше кажучи, впродовж місяців чи років людина була ніби мертвою. Вона жила, любила, стогнала від болю чи радісно сміялась, але не усвідомлювала цього. Хтось інший жив від її імені, в її тілі та душі, однак сама вона затрималась, зависла в своєму останньому кроці... щоб прокинутися через шість років, здивована й спантеличена.

— Ось що з вами було,— підсумував лікар.— І не дуже ремствуйте, бо трапляються епілептики, які раптом рушають у дорогу і не зупиняються, аж доки дістануться до Північного полюса. Інші йдуть без вагань у воду або у вогонь. Вам пощастило.

— Можливо, та щось не віриться,— відповів я, низавши плечима. Потім підійшов до вікна й сперся лобом на шибку.

Але лікар уже закінчив свою лекцію.

— Слухайте, Берхере! Я чудово розумію, що сталося... І надто вас люблю, щоб розігрувати... Що ви думаєте робити далі?..

— Та я ж сам про це питаю! — невдоволено повернувся я до нього.— Що мені тепер робити? Чим я займався на Чорному озері? Що скоїв протягом шістьох років? Хто мені розкаже про моє життя за цей час? Ви з усіма вашими мудруваннями не уявляєте, що то значить не відати про власне життя протягом шістьох років! Я знаю лише, що зробив... саме те, чого не повинен був робити! — І додав, похмуро всміхаючись:— Який кошмар! Тоді ви про це не знали, бо були в Європі... Я збирався одружитись. Зараз я розумію, що моя епілепсія почалась тоді, коли я подивився на ту жінку, коли пішов за нею і, мов сновиди, надів їй на палець обручку... А коли через якийсь час, переходячи вулицю під палючим сонцем, я усвідомив увесь жах мого майбутнього одруження, то побачив раптом озеро... Невже моя душа могла бути прихильною до страховиська!

— Зачекайте! — урвав мене лікар, здивовано витріщивши очі.— Як ім'я тієї, кого ви називаєте страховиськом?

— Нора. Маю від неї телеграму.

І поки Кампільйо читав, я голосно вигукнув:

— Господи, це ж чудово, що я не встиг одружитися!

— Ще встигнете,— спокійно сказав лікар, повертаючи мені телеграму.— Ви одружуєтесь завтра.

— З Норою? Ну, тепер збожеволіли ви!

— Ні, я не збожеволів. Завтра ви одружуєтесь, але з Норою... Стріндберг.

Нова несподіванка. Завмерши, ми дивились один на одного.

— Саме так,— урешті заговорив Кампільйо, всміхнувшись.— Ця телеграма не від... страховиська, а від вашої теперішньої нареченої, від Нори Стріндберг.

Уже рік, як ви кохаєте одне одного й мали одружитись півмісяця тому, але вас терміново викликали в гори у службових справах. Весілля перенесено на п'яте квітня. З гір ви недавно прислали Норі кошик чудових орхідей. Маю нагадати вам, що ви страшенно закохані в свою наречену. Ця Норина телеграма — відповідь на вашу. Дівчина повідомляє, що батько у від'їзді, але все вже повністю готове до одруження, яке призначено на третю годину. Річ у тім, що протягом шести років вашої епілептичної відсутності ми з вами тісно спілкувались, і я маю бути свідком на вашому весіллі. Ось такі-то справи.

Мене охопив дикий відчай. Ще одна Нора! Невже моя доля полягає в плануванні абсурдних шлюбів та у втрачанні пам'яті при переході вулиць? Протягом шести років епілепсії з моєї душі ще не встиг змитися бруд кохання до першої Норі, як це друге страховисько збирається заповнити собою жалюгідну порожнину мого нового серця!

— Ні, тисячу разів ні! — Я підвівся.— Досить з мене однієї Норі; іншої не хочу. Якби ви її бачили! Ви ніколи не бачили потворнішої жінки, кажу вам! А ця друга має бути...

— Та годі, зачекайте! Я вам ще не все розказав,— аж підскочив Кампільйо.— У мене є її фото, бо ми приятелюємо... Ось, погляньте.

Я з недовірою узяв картку й не повірив своїм очам.

— Це...— прошепотів я.

— Нора Стріндберг. Можете розглянути її. Підійдіть до вікна, там краще видно.

Підійшовши до вікна, я відхилив фіранку й довго дивився на гарне дівоче обличчя. Воно тремтіло, всміхалось у мене в руках і, здавалося, щоразу більше приплющувало повіки, дивлячись на мене.

Кампільйо курив цигарку й не зводив з мене очей. Я ж стояв непорушний і зацікавлений, мов той бідолаха, перед яким розчиняються ворота раю, а він не наслідуюється увійти до них.

— Це Нора Стріндберг,— повторив Кампільйо з якоюсь хитрістю.— Ну, як вона вам?

— Просто красуня,— прошепотів я.— Ніколи не бачив у дівчат такого щирого, лагідного погляду...

— А як вам риси обличчя, ніс, рот?

— Та кажу ж вам, це сама досконалість... Скільки їй років?

— Дев'ятнадцять. Ще не стара.

Більше я не слухав. Щось безглузде, неможливе по-стало переді мною у вигляді запитання.

— І ця жінка...— не відводячи очей від фотокартки, врешті пробелькотів я,— закохана в мене?

— До нестями. Без вас вона просто жити не може. Подивіться на неї ще трохи... Завтра вона стане вашою дружиною.

Не варто наводити тут безліч нетерплячих запитань про моє майбутнє одруження, з якими я напосівся на лікаря. Кожна відповідь була для мене несподіванкою. І врешті я вигукнув, як людина, що не може зрозуміти щастя, яке випало на її долю:

— Та що ж я зробив такого, звичайнісінький інженер, щоб заслужити любов цієї красуні?

— Думаю, що частково причиною є ваші особисті якості,— відповідав Кампільйо.— І частково це сталося через одну обставину, про яку ви ще не знаєте. Ви самі мені казали, що помітили особливу запобігливість і ввічливість у ставленні до вас.

— Авжеж,— підтвердив я, пригадуючи, як дивно на мене дивилися там, у готелі, і навіть тут, у Буенос-Айресі. Я пояснював це божевільним виразом мого обличчя.

— Так ось,— вів далі лікар, беручи з полиці книжку й простягаючи мені.— Іншою причиною Нориної симпатії до вас є оця книжка. Погляньте на заголовок.

І я прочитав: Хуліо Рольдан Берхер. «Відкрите небо».

— Що таке? — з подивом пробурмотів я.

— Це ваша книжка. Подивіться на дату: тисяча дев'ятсот двадцять четвертий рік.

— І про що ж там ідеться?

Мій друг не зміг стримати посмішки, почувши таке питання з вуст приголомшеного автора.

— Зміст книжки не підпадає під жодну дефініцію. Це щось подібне до філософії гуманізму... Хто зна! Без сумніву лише те, що ваш твір просто геніальний. Ви мене чуєте, друже? Шкода, що ви нічого не пригадуєте, бо тоді б знали, який резонанс викликала ваша книжка.

— Але я не міг її написати! — вигукнув я, стривожений до глибини душі.— Я не розуміюсь у писанні книжок! А в філософії — тим паче!

— І все ж таки ви її написали. У вашій книжці (я наводжу твердження світових авторитетів у цій сфері) є несподіваний погляд на Життя — так, на Життя з вели-

кої літери. Ви побачили в долі людства те, чого ще ніхто не бачив, ви зрозуміли причини його страхів та жалюгідного прагнення спокою. В Європі й Сполучених Штатах спочатку не хотіли вірити, що цей могутній сплеск думки стався у голові якогось південноамериканця... Пізніше вони переконались. І ви ось уже два роки вважаєтесь найвідомішим письменником сучасності. Саме тому люди ставляться до вас з шанобливістю — адже поруч з ними чоловік такого інтелекту!

* * *

Що на це сказати? Я тримав у руках, мов розпечені вуглини, твір — глибокий, трансцендентальний, єдиний в світі, який я задумав і врешті виклав на трьохстах сторінках. Але мені було невідомо, про що йдеться в цьому творі. Та й взагалі я ніколи не замислювався над долею людства, а все життя працював, щоб пробиватися вперед, і бачив у людях лише товаришів по боротьбі, більш-менш енергійних чи безталанних, але завжди готових відтіснити мене назад, якщо не вдасться йти з ними в ногу. Я став вільною людиною без сторонньої допомоги, однак не інтелектуалом у тому значенні, яке всі вкладають в оте слово, бо це наслідок певного розчарування собою при розрахунках гребель на півночі країни. Мені відома ціна, яку платить душа за тяжкі випробування. Знаю, що таке голодне навчання і що таке відчуття страху, коли попереду цілий день і ніч робіт по укріпленню греблі, якій загрожує несподівана повінь. Знаю краще від інших, яку напругу витримує серце, коли на тебе лягає відповідальність за великий об'єкт. Але мені ніколи не спадало на думку писати про це, ані про долю людства.

Отже, яким чином я міг написати книгу?

— Можу пояснити, — мовив лікар. — Не забувайте, що ви епілептик. Епілептики не обов'язково геніальні, але зате серед геніїв їх багато. Це божественна хвороба. У таких епілептиків нормальною функцією мозку є геніальне мислення; грубо кажучи, їх можна порівняти з устрицями, чия геніальна хвороба виробляє перлини. Вам треба було захворіти, щоб ваш мозок створив цю книжку.

Проте щось лишалось ще не зрозумілим.

— А Нора? — запитав я. — Їй дуже подобається моя книжка?

— Ваша наречена? Я ж вам уже сказав. Ваша філософія стала частиною її кохання до вас.

Я знову взяв фотокартку і підійшов до вікна. Довго міркував, дивлячись на дивовижний скарб, що, завдяки щасливому повороту долі, мав належати мені від завтрашнього дня... І тоді прийняв рішення.

— Візьміть фотокартку,— сказав я Кампільйо.— Я не одружуюся.

— Чому?

— Не одружуюся, хоч убийте!

— Та ви збожеволіли! Думаєте, вона не варта вас?..

— Не кажіть дурниць, Кампільйо... Я не одружуюсь тому, що не повинен одружуватися. Вона кохає не мене, а автора цієї...— я кивнув головою на книжку.

— Та це ж ви, чорт забирай! Відсутній чи присутній — а це знаємо тільки ми вдвох,— ви замислили і написали «Відкрите небо»!

— Ні, не я; це ми теж знаємо вдвох!

— Знову ви своєї!.. Якщо композиторові насниться мелодія і, прокинувшись, він швиденько записує її, то, по-вашому, вона не належить йому? Нумо, Берхере! Хапайте щастя, що вам пропонують, бо інакше будете останнім дурнем... і облудником. Яке ви маєте право відмовлятися від такої дівчини, як Нора? Через вашу клятву книжку? А ви впевнені, що в один з найближчих днів не вдастесь до філософії й не напишете ще одну, кращу? Хіба ваша голова не з вами? Адже «Відкрите небо» з'явилося на світ завдяки епілептичному струсу, то чому ж емоційний струс, викликаний одруженням з Норою, не надихне вас на нову книжку? Невже ви думаєте, що такого, яким ви є тепер, не може покохати ця дівчина?

— Усе в житті відносно. У моїй душі злам, крім того, важка робота виснажила мене...

— Ов-ва! Ви можете кілька днів нічого не їсти, укріплюючи греблю, яку руйнує повінь; але ви не маєте гадки, що таке гарненька дівчина і яке то щастя втратити через неї голову. Що скажете?

— Нічого...

— Оце вже краще. Давайте складемо план дій, бо у вашому теперішньому стані...

— Отож-бо й воно!.. А що я зробив за ці шість років? Які зобов'язання взяв?

— Думаю, ніяких. Людина завжди лишається сама собою, навіть під впливом алкоголю.

— Але я був у стані епілепсії, а це набагато гірше.

— Не у вашому випадку. У вас це було лише у зародковому стані. Ви зупинились на вулиці, і наступний ваш крок був кроком іншої людини, якою все-таки були ви, хоч і в іншій іпостасі. Інженер з тверезою головою і в брудних чоботях, мовчазний та блідий, поринув у небуття на шість років. Його замінив справжній інтелектуал, геніальний письменник з особливим баченням світу. Завершивши свою місію, він знову став інженером. Але і перший, і другий — були ви. Протягом минулих шести років я лишався вашим другом і можу запевнити, що ваше особисте життя було цілком пристойним. В очах друга — ви людина з чистим, незаплямованим серцем. Практик чи мислитель, ви завжди були Рольданом Берхером. Якщо вам не вистачало саме цих відомостей, щоб прийняти розумне рішення, то тепер ви їх маєте.

Що ж до Нори, то є ще одна обставина, яку ви не врахували. Як ви можете припустити, щоб ми під барабанний бій вийшли на вулицю, аби оголосити всім про цей незвичайний випадок епілепсії, який призвів до того, що протягом шести років ви перебували ніби у летаргічному сні, хоча писали книжки й спілкувалися з людьми та нареченою? Хто у це повірить, і чого ми досягнемо цим дешевим скандалом?..

Відкиньмо все, що стосується медицини, а тепер скажіть: яку ви ще вишукаєте причину, щоб розірвати заручини з Норою за день до одруження? Для неї ви були коханим. Вона зачарована вами, — хоч це й звучить смішно, — а її сім'я дуже прихильна до вас. Товариство, як то кажуть, з великою симпатією сприйняло ваші заручини. Обоє молоді, закохані, вільні від умовностей в межах того, що вам дозволяє ваше становище в суспільстві, а їй — її скандінавське походження. Тож яка ж іще може бути причина розриву?

Запала мовчанка. Я дивився на Кампільйо, а він на мене, чекаючи відповіді.

— Добре, — сказав лікар. — Ви самі розумієте, що такий крок зіпсує вам репутацію. Я тільки хочу ось на чому наголосити. Ви навіть не підозрюєте, чого варта Нора зі своїм щедрим і натхненним серцем. Я не маю на увазі її зовнішність, ви самі добре знаєте, що за таке обличчя, очі й тіло, як у неї, можна пожертвувати життям. Ніде ви не знайдете істоти, подібної до неї. Коли б хоч одна з тих красивих дівчат, яких ви зустрічаєте на вули-

ці, хоч трошки покохала вас, то вам би це вже здалося щастям. А Нора Стріндберг закохана у вас до нестями, і немає для неї більшого щастя, як належати вам.

Під дією його спокусливих слів зникли і мої останні вагання. Як відмовитися від «відкритого неба» (ще відкритішого, ніж те, що я описав), коли для того, щоб потрапити на нього, вимагається лише дещо забути?

Але й пам'ятати... Пам'ятати, що поряд з моїм інтелектуальним спалахом жило звичайне, як і в інших, серце, яке билось поруч з Нориним.

— Ви мене переконали, — нарешті згодився я. — Одначе не збагну: чому такий поспіх, чому ми повинні одружитися завтра? Чому не зачекати трохи, поки...

— Та годі вам! Чого ви досягнете тим чеканням? Закохаєтесь по самі вуха й ще захочете вбити мене, бо, мовляв, я не дав вам одружитися раніше? І потім — приготування, Берхере. Все повністю готове на завтра. Знаєте, скільки було клопотів? А невдоволення... З одруженням не жартують, друже...

І я здався.

Ясна річ, мені треба було як слід підготуватись. Перш за все я мав увійти в курс домашніх справ, дізнатись про мої нові зв'язки, про моє теперішнє оточення, краще вивчити Нору та її сім'ю.

А якщо моя поведінка здасться майбутнім родичам трохи дивною, то ми з Кампільйо придумали таке пояснення: упав, ударився головою об камінь і частково втратив пам'ять — одне слово, нещасний випадок.

Отож найобачніше було покликати Нору й про все розповісти їй сьогодні. Коли вона прибіжить, я чекатиму на неї, розлігшись на дивані з обмотаною рушником головою. Деякий час я повинен буду мовчати, щоб зорієнтуватись, особливо в тому випадку, коли Нора приведе з собою ще когось. Після того, як останні сцени були передбачені, Кампільйо послав листівку, а сам узявся розповідати мені про те, що відбулось за моєї відсутності.

* * *

Наскільки було відомо моєму другові, ні 24 лютого 1921 року, ні в наступні дні ніхто не помітив, що зі мною сталося щось незвичайне. Однак я таки перестав бувати в тієї жахливої жінки, з якою заручився. Вона написала

мені чимало листів, благаючи прийти до неї, і одного разу я погодився. Але та фурія накинулася на мене з нестямними звинуваченнями, тому я пожбував обручку в куток і, виходячи, ще довго чув за спиною голосні прокляття.

З початку 1921 року до кінця 1923-го я жив своїм звичним життям, нічим не виділяючись. У 1921 році Кампільйо отримав від мене листа з містечка Неукен, не помітивши ані найменших змін у моїх думках і почуттях. Я часто їздив до Неукена у справах, а в Буенос-Айресі відновив близьку дружбу з Кампільйо, який на той час уже повернувся з Європи.

Десь на початку 1924 року мені спало на думку взятись за перо. Я поїхав на північ, цього разу не у відрядження, повернувся у грудні того ж року з рукописом «Відкритого неба» й передав його Кампільйо, але він не схотів читати, оскільки був певен, що гірше від професійних письменників пишуть тільки інженери та лікарі.

Я видав книжку, і її успіх у читачів вразив Кампільйо. Місцеві авторитети деякий час мовчали. Але коли з іншої півкулі почали надходити відгуки про мою книгу і про мене заговорили так, як не говорили ні про кого з часів Канта, вся країна була просто ошелешена. Всі притаманні людству тривоги й надії я висловив у «Відкритому небі».

Мій успіх був величезний. У нашому інтелектуальному світі я посів особливе місце. Забувши про греблі, віадукі та мури, я повністю і назавжди поринув в інтелектуальну діяльність. Принаймні так думали всі, і я сам у першу чергу. Невдовзі я змушений був виступати з лекціями, щоб таким чином допомогти нашим дамам збагнути те, чого вони ніяк не могли добрати, читаючи «Відкрите небо».

Після однієї з таких лекцій до мене підійшло ціле сімейство багатого фінансиста — іноземця, що вже укорінився в Латинській Америці. Воно хотіло мати честь зблизька поспілкуватися з автором такої книги. Єдина дочка фінансиста була ініціаторкою цієї зустрічі. Кампільйо каже, що захоплення дівчини моєю філософією прямо лилося з її очей і калатало у неї в грудях, поки вона зі мною розмовляла. Взаємна симпатія привела мене через кілька днів до них додому. Так я познайомився з Норою Стріндберг. Потім були часті відвідини, ще частіші побачення, кохання й таке інше, що нічим не відрізнялося від звичайної схеми...

І ось я на неї чекаю.

...Вона щойно пішла, а я ніяк не можу оговтатись... Три її поцілунки обдарували мене безмежним щастям, вкинувши у безодню пристрасті! Боже, як приємно згадувати!

...Я ще чую у вітальні її голос, який наполохав при-служника. Чую, як вона нетерпляче розпитує лікаря, що даремно намагається затримати її. Відчуваю свіжість її рук у себе на скронях, вогонь поцілунку в себе на вустах.

— Любий мій! Хуліо! Не мовчи! Кампільйо, скажіть йому, щоб подивився на мене!.. Кохання моє!

Я повинен був не розплющувати очей лише першої хвилини. А коли розплющив, то майже впритул побачив охоплені тривогою очі дівчини. Я посміхнувся, і вони засяяли щастям.

— Мій любий! Ти вдарився?.. А Кампільйо нічого мені не розповів! Тобі не боляче, ні? Скажи мені, Хуліо!

— Так, вдарився, Норо... Але не боляче. Скоро полегшає.— А потім тихо й повільно додав: — Як я хотів тебе бачити...

Отже, я тримався непогано. Гарячі слова не заважали мені роздивитися незнайоме обличчя, що притискалося до мого розпашілою щокоюю.

— Ти багато там думав про свою Нору? Ні, ні, говори тихіше! Скажи мені.

— Так, моє життя... (Вії у неї густіші, ніж на фотокартці).

— І я теж. Ти вчасно отримав телеграму? Бідний мій коханий, чим ти вдарився?

— Головою... Я впав... Але це дрібниці. Так давно вже тебе не бачив!.. (Вона просто божественна).

— Тепер усе гаразд, милий мій... Ми разом назавжди! Я вся твоя, на віки вічні! Кампільйо, мамо, відверніться. Ще один поцілунок, останній. Тобі не болітиме?

— Давай спробуємо... (Її вуста — це ворота до раю. Шовковисті, вологі, пристрасні).

Мені паморочилась голова, а серце скажено калатало. Що буде далі? Нарешті втрутився лікар.

— Нічого серйозного,— мовив він, знімаючи у мене з голови рушник.— Легкий струс, який скоро мине. Єдине, що може даватися знаки, це тимчасова втрата пам'яті. Коли я ввійшов, то Берхер не впізнав мене. Дивився так, ніби бачив уперше.

Нора знову стривожилась, а її мати з подивом дивилась на всіх.

— Дивно! Ви нікого не впізнаєте, Берхере?

— Мамо, мене він упізнав одразу!

— Ще б пак!.. А мене, Берхере, ви впізнаєте?

— Не зовсім,— осмілів я.— Оце щойно впізнав...

— Ну й ну! — здивовано вигукнула жінка.— Коли таке відбувається з ним, таким талановитим, то що казати про нас, звичайних людей, якби з нами таке трапилось?

— Нам би прийшов кінець,— продовжив її думку Кампільйо, цілком вдоволений ходом справи.— Якщо, наприклад, я не впізнаю сеньйора Стріндберга, то мене одразу ж запроторять до божевільні. А Берхер, навпаки, може не боятись наслідків, бо на автора «Відкритого неба» не розповсюджуються закони для інших.

При несподіваній згадці про мою книжку я відчув на серці якусь холодну хвилю. Я завмер, нахмуривши лоба, а тим часом поважна сеньйора урочисто підсумувала:

— Ваша правда, Кампільйо. Він не повинен звітувати перед нами про те, що відбувається в його мозку...

Вона подивилась на мене з материнським співчуттям.

Я вже підвівся, і Нора Стріндберг поклала мені на плечі руки, стиха розповідаючи про всі подробиці підготовки до завтрашнього дня. І коли вона нарешті пішла, отримавши обіцянку, скріплену останнім поцілунком, що за три години я буду в них дома, я безсило впав на диван.

— Все це абсурдно, Кампільйо, це дикий абсурд... Але якщо я не одружуся із нею, то вмру.

* * *

Та я не вмер, бо ось уже три місяці, як Нора моя дружина. Якщо радість сімейного затишку, велике кохання й чари красуні, що належить мені, можуть скласти щастя чоловіка, то я щасливий. Мій друг був правий: я ніколи не мріяв про те блаженство, яке дали мені очі, вуста й гаряче серце моєї Нори. Кампільйо часто мені це повторює. Дуже порядний чоловік! Адже він, і сотня інших чоловіків, теж, мабуть, бажав би володіти скарбом, ключ до якого з хвилюванням вручила мені Нора Стріндберг.

Однак мене повсякчас переслідує одна думка: щастя моє примарне, бо на цьому світі є привид, і саме йому Нора віддає свої поцілунки, погляди, гаряче серце. Цей привид — автор «Відкритого неба». Даремно я пере-

коную себе, що він і я — одна особа; інакше моя дружина відштовхнула б мене від себе обома руками вже наступного дня після одруження — облудника, який привласнював чужий скарб. Але я ніколи не помічав у Нориних очах і тіні підозріливості. Як і раніше, я відчуваю ту саму ніжність весільної ночі й переконаний у щирості її почуттів.

Я регулярно отримую з Європи посилки — пакунки книжок з присвятою мені як наставнику. Моє ім'я принаймні один раз цитується у всіх авторитетних публікаціях. У звертаннях до мене обов'язково фігурує питання: «Коли ми матимемо нове «Відкрите небо»? І протягом дня я, звичайна людина, постійно відчуваю на собі прима-ру мого фатального розуму.

Хоч якою безглуздою була ця містифікація, але я й далі б грав роль генія, якби не стояло між ним і мною чисте кохання дружини. Я вже згадував, як захоплювалася Нора «Відкритим небом». Вона знає напам'ять усе, що про мене написано. Вона збрала у великому альбомі тисячі вирізок про знамениту книгу. Вона дуже пишається талантом свого чоловіка. Щодня вона гарячково гортає журнальні сторінки й блискавично прочитує безліч наукових розвідок, присвячених «Відкритому небу», а тоді сяючи посмішкою, спішить показати їх мені.

Чимало часу я проводжу в своєму кабінеті, роблячи які-небудь складні інженерні розрахунки. Коли Нори поряд немає, я іноді беру свою книжку й відкриваю її.

Дивина, та й годі! Якщо існує в світі щось, чого я не розумію, то це моя книжка. На другій сторінці я припиняю читання, втомлений, ніби після нападу хвороби. Мій власний твір! Мої власні думки! Можливо. В них відчувається сила генію, якого світ ще не бачив після Канта. Але з усього того я нічогосінько не можу втямити.

* * *

Минув ще один місяць. Ходжу мов сам не свій. І Нора це бачить. Цілий місяць мене все дужче й дужче гнітить ота жахлива містифікація. Сором огортає мене, мов хмара ладану, і я відчуваю себе геніальним клоуном. Я майже ніде не буваю; весь день проводжу у себе в кабінеті. Сиджу над своїми давніми кресленнями. Спускаюсь до їдальні поїсти, увечері недовго прогулююсь.

У цій самотності я нарешті починаю віднаходити сам себе, але відчуваю, як руйнується моє подружнє щастя. Нора у відчаї обіймас мене:

— Це вже триває дев'ять днів! Скажи мені, що з тобою?

Я холодно голублю її:

— Нічого, Норо... Я занедужав...

Випручавшись з моїх рук, вона вигукує:

— Ні, не треба! Хулію, кохання моє! Що я тобі поганого зробила? Ми вже чотири місяці як одружені, і тепер...

Вона падає на диван, ридаючи над своїм втраченим щастям.

Але що я їй можу сказати! Звідки взяти силу, щоб, на горі їй і собі, признатися: так, я лише вкрав славу, і той, кого вона палко кохала,— це лише геніальний привид звичайнісінького інженера?

* * *

А я? Невже я заслуговую на кару, якою буде для мене втрата справжнього й чистого щастя, знайденого в обіймах Нори? Та хай би там що, а необхідно зважитись, бо так далі жити не можна. Три місяці я ходив павичем, приховуючи під його розкішним пір'ям свої брудні інженерські чоботи. Але я не можу вкрати кохання, яке моя наречена відчуває до привида. Я бачу його в її очах...

* * *

...Треба кінчати. Учора ввечері,— як завжди протягом останнього місяця,— я отримав пошту і розпечатав об'ємистий пакунок. Не поспішаючи, продивився все, сидячи біля каміна... І нарешті покликав дружину.

— Послухай, Норо,— мовив я, запросивши її сісти поруч.— Так само, як і ти, я відчуваю, що ми заходимо в глухий кут.

— Авжеж, авжеж! — прошепотіла вона, беручи мене за руки.— Я така нещасна. О Хулію!..

Її коліна торкалися моїх, а поруч з моїм калатало її божественне серце. І нараз я відчув у потиску її рук та в її зволоженому погляді неосяжність того, що я збирався втратити. Проте я вже підвівся, підійшов до столу і повернувся до Нори з недавно перевиданим примірником «Відкритого неба».

— Ось причина мого настрою,— сказав я.— На обкладинці стоїть моє ім'я. Але це містифікація...

Хоч моя душа заціпеніла, та я не помилився щодо подиву в очах Нори.

— Ні,— сказав я їй з мертвотною посмішкою.— Нічиїми послугами я не користувався... Я сам її написав. Однак тепер,— ти мене чуєш? — усе написане для мене загадка... Кампільйо мені довго пояснював, що сталося. Шість років я перебував у ненормальному стані. Хоч я й далі був сам собою, але все ж то був не я... Парадокс, та й годі! Отоді-то я й написав книгу. Раніше я ніколи не писав... Коли я врешті отямився... коли прокинувся від шестирічного сну... було друге квітня тисяча дев'ятсот двадцять сьомого року.

Розпач... нічого я не побачив у Нориних очах.

— За три дні до?..— прошепотіла вона, приголомшено дивлячись на мене.

І раптом на її обличчі з'явився вираз огиди, усім своїм єством Нора відштовхнула мене. З гіркотою на душі я вів далі:

— Так, за три дні до нашого одруження... Я не можу збагнути, звідки у мене взялося стільки підлості, щоб обманути тебе! Кампільйо показав мені твою фотокартку, розповів про тебе... А потім з'явилася ти. Єдине, що я мав тоді зробити, це чесно признатися в своїй нікчемності! Проте я цього не зробив! Я обманув себе самого... Обманув усіх заради твого кохання. Та більше я цього робити не можу. Запізно, я знаю. Це жахливо... Прошу, вибач. Говорити зараз про це так само важко, як тобі вибачити мені... бо я тебе втрачаю! Я це надто добре розумію. Автор «Відкритого неба»! Геній! О ні! Запевняю тебе! Чоловік, що стоїть перед тобою, ніколи не писав книжок, тим більше про долю людства. Своє життя я пропрацював, як проклятий. З дванадцяти років... Те мале, чого я досяг, коштувало мені величезних зусиль... І знову питаю себе, як я міг тебе обманути, вкрасти твоє кохання... Як мені тільки могло спасти на думку, що ти забудеш про того інтелектуала й покохаєш мене таким, яким я є... Треба було зразу тобі про все розповісти, але тепер уже пізно. Пробач мені, якщо зможеш. А я... йду назавжди.

Та що це? Рука, яку я відпустив, схопила мою руку.

— Куди ти підеш? — повільно, з сумом запитала Нора.

— Жінко моя! — де й взялась у мене сила, щоб вигукнути.— Я вухам своїм не вірю!

— Куди ти підеш? — повторила вона, обвиваючи мені руками шию й міцно притуляючись до мене всім тілом.

Отже, я залишився з нею! Ми разом сіли на диван, і я поклав голову їй на коліна. Нора ніжно шепотіла, гладячи мені волосся:

— Ні, не йди... Ти мій... мій...

А я тихенько відповідав своїй дружині:

— Нора... моя кохана Нора... Я не достоїн тебе...

— Помовч... Не кажи цього.

Її очі, все ще злякані, втупилися кудись у порожнечу; бліда від стримуваного ридання, вона шепотіла:

— Помовч... Мій милий... Не хвилюйся... Любов моя...

* * *

«Невже ви думаєте, що такого, яким ви є тепер, не може покохати ця дівчина?»

Я ясно чую оті збадьорливі слова Кампільйо і дуже йому вдячний за турботу про наше щастя.

Ми з Норою сидимо перед каміном, непорушно дивлячись на полум'я.

— Який ти в мене мучитель! — продовжує вона думки вголос.

— А тобі не шкода втратити автора «Відкритого неба»? — єхидно запитую я.

— Кого? — дивується Нора, роблячи кумедну гримасу.— Я не знаю цього добродія. Я знаю тільки...

І що не договорюють її вуста, те пристрасно промовляють очі.

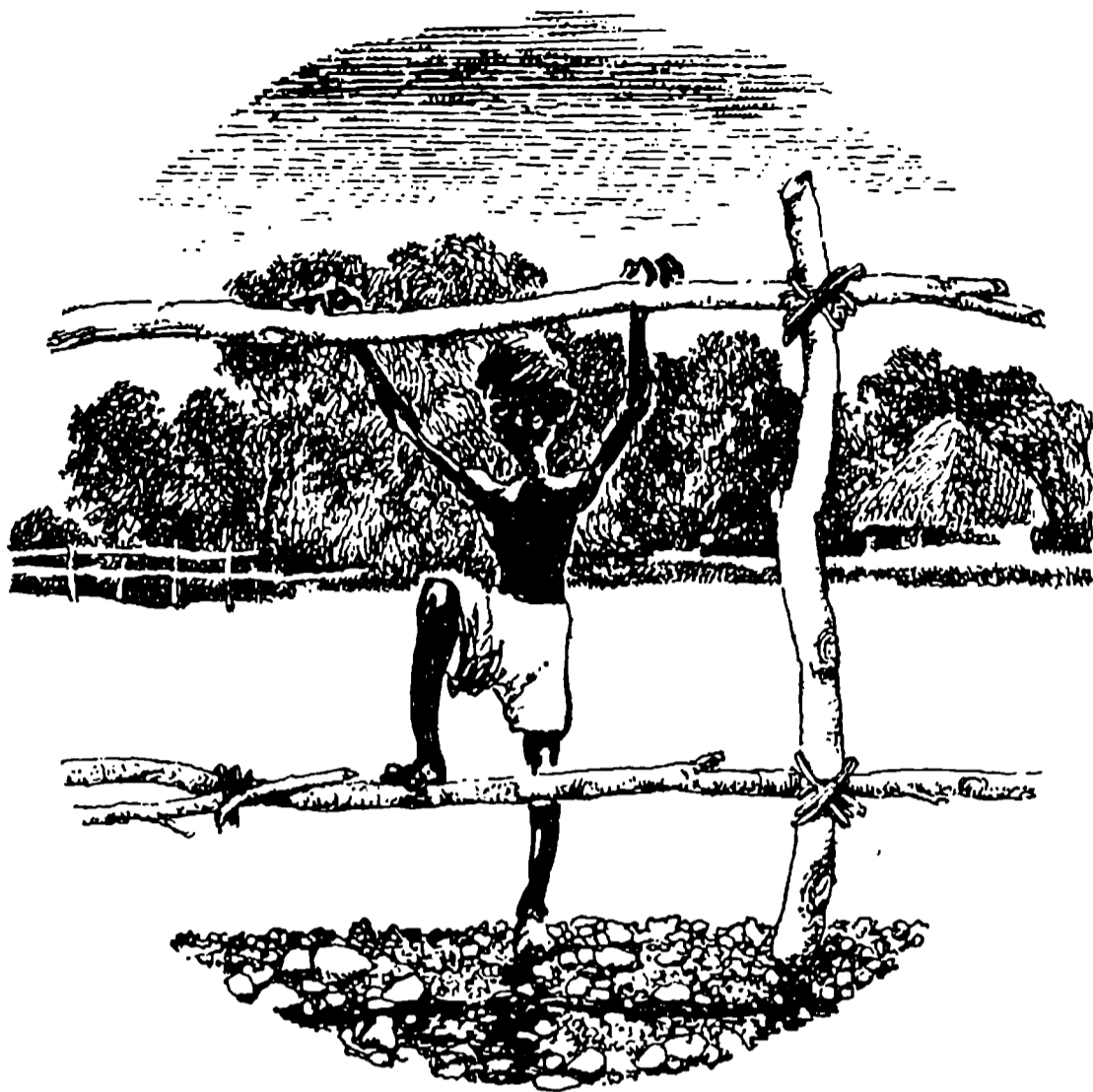
Відтак Нора підводиться, бере «Відкрите небо», знову сідає мені на коліна й вириває одну за одною сторінки з книги, а тоді кидає їх у вогонь, і ми обоє, зачудовані, дивимося, як вони горять.

— Цей добродій,— вуркоче вона, ніжно торкаючись моєї руки,— вже помер.

— А громадськість? — з тривогою нагадую я.— Що скаже громадськість, яка чекає на появу нового «Відкритого неба»?

— Громадськість? — перепитує Нора, презирливо скривившись, і тихенько пояснює мені на вухо: — Нехай почекає...

— Правильно, Норо. Я зараз дуже зайнятий. Тож нехай громадськість почекає.

Коли бачиш, як маленький хлопчик заходиться сміхом при температурі сорок два градуси, а десь поблизу літає ясіятере, то під впливом забобонів раптом виникають несподівані думки.

На півдні кажуть, що ясіятере поганий нічний птах, провісник лиха. Я його не бачив, але багато разів чув про нього. Співає птах тоненько, меланхолійно й дуже надокучливо.

Це сталося в провінції Місьйонес. Якось після обіду ми з товаришем пішли на Парану, щоб випробувати нове вітрило, бо старе вийшло з ладу. Човен був саморобним, зате мчав за стрімкою течією, мов торпедний катер.

Стояло літо. Ми відчалили о п'ятій вечора. Зранку вітру не було. Назривала добряча буря, отож сонце пекло нестерпно. Ми ні на мить не могли зняти жовтих окулярів, бо блиск води під розжареним до білого небом засліплював очі. Та ще й товариш щось нездужав. І жодного подиху вітерця.

У Місьйонесі така пообідня спека, після того, як п'ять

днів підряд дув північний вітер, не обіцяє нічого хорошого тому, хто пливе униз по Парані на спортивному човні. Та й веслувати у таку спеку дуже важко.

Ми пливли за течією, уважно вдивляючись у горизонт, аж поки не дістались до Тейукуаре. Буря наближалася.

Рожевуваті скелі Тейукуаре, з яких звисають лісові ліани, далеко заглиблюються у Парану, утворюючи у напрямку Сан-Ігнасіо широку затоку, добре захищену від південного вітру.

Великі кам'яні брили, відколовшись від берегів, роблять їх ніби щербатими. Парана б'ється об них, вирує і, врешті, плине далі вниз швидкими круговертями. Але за останнім мисом, біля самого берега, вода заспокоюється й ліниво хлюпотить об скелі.

На цьому мисі, під захистом величезної кам'яної брили, що затуляє від несподіваних нальотів вітру, ми причалили до берега й сіли чекати тієї години, коли можна буде випробувати вітрило. Та хоч сонце уже зайшло за обрій, але відполіроване каміння аж пашіло жаром, тому ми спустились до води і, присівши навпочіпки, чекали там.

Раптом на півдні картина змінилася. Над далекою горою заклубочились білі пасма, що тягли за собою синє покривало дощу. Річка враз потемніла й вкрилася бурунами.

Все відбулося дуже швидко. Ми напнули вітрило, зіпхнули човен, аж раптом із-за кам'яної брили вирвався вітер і чесонув по воді. Лише один порив, а річкою вже котилися хвилі. Ми підгребли веслами до краю ще спокійної затоки, швидко перетнули чітко визначену межу, за якою починалася річка, і вітер підхопив нас.

Наше вітрило мало площу три квадратні метри, це небагато, і вітер ми впіймали під кутом тридцять п'ять градусів. Так ось, вітрило було зірване, ніби хустка, при цьому човен навіть не встиг сіпнутись. Вітер дужчав, і наші спроби веслувати були зведені нанівець. Причому він дув навіть не в корму, а ніс човен уперед бортом, немовби хотів якнайшвидше перевернути його.

Вітер і вода, більш нічого. Запнута дощовою завісою, вкрита білими бурунами хвиль, річка все дужче скаженіла, набираючись сили.

За якусь хвилину Парана перетворилась на бурхливе море, а ми — на його жертви. Вітер розлючено шарпав

човен на всі боки, і з кожним ударом хвилі через борт лилася вода. Дощ боляче шмагав нас по обличчю, за-сліплював, ми тремтіли від холоду.

Єдиною нашою надією був пляж у Блоссе. На щастя, глиняний. На нього нас і викинуло. Не знаю, чи витримав би човен на плаву ще один водяний удар; мабуть, що ні. Отож, коли хвиля викинула нас на берег, ми вважали себе щасливими. Але навіть на суші нам довелося втримувати човен, бо вітер грався з ним, мов з корком. Ми по щиколотки в'язли в глині, а вітер збивав нас з ніг.

Вилізши з глини, ми ледь ступили кілька кроків, як відчули страшенну втому, хоча вже й не так страждали від холоду. Йти пляжем, та ще й тягти за собою човен, було ділом безнадійним. А на перехід через гори у таку темну ніч може зважитись хіба що божевільний.

І все ж ми завалили човен камінняччям і рушили у зворотну путь. Невдовзі почувся гавкіт, скоріше виття, бо у горах собаки тільки виють, і ми вийшли до ранчо. На подвір'ї сиділи, хоч їх і важко було розгледіти у відблисках багаття, селянин, його дружина й троє дітей. А в гамаку марив від якоїсь хвороби хлопчик.

— Що з ним? — запитали ми.

— Наврочило, — відповіли батьки.

Вони байдуже сиділи біля багаття. Діти, навпаки, дивилися на нас широко відкритими очима. Цієї миті десь далеко почувся спів ясіатере. Інстинктивно діти за-тулили обличчя та голови руками.

«Господи! Це ясіатере, — подумали ми. — Мабуть, він прилетів по хлопчикову душу. Чи хоче довести його до божевілля. А втім, такого не буває...»

Вітер і дощ стихли, але повітря ще було холодне. Через деякий час знову почувся спів ясіатере, уже набагато ближче. Хворий хлопчик заворушився в гамаку. Батьки й далі байдуже дивилися на вогонь. Ми сказали їм, що хворому треба прикласти до голови холодний компрес. Однак вони нічого не втямили. Та й хіба це врятує від ясіатере?

Голі до пояса, ми пили мате, а наші сорочки сохли на диму багаття. Всі мовчали, і в темному закутку було добре видно, як поблискують очі дітей.

Далеко в горах ще йшов дощ. Раптом, уже зовсім поруч, заспівав ясіатере. Хвора дитина зареготала.

Ось так. Хлопчик ледве дихав, у нього був менінгіт з високою температурою, але він сміявся...

Ми далі пили мате. Наші сорочки сохли. Тепер дитина лежала нерухомо. Лише іноді, коли хропла, відкидала голову назад.

Неподалік, цього разу з бананової плантації, почувся спів ясіатере. Хлопчик відповів новим вибухом сміху. Діти закричали, а вогнище чомусь пригасло.

У нас мурахи забігали по спині. Сумнівів не лишалось: на поклик цього птаха важко хворий хлопчик відгукувався сміхом; отже, ясіатере й справді прилетів по хлопчикову душу або ж збирався довести його до божевілля.

Сирі дрова спалахнули, і великі очі дітлахів знову заблищали. Скоро ми пішли геть. Ніч посвітлішала, тепер стежку було добре видно. Наші сорочки ще пахли димом, а у вухах лунав отой менінгітний сміх.

Додому ми повернулись о третій ранку. Через кілька днів тими місцями проходив батько, який розповів нам, що хлопчику покращало й він стає на ноги.

Через чотири роки я теж побував у тих місцях, коли брав участь у переписі населення 1914 року, відповідаючи за округ Ябебірі — Тейукуаре. До затоки я дістався річкою на човні, цього разу з допомогою весел. Було так само пополудні.

Я пройшов через те саме ранчо, але нікого не зустрів. Повертаючись, уже смерком, знову — нікого. Але десь за двадцять метрів, на насипу перед рівчаком, на темному тлі бананової плантації, стояв голий хлопчик семи-восьми років. Ноги його були страшенно худі (причому стегна навіть худіші за литки), живіт роздутий. Він тримав вудку у правій руці, а в лівій — надкушений банан. Стояв непорушно й дивився на мене.

Я запитав у нього про мешканців ранчо. Ніякої відповіді. Та через якусь хвилину він зайшовся реготом, і з рота в нього потекла на живіт товста цівка слини. Це був той самий менінгітний хлопчик.

Я вплив з затоки і поплив річкою униз. Хлопчик крадькома зиркав у мій бік, йдучи берегом аж до глиняного пляжу. Особливо зацікавив його човен, і він не зводив з нього широко відкритих каламутних очей. Піднявши весла, я пустив човен за течією. А коли озирнувся, то побачив дрібну постать божевільного хлопчика, який все ще дивився мені вслід.

Медовий місяць довго її лихоманив. Суворий характер чоловіка перетворив на лід дитячі мрії жінки — білявої, з ангельською зовнішністю, боязкої. І все ж вона любила свого Хордана, інколи навіть дуже, особливо коли вони пізно поверталися додому й вона нишком кидала погляд на його високу постать. А мовчазний Хордан теж глибоко її кохав, хоча зовні й не виявляв цього.

Звичайно, їй хотілося менше суворості у цій небесній тверді кохання, більше безоглядної ніжності. Але незворушне обличчя чоловіка завжди стримувало її душевні пориви.

Дім, у якому вони жили, діяв на неї гнітюче. Мовчазний білий дворик, мармурові фризи, колони, статуї — усе навіювало враження зачарованого палацу. Всередині дому — льодяний блиск тиньку, жодної подряпини на високих стінах, довкола — тривожне відчуття холоду. При переході з однієї кімнати в іншу луною відгукувалися кроки, і здавалося, в домі ніхто давно не живе.

У цьому незвичайному любовному гнізді Алісія провела всю осінь. Зрештою вона назавжди поховала свої дитячі мрії й сонно жила у негостинному домі, аж поки не приходив чоловік.

Не дивно, що Алісія змарніла. Підхопила легкий грип, який розтягнувся на багато днів. Бідолашна ніяк не могла одужати і танула на очах. Якось пополудні вона вийшла до саду, спираючись на руку чоловіка. Байдуже роздивилася на всі боки. Та ось Хордан провів ніжно рукою їй по голові. Алісія враз вибухнула плачем і обняла його. Вона довго виплакувала свій замовчаний страх, ридаючи сильніше щоразу, коли Хордан намагався приголубити її. Потім затихла, мовчки притискаючись йому до грудей.

Це був останній день, коли Алісія була на ногах. Наступного ранку вона прокинулася геть знесилена. Лікар уважно оглянув її й наказав дотримуватись постільного режиму.

— Не знаю, — тихо сказав він Хорданові у дверях. — Вона дуже ослаблена, і я не можу це нічим пояснити. Рвоти немає, інших симптомів — теж... Якщо завтра ваша дружина прокинеться у такому ж стані, як і сьогодні, пошліть по мене.

Наступного дня Алісії погіршало. Лікар поставив діагноз: швидкоплинна анемія, причину якої визначити важко. Алісія була при свідомості, але смерть явно чигала на неї. Весь день у спальні горіло притлумлене світло, стояла цілковита тиша. Цілими годинами не чулося жодного звуку. Алісія дрімала. Стурбований Хордан ходив по вітальні з кутка в куток — його все дужче проймала тривога. Час від часу він зазиравав до спальні й тихо підступав до ліжка, щоб подивитися на дружину. Килим поглинав його кроки.

Скоро у Алісії почалися галюцинації, спочатку неясні, а потім усе чіткіші, — їй уявлялося щось на підлозі. Якось уночі вона хотіла закричати, але на її ніздрях та губах лише проступили краплини поту.

— Хордане! Хордане! — нарешті закричала вона, заціпенівши від жаху й не зводячи погляду з килима.

Хордан убіг до спальні. Побачивши його, Алісія зойкнула.

— Це я, Алісіє, це я!

Дружина з подивом глянула на нього, потім — на килим, а тоді — знову на нього, і нарешті заспокоїлась.

Усміхнулася, взяла в долоні чоловікову руку, довго, тремтячи, пестила її.

Найнав'язливішою її галюцинацією була людиноподібна істота, що спиралася пальцями на килим і втуплювала очі в свою жертву.

Лікар нічим не міг зарадити. Він бачив, як Алісія поволі вмирає, знекровлюючись з кожним днем, але не розумів, чому саме. Протягом останніх днів Алісія лежала в оціпенінні, а він слухав її пульс, мацаючи в'ялий зап'ясток.

— Хм...— безнадійно знизав плечима лікар, вийшовши з господарем до передпокою.— Тяжкий випадок... Нічого не вдієш.

— Цього тільки не вистачало! — насупився Хордан і вдарив кулаком по столику.

Алісія згасала в анемічному маренні, яке під вечір загострювалось, а вранці зникало. Проте прокидалася бліда, майже непритомна. Здавалося, що вночі життя покидає її, відкочуючись хвилями крові. Уранці дружину ніби давив якийсь тягар. І ось настав день, коли це відчуття стало звичайним. Вона ледве могла ворушити головою. Не хотіла, щоб хтось торкався її постелі чи поправляв подушку. Її нічні страхи важко й розмірено наповзали на неї у вигляді кровожерних монстрів...

Потім вона знепритомніла. Останні два дні безперервно тихо марила. Притлумлене світло й далі горіло у вітальні. В агонічній тиші дому чулося лише монотонне марення та глухе відлуння нескінченних кроків Хордана.

Невдовзі Алісія померла. Покоївка, яка прийшла прибрати постіль, з подивом утупилася в подушку.

— Сеньйоре! — тихо покликала вона Хордана.— Там якісь плями, схожі на кров.

Хордан швидко підійшов і схилився над подушкою. Справді, на наволочці, у заглибині, що лишилася від Алісіїної голови, виднілися темні плямки.

— Такі, як після укусів,— прошепотіла покоївка, незмигтно роздивляючись подушку.

— Підніміть її до світла,— попросив Хордан.

Покоївка підняла подушку, але одразу ж впустила додолу. Вона зблідла, відчуваючи, що волосся у неї на голові стає дибки.

— Що таке? — хрипло прошепотів Хордан.

— Дуже важка,— насилу мовила покоївка, тремтячи від жаху.

Подушку винесли до їдальні, поклали на стіл, і Хордан розпорів її ножем. Рудувате пір'я розлетілось на всі боки, а покоївка закричала, обхопивши руками голову. Всередині, між пір'ям, повільно ворущачи волохатими лапами, кублилась потворна липка істота. Вона так розпухла, що в неї ледве можна було вирізнити морду.

Щоночі, відтоді як Алісія злягла, ця потвора обережно присмоктувалася тоненьким хоботком до її скронь. Місце укусу було майже непомітне. За п'ять днів та п'ять ночей потвора висмоктала з Алісії всю кров.

Ці вампіри, невеличкі за звичайних обставин, у певних умовах можуть набувати чималих розмірів. Живляться вони переважно кров'ю, і нерідко їх знаходять у подушках з пір'ям... У всякому разі, так розповідають очевидці.

Стоїть літній день у провінції Місьйонес, сонячний і тихий. Могутня природа ніби насолоджується сама собою.

— Будь обережний, малий, — каже батько, вкладаючи в ці слова всю свою любов до сина. І той це чудово розуміє.

— Добре, тату, — відповідає він, беручи рушницю й напихаючи кишені сорочки патронами.

— Встигни на сніданок, — додає батько.

— Добре, тату, — повторює син.

Перекинувши рушницю через плече, він усміхається до батька, цілує його в щоку й рушає.

Батько якийсь час проводжає хлопця очима, а тоді повертається до своїх щоденних справ, щасливий своєю дитиною.

Він знає, що його син, змалечку привчений до різних несподіванок, добре вправляється з рушницею й може вполювати будь-якого звіра. Хлопцеві тринадцять років,

але він зависокий для свого віку. Йому можна було б дати й більше, якби не чисті очі, в яких іще не згасла дитяча безпосередність.

Поглинутий роботою, батько уявляє собі, як син поступово віддаляється, — ось він перетинає червонясту стежку і прямує навпростець до лісу через галявину, порослу дроком. Потім іде вздовж заростей кактусів до болітця, видивляючись голубів, туканів і ту саму пару чапель, яку його приятель Хуан бачив кілька днів тому.

Батько згадує мисливське захоплення двох хлопчиків, і на його вустах з'являється посмішка. Зрідка підстрелять яку-небудь пташину — і вже радіють. Хуан полює з дев'ятиміліметровою гвинтівкою, його подарунком, а син — з великою рушницею «сент-етьєн» шістнадцятого калібру, з подвійним затвором.

Батько всміхається. Колись він був такий самий. У тринадцять років життя б віддав, аби тільки мати рушницю. Його синові зараз стільки ж, і він її вже має. Батько всміхається.

І все ж нелегко вдівцю, чия єдина віра і надія — це син; він намагався виховувати його так, щоб малий відчував себе на свободі, хоч і обмеженій невеликою територією; щоб з чотирьох років покладався на свої ніжки та ручки, усвідомлював будь-яку небезпеку, яка чатує на нього, і вірно оцінював свою невелику силу.

Батькові довелося долати в синові надмірну відчайдушність. Адже як легко можна помилитись, зробити хибний крок і загинути!

Небезпека підстерігає людину в будь-якому віці. Але вона не така грізна, якщо змалечку звикаєш розраховувати лише на себе самого.

Згідно цих правил батько й виховав сина. І, щоб досягти успіху, мусив чинити наперекір своєму серцю; а ще він повсякчас зазнавав психічних тортур. Цей чоловік з хворим шлунком і слабким зором уже давно страждав галюцинаціями.

Він споглядав, як, втілені в болючу мару, постають перед ним згадки про колишнє щастя, спогади, що зринали з небуття. Образ його власного сина теж був присутній в цих муках. Одного разу він бачив, як малий ударив по капсулю зарядженого патрона і впав, закривавлений, на підлогу. Насправді ж хлопчик лише зачищав напильником бляху свого мисливського пояса.

Жахливий випадок... Але сьогодні, в цей пекучий, життєсаяний літній день, батько щасливий, спокійний і впевнений у майбутньому.

Раптом десь недалеко лунає постріл.

— «Сент-етьєн»... — промовляє батько, впізнаючи характерний звук. — На два голуби менше в лісі... — І знову береться до роботи.

Сонце вже підбилось високо, але ще не сягло зеніту. Куди не поглянь, усе — каміння, земля, дерева, повітря — вібрує від спеки. Сельва в цей час наповнена якимсь глибоким дзижчанням, що проймає душу і пронизує простір аж поки сягає зір.

Батько кидає погляд на годинник: дванадцята. І підводить очі, щоб подивитись на ліс.

Син має вже повертатися. Вони ще ніколи не підводили один одного у взаємному довір'ї — батько з побілілими скронями і тринадцятирічний хлопець. Коли син відповідає: «Так, тату», — значить обов'язково зробить. Він пообіцяв, що повернеться до дванадцяти, і батько всміхнувся, проводжаючи його поглядом.

Але не повернувся.

Батько намагається зосередитись на роботі, однак почуття тривоги наростає. «Адже легко, дуже легко втратити в лісі відчуття часу, коли присядеш десь, щоб перепочити...» — заспокоює він себе.

Час іде; вже пів на першу. Батько виходить з майстерні, спирається рукою на верстак, і в цей час з глибини його пам'яті постає ота давня галюцинація — постріл пістолетного патрона. Цієї ж миті батько згадує, що після пострілу «сент-етьєна» він більше нічого не чув. Не чув, як шурхотить пісок під знайомими кроками. Син не повернувся, і природа завмерла в тривожному чеканні...

О! Не вистачає душевної сили, щоб відігнати обрис фатальності, яка постає з лісу перед слабозорим батьком. Може, відволікся, забув чи просто випадково затримався — жодна з цих причин уже не може заспокоїти бідолаху.

Один постріл, лише один постріл прозвучав, та й то давно. А що як син утрапив у петлю — такі пастки на диких звірів мисливці часто встановлюють у цих місцях...

З непокритою головою, без мачете, батько рушає на пошуки. Перетинає галявину, порослу дроком, входить до лісу, йде вздовж заростей кактусів, але не бачить ніякого сліду сина.

Природа ще не вийшла з оціпеніння. Оббігши всі знайомі мисливські стежки, обшукавши болітце, батько все більше впевнюється, що з кожним кроком він фатально й неминуче наближається до мертвого тіла.

І нікому навіть не пожалієшся. Лише холодна, жахлива, жорстока дійсність: його син загинув, утрапивши...

Але де, де це сталося?! Тут багато петель, натягнутих між деревами, і ліс такий гидкий!.. О! Дуже гидкий! Варто трошечки забути про обережність, як опинишся у зашморгу...

Батько ось-ось ладен закричати. Он щось підводиться... Ні, це не син, ні!.. І він знову кидається з одного боку в інший... Його серце аж волає до сина, але рот не розтуляється. Батько відчуває: тільки-но він уголос вимовить його ім'я, як цим самим признається в його смерті...

— Синочку! — раптом вихоплюється у нього з грудей болісний крик упереміш з плачем.

Тиша у відповідь. По червоних стежках, постарілий на десять років, йде батько, шукаючи свого мертвого сина.

— Синочку мій!.. Маленький мій!..— гукає він у розпачі.

Колись батьку привиділось, як син упав на підлогу — чоло його було пробите кулею. А тепер у кожному закутку похмурого лісу йому ввижаються петлі, майстерно прилаштовані серед гілляччя. І раптом біля дерева, он там, недалеко...

— Синочку!.. Синку мій!..

Невже знову галюцинація?.. Та ні, це вже занадто! У батька голова йде обертом, коли він бачить, як боковою стежкою йде син.

Помітивши вираз батькового обличчя, хлопець одразу ж прискорює крок.

— Синочку...— шепоче вкрай змучений чоловік, а тоді падає на землю, обіймаючи ноги сина.

Хлопець завмирає на місці; він розуміє батькові страждання й повільно та ніжно гладить його по голові.

— Бідний тато...

Уже три години пополудні. Батько з сином рушають додому.

— Як же ти не визначив час по сонцю?..— пошепки запитує батько.

— Я дивився на сонце, тату... Та коли вже збирався повертатися, то побачив тих самих Хуанових чапель і кинувся за ними...

— Ой синку, я страшенно хвилювався!

— Татку...— шепоче хлопець.

Якийсь час вони мовчать.

— А чапель підстрелив? — питає батько.

— Ні...

Під пекучим небом, вдихаючи розжарене повітря, по відкритій галявині, порослій дроком, він повертається додому разом з сином, спершись на його високі плечі щасливою батьківською рукою. І радісно посміхається, хоч утомлений тілом і душею.

Всміхається він примарним щастям... Бо насправді йде один. Він нікого не зустрів, а його рука спирається на порожнечу. Там, у лісі, висить у зашморгу під палючим сонцем його коханий син,— смерть підкралася до нього ще о десятій годині ранку.

З М І С Т

Орасіо Кірога. <i>Передмова Маргарити Жердинівської</i>	5
Величезна черепаха. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	14
Панчохи фламінго. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	19
Лисий папуга. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	23
Війна крокодилів. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	29
Сліпенька сарночка. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	38
Оповідка про двох коаті та про двох маляток. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	44
Переправа через Ябебірі. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	51
Ледача бджола. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	60
Анаконда. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	67
Повернення Анаконди. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	98
Мисливці за пацюками. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	114
Ягуай. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	117
Сонячний удар. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	128
Вночі. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	135
Емігранти. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	144
За течією. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	147
Дикий мед. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	150
Пустеля. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	156
Менсу. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	172
Ляпас. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	183
Полювання на стовбури. <i>Переклав Сергій Коваль</i>	191
Неприбутковий мармур. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	198
Виготовлювачі вугілля. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	205
Чорна гора. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	220
Пора кохання. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	225
Солітер. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	244
Фанні. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	250
Ідилія. <i>Переклав Михайло Кришень</i>	253
Три листи... і нога. <i>Переклав Михайло Кришень</i>	268
Діста в коханні. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	271
Оповідання для молодят. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	276
Наша перша сигарета. <i>Переклав Олександр Буценко</i>	283
Панночка левиця. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	292
Лебедина пісня. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	296
Менінгіт і його тінь. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	299
Відсутність. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	318
Ясіятере. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	338
Подушка з пір'ям. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	342
Син. <i>Переклав Андрій Бережний</i>	346

Литературно-художественное издание

КИРОГА ОРАСИО

АНАКОНДА

Избранные произведения

Составитель

Маргарита Исаковна Жердиновская

Перевод с испанского

Киев, издательство

художественной литературы «Днипро»

На украинском языке

Художній редактор *О. Д. Назаренко*

Технічний редактор *Л. М. Смолянчук*

Коректор *Л. М. Демченко*

ИБ № 3670

Здано до складання 05.05.89.

Підписано до друку 25.09.89.

Формат 84×108¹/₃₂. Папір друкарський № 2.

Гарнітура таймс. Друк високий.

Умовн. друк. арк. 18,48. Умовн. фарбовідб. 19,058.

Обл.-вид. арк. 19,092.

Тираж 30 000 пр. Зам. 9-207.

Ціна 1 крб. 70 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».

252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Харківська книжкова фабрика ім. М. В. Фрунзе.

310057, Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8.

Кірога О.

К 43 Анаконда: Вибрані твори / Пер. з ісп.; Упоряд.
М. Жердинівської.— К.: Дніпро, 1989.— 351 с.,— іл.
ISBN 5-308-00471-4

Твори одного з найвідоміших уругвайських письменників (1878—1937) різноманітні за своєю тематикою. Це і казки про дружбу між людьми та звірами, і оповідання про поселенців у сельві, які ведуть драматичну боротьбу з могутніми силами природи, і розповіді про таємниці кохання. Творам письменника, справжнім перлинам латиноамериканської прози, пригаманні також елементи фантастики і психологізму. Окремі оповідання забарвлені містичними мотивами.

К 4703040100—197
М205(04)—89 197.89

ББК 84.7У

Д.
Л.

ків
ро
ців
ми
ка,
нні
ня

7У

ОРАСИО КИРОГА

АНАҚОНДА

АНАҚОНДА

ОРАСИО КИРОГА

ΑΝΑΚΟΗΔΑ

ΟΡΑCΙΟ ΚΙΠΡΟΙΑ

1995/000